

אבן חדשה

1935-1975

קורות משפחת נישטיין

אבן חדשה

אבן חרשה

קורות משפחת נישטיין
1935-1975

אילת אסקוידו

A NEW STONE
The Story of the Neistein Family 1935-1975
Ayelet Eskozido

סיפור
ישראל נוישטיין
דוד וינקלר
חנה בן גאון ז"ל
חנל'ה גולד
אטקה לוסטמן
שרונה ברץ ז"ל
דליה קורן
אהוד נישטיין
יהודית בר־משה
חיה רוזנטל
זהבה אמר
אורית כץ

ייעוץ ועריכה לשונית
גל נ' קוסטוריצה

עיצוב גרפי
כנרת נישטיין

תצלומים
לשכת העיתונות הממשלתית (כריכת הספר, שער ראשון, 21,
23-22, 24-25, 41, 55-56, 84, 90, 92, 112, 121, 164)
ארכיון בית האיכר, מטולה (54, 58, 78, 101, 119, 129, 151)
אלבומי המשפחה

מכתבים
ארכיון פרטי – דוד וינקלר
ארכיון פרטי – זהבה אמר

המכתבים וקטעי העיתונות נאמנים למקור בנוסח ובכתיב
© הזכויות על יצירות הספרות שמורות למחברים ולאקו"ם

נדפס בישראל printed in Israel
תשס"ב, 2002

© כל הזכויות שמורות לאילת אסקוזידו
סיפור חיים שנשאר, ת.ד. 1912 מזכרת בתיה
www.sipurhaim.co.il

"אם בהר חצבת אבן
להקים בניין חדש
לא לשווא אחי חצבת..."

אם בהר נטעת ארז,
ארז במקום דרדר,
לא לשווא, אחי, נטעת..."

מתוך "שירו של אבא" מאת נעמי שמר

למרואייני היקרים שניאותו לפתוח בפני את קופסת זיכרונותיהם,

ולזכרה של שרונה האהובה, בכירת דודותי

ה

ת

ו

כ

א

ראשית דבר.....	9
מבנה הבית.....	10
אילן יוחסין משפחות נישטיין-ברייר	
אילן יוחסין משפחות וינקלר-גולדנברג	

חלק ראשון 1944-1935

ארץ ישראל? מה פתאום ארץ ישראל?!	13
חולות נתניה.....	16
השידוך.....	18
עולים למטולה להתאכר.....	20
לידה ראשונה.....	26
שרונה השורדת.....	27
המשפחה מתרחבת.....	31
אולי אני אינני אני.....	33
בן נולד.....	34
מתפנים מהמושבה.....	36
בין עצמאות לשכירות.....	38
פת ועוד פתית.....	42
כשיהודית נולדה.....	46
אבא ממלא־מקום אמא.....	48
סבא פסח.....	50

חלק שני 1954-1945

אוצר עיתונות הילדים.....	53
זרם חשמל ומים זורמים.....	55
חלב שגשף.....	57
ליל הסדר.....	59
שארית הפליטה.....	61
לאבא יש אחות.....	63
מגבול לחזית.....	67
בדרך לשרון.....	70
בנתניה אצל סבתא.....	71
איכר ללא קרקע - כגוף בלי נשמה.....	73
חול המועד פסח בחיפה.....	75

חלק שלישי 1975-1955

בר מצווה.....	127
מחירו של טיול.....	129
לטיול יצאנו.....	132
פת בשמן.....	133
הנוכחות של סבתא.....	135
קמח ותורה.....	136
שמיניות באוויר.....	138
מקווה ישראל.....	141
אהוד חוזר הביתה?.....	143
בואי, בואי הברוכה.....	145
סיפורים ליד השולחן.....	147
לפני מבצע קדש ואחריו.....	149

אולי נעזוב?.....	153
יפיצ'קה.....	156
סרט מהחיים.....	157
מה הטעם לחלב?.....	159
חסכוניות וחלומות.....	160
יהודית יוצאת לעצמאות.....	161
עם אבא על העגלה.....	163
מטמונים ואוצרות.....	165
כולנו מסובים.....	167
שוליות הקוסם.....	170
גדולים וקטנים, מתנות ומשחקים.....	174
חיה בקיבוץ.....	177
הדואר בא היום.....	183
דמעות מתחת לשמיכה.....	184
ושמחת בחגך.....	187
לכתה של סבתא.....	190
המשגיחות בחורשות.....	194
משהו טעים.....	196
גדיים מקפצים במדרונות.....	198
שוויון לפני החוק.....	201
עובדים מצטיינים.....	203
כוחותינו.....	207
חתולים וכלבים.....	208
רוצה הביתה!.....	209
סוחבים.....	211
אכפתיות וקשרים מתהדקים.....	214
בלונדינית מדי.....	216
יהודית בשליחות.....	217
זיכרונות.....	220
פרדה והמשכיות.....	225
הירושה.....	231
חזרה למושבה.....	233
הרהורים באחרית דבר.....	235
על ציר הזמן.....	240
מפתח לאבנים.....	243
מקורות.....	243

תודות

אני מודה מקרב לב לאהוד אבי היקר על הנתינה העצומה.
תודה לאמי זהבה על התמיכה; לדודתי זהבה, לאחותי מרים ולחברותיי בשמת, אורנה ורונה שקראו, העירו והאירו; לליאון ולדיוויד גלייכר שהעשירו את אילן היוחסין; לד"ר נורית סמילנסקי-תמיר על המילים החמות, לד"ר שרגא וקסלר על הייעוץ; לגל נ' קוסטוריצה על עריכה שיש בה ערך מוסף ועל הפרגון.
תודה מיוחדת לנסים אישי על העידוד והמעורבות.

ראשית דבר

סיפור חיים הוא בדרך כלל סיפורו האישי של היחיד, אולם ספר זה מתאר קורותיה של משפחה, ועל כן אין מככבת בו דמות אחת ויחידה אלא תשע דמויות: זוג הורים ושבעת ילדיהם. המסך עולה בהיכרות בין מרים וינקלר לטוביה נישטיין, והוא יורד לאחר פטירתם. השתלשלות האירועים כרונולוגית, אם כי בתוון משולבים גם סיפורים מבית ההורים של טוביה ושל מרים.

הביוגרפיה הזאת נסמכת בעיקר על זיכרונות ילדיהם של מרים וטוביה, והאתגר העומד בפניה הוא לפענח את המנגינה המיוחדת של בית משפחת נישטיין: איזו אווירה שררה בו? מה היו הערכים המובילים? במה השפיעה רוח התקופה ונסיבותיה על הלך הרוח? כראוי ליצירה לשבעה אחים, הקולות שנשמעים בקדמת הבמה מתחלפים לפרקים ומן הרקע עולים לשירת סולו קולות אחרים, אולם דומה כי על אף תמורות הזמנים ותחלופת המקצבים אותה מנגינה מתנגנת בעקביות.

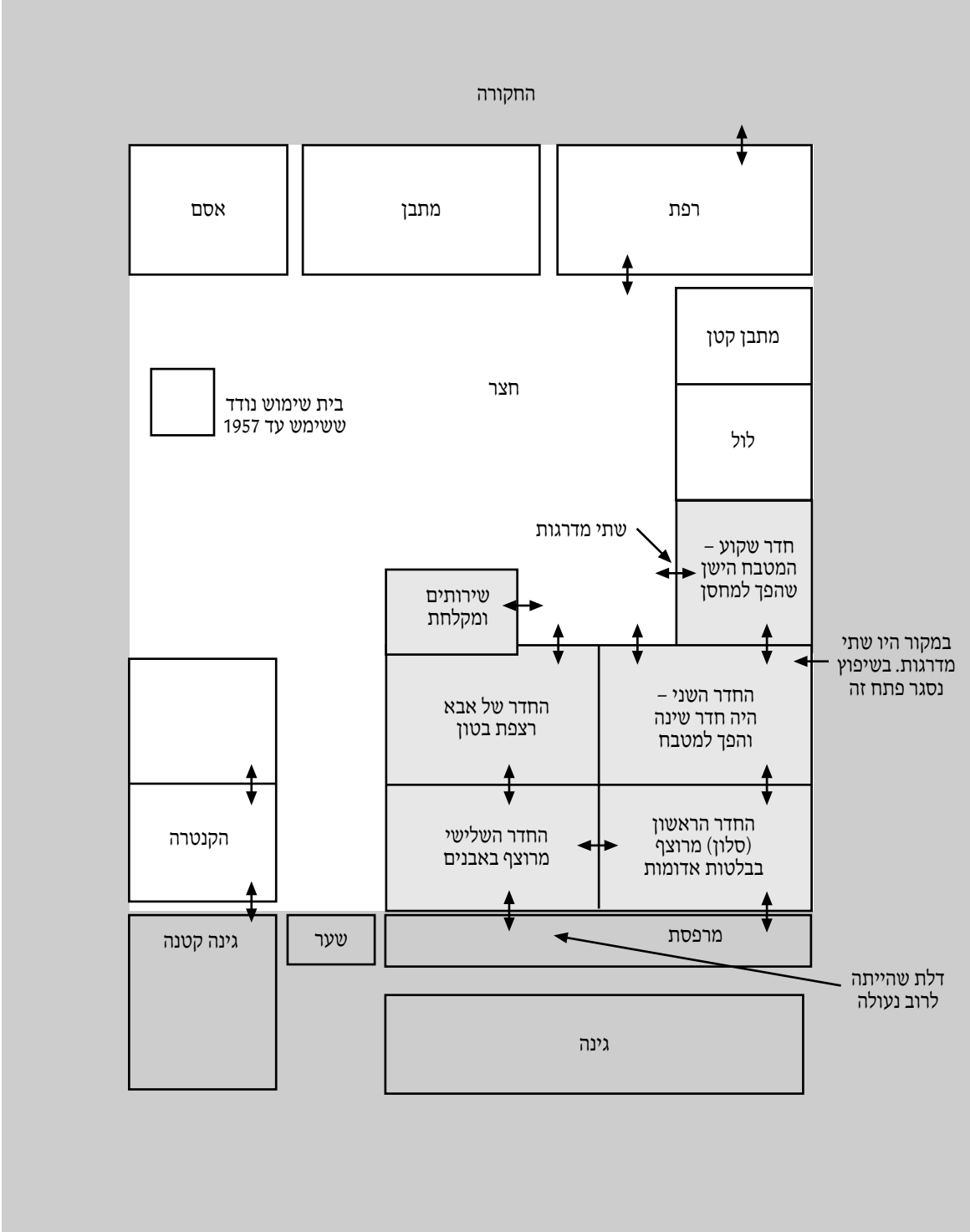
לשמחתי נאותו אבי ודודתיי לשתף אותי בחוויותיהם מתקופת חייהם המוקדמת במטולה. את תמונות הילדות והנעורים תיאר כל אחד מהזווית הייחודית לו ובאופן המושפע מתפיסת עולמו, ובהדרגה הצטרפו הפרטים זה לזה ונוצרה תמונה רב-ממדית הפותחת צוהר לעולם ומלואו שהיה מורכב מריחות, מקולות, ממראה האופק וגווני השמים, ממגע היד בברזל הלוהט בשמש, מליטוף הרוח, מלחות האדמה ומגרעיניותה, ומן המעשים והמאויים, המחשבות והרגשות של כל אדם ואדם.

פתיחת חלון לאירועים שהתרחשו פה בדור הקודם מאפשרת לבחון מנקודת מבט שונה את סדרי העדיפויות בחיינו כיום, את רמת החיים שאנו מורגלים בה, את קצב החיים שלנו ואת התקשורת הבין-אישית המקובלת, וכן להרהר על אודות תכלית אמצעי הטכנולוגיה, ערוצי התקשורת ההמוניים, דרכי התעבורה, בילוי שעות הפנאי שלנו ועוד. הסיפורים מעוררים תהיות, געגועים, תקוות וחיוכים. חלקם עשויים אולי להבהיר לנו מה הם האמונות, העקרונות והתפיסות שלאורם מחנכים אנו את ילדינו.

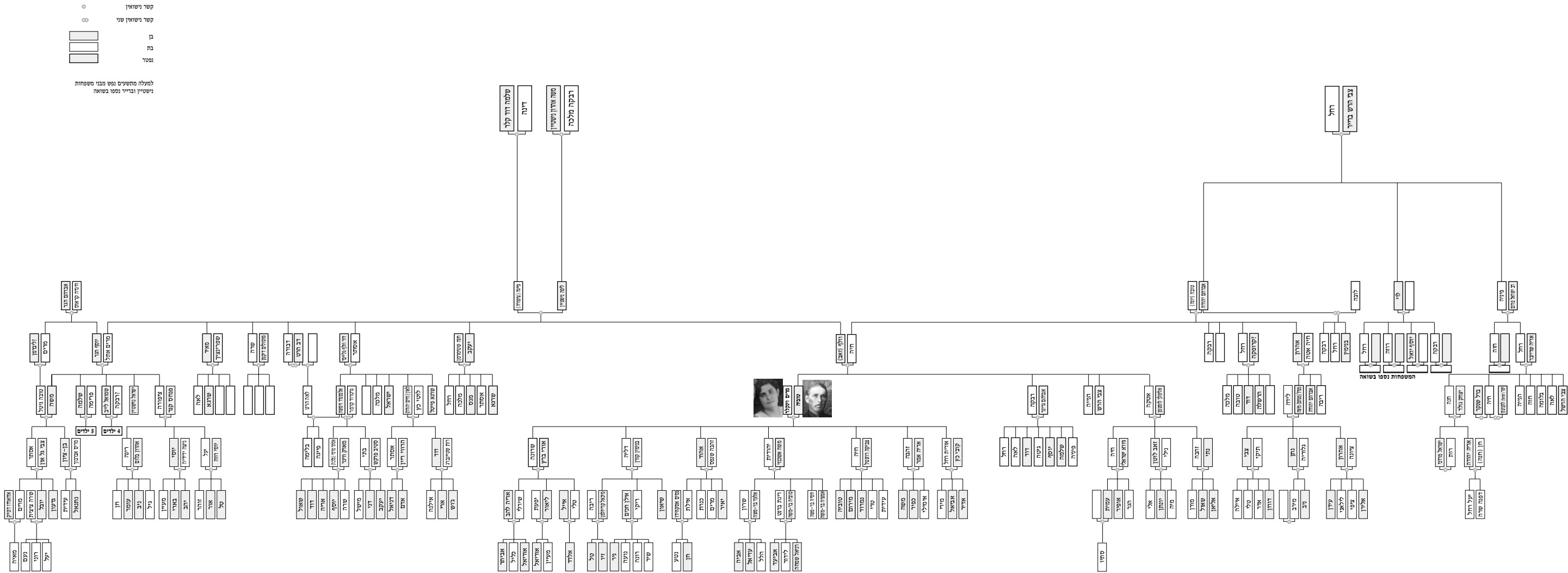
אילת אסקוזידו לבית משפחת נישטיין

חנוכה תשס"ג

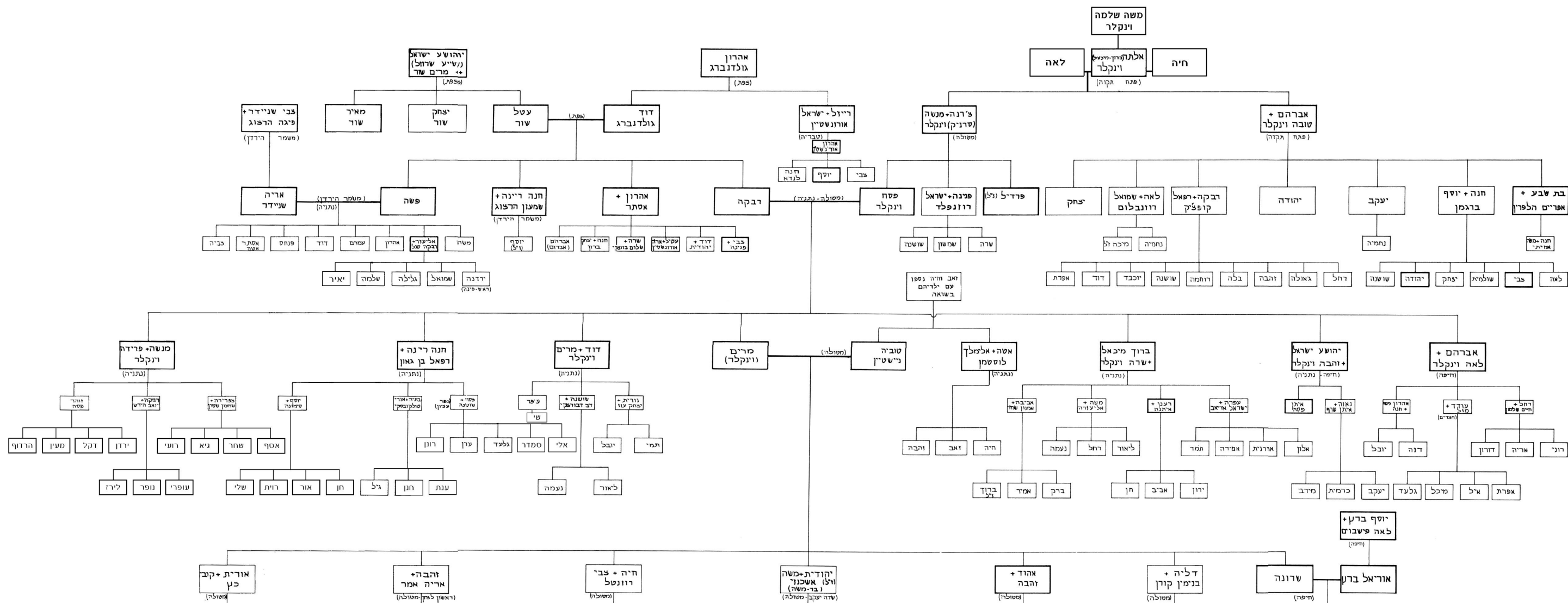
מבנה בית משפחת נישטיין והחצר

שבעה דורות במשפחות נישטיין-ברייר

שבעה דורות במשפחות וינקלר-גולדנברג

חלק ראשון

1935-1944

יוני 1934:
הדרך לנתניה
צילם: זולטן קלוגר

ארץ ישראל? מה פתאום ארץ ישראל!?

כבר שנה וחצי חלפה מיום הגיעו ארצה. אחרי תקופה

של כמה חודשים בירושלים, שבה עבד טוביה כסניטר בבית החולים שעל הר הצופים, הוא הגיע לנתניה, אך עדיין חש שלא מצא כאן את ביתו. כשעזב את פולין לא שיער שכה קשים יהיו הגעגועים לאמו, לאביו ולאחותו הקטנה. פניהם של אחיו עלו בדמיונו, וגם הנופים שאהב, הכפרים סביב העיירה טורכא על־נהר־סטרי שמשפחתו התגוררה בהם מזה דורות, מאז שפרנץ יוזף, קיסר אוסטרו־הונגריה, הפך את צבי הרש, הסבא של אמו, לבעל קרקעות ומונופול על מכירת שיכר וטבק. תמונת המעיינות והנחלים הצוננים, היערות והשדות המוריקים שבהם הדהיר את סוסתו, למרגלות הרי הקרפטים המושלגים, התפוגגה כשיצא ועמד בפתח הצריף. השמש הלבנטינית עמדה תלויה מעל הים והטיחה את קרניה הכתומות בפניו כשבהה בבתי הבוידים של המושבה החולית הצעירה.

הוריו היו סבורים שזו תקופה חולפת של שפל, שיש להרכין ראש עד יעבור זעם, ושעוד יגיעו ימים טובים מאלה. טוביה עצמו לא היה מרדן או מהפכן וגם לא חולם חדור רעיונות ציוניים, אולם החלטתו לא הייתה לגמרי ספונטנית. הוריו רצו לדעת מה אמרו פקידי הברון הירש שאותם פגש כשבועיים קודם לכן בעיר הגדולה.

"מה הבטיחו לך? למה דווקא לפלשתינה? אפילו האבנים טרפה! מה תעשה שם? מילא תיסע לאמריקה, אבל ארץ ישראל זה או מדבר או ביצות..." שלפה אמו טיעון אחר טיעון. נכון שהמצב הכלכלי בפולין הלך והידרדר, ההכנסות מהחקלאות ירדו לכדי רבע, וממשלת פולין הצרה את רגלי היהודים... נו, וזו סיבה לברוח? הקשר אל חלקת האדמה עבר מאב לבן, ונדמה היה שהוא מקנה יציבות; כך שגם אם הפרנסה הייתה בדוחק האמינו היהודים באל עליון, חיכו למשיח ובדרך כלל שמחו בחלקם. "למה אתה רוצה לעזוב אותנו? דווקא עכשיו? קודם תתחתן ואחר כך נראה..." ניסתה חיה להניאו, ודחקה בבעלה שיגיד גם הוא משהו. עיניה הכחולות והיוקדות ננעצו בעיניו הירוקות, אבל וולף שתק והחליק בידו על זקנו האדמוני. כשהסיר את מגבעתו התגלה מתחתיה שער שחור כפחם. הוא התיישב ונזכר בעגלון שנכנס מוקדם יותר באותו יום למכולת שלהם. העגלון הגיע מוורשה וסיפר על המהומות האנטישמיות שהתחוללו בעיר. גם בוויילנה התנפלו עוברי אורח באלימות על יהודים, ואחרים זרקו פצצות מאולתרות לבתים של יהודים. אביו של טוביה חדל לשתף פעולה עם אשתו שביקשה מבנם: "אל תיסע". טוביה הביט באמו בפנים חתומות. רחל, אחות אמו,

דווקא הצדיקה אותו, ועל כך זכר לה חסד כל ימיו.

רבים מיהודי פולין היו מנותקים מהנעשה בעולם הגדול. לרוב חיו בשלום בקרב הגויים, ולא ידעו לקרוא את הכתובת שהייתה על הקיר. אחרים המעיטו בערכה, אבל היו גם כאלה שהחבל שהחל להתהדק סביב צוואר יהודי גרמניה עורר בהם פחד. השנה הייתה 1933, היטלר עלה לשלטון בגרמניה. שש שנים לפני שפרצה מלחמת העולם השנייה הנאצים כבר התבטאו בגלוי, והגזענות פרצה את הסכרים. הרוחות האנטישמיות שנשבו משם הקפידו את הדם. תושביה היהודים של גרמניה מזה דורות רבים הפכו עתה ל"בעיית פליטים" מדוברת בפרלמנטים ברחבי העולם המערבי. לדזבינאץ, הכפר שבו התגוררה משפחת נישטיין, לא הגיעו עיתונים, וכחדשות הסתפקו הבריות ברכילות המקומית. חיה נוכחה שבנה עומד על דעתו, אך בכל זאת קיוותה שיקשיב לארוסתו.

עיניה המעריצות של ריבה הניק נתלו בו בכאב כשנפגשו בפעם האחרונה. הם רקדו מעט. אחר כך ישבו על גדות הנחל ושתקו. טוביה נשכב על העשב, שילב את זרועותיו מאחורי עורפו, והביט בשמים זרועי הכוכבים. ריבה חשה שברוחו הוא כבר יצא למסע, לארץ לא נודעת, ל"ארץ אשר אראך". עכשיו – בדמדומי ערב בנתניה – תהה האם עוד יפגוש אותה, האם יוכל לשלוח לה סרטיפיקט, כפי שציפתה. ואולי מוטב לה שתינשא לאחר ושתקים את משפחתה בכפר בפולין.

גם הפרדה עצמה, כמו קבלת ההחלטה, הייתה פתאומית. במוצאי שבת, מיד בסיום ההבדלה, הגיעה טלגרמה: "המסמכים שלך מאושרים ומוכנים. האונייה יוצאת מנמל אודסה בעוד יומיים". עדיין לא עיכלו את הרעיון, והנה כבר הגיע לכלל ביצוע. מוקדם בבוקר יעזוב הבן הבכור, גאוות המשפחה, כנראה לתמיד. לא היה סיפק בידו להיפרד כיאות מקרוביו שהתגוררו בכפרים המרוחקים: רבקה אחותו הנשואה, בעלה וילדיהם, צבי, אחיו בן החמש-עשרה שלמד בישיבה בעיר מרוחקת, וגם הדודות והדודים. הוא הניח את ידיו על כתפיה של הנייה אחותו התמירה בת העשרים, אחר כך פנה לאטקה בת הזקונים והניפה באוויר על אף שכבר הייתה תלמידת כיתה ב'. אטקה נהנתה להתפנק בזרועות אחיה, נתלתה על צווארו וסירבה לשחרר את אחיזתה. מאז שהייתה תינוקת היה נושא אותה על כתפיו ומבטיחה מן הפרחחים שניסו להתקוטט עמה וקראו לה בשמות גנאי. מחנק עמד בגרונו. מזוודתו הקטנה שנארזה אז בו ברגע מונחת עתה לצד המיטה שעליה הוא ישן.

"נו...," דחק בו חברו מנדל קרופקה לצאת משרעפיו, לקום ולהצטרף לחבורה שיצאה למרכז המושבה. "מה יש לך לעשות בצריף הזה? בוא לשאוף קצת אוויר." טוביה רצה לנוח בתום יום עבודה מתיש בנטיעת פרדסי נתניה. גם כעת, במנוחתו בצריף, הוא חש עדיין את מגע הטורייה, וגופו כאב את תנועות החפירה. בכוחו הרב פער באדמה החולית בורות לשתילים. בהפסקות קשר שיחה עם יוסף שניידר, בעל הפרדס, ניסה ללמוד ולהבין את העברית ואת התרבות האיכרית המקומית. הפועלים דיברו יידיש והתבדחו, אבל הוא חסך במילים, חזר ראשון לעבודה, ולעתים נראה כמי שנוגע בקודש. רק קרופקה שהכירו מילדות ידע שמאחורי האיפוק הסגפני מסתתר לץ, ושתמימותו היא הסוואה לעין בוחנת וביקורתית. "טוב, טוב, אני בא," הוא נענה לחברו, וראה איך אורו עיניו באחת.

חולות נתניה

כל מכתב שהגיע מהבן-יקיר-לי ריגש את חיה נישטיין עד מאוד. בידיים רועדות היא פתחה אותו, הרכיבה את משקפי הקריאה שעברו בין השכנים לפי הצורך, הרימה את הדף וקראה למול האור. האותיות עבריות, השפה יידיש. כתב ידו המעוגל והמסודר סיפר עליו לא פחות ואולי אף יותר מתוכנו של המכתב: "...באמת חם בארץ ישראל, כמו שמספרים. בירושלים מזג האוויר נעים יותר, כאן בנתניה שליד הים חם כל כך שאפשר לבשל ביצה בגומה בחול... אבל הים נעים לרחצה, החול זהוב ורך. תפוחי זהב גדולים ועסיסיים גדלים בפרדסים, ופירות עץ הזית נראים כמו בונבונס, טעמתי אחד כבוש וירקתי אותו מיד..." היא קראה בקול רם, ובני הבית עמדו סביבה בהאזנה דרוכה, צחקו ובכו חליפות. עד מהרה דמעות הציפו גם את עיניה, והאותיות היטטשו. היא העבירה את המשקפיים ואת המכתב לוולף, והוא המשיך לקרוא לאט וגם קולו רעד קמעה. טוביה תיאר בקצרה את הנוף ואת העבודה, אבל לא באמת סיפר איך הוא מרגיש, איפה הוא גר, האם ישתקע בחולות נתניה. מכתב כה תמציתי ובלתי מספק. עתה חשבו ההורים שאולי מוטב שגם הנייה תעלה לארץ ישראל, אולם טוביה סיפר שאין לו די כסף לשלוח לה וגם לא לקיים אותה בארץ אפילו לתקופה קצרה. למחרת נודע לריבה על אודות המכתב, והיא באה אליהם עם אחיה, ידידו של טוביה. אף לא מילה אחת הוקדשה לה. ישיבתה המתוחה רפתה. אחיה מיהר לאחוז בה כשחש בחולשתה. חיה מיהרה ומזגה לה כוס מים. הנערה לגמה בשפתיים קמוצות, ובקול נכאים אמרה לאחיה "נלך", נשענת עליו בצאתם.

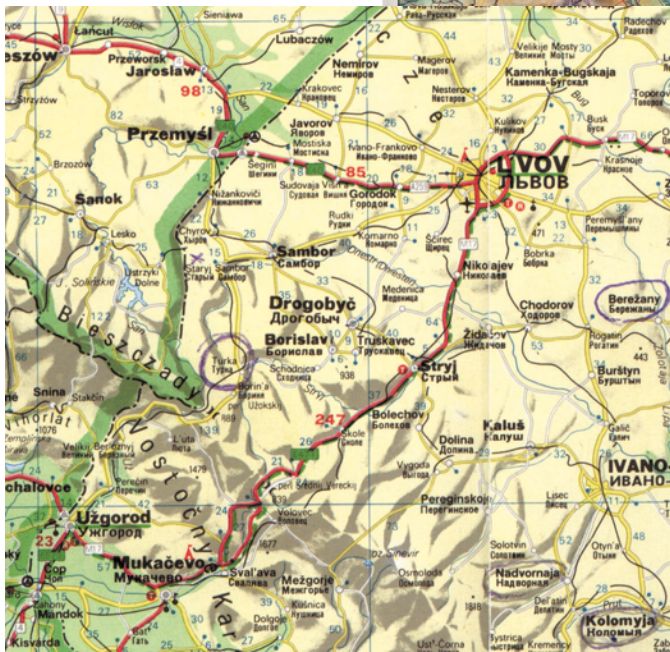
ריבה הייתה נערה נבונה והבינה מה מוצפן בין השורות. היא הכירה את טוביה וידעה כמה קשה לו להתבטא בייחוד כשמדובר במילים שיכאיבו. כעבור כחודשיים הגיע המכתב שחששה מפניו. כדי להפיקו נאבק טוביה שעה ארוכה במילים. על מצחו בצבצו אגלי זיעה. הוא התייסר בחיבוטיו כיצד להודיע לה כי הוא מבטל את הסכם האירוסין שביניהם. "אל תחכי לי... סלחי לי... פלשתינה היא אכן מקום נידח וצחיח, ואולי צודקים הוריי באמרם שהציונות היא שיגעון, אם כי אינני בטוח שהוא חולף... אני על כל פנים נדבקתי בשיגעון זה, אולם אינני מבקש להדביק בו אחרים... בוודאי כבר הבנת שאינני ראוץ לך... הדרך פתוחה בפניך... אני מחזיר את הסכום שלויתי מאביך על חשבון הנדוניה, ומיידחל שהאל יהיה בעזרך. היי שלום..." בקושי רב הוציא מתחת ידו מילה אחר מילה, ידע שישבור את לבה. ואכן שקעה במרה שחורה. היא מאסה בתפירה, מלאכה שהצליחה להסיח את דעתה עד שהגיע אותו מכתב. אפילו בשקשוק גלגלי המכונה היא שמעה שוב ושוב את מילות הפודה הספורות שהצליח לומר לה לפני שעזב.

ריבה הקטנה הלכה ודעכה, וכשנה לאחר מכן חלתה ומתה. גורלה ייוודע לטוביה רק כעבור שתיים-עשרה שנה מפי אחותו אטקה.

הרוח הקלילה טאטאה את השרב והנעימה את ערב הקיץ. הפועלים הצעירים שעבדו בנטיעת פרדסי נתניה נכנסו לבית העם שבו עמדו להקרין סרט. טוביה ומנדל קנו חצי כיכר לחם וחבילת חמאה מהמכולת של פסח וינקלר, והשאירו אותם שם. כשיצאו מהסרט כבר החשיך, אבל במכולת הקטנה דלק האור. מרים, בתו של בעל המכולת, נשארה שם כדי לסגור. טוביה הביט בה כשהוציאה את החמאה מארון הקרח. נמוכה ממנו כמעט בראש, מלאה, פניה עגלגלות ותמימות, ושערה השחור אסוף. צעירה אך לא ילדותית, הוא ציין לעצמו. רק כשמסרה לו את הלחם והחמאה הבחינה בעיניים בתוכה... הייתה לו תחושה מזוהר ומתעתעת שהוא חווה בעבר את הכניסה הזאת למכולת המוארת באור צהבהב נוגה.

גליציה המזרחית. כיום אוקראינה על גבול רומניה. הרי הקרפטים, והנהרות ליטמז ויבלונקה שנשפכים אל הנהר סטרי

השידוך

בשבת בבית הכנסת ניגש יוסף שניידר לטוביה, חשף חיוך גדול, ולחץ את ידו בחוזקה. לא כל החלוצים הצעירים שהגיעו לנתניה היו חרוצים כמותו, ולא כולם הראו את פניהם בבית הכנסת. טוביה התחבב עליו. האיכר השזוף בעל כפות הידיים המחרצות הספיק לספר לחלוץ הצעיר על המושבה הגלילית משמר הירדן. בילדותו ירדה משפחתו של יוסף מצפת, והייתה מראשוני המתישבים בארץ הירדן הלא נושבת. ברבות הימים הקימו הוא ואחיו משפחות ועברו לנתניה. רק אחיו אריה נשאר בצפון כדי לא לאבד את הנחלה. אשתו פשה וילדיהם הגיעו אף הם לנתניה. "רב פסח, תכיר, זה החולץ טוביה נישטיין", שניידר הציג אותו לפני שכנו לספסל, יהודי עטור זקן בעל הדרת פנים. אחר כך טרח יוסף לספר לטוביה על קורותיו של אותו עבדקן, פסח וינקלר, מאז שחזר חולה ושבור מהצבא התורכי, ועד שעזב עם משפחתו את מטולה, מושבה גלילית אחרת ונידחת אף יותר ממשמר.

"בנתניה הצטלבו שוב דרכיהן של האחיות לבית משפחת גולדברג הצפתית: רבקה אשת פסח וינקלר ופשה אשת אריה, אחי", הוסיף יוסף ואמר. אחר כך, כשהזכיר את מרים, הביט שניידר בפניו של טוביה, וחשב לעצמו שאם לשפוט לפי העניין שגילה טוביה או לפחות לפי היעדר תגובה אחרת, ניסיון לשידוך אפשרי בהחלט.

חנה משכה את מרים לבית העם ביום שבו ניגנו ורקדו. אך לא היה די בכך; היא נצרכה לגרור את אחותה הגדולה גם למעגל הריקודים. מרים התביישה. חנה לעומת זאת, בסך הכול בת ארבע־עשרה, העזה להציג את עצמה ואת אחותה לפני כמה מהחלוצים וטוביה ביניהם. בעיני מרים בת השבע־עשרה נראה הגבר בהיר הבלורית, בעל המצח הגבוה, צעיר מעשרים ושבע שנותיו, ועם זאת כה רציני. היא שמעה שהוא איש עבודה חרוץ, ישר וחסון. כשיוסף ביקר בביתם ודיבר עם הוריה על טוביה כחתן בעבורה, היא נבוכה. מדוע שיחפץ איש כמותו בילדה כמוה? אף אחיה היו ספקנים לשמע פער הגילים ביניהם. טוביה הוזמן לבית הוינקלרים. יוסף שניידר ארגן את הפגישה. רבקה סידרה את הבית הקטן, והושיבה את מרים ליד מכונת התפירה. "טוב מראה עיניים ממשמע אזניים", חיוותה דעתה, משום שלא ציפתה שבתה תוציא מילה מפיה, לא כל שכן שתספר על עצמה. פסח רווה נחת רק מעצם התקווה שצאצאיו ישובו למטולה ויקיימו את המשק. פקידי פיק"א כבר איימו לקחת מידיהם את הנחלה. שלושת הבנים הגדולים למדו בערים הגדולות ובחרו במקצועות אחרים – סטטות, הנדסה – רק לא איכרות. בעבור פסח, בן למייסדים שהגיע למושבה כשהיה בן חמש, גדל בה בשנותיה הקשות ביותר וחלם אותה כשהיה חייל בכפייה, נותרה מטולה נמל בית. והנה לא נגוזו תקוותיו, החתן המיועד מוכן

ראש השנה תרצ"ז, 1936:
טוביה ומרים, זוג צעיר
בנתניה, כשבועיים לפני
חתונתם

ומזמן לקחת בשתי ידיו את נחלתם ולחרוש את האדמה.
טוביה היה שתקן כמעט כמו מרים, אך הותיר רושם טוב. ההורים היו מאושרים
מהשידוך עם איש עבודה ירא שמים, ודחקו בנערה להביע הסכמה.
"את כבר בת שבע-עשרה, מרים, עזרת לנו שלוש שנים, ומה עכשיו?" סיכמה לפני
רבקה את העובדות. פסח הדליק סיגריה חדשה בבדל סיגריה קודמת, ינק את העשן
לריאותיו, ובתשובה לשאלת אשתו הנהן ואמר: "הגיעה העת להקים משפחה בישראל!"
טוביה זכה בלחיצות יד לבביות מחבריו שהוזמנו לקידוש בבית הכנסת. הוא הכיר
את ההשקפה הרווחת שלפיה שפר גורלם של החלוצים שנישאו לנערות ששורשי משפחותיהן
אחוזים עמוק בארץ הקודש. איכרות עצמאית במושבה עברית נחשבה להישג נכבד לצעיר
חסר כול כמותו.
בני הזוג הצעיר נפגשו כמה פעמים, טיילו ושתקו יחדיו פרקי זמן ארוכים בין חילופי
דברים קצרים. לא חלף זמן רב עד שסוכם תאריך החתונה.

עולים למטולה להתאָר

שוב ושוב קרא טוביה את מכתבם של הוריו ונעץ מבטיו בפניהם בתמונה שצולמה ליד

ביתם. כיצד יבשר להם את החדשות? עד שמצא טוביה את המילים ושלח מכתב, הספיק מנדל לכתוב לאמו באריכות על כל קורותיו ואף יותר מכך. רבקה קרופקה מיהרה לביתה של חיה נישטיין ובידה התנפנף מכתבו של בנה מנדל. הן הקפידו ליידע זו את זו בכל פיסת מידע ולהעביר ביניהן את מכתבי הבנים. אולם פניה של השכנה לא היו כתמול שלשום. מצפה למוצא פיה של חיה, היא נשארה בביתם שעה ששכנתה פתחה את מכתבו של מנדל. איזו בשורה טומן בחובו המכתב הזה? תהתה חיה והחלה קוראת. מופתעת וחיוורת היא הסירה את המשקפיים מעיניה, והניחה אותם על השולחן כשהחזירה לרבקה את המכתב.

"נו, חדשות טובות, בשעה טובה," בירכה רבקה, וחיה הודתה לה בשפה רפה. הרי ניתן היה לצפות זאת; בנה היה בחור נאה ומחוזר ביותר. מנדל קרופקה כתב שהכלה היא בחורה טובה מבית טוב. שאלות רבות עלו בראשה של חיה, אחדות טכניות: אם משפחת הכלה נותנת להם בית ומשק, מדוע בכפר המרוחק כל כך מן ההורים והאחים? אחרות כואבות: אם בנם החליט להתחתן והוא עתיד להיות אדם אמיד, בעל נכסים בארץ הקודש, אז מדוע הוא לא סיפר להם על כך? ומה יהיה על השידוך, מה יהיה על ריבה'לה? אין היא צריכה לתהות מה יגידו כולם, די לה במבט אחד בפניה של שכנתה. אוי לבושה.

החתונה נערכה בחיפה בחג סוכות והייתה צנועה מאוד. השניים נראו נבוכים ונרגשים. יום לפני החתונה קרא האב לבתו, הקדים מדברי גדולי מפרשינו וציטט בהדגשה את המצווה הראשונה שכתובה בתורה – "פרו ורבו ומלאו את הארץ". בזה הסתכמו דברי הכנה מזרזים לחיי אישות ומשפחה. לנערה טרם מלאו שמונה-עשרה, והיא לא שאלה שאלות.

רבקה קנתה לבתה נדוניה שכללה כלי מיטה, כלי רחצה ומכונת תפירה. בתום הטקס ליווה אותם פסח למטולה. עד ראש פינה החליפו שני אוטובוסים, ושם הוא קנה סוסה ועגלה שעליה העמיסו את מטלטליהם. בדרך הוא הספיק לזהות כי לחתנו אף ניסיון בטיפול בבהמות.

המושבה מטולה קידמה את פניהם בַּיובש ששרר בכל פינה. במעלה ההר נפתח רחוב רחב שנסלל רק שנתיים קודם לכן, ומשני צדיו בתים קטנים. בין הבתים לרחוב נראו גינות דלות ובהן בעיקר אבנים, קוצים ומעט שיחים ששרדו את שנות הבצורת, וגם עצי תאנה, ברוש, שקד ואקליפטוס פה ושם. בחצרות האחוריות נערמו שברי כלים

חקלאיים ישנים וחלודים. ריחות הרפת וקרקור העופות פרצו את שערי החצרות לעבר הרחוב היחידי. בגבם גבהו מצוקים סלעיים, הצפוניים שבשרשרת הרי נפתלי, ולפניהם נפתח מארג' עיון המוריק.

פסח ערך לטוביה היכרות עם אמו צ'רנה שהתגוררה בקנטרה, בית קטן בן שני חדרים ומטבחון שנבנה לצד הבית הגדול שציפה להם. מרים חששה מהבאות: מן הלא ידוע ומן המוכר גם יחד. החיים לצד סבתה לא יהיו נופת צופים, חשבה. היא שמעה על התנכלויות הבאָפֶע (הסבתא) לאמה רבקה, והייתה עדה לקשיים שהערימה הזקנה על לאה בשלוש השנים שבהן חיו אברהם ומשפחתו במטולה. אולם עתה, בשנות השמונים לחייה, הייתה הישישה חלשה, עיניה כהו ומשמיעתה נותרו שרידים בלבד, והיא בקושי יצאה את פתח ביתה. בשנים שבהן חייתה לבדה במטולה עמד הבית הגדול נעול ונטוש. פנינה בתה הייתה מגיעה מדי פעם מראש פינה כדי לסעוד אותה, והשכנות הטובות היו נכנסות ודואגות למחסורה. טוביה עבר עם חותנו בין החלקות ששייכות למשפחה. הנחלות מפוצלות היו בין העמק להר הטרשי, והחלקות קטנות ומרוחקות זו מזו. בהביטו על יבוליה של אותה שנה שחונה, שמע טוביה מפיו של פסח סיפורים על השנה הגשומה, שבה הוצף העמק עד צמרות העצים והתבואה נרקבה. הוא לא פסח בסיפורו על הגֵנְבוֹת מצד הלבנונים, על רמיסות היבול תחת רגלי העדרים ועל מלחמת החורמה במזיקים שבבעלי החיים. פסח הציג את חתנו לפני ידידיו ותיקי המושבה. אלה עדכנו אותם בחדשות הטריות – הוויכוח על החכרת אדמות לערבים שפילג את המושבה, ועל התאגדות האיכרים בקואופרטיבים לצורך מכירת תוצרת החלב למחלבת הגליל בצפת ולרכישת פר הרבעה וכלים חקלאיים.

מרס 1937:
רחובה של מושבה
צילם: זולטן קלוגר

"אתה יודע שהשנה הייתה רעה מאוד, שאפילו לא הספיק לנו לזריעה ולא אוכל לבהמות. ביקשנו מפיק"א הלוואה, עזרה לניקוי התעלות במרג', שהתחייבנו להחזיר בסוף עונת הגורן," סיפר אחד מידידיו של פסח. פסח התעניין בעמדתה של הנהלת פיק"א ובמהלכיה. "נו, מה אתה מתאר לך מזה? הם כתבו לנו שזה יפה מאוד, הם שמחים על ההחלטה לנקות את התעלות ו... שנסתדר באמצעים שלנו." השיחה התנהלה בעברית מעורבת בידיש, וטוביה יכול להבין את עיקרי הדברים. פה ושם שובצו מילים בערבית וטוביה רשמן בזיכרונו כדי לברר את משמעותן מאוחר יותר. "ראית את הנטיעות החדשות שנטענו לפני שנתיים?" שאל הידיד. פסח הנהן והטה את אוזנו, "אז החלטנו לגדר את החלקות, להגן עליהן מהעדרים. ביקשנו הלוואה מפיק"א. ומה הם אמרו לנו?"

"הם שמחים על ההחלטה ושסתדרו באמצעים שלכם." "אכן," צחק האיכר ביובש, לחץ את ידיהם, ונפרד מהם לשלום. בינתיים הוציאה מרים לאוורור את הכלים והרהיטים המעטים שהיו מאוחסנים בבית הסגור במשך כשלוש שנים. הגברים ניקו את החצר האחורית ואת הגינה שבחזית הבית מהעשבייה הגבוהה והקוצנית. מרים ניערה וניקתה את הבית, הם סיידו את הקירות המצופים בטיט-זבל-סוסים, שכל מכה קלה מוטטה אותו, ונלחמו בעכברים ובשאר הרמשים ששרצו שם. גם מצב חדרה של הבאָפּע הצריך תיקונים וניקוי יסודי.

1950: בחצר ליד השוקת
צל ערביים וירוקת
צילם: דוד אלדן

"מאחורי הבית, או יותר נכון, מאחורי החושות, חומה בנויה אבנים שהצהיבו מרוב שנים, מקיפה את המושבה, ולצופה מבחוץ, המתקרב למקום, נראית מטולה כמבצר של ימי הביניים או כגטו."

יששכר בריש, "קול העם", 30.11.50

שקט ובטוח שמסר את בתו ומשקו בידיים מסורות, חזר פסח לנתניה, והשאיר את בני הזוג בגפם. היו אלה ימיהם הראשונים יחדיו. שבוע חלף מיום הגיעם למושבה. מרים נכנסה לקנטרה כדי להביא לסבתה מים, ומצאה כי הישישה מתה במיטתה. בתום השבעה עשה הזוג הצעיר במטולה את צעדיו הראשונים כמשפחה. טוביה מיעט במילים ומרים התקשתה בשמיעה, ושניהם שקעו עד צוואר בעבודת האדמה והמשק באמצעים הפשוטים שהיו בידיהם. בערבים, לפני שהחשיך, ישבו אל שולחן העץ במטבח, והיא לימדה אותו מילים חדשות בעברית וקראה לו מן העיתון. באותו חורף של 1936 התחילו "המאורעות", מעשי איבה של הערבים נגד יהודים ביישובים ובדרכים. דרך הגבול הפרוץ בין ישראל ללבנון וסוריה, שהיו בשליטה צרפתית, נכנסו ויצאו מחבלים. האזור ההררי והצמחייה העבותה והסבוכה היו אידאליים לפעולותיהם, והם נעזרו ביישוב הערבי בצפון הארץ. במטולה התארגנו הנוטרים, אנשי מטולה, ששמרו על המושבה במשך שלוש השנים של המאורעות ושנים רבות לאחר מכן. בנובמבר 1936 החלו חברי ועדת פיל לחקור את המאורעות וחלה רגיעה יחסית, אך המצוקה הכלכלית לא פחתה. השביתה והחרם הערבי פגעו בענפי פרנסה רבים. באזור הצפון היה המצב הכלכלי והביטחוני חמור יותר מאשר בשאר אזורי הארץ. ב-1937 החלו הבריטים לסגור את הגבול, נסלל כביש הצפון ולאורכו הוקמו תשע תחנות משטרה, אולם הכביש לא הגיע עד מטולה, והיא נותרה מחוץ לגדר. לא היה ברור לאן היא משתייכת – לצד הצרפתי או לצד הבריטי.

1918 : מכתב ששוגר
מוועד המושבה לפקיד
הברון בבקשה לסייע
במימון שמירה עברית
על מטולה. פסח וינקלר
חתום כחבר הוועד

1509 in

ଅମଳା ଚାଉଳ ଚାଉଳ

אברהם אבינו
אברהם אבינו
אברהם אבינו

329/1050

הסבתו בבר ים מצריות לרבים, ואחרות נחל מאלה
למנוחה יהיו מצריות ונחשים אחרים. רשעם חלשם חלשם
אין את הרצון הפשוט וגם את הרצון האקראי: מצריות ונחשים
יהיו תרופה טובה נגד הנחש, ביחוד בקרב. רשעיות נחשים
החלשים הם קטנים מאד, וכל החלש לו החלשות יפלו לו החלשות
למחרת מצריות ונחשים חלשים לפי צורתם לא רק חלשם אחרים,
אלא גם זה לזין יותר בלוי. רשע נכון אפילו זה לא ידע מנסה
לרוא יקח עליו את החלשות או חלקו רשעם אחרים. אחרים
אין את כחם להחליט בידם וללמוד לו רשעים אחרים
היותר קרוב.

ଅମଳ ନାମ

১৭৫৮

וּפְתִיחַ שְׁמֵי
וּנְקִיטָה

לידה ראשונה

ביוני 1937, כשכרסה כבר בין שיניה, פתחה מרים את עיתון הבוקר וקראה: "הוגש הדוח של ועדת החקירה לממשלת בריטניה". בדוח ועדת פיל נאמר שהמנדט אינו בר-ביצוע, שהמחלוקת היהודית-הערבית בארץ ישראל אינה ניתנת ליישוב, ושיש לחפש פתרון מדיני על דרך ההפרדה וחלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות ריבוניות. את כל הגליל הקצו למדינה היהודית, אך שטחה הכולל כפי שהוצע הגיע לכדי חמישית מארץ ישראל. הערבים דחו את תוכנית החלוקה מכול וכול, והחריפו את פיגועיהם, בכך הביעו התנגדות למתינותם של דברי ועדת פיל. בקרב היהודים חולל פרסום הדוח רעידת אדמה, ופתח את אחד הוויכוחים המרים בתולדות הציונות. "תכנית החלוקה" הטילה את היישוב למערבולת רעיונית ורגשית.

לקראת סוף יולי החם, עשרה חודשים לאחר שנישאו ועלו הגלילה מצוידים בצרורותיהם, התקרבה השעה ללידת התאומים. בהריונה הראשון הגיעה מרים בת השמונה-עשרה לממדים שלא עלה על דעתה כי הם אפשריים. אמה דאגה; לידה ראשונה קשה ממילא, קל וחומר לידת תאומים. מי כמוה יודעת – היא הרתה וילדה תשע פעמים, שבעה מבין עשרת ילדיה שרדו, בין אלה שלא שרדו הייתה התאומה של דוד. היא נולדה מתה. רבקה חשה שמרים תזדקק לה, על כן ארזה תיק קטן ועלתה בשעת בוקר מוקדמת על אוטובוס מנתניה לבית ליד. שם חיכתה עד שעבר האוטובוס מתל אביב לטבריה ואסף אותה. בכבשן הלח של טבריה המתינה כשעתיים. הכביש לראש פינה עלה בפיתולים והתעקל, האוטובוס התנשף וחרק על הנתיב הצר. במושבה ראש פינה ישבה עד שהאוטובוס של שירות החולה יצא צפונה, התנהל לאטו דרך יסוד המעלה וטיפס למטולה. הגישה מנתניה למטולה השתפרה עד מאוד, היא הרהרה. כשעזבו את מטולה והצטרפו למקימי נתניה ארך המסע יומיים, ואת מחציתו עברו על גב חמור. כשבע שנים חלפו, ועכשיו זו כמעט קפיצת הדרך, הפלא ופלא, אפשר להגיע מן החוף להר ביום אחד מבלי שהשמש קופחת ומכה על הראש בפטישיה המלובנים וללא התייגעות הגוף וכיווץ שרירים.

רבקה הקלה על מרים את הימים שטרם הלידה, וטיפלה במשק הבית ובמשק העזר. אף על פי שמקובל היה ללדת בבית החולים הסקוטי שבטבריה, שמחלונותיו נשקף נוף הפסטורלי של הכינרת, רבקה החליטה שבהיריון בסיכון גבוה אין להרהיב עוז. היא לא סמכה על הנזירות הסקוטיות, והביאה את בתה לבית היולדות הקטן "הדסה" שבחיפה. הבטן הייתה גדולה. המיילדת שמעה בעזרת פטוסקופ, מכשיר דמוי חרוט, את שני העוברים. בהתחשב בטלטלות הדרך, לא היה זה אלא מזל שהצליחו להגיע לפני שהתחילה הלידה.

פטוסקופ
ומלחציים

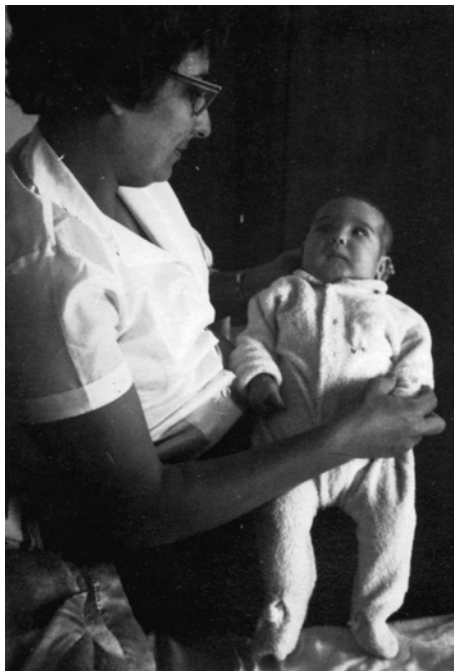
שרונה השורדת

עשרה ימים עברו מיום הלידה. מרים, המומה מעט פחות מעוצמות הכאב אולם עדיין חלשה, היניקה את ציפורה הזערורית. שרונה, הגדולה מבין השתיים, שקלה שני קילוגרמים וחמש מאות גרם. ציפורה נקראה על שם סבתו של טוביה – פייגה, ושרונה על שם סבתה של מרים – צ'רנה. הוחלט שכבר באותו היום היא תצא עם בנותיה מבית היולדות לביתם של אברהם אחיה ולאה אשתו שהתגוררו בחיפה, לא הרחק מבית היולדות. רבקה דאגה לסידורים ונמנעה מלהטריח את בתה. זו לא יכלה לשמוע על מה מתלחשת אמה מעל מיטתה עם הרופא, ולא היה בה כוח לשאול. מרים לא ידעה שמקובל היה לרתק יולדת למיטה במשך שבוע, ולשחררה מבית החולים רק כעבור שבוע נוסף. רבקה סירבה להסכים למדיניות שמרנית זו. היא בעצמה קמה ממיטתה במטולה, לאחר לידת מנשה בן הזקונים שלה, ורקדה מרוב שמחה.

אחרי כמה ימים בביתם של לאה ואברהם איבדה מרים את תחושת הזמן. היא לא ידעה האם בוקר או לילה. כבר לא הצליחה לישון יותר משלוש שעות ברציפות, ועפעפיה

סירבו להיפרד. את מי צריך להיניק עכשיו? היא לא שמעה בכי, אבל אמה נכנסה לחדר מוגף התריסים ופתחה אותם, סייעה לה לקום, להתלבש ולצאת. הבנות היו עטופות, התיקים ארוזים, ומונית חיכתה להן בחוץ. מה קרה? לאן נוסעים? למה שותקים? היא רצתה להודות ללאה האהובה על כל שעשתה למענה ולהיפרד ממנה. הקשר ביניהן נשמר מאז ימי נעוריה של מרים, כשהוריה החליטו לעזוב את מטולה ולעבור לנתניה. אברהם ולא, אז זוג צעיר, נשארו במטולה כדי להחזיק את האיכרות בידי המשפחה. למעשה מרים למדה שלוש שנים בבית הספר במטולה תחת השגחתה וחסותה של גיסתה.

אבל רבקה אחזה במרפק בתה, וללא אומר ודברים הובילה אותה לתוך המונית. מרים הבינה שבזמן שישנה אירע דבר מה, אך לא תיארה לעצמה מה אירע. לרבקה, שמעולם לא הייתה בעיית התבטאות, אזלו המילים. במהלך הנסיעה היא נטלה את שרונה העירנית מזרועות בתה, והניחה במקומה את ציפורה, שענייה היו עצומות. מרים סברה לתומה שיש להיניק את הקטנה, אבל כשקירבה אותה אליה נוכחה לחרדתה שהתינוקת שלה נטולת רוח חיים.

נובמבר 1964:
שרונה כאם צעירה, שירלי
בת החודשיים בזרועותיה

בבית החולים קבעו את מותה של ציפורה ונטלו את גופתה הזעירה לאותו מקום שאליו לוקחים עוברים שנולדים מתים. שרונה נבדקה ונמצאה חיונית וחזקה. הרופא הדריך את מרים לגבי הטיפול בה, אולם שפתיו נעו במהירות והיא התקשתה לעקוב אחר דבריו. אמה ליוותה אותה בשובה למטולה.

עשרה חודשים מאוחר יותר נדמה שחלף נצח. שרונה נאבקה במחלה נגיפית קשה. הרופאים בחיפה בדקו אותה ולא ידעו מה לעשות נגד דיזנטריה שתוקפת תינוקות שמשקלה נמוך מן הממוצע לבני גילה; הם לא ידעו כיצד להפסיק את השלשול הדמי. האם הצעירה חזרה עם בתה למושב. נחושה בדעתה להוציא את המחלה מילדתה היא ריסקה לה תפוחי עץ, פרי שידוע כמיטיב במקרים של קלקול קיבה ודלקות מעיים. תפילותיהם נענו. כעבור כמה ימים של תפריט על טהרת תפוחי העץ הצליחה מרים למנוע התייבשות, והעוללה יכלה למחלתה.

רבקה ופסח דאגו. הם חששו שמא האיכרות שהורישו לבתם ולחתנה כבדה מנשוא. הם בעצמם הרי הרימו ידיים. מרים דיווחה להם במכתביה על כל דבר חדש במשק ביתם או במושבה, אולם הם ביקשו לעקוב אחר התפתחות נכדתם מקרוב.

בחנוכה הם הגיעו לביקור. פסח הצטרף לטוביה, וראה איך חתנו עובר מעץ לעץ ומטפל בכל אחד מהם במסירות. הוא הקדיש תשומת לב וסבלנות רבה כדי להחזיר חוט ברזל דק לתוך הגזעים ולהוציא את המזיקים בשלב הזחל שלהם, בטרם יפגעו בגזעים. השורות היו נקיות מעשבייה ומאבנים גדולות. גאווה ושמחה מילאו את לבו של פסח.

בבית הניף פסח בזרועותיו את שרונה בת השנה וחצי. הוא היה ידוע כידידם של בני הגיל הרך, אולם פעוטה חייכנית וחיינית זו שנקראה על שם אמו צ'רנה מצאה חן בעיניו במיוחד. והוא לא היה היחיד שהוקסם; גם קייטנים שביקרו במושבה וראו את הפעוטה התפעמו

1944:
חתונתם של דוד ומרים
וינקלר, פסח יושב
(סיגריה בין אצבעותיו).
ורבקה משעינה זרוע
על כתפו

מעייניה החכמות ומיופיה. שרונקה החברותית ובעלת המזג הנוח נהנתה מתשומת הלב שהרעיף עליה סבה, והיא הייתה כרוכה אחריו למן הרגע הראשון. פסח קרא לה לבוא אליו, והיא התקדמה בצעדים מהוססים, ולבסוף נחתה בזרועותיו. לאחר שהלכה לישון הוא התיישב לכתוב לבנו דוד ששירת במחלקת הקשר של ההגנה.

אני זוגתי היקרה מרת רבקה תחייה וליד בתי חנה ולמנשה
שלום רב לכולכם,
את מכתבכם קיבלתי היום. אני ב'ה בריא ושבע רצון. בקרתי
הנטיעות והם התפתחו יפה. יש תקווה שלשנה הבאה יהיה
פרי טוב למכירה. כמו כן הוא רוצא החורף לנטוע עוד כ-250
עץ. הבהמות בריאים וחלב יש לו כל יום. ברוטל¹ וחצי היא
מוכרת מעט כ-4 כוס ליום והשאר נאכל בבית, לבן, כפה²
אורז עיס חלב, מעט זרע³ קנה ועוד הוא צריך לקנות זרע.
הסוסה עובדת טוב היא הרה זה שמונה חודשים עיס פרד.
הפרדה הקטנה היא שמנה ויפה. הוא חושב שבשנה הבאה
יוכל לעבוד איתה. אחרי שהסוסה תילד ימכור אותה ויקנה
לו פרדה ויחד עיס הצעירה יעבוד.⁴ הוא אומר מה שהסוסה
אוכלת יהיה די לשני פרדות. הוא לא חרש אצלו רק בין
הנטיעות. מפני שעבד אצל הפיקה.⁵ העגלות עומדים בפיקה
ותיקן הדלתות של הרפתים. אתמול והיום יורדים גשמים
וקור עדיין אין פה. לאה קנתה לשרנקא טרעניק⁶ ולדליה גם
כן אחת. כן הילדים בריאים ושמחים. שראנקה מדברת והכול
היא יודעת לקרא בשמותיהם כאילו היא בת חמש.
אברהם נתן למען הבאבע מצבה יפה והביא אותה לפה.
לזמירלי היה עבודה בבית הספר ולא רצא ללכת לעשות⁷
ועכשיו יורדים גשמים. איס לא יעשה עד נסיעתי אמסור זה
לוינשטיין שיעשה, כלומר שיעמיד אותה על הציון במלט
ואשלים לו שכרו.
יותר אין לי מה לכתב, כתבו לי משלום ברוך ושרה והילדים,
משלום יהושע ומשלומכם בפרט,
ממני פ. וינקלר

בה יום ב' 20/II

ליד זוגתי היקרה מרת רבקה תחייה וליד בתי חנה ולמנשה
שלום רב לכולכם,
את מכתבכם קיבלתי היום. אני ב'ה בריא ושבע רצון. בקרתי
הנטיעות והם התפתחו יפה. יש תקווה שלשנה הבאה יהיה
פרי טוב למכירה. כמו כן הוא רוצא החורף לנטוע עוד כ-250
עץ. הבהמות בריאים וחלב יש לו כל יום. ברוטל¹ וחצי היא
מוכרת מעט כ-4 כוס ליום והשאר נאכל בבית, לבן, כפה²
אורז עיס חלב, מעט זרע³ קנה ועוד הוא צריך לקנות זרע.
הסוסה עובדת טוב היא הרה זה שמונה חודשים עיס פרד.
הפרדה הקטנה היא שמנה ויפה. הוא חושב שבשנה הבאה
יוכל לעבוד איתה. אחרי שהסוסה תילד ימכור אותה ויקנה
לו פרדה ויחד עיס הצעירה יעבוד.⁴ הוא אומר מה שהסוסה
אוכלת יהיה די לשני פרדות. הוא לא חרש אצלו רק בין
הנטיעות. מפני שעבד אצל הפיקה.⁵ העגלות עומדים בפיקה
ותיקן הדלתות של הרפתים. אתמול והיום יורדים גשמים
וקור עדיין אין פה. לאה קנתה לשרנקא טרעניק⁶ ולדליה גם
כן אחת. כן הילדים בריאים ושמחים. שראנקה מדברת והכול
היא יודעת לקרא בשמותיהם כאילו היא בת חמש.
אברהם נתן למען הבאבע מצבה יפה והביא אותה לפה.
לזמירלי היה עבודה בבית הספר ולא רצא ללכת לעשות⁷
ועכשיו יורדים גשמים. איס לא יעשה עד נסיעתי אמסור זה
לוינשטיין שיעשה, כלומר שיעמיד אותה על הציון במלט
ואשלים לו שכרו.
יותר אין לי מה לכתב, כתבו לי משלום ברוך ושרה והילדים,
משלום יהושע ומשלומכם בפרט,
ממני פ. וינקלר

25/9

ליד בני דוד שלום רב לך.

אנחנו ב'ה בריאים. כה נשמע ממך א"ס. את מכתבך
קיבלנו מכבר אך לא היה מצב רוח ליכתב. אצלנו אין
כל חדש. בנוגע ששאלתה לשלוח למטולה או למרים
או לטוביה, אל תשלח כלום. אני והאמה חושבים לבקר
אותך בצפת ולהיות מעט זמן במטולה. אם ישך חפץ
לתת לה דבר מה תתן על ידנו ונקנה בצפת מדברים
הנחוצים לה כמו מעט צוקר, ומעט קמח. נסיעתנו אנו
חושבים תכף לאחר חג השבועות, איה"ש. תכתוב לנו
מה התרחש אתך ומבריאותך, אנחנו כולנו דורשים
בשלומך הטוב ומאחלים לך בראות והצלחה.
ממני אביך, פ. וינקלר.

20/II

ב'ה מטולה, יום ב'

ליד בני דוד שלום רב לך,

אני ב'ה בריא, גם טוביה ומרים והילדים ב'ה בריאים.
כה נשמע ממך אמן. פה עכשיו יורד גשם. בחצר הכל
בסדר. בקרתי העצים בכרם הם יפים, הוא מטפל בהם
יפה מאוד. חרש ויבל את חלקו, נראה מרחוק וניקרת⁸
מרחוק בין כל החלקות. נקווה לשנה הבאה יהיה לו
פרי הרבה למכירה...

¹ רוטל = 12 אוקיות = 2.884 ק"ג (100 רוטל = קנטר)

² כף או כפית

³ זרעים

⁴ לפי חוקי התורה יש לרתום שניים מאותו מין

⁵ פיק"א

⁶ טריינינג

⁷ להתקין את המצבה

⁸ ניכרת

מתולה יום חמישי (קיץ 1939)

שלום רב לך דוד,

את מכתבך כבר מזמן קיבלנו ורק עכשיו אני עונה לך. אמא שמחה מאד לשמע שאתה בריא ושמוח וגם אני שמחה. אמא מצטערת מאוד על השעון שנתקלקל ולא הולך תוכל להחזיר אותו שוב לנתניה לתקן. בנוגע לזה שנעשתה אדוק זה לגמרי לא יזיק לך, אין דבר. תשתדל ללמוד טוב אנגלית בינתיים.¹

מהבית קיבלנו מכתבים וגם את המכתבים שלך. היום שלחנו פירות וענבים לנתניה, יכול להיות שנשתדל לשלח לך גם כן אבל אינני יודעת אם זה כדי לשלח בדאר. אני מרגישה טוב ומתכוננת אחרי שבת לנסוע לטבריה. חדרות בטח נודיע לך.

דרישת שלום לך מטוביה ומשרונקה ומאמא וממשמשון. תמשיך לכתב לנו תמיד. זה מוסיף לי תענוג אם אני מקבלת ממך מכתב. אף על פי שאחי הגדולים לא מצאו לנחון לכתב לי מכתבים, אבל אתה יותר מסור לי.

שלום שלום לך ממני,

אחותך מרים

לו ראית את שרונקה ודברת אתה קצת היית מתפלא מאד מפיקחותה ומיפיה. כל הקייטנים פה מתפלאים מחכמתיה ומיפיה. אם יודמן לי צלם אשלח לך תמונה ממנה. טוביה עסוק בעבודה. הגורן השנה רע מאוד. פירות גם כן השנה מעט מאוד. את הענבים גונבים מכל צד. כך הקיטנה תיכף חולפת רק בתי מלונים נהנים מזה ולא האכרים. השכרתי דוקא חדר עכשו לחדש.

תכתב מכתבים ארוכים.

הנ'ל

מרים כבר נסה³ לטבריה בשלום באלה ימים⁴ יהיה חדש.

(רבקה)

מתולה יום שני

3/7/39

שלום רב לך דוד,

את מכתבך קיבלנו.

הצדק אתך באמת שלא כתבתי לך כל הזמן, פשוט עצלנית. כך אנחנו ב'ה בריאים, וכן נשמע ממך ומהבית.

אני כותבת לך שכבר כתבתי פעם מכתב לאבא

שישמור על בריאותו. אמא צריכה להשאיר אותו

ולבוא לכאן וכאשר תחזור אבקש ממך שאתה תפנה

לחיפה וליהושע ולברוך שכלם יחד ישתדלו שאבא

יעזוב את החנות ויבוא להנה להבריא ואני אשגיח עליו

פה. האוויר נחמד כאן ולא חם על איזה חודשים. ואמא

תעבוד בחנות. קונים רבים אין והיחידים לא יברחו

אם יבא הנה. אני בטוחה מאוד שתוכל להשתדל כך

זה ישפיע עליו מצוין. כמו שהבאתי את שרונה מנתניה

השתנה הכל לטובה בגלל מזג האוויר. דרישת שלום

משרונקה. תסלח היא ישנה הפעם.

כך זמן הקיטנה הגיע. באים אורחים, אני חושבת

להשכיר החדר שלנו הראשון בלירה רק חדש אחד.

היתר⁵ כבר לא רוצים לגור בהחלט מפני שאין מרצפות

ולרצף עולה הרבה כסף - חדר בארבע לירות.

כך טוביה עובד כל הזמן ואפילו עובדת חוץ. היום דש

בגורן והשבוע יחזור לעבוד 6 ימים בדפנה.

בנטיעות מעט פרי, אבל ענבים יהיה די.

את שרונה אני לא עוזבת שתלך מלוכלך כפי שאתה

חושב. אמנם היא שובבה לא פחות מילד רע ואוהבת

מים מלוכלכים וחול, אבל אומרים שהיא יפיה נחמדה.

אל תצטער כל כך שאין לך יכלת לבוא הביתה, במשך

הזמן תתרגל והרי אתה כבר גדול. כתב לנו כל

המוצאות אותך שם. יותר אין לי מה להוסיף. בפעם

הבאה אכתב לך יותר, וכן תמשיך לכתוב לנו. שלום

לך, היה שמוח ואל תתעצב לבית.

ממני מרים

מרים כבר נסה לטבריה בשלום באלה ימים יהיה חדש.
(רבקה)

¹ שירת במשטרת המנדט (בשליחות ה"הגנה")

² כדאי

³ נסעה (כדי ללדת)

⁴ הימים

⁵ ביתר החדרים

יום ד' 16/8/1939

ב"ה

לבני מר דוד ומזל טוב לך. מרים ילדה ביום ראשון.
קיבלתי מכתבך מאמא ששלחת שלוש לירות. היא
תביא אותם הנה. היא שלחה עי"ד ביד בחור מכפר
גלעדי פירות תכתוב אם קיבלת אותם מבן קראל.
אולי תבקש חופש איזה ימים לנסוע אלינו לראש
השנה או לסוכות. אם נתנו לך טוב מאוד ואם לא
אז אני ואמא נסע אליך ב"ה בימי חול המועד סוכות.
מרים תשוב מטבריה ביום ששי זה למטולה. כן
חדשות מאצלנו אין. אני מאחל לך בריאות והצלחה
וכתיבה טובה אמן ואמן.
ממני אביך פ. וינקלר

31/8/1939

...האמא באה שלשים ביום שלישי הנה ומספרת
שב"ה מרים בריאה וטובה ושראנקא והילדה החדשה
שמה דליה יפהפיה. רק עוד מצבם נמוך. הגורן היה
רע היות והיה הרבה גשמים נתבעה¹ אדמת המרו.
רק שעורה היה לו 300 מיד ומעט חציר יש לו.
מהפרות השנה הראשונה שנתנה פרי היה מעט.

המשפחה מתרחבת

כשהייתה שרונה בת
שנתיים, ומקומה

כבכורה נאהבת ונערצת על ידי הוריה היה מובטח לה,
נולדה לה אחות. למן ההתחלה לא היה כל דמיון בין שתי
האחיות, מאחר שדליה נולדה גדולה, חזקה ובלונדינית.
כשהתינוקת הייתה בת שמונה חודשים, חשה שרונה בתחרות
הולכת וגוברת. ככל שהתקצרו שעות השינה של אחותה,
ולכשהתחילה לזחול ולשבת ולמשוך את תשומת לבה של
אמן, התקשתה הילדה להשלים עם חדירת המתחרה לשמיה
של הכוכבת היחידה עד אז. באחד הימים התבוננה שרונה
עמוקות באמה המפייסת ברוך את אחותה התינוקת, ולאחר
שהקטנה נרדמה והונחה בעריסתה יצאה שרונה מן מהבית
בזעף. מרים הבחינה מיד בהיעדרה, ורצה החוצה לבקשה.
היא ראתה את שרונה פונה לכיוון מחסום בית המכס.

בשלהי שנות השלושים עדיין התגוששו בריטניה וצרפת על שליטה קולוניאליסטית
במזרח התיכון. גם מטולה הפכה לזירת מאבק; במרכז של המושבה, סמוך לבית משפחת
נישטיין, הוקם שער שחצה את המושבה לשניים: לחצי צפוני הנתון לשלטון צרפתי, וחצי
דרומי הנתון לשלטון בריטי. מי שהתמנה לפקיד המכס שלשל לכיסו רווחים נאים כשזיכה
את עצמו בעמלות מתשלום מסי המכס. לעומת זאת, האיכרים שיצאו לעבודה בארבע
בבוקר צריכים היו להתדפק על דלתו של הפקיד ולחכות עד שהלה יתעורר, יתלבש ויפתח
את המנעול. המחסום הפריע למובילי הבהמות והעגלות, לתלמידים שרצו להגיע לבית
הספר, לקייטנים שהיו רגילים לנוע באופן חופשי בין המושבה לבין הנחל והחורשות
שלרגליה. הם תבעו את עלבונה של מושבה עברית ותיקה ששני ענקים מתקוטטים בתוכה
ועל חשבונה. הקובלנות שהוגשו בעל-פה ובכתב לא הועילו, והמצב המגוחך נמשך שנים
מספר עד פלישת בעלות הברית לסוריה.

מרים החלה לרוץ בעקבות הפעוטה ולקרוא בבהלה: "שרונה, שרונה'לה", אך הילדה ברחה
בצווחות של בהלה והתרגשות. עוד מעט תחצה את הגבול ללבנון ואמה בעקבותיה. לפני המחסום
תפסה אותה מרים והרימה אותה בזרועותיה. להפתעתה שרונה לא גילתה התנגדות כי אם
רפיון, ועד שהגיעו הביתה היא כמעט נרדמה וישנה שעה ארוכה.

"שרונקה", פנה טוביה לבת השלוש, "את אוהבת את דלינקה?"

¹הוצפה

ללא כל היסוס ענתה בכורתו: "לא!"

"למה?" תמה האב.

"כי היא אומרת לי: הם והמם והמם והם, ואין לי שום דבר ביד," ענתה הקטנה.

טוביה צחק, ואולי חשב לעצמו שזו לא תהיה הפעם האחרונה שבה היא תשאל את עצמה

למה מבקשת ממנה אחותה דבר מה שאין לה.

מכיוון שהבוגרת נראתה תמיד קטנה מכפי גילה ואחותה הצעירה נראתה תמיד גדולה

מכפי גילה, לא חלף זמן רב עד שדליה נראתה גדולה משרונה והייתה אף חזקה ממנה. הן גדלו

והתבגרו יחדיו – זו לצד זו ולעתים זו כנגד זו.

ב"ה יום שלישי

I4/II (1940)

ליד בני דוד שלום רב לך,

אני באתי למתולה אתמול. כולם ב'ה בריאים. טוביה

עובד בחריש. בבית ב'ה לא חסר כלום כי אים לזרוע

הוא נצרך לקנות והוא יקנה ממה שחסך מעבודתו בפיקא.

הילדים יפים ושרונה מדברת נאה. אני מוצא את עצמי

טוב, בשווי הביתה אתמהמהא בטבריה להתרחץ בחמי

טבריה. אברהם עודנו שוכב במיטה על אישעס¹. נקווה

בעוד ימים יקל לו. הילדים בריאים ולומדים טוב. לאה

גם כן בריאה, ומשגיחה על אברהם בכל עוז. מהבית

קבלתי מכתב. כולם בריאים, וכן כותבים שקבלו ממך

השלוש לירות. היה בריא ושלם.

ממני אביך המאחל לך בריאות והצלחה. אמן. פ. וינקלר

דרישת שלום מטוביה, הוא עכשיו הלך להשקות הבהמות

למעין.

ממני אביך המצפה לשמוע ממך.

כל טוב. פ. וינקלר

שלום רב לך דוד יקירי. (1940)

אנחנו ב'ה בריאים וכן נשמע ממך. קבלנו ממך מתנה

יפה, הפילים ועדיין לא הצטלמנו מפני שיורד גשם כעת.

אני מבקשת ממך להמשיך בכתיבה להנה מכתבים.

שרונה מדברת כמו גדולה ודליה ילדה רעה קצת.

פה אין כל חדש. כל החברים שלך עובדים פה באכרות.

נו, יותר אין מה להוסיף. בפעם אחרת אכתב יותר.

היה שלום ותכתב לנו

שלום, מרים שלך.

I5/IO/39

דוד,

באתי לחיפה לשבת וראיתי את מכתבך... מנתניה לא

קיבלנו השבוע מכתב. ממרים היה מכתב. הילדות שלה

מתפתחות יפה, זה אמרו לי גם בחנייתה, ששרונה הילדה

הכי יפה במטולה. טוביה עובד קצת בדפנה וקצת אצל

פרנץ. את החדרים היא השכירה ויש לה קצת שכר דירה.

פרה אחת המליטה, כך שיש גם קצת חלב. אצלנו מורגש

מאוד מצב המלחמה בעבודה בעיקר המצב לא מזהיר

לגמרי והכל התייקר. בעיקר צרכי אוכל, בגדים ונעלים.

מקווה שהמצב ישתנה לטובה. מה כותבים לך מנתניה?

איך מצב הרוח?...?

שלום רב לך

אברהם

2. יום חמישי 15/10/39
דוד יקירי
אני באתי למתולה אתמול. כולם ב'ה בריאים. טוביה עובד בחריש. בבית ב'ה לא חסר כלום כי אים לזרוע הוא נצרך לקנות והוא יקנה ממה שחסך מעבודתו בפיקא. הילדים יפים ושרונה מדברת נאה. אני מוצא את עצמי טוב, בשווי הביתה אתמהמהא בטבריה להתרחץ בחמי טבריה. אברהם עודנו שוכב במיטה על אישעס¹. נקווה בעוד ימים יקל לו. הילדים בריאים ולומדים טוב. לאה גם כן בריאה, ומשגיחה על אברהם בכל עוז. מהבית קבלתי מכתב. כולם בריאים, וכן כותבים שקבלו ממך השלוש לירות. היה בריא ושלם. ממני אביך המאחל לך בריאות והצלחה. אמן. פ. וינקלר דרישת שלום מטוביה, הוא עכשיו הלך להשקות הבהמות למעין. ממני אביך המצפה לשמוע ממך. כל טוב. פ. וינקלר

¹מחלת מתניים

אולי אני אינני אני

"אמא אולי אני מתתי?" שאלה שרונה את אמא, "אולי אני ציפורה?" מרים הופתעה מהשאלה שנשמעה מפיה של בכורתה, נגעה בתלתליה של ילדתה ושתקה. "אולי שרונה מתה ואני בכלל ציפורה, ואת לא יודעת?" לפתע, בגיל שלוש ומשהו, צף ועלה משבר זהות. "אולי אני בכלל לא אני?" המשיכה והקשתה הקטנה. בראשה של מרים עלו התמונות חיות כאילו היה זה אך אתמול, ובשקט אמרה: "לא. אתן בכלל לא הייתן תאומות זהות. את היית החזקה והגדולה." האישה הצעירה נשמה בכבדות. הלחץ על הסרעפת נתן את אותותיו. היא נשאה על ידיה את דליה התינוקת, וברחמה נשאה את ילדה השלישי. את ציפורה לא כללה במניין. "הקטנה והיותר חלשה הייתה ציפורה, והיא מתה," סיכמה מרים וליטפה את מצחה של בתה, שלאחרונה טרדו אותה מדי פעם תהיות באשר לתאומה שהייתה לה.

כשהייתה שרונה בת שלושה שבועות סבלה מרים מגודש של חלב ומכאבי הנקה שמעולם לא סיפרו לה על קיומם. עכשיו, כאם מנוסה בת עשרים ושתיים, היא כבר ידעה לצפות לכך. באותו שבוע שבו נולדה שרונה נולד תינוק גם לרופא המושבה ד"ר בריצחק. הוא היה תינוק רזה וארוך, ולאשתו היפה של הרופא לא היה די חלב להיניקו. כשהכינו לו תוספת בבקבוק זכוכית שפטמת גומי חוברה אליו בטבעת מתכת, הקיא יצחק בריצחק, התינוק, את חלב הפרה המעורב במים, והחל מאבד משקל, והוריו חששו לחייו. הם פנו למרים, והיא נענתה ברצון ושימשה לו מינקת, מסייעת להם ולתינוק ומקלה גם על עצמה.

מרים הדחיקה כמה חידות בלתי פתורות על אודות תאומתה של שרונה. זרימת החיים לא אפשרה לה להתפנות כדי לתהות מה קרה. לא היה אפילו קבר שיכלה להניח עליו אבן קטנה מדי פעם. ובכלל, אובדן חיי תינוקות, בייחוד במקרים של לידת תאומים, היה די שכיח. מרים ניתקה את דליה משולי סינרה, העמידה אותה והתרחקה ממנה. הפעוטה השמנמנות, שמלאו לה כבר שנה ושלושה חודשים, עדיין לא שלטה לחלוטין במיומנויות ההליכה. "בואי לאמא," קראה לה. עד לא מזמן עוד ינקה דליה. מרים החליטה לגמול אותה גם כדי להתכונן לקראת לידת התינוק החדש, וגם מפני שהפעוטה הייתה נושכת בשיניה את הפטמות והסבה לאמא כאב. העיכוב במיומנויות ההליכה הכביד על מרים והטריד אותה: אם יהיה עליה לשאת את דלינקה על הידיים – כיצד תוכל לטפל בתינוק? הקטנה, מתוסכלת, נשארה עומדת והביטה באמא ובידיה המושטות, ואז שלחה לפנים רגל מהססת.

בן נולד

במהלך שלוש השנים הראשונות לנישואיו שיגר טוביה מדי פעם מכתבים להוריו, ופעם אחת אפילו צירף את תמונתה המחויכת של שרונה בת השנתיים. הקשר נשמר, אולם מאז שפלשו הנאצים לפולין בספטמבר 1939 לא קיבל אות חיים ממשפחתו. המלחמה באירופה הייתה בעיצומה. בעיתונים אוזכרו מעשי גירוש וטבח של יהודים ברחבי אירופה הכבושה תחת מגפי הצורר הנאצי, וטרם נודעו או נקלטו ממדי הטרגדיה. בשנים עשר בפברואר 1941 הופיעה ידיעה על "3 ימי טבח ברומניה". עוד נכתב כי "גורשו כל יהודי קראקו". נשארו בעיר רק יהודים נחוצים מפאת מקצועם, וכי יהודים בעלי שם בארצות מערב אירופה, ביניהם פרופסורים, סופרים, רופאים ופסיכולוגים, בורחים מהנאצים. דווח על מקרים מזעזעים של התאבדויות מחשש להיתפס.

שלושה מיליון וחצי יהודים חיו בפולין מזה דורות רבים בערים ובכפרים מעורבים, נוצרים ויהודים גם יחד. טוביה התקשה להעלות בדעתו שיכלאו אותם בגטאות, שיוציאו אותם להורג על לא עוול בכפם, בלי לחוס על תינוקות, על ישישים, על אף אדם. אפילו אמו, בגטו ברזנה, בתנאי רעב והשפלה, התקשתה להאמין שנכונות השמועות על אכזריות הגרמנים והאוסטרים, עמים כה נאורים. טוביה לא שיתף איש בדאגה שכרסמה בו לנוכח אי־הוודאות. לא שיתף בכאב, בפחד, בחוסר האונים שחש לנוכח אי־כולתו לעשות דבר למען יקיריו. הוא הדחיק את רגשות האשם שפיעמו בו, והיה שקוע במאבק הקיום היום־יומי של משפחתו. מטולה מצאה את עצמה על גבול עוין: בסוריה ובלבנון שלטו אנשי וישי, השליט הצרפתי אשר תמך בהיטלר ובמוסוליני. בעקבות האיום לפלישתם של כוחות וישי לישראל מן הצפון התארגנה במטולה חוליה של צעירים מכל רחבי הארץ. החוליה ריגלה בחזית, חדרה לסוריה, ניתקה חוטי טלפון ופוצצה גשרים. לצבא האוסטרלי נסללה הדרך צפונה. אוטובוס "השירות" לא עבר ביישובי הגליל מזה כמה ימים, וגם עיתונים ודברי דואר לא הגיעו למושבה. השקט המתוח העיד על קרבתה של הסערה.

בצד הצללים הקודרים שהטילו האירועים העולמיים והאזוריים המשיכו החיים במסלולם. בתשעה בינואר 1941 תיאר ד"ר זנדויער במדורו "מה צריכה לדעת כל אם" את התינוק הבריא מבחינת גון עורו ומצב רוחו, והוסיף כי לפי הטבלה של פרופ' מולצ'אנוב תינוק בריא בן שמונה חודשים הוא תינוק שמשקלו 7,850 גר', אורכו 66 ס"מ, היקף חזהו 43 ס"מ והיקף גולגולתו 44 ס"מ. במרס פרסמה מחלקת ההדרכה של "ויצו" מאמר הסברה העוסק ב"מהות תזונת המשפחה". במדור המנוקד "בשביל עקרת הבית" הופיע תפריט קיץ שערכו 35 מיל לאיש ליום. כותרת אחרת הודיעה: "חומרי פלאסטיקה כובשים את העולם".

בבית משפחת נישטיין הופיע חבר חדש, אח לשתי הבנות. מרים חזרה לא מכבר מבית

החולים הסקוטי שבטבריה עם אהוד, תינוק יפה, בהיר עיניים. אחת האחיות בבית החולים שהתפעלה מיופיו של התינוק ושבדידותה של האם נגעה ללבה, נתנה למרים את מעיל הצמר שסרגה.

מרים נטלה את אהוד מעריסתו, הצמידה אותו אל חזה, ועטפה אותו במעיל הצמר ובשמיכה קלה. התינוק בן שלושה החודשים חייך, חופשי מדאגות העולם שלתוכו נולד. היא עברה את הרחוב ונכנסה לבית השכנים שבו ישבו והאזינו בדריכות לרדיו. בלילה נשמעו גלגליה הכבדים של שיירת חיילות בריטניה ואוסטרליה שעברו במושבה. הילדים ישנו ולא שמעו את הג'פים ואת חיל הרגלים שצעד בסך בדרך למלחמה נגד הגנרל פטן. למחרת החלו להישמע קולות הנפץ מכיוון סוריה.

מחירון לשנת 1941

נסיעה באוטובוס ה"מעביר" בתל אביב	5 מא"י
עיתון יומי	14 מא"י
100 גר' חמאה	36 מא"י
רוטל מצות	160 מא"י
תפוחים במכולת בתל אביב	50-80 מא"י לרוטל

מתפנים מהמושבה

במטולה עלה השחר. באור ראשון ארזו הנשים כמה מיטלטלים, הוציאו את הילדים הישנים ממיטותיהם, ועלו על האוטובוס שיובילם לחוף מבטחים. מרים וטוביה ישבו ליד שולחן האוכל, ושרונה בת הארבע, שהתעוררה מחילופי הדברים הקולניים, עמדה ליד מפתן הדלת ועקבה בסקרנות אחר המתרחש. בפעם הראשונה היא ראתה את אמא בוכה. אבא אמר: "אני לא מבין מה כאן מסוכן. נו, אנשים מדברים, הניף ידו בביטול, "לא צריך לעזוב."

ואמא ענתה: "כולם עוזבים, אני לא אשאר כאן עם הילדים." בחדר השינה נמו את שנתם התמה דליה בת השנתיים, אגודלה בפיה, ואהוד הקטן. נהמות התותחים נשמעו מצפון. לפתע ראה האב את ילדתו מביטה בהם בשקט. "טוב, נאנח, "תסעי."

התיק כבר היה פתוח, והיא המשיכה לארוז בגדים לילדים ולה. טוביה ליווה אותם, ועמד ברחוב עד שראה את האוטובוס עוקר ממקומו ועושה דרכו לטבריה. באחת מכיתות בית ספר שוכנו הנשים וילדיהן על מזרנים צמודים בתנאי צפיפות ובחמסין מעיק. שרונה, שלווה ועינה שיחקו בבובות המגבת שאמותיהן הכינו להן, והתחננו לצאת החוצה. האמהות לא שחררו את הילדים מטווח ראייה במקום הזה, בקומה השנייה של מבנה שאינו מיועד למגורים.

לפרקים ביקרו מרים וילדיה אצל דבורה שכטר, חברתה של מרים מימי נעוריהן בנתניה, שנישאה והקימה משפחה בטבריה. כעבור שבוע נענתה מרים להזמנה להישאר ולשהות שם עד יעבור זעם. אחותה של דבורה, יהודית, באה מנתניה לביקור. הילדים שיחקו, והשיחות בין הנשים נמשכו שעות ארוכות על קורותיהן בשנים האינטנסיביות של בניית המשפחות, והיה בהן כדי לטעון מצברים להמשך הדרך.

באותה עת, בעיצומו של הקטיף, עזב טוביה את מטע התפוחים – מטע שבו השקיע את חלבו ודמו בשנים האחרונות – כדי לאחוז בנשק ולבנות ביצורים. מגני הגליל מקיבוצי עמק החולה עמדו עם איכרי המושבה שכס לשכם כשצבאות בנות הברית עברו בציר הפלישה. אש התותחים נורתה מעל לראשם, והם היו נחושים שלא לנטוש ולהפקיר את המושבה לביזה. ותיקי המושבה זכרו את ההרס שנזרע בה לפני עשרים שנה, כשנטשו ונאלצו להקימה שוב מחורבותיה.

אבל בטוביה שבו וצפו זיכרונותיו המודחקים משלוש שנות שירותו בצבא הפולני. בשנתו חלם על תחושת הבידול כשנלחם – כפרש רכוב על סוס – את מלחמותיהם של הגויים

המחוספסים והגסים. יהודים רבים פגעו בעצמם כדי להימנע מגיוס, אך לא הוא: "אני לא אעשה מעצמי נכה", אמר, "אלך לצבא. אז מה?"

הוא היה שונה מחבריו היהודים ושונה מחבריו החיילים; בתחילה נמנע מלשבת עמם ולאכול את תבשיליהם ואכל מזון יבש בלבד. חבריו למחלקה סברו שמצאו להם שעיר לעזאזל, אך במהרה הבינו שיש להם עניין עם בחור קשוח, עשוי ללא חת, ולא נרתע מקרבות מגע אלימים. כוחו הפיזי המוכח, רושם של אדישות וריחוק שהקרינה הבעת פניו, וביטחון עצמי בהליכתו ובתנועותיו – כל אלה הקנו לו מקום של כבוד בין הגויים הגברתנים. מדי כמה חודשים, כשחזר הביתה לחופשות, סיפר טוביה על מעשי גבורה.

העשור שחלף מאז שירותו במדי צבא פולין טלטל את העולם כולו, ואירופה בערה במלחמה שמחירה הכבד טרם נודע. שוליה נגעו מהלך שבועות מספר במטולה. סוריה ולבנון שהיו נתונות לשלטון ממשלת וישי בחסות גרמנית נכבשו עתה בידי בעלות הברית. בעבור טוביה היה להגנה על הבית טעם של עצמאות, של עמידה גאה ואמיצה אל מול פני האויב. משחלפה הסכנה, כעבור כשישה שבועות, שיבחה המפקדה הבריטית את עוז רוחם של הנוטרים המקומיים ששמרו לצד יחידת ההגנה. הנשים והילדים שבו הביתה. נמצא כי בית הכנסת נהרס באחת ההפגזות ועוד כמה מבנים ניזוקו; לקירות הבתים נוספו צלקות וסימני כדורים בחלונות ובדלתות. הנזקים שנגרמו לחלונות תוקנו, הבית נשטף, ומרים התפנתה לטפל בשער הילדים השורץ כינים, מרחח על ראשיהם תמהיל דוחה של חומץ ונפט וכיסתה במגבת. בילדותה פקדה פעם מכת כינים את המושבה. אמה הייתה הראשונה לגזוז את שערותיהן של בנותיה, וכך הפכה את מרים ואת חנה למטרה למבטיהם המלגלים של ילדי המושבה. למזלן לא היה אז ראי בבית שיזכירן עד כמה אומללות הן נראו.

השגרה התחדשה במהרה, ובתוך יומיים מיום ששבה לביתה ישבה מרים לכתוב להוריה:

מטולה, יום ראשון

להורי היקרים שלום רב לכלכם,

אנחנו הגענו הנה ביום ששי לפנות ערב ובטבריה קינו בשר כך שהספקתי לבשל. והיום הביאו לנו מאדמת המים עגבניות, וענבים יש ותפוחים ומעט אגסים ושכבר עבר הזמן. וחלב טוב. פה לא גנבו אצלנו כלום רק בטבריה או בדרך הוציאו מהשק את קופסת קרן היתומים וגנבו. הרתמות ישנם. התבואה התקלקלה, חושבים לקבל בעד הנזקים. אני מחר רוצה לשלח מעט תפוחים לדבורה בטבריה וביום רביעי אשלח למענכם. יהודית הבטיחה לי שתקח אותם לנתניה כשתחזור ביום חמישי.

פה המושבה שלמה והחיים הם כרגיל. הבית היה הפוך ומלוכלך כך שאני אפיתי לחם וסידרתי קצת. הערביה לא באה. טוביה דרש את השכן הערבי כי יעזוב את החדר והוא אינו רוצה בטענה שאין לו איפה לגור. וגם סורוקר עדיין גר, אבל לא שילמו שניהם כלום. איך אבא מרגיש את עצמו, אני מתארת לעצמי כי יותר טוב לו היום. ביום נסיעתי ראיתי כי פתוח ויוצא המגלע.¹ אבא, התחזק ואכל טוב ותבריא במהרה ובא להגנה לנוח. ד"ש לברוך ומשפחתו, ולאהרון ומשפחתו, וליהושע ולפנינה, ד"ש מכלנו ומשושנה.

מרים

¹המוגלה

בין עצמאות לשכירות

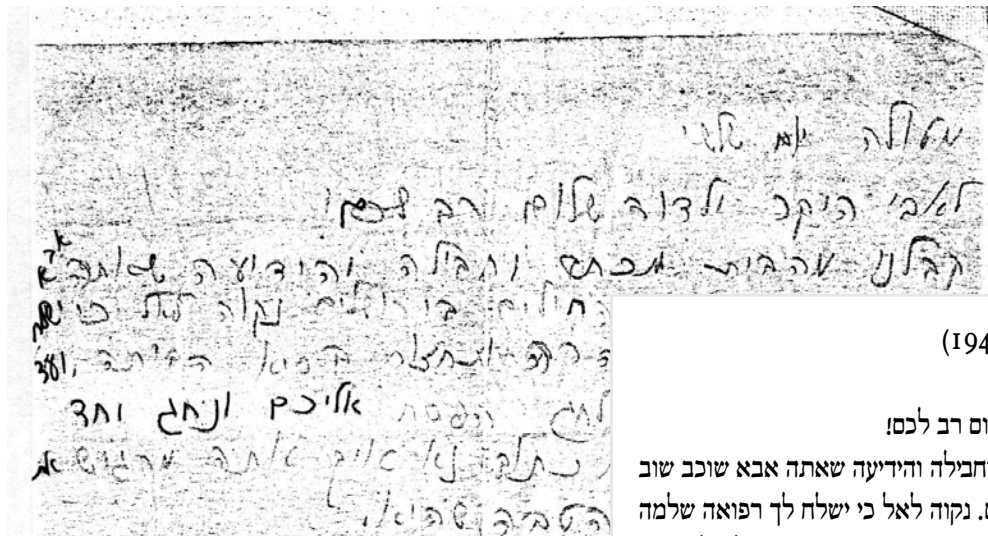
הריח המתקתק של הגשם הראשון פלש הביתה מכל חרך, וכמותו הבוץ הסמיך והדביק. רעננות חדשה הפשילה שרוולים.

אחרי שעברו על האדמה ועל האדם כמה וכמה שנות בצורת ושנת גשמי זעף אחת, התפלל טוביה לשנה שתטיב עם שדותיו ובוסתניו. את המשאלה לשנה של גשמי ברכה נצר בלבו כל אדם מן היישוב.

בשעת לילה מאוחרת מחו טיפות כבדות את האבק מקירות האבן, ועל חלונות הזכוכית ניגרו מים חומים. הילדים ישנו בחדר המוסק. הרוח הקרה שרקה וחבטה בעצי האקליפטוס שבקדמת הבית. ענפיהם הגמישים היטלטלו אנה ואנה, ענפים יבשים נשברו, העלים רשרשו, ורק השורשים חתרו בשקט מתחת לרצפת המטבח. בעלי החיים הצטנפו ברפתות, הסוסה רקעה והשמיעה מנחירה רטינות חסרות מנוחה. באור עששית קלוש במטבח שיתף טוביה את מרים בתכניותיו לשבוע הקרוב ולשבוע הבא. הם חישבו וצירפו גרוש לגרוש מן הכספים שאותם אמורים היו לקבל על שכירות שני החדרים והמחסן. המספרים נרשמו בעפרון על דף מחברת והלירות האלה נראו לוטות בערפל כמו הפרי שיבשיל מתוך הפריחה שעוד לא עלתה על ענפי העצים במטעיהם. נדמה היה כי הכנסותיהם תמיד עתידיות ופוטנציאליות, בעוד הוצאותיהם בהווה ממשיות ולוחצות, ומאזן התשלומים נטה כרגיל לחובתם. שמו הטוב של טוביה הלך לפניו, ומדי פעם הזדמנה לו עבודה בקיבוצים. בדפנה עבד כשהיה הקיבוץ בחיתוליו, בן ארבעה חודשים. הקרן הקיימת שרכשה את הקרקעות סיפקה תעסוקה גם למי מאיכרי המושבה הוותיקה שהפך לפועל שכיר במפעל הקמת יישובי העמק. למרות התוצרת הדלה, תוצאה של שידפון או הצפות, במשפחת נישטיין לא הגיעו לכדי חרפת רעב, אבל לא היה כסף לקניית מצרכים שלא גידלו בעצמם, כמו מזון לבהמות העבודה, או זרעים ושתילים. רק עשירית מהפלחה נתנה יבולה. מטולה כולה שקעה בחובות, ואילולא נחלצה פיק"א לעזרה – המושבה הייתה דועכת לגמרי.

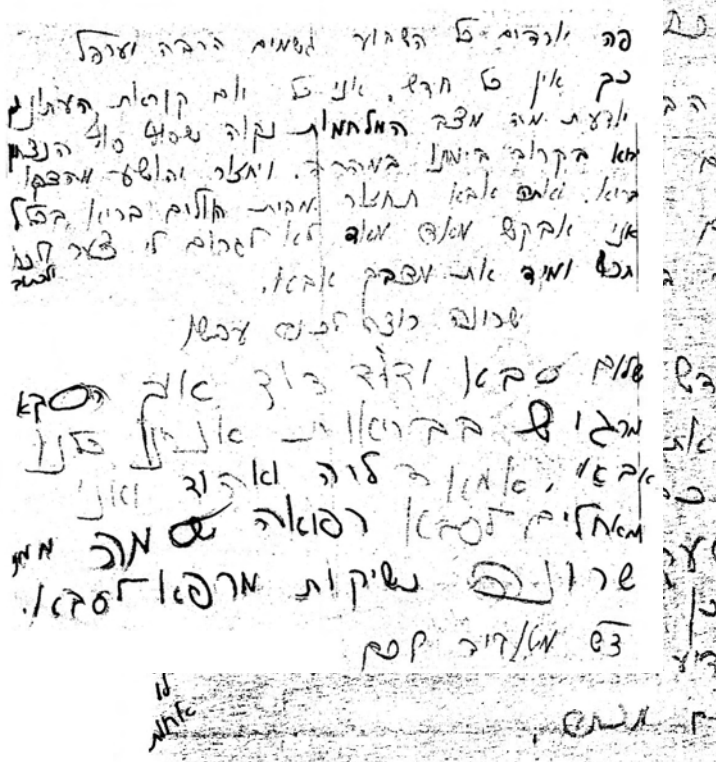
טוביה עבד גם בכרם היפה של פרנץ ון דן הורן, אגרונום ומדריך חקלאי שהוזמן למטולה על ידי פיק"א כדי שילמד את איכרי המושבה כיצד לגדל כרמים. הלה היה מרוצה מאוד מעבודתו הקפדנית של הפועל, והפועל היה מרוצה מהמעסיק – קפדן והגון אף הוא. הכרם שגשג, הצליח מאוד והיה לשם דבר. ממנו נלקחו אלפי זמורות לכרמי עין חרוד, לתל יוסף, לזיכרון יעקב וליישובים אחרים. הפרוטות המעטות שהרוויח טוביה בעמל כשכיר נועדו להשלמת הכנסתו כעצמאי, אולם היוו למעשה את הכנסתו היחידה. ליד שולחן העץ סיפרה מרים לטוביה שקיבלו מאביה חבילה ובה לקרדות, סרדינים, ריבה ושאר דליקטסים מן החנות שלו בנתניה. היא החלה לקרוא באוזניו את מכתבו של

פסח שבו סיפר בקצרה גם מה שלום אחיה, ואז התדפק על דלתם אחד השכנים: "טוביה, הפרה שלי ממליטה." טוביה קם, לבש את מעילו, נעל את מגפיו, ויצא לעזור לעגל להבקייע את דרכו לעולם, כפי שלמד בנעוריו בחווה של אביו בדזבינאץ. במקרים הקשים והמסובכים קראו לו גם באמצע הלילה. מדי פעם פרדה או סוסה ברחו עד לבנון. "רק טוביה יכול להביא את הפרדה," חיוו אנשים את דעתם, והוא אכן יצא והחזיר את הנמלטים. מעולם לא סירב לבקשה. מאוחר יותר באותו לילה ניתך הגשם בחוזקה, והרוח הדביקה את המים לפנים החשופות והחדירה קור מצמרר מבעד לשכבות הלבוש. טוביה חזר הביתה, נטל את הרובה הצ'כי על כתפו ויצא לתורנות נוטרות.

מטולה יום שלישי (1942)

לאבי היקר ולדוד שלום רב לכם!
קבלנו מהבית מכתב וחבילה והידיעה שאתה אבא שוכב שוב בבית חולים בירושלים. נקוה לאל כי ישלח לך רפואה שלמה במהרה ותחזור בריא הביתה, ועוד החורף נסע כלנו לחג הפסח אליכם ונחג יחד בשמחה רבה. אבא כתוב נא איך אתה מרגיש את עצמך ברגל. היש הטבה שהיא. אני כתבתי לך מכתב הביתה והם לא הביאו. טריפון הצורר הביא לנו צרות בזה מסר לע... בסוריה והם סדרו כי יקחו מהאכרים שלא חתמו על החווים את כל המרז' ואסור לחרוש עליה ובקרוב יהיה בשדידויה משפטינו. עכשיו עלינו לשלם לעורך דין חדש 50 לירות שיופיע בשמנו כי האדמה רק שלנו. מה אתה אבא מתאר לך מזה. את הפרדה טוביה כבר מכר אותה בעד 26 לירות ואחרי כן הוא מצטער כבר. כך כלנו ב'ה בריאים. קבלתי מיהושע גם כן מכתב אחד. פלא. אחת שלחתם את מכתבי בלי ידיעתי והוא סוף סוף נזכר כי יש לו אחות שכדי לכתב לה פעם מכתב.

¹פקיד פיק"א בצפון הארץ
²שכדאי

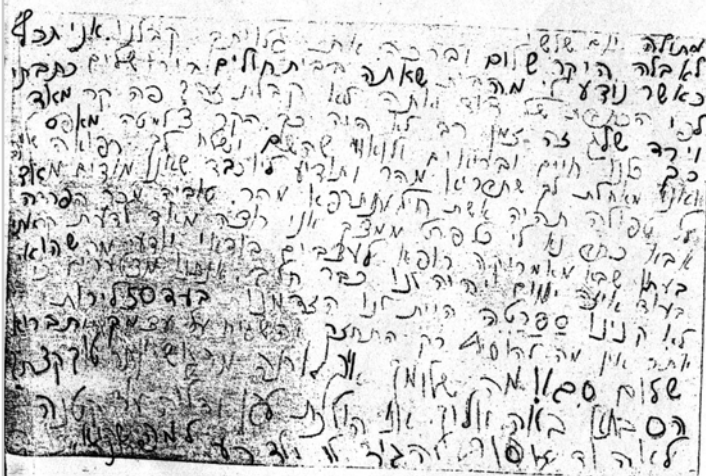
מתולה יום שלישי (21/4/1942)

לאבלה היקר שלום וברכה,

את גליתך קיבלנו. אני תקף כאשר נודע לי מהבית שאתה בבית חולים בירושלים כתבתי לפי הכתבת של דוד ואתה לא קיבלת זה? פה קר מאוד וירד שלג, זה זמן רב לא היה כך. הקר 3 למטה מאפס.

כך כלנו חיים ובריאים ולוואי שהשם ישלח לך רפואה שלמה ואני מאחלת לך שתבריא מהר. ותודיע ליוכבד שאנו מודים מאד על טיפולה תהיה אשת חיל ותתרפא מהר. טוביה מכר הפרדה. אבא, כתב נא לי כל פרט ממצבך. אני רוצה מאוד לדעת. קראתי בעיתון שבא מאמריקה רופא לעצבים בוודאי יודע מה שהוא. בעוד איזה ימים יהיה לנו כבר חלב. אנחנו מצטערים כי לא קינינו ספרטה¹ היית לנו הזדמנות בעד 50 לירות. יותר אין מה להוסיף. רק התחזק והשגיח על עצמך ותבריא.

שלום סבא! מה שלומך, איך אתה מרגיש. יותר טוב קצת? הסבתא באה אליך. אני הולכת לגן ודליה עוד קטנה. לאהוד אסור להגיד לו ילד רע למה שהוא בוכה. שרונה.

מתולה יום שלישי 7/7/42

שלום רב לך דוד!

כפי הנראה שהבכורה לאכילת פרי היתה בידך עד עכשיו. וכרגע אני ועודד קיבלנו את התפקיד לכמה ימים. בכל זאת מרים לא רוצה להשאיר אותך מפגר באכילת פירות ושלחה לך היום... תכתוב אם קבלת ומה טעם יש להם? מרים מודאגת מעט שלא שלחת לה ראש לא של היטלר רק של פרימוס. וזה יש באפשרותך לסדר עבורה. כך אנחנו סידרנו את... ותיאבון לא חסר לנו.

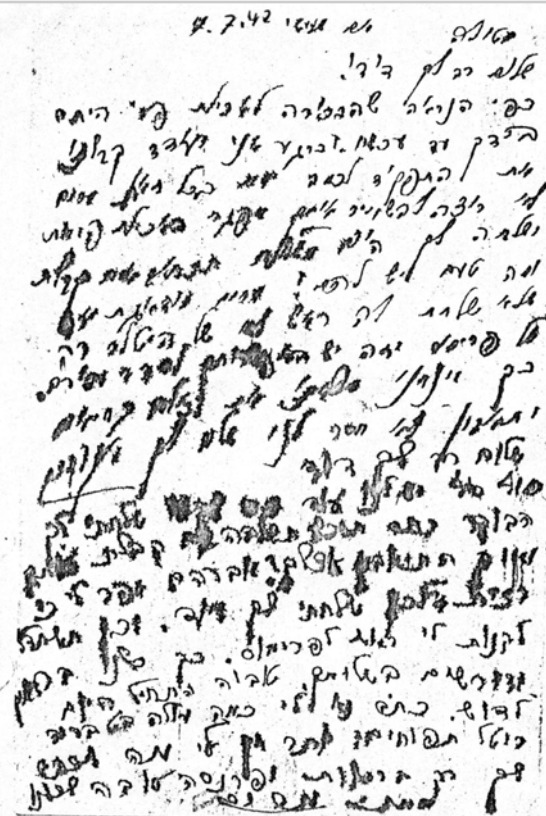
שלום לך,

אברהם

שלום לך דוד,

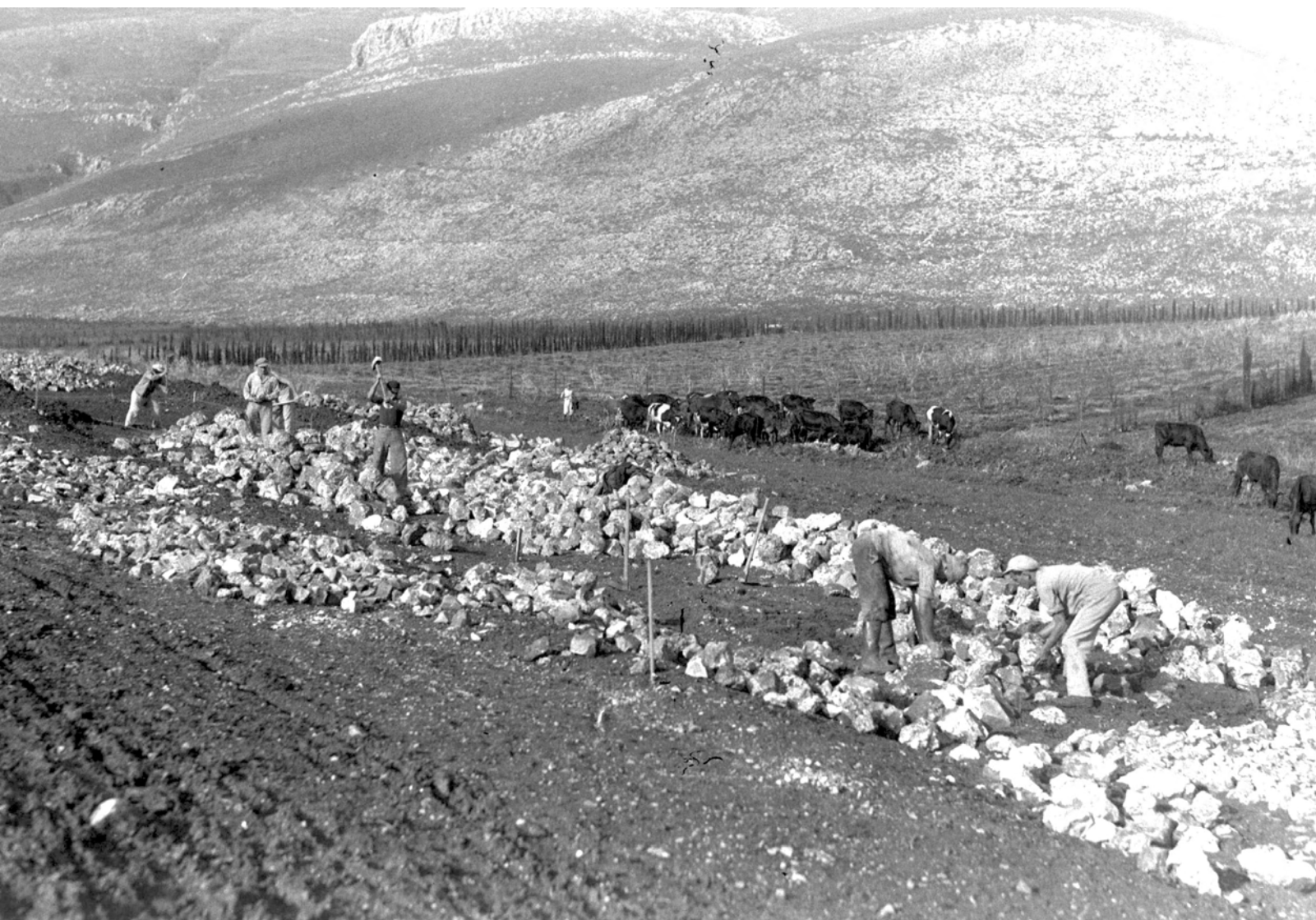
סוף סוף יש לנו עוד? שלחתי לך הבוקר. כתבתי לך תשובה אם קבלת אותם. ואיך התיאבון אצלך? אברהם סיפר לי כי רצית, לכן שלחתי לך עוד. וכן תשתדל לקנות לי ראש לפרימוס. כאן כלנו בריאים ודורשים בשלומך. טוביה התחיל היום לדוש. כתב נא לי כמה עולה בטבריה רוטל תפוחים. יותר אין לי מה לכתב לך. רק בריאות ופרנסה טובה לכלנו.

ממני, מרים

¹ ספראטור – מכשיר המפריד שומן מחלב

² עוד פירות

מרס 1937:
סיקול אבנים ידני
בכפר גלעדי
צילם: זולטן קלוגר

פת ועוד פתית

בקיץ הגיעו הדוד אברהם ומשפחתו למטולה לחופשה של שבועיים. המבוגרים דיברו ביניהם על המלחמה, אבל כשהדוד התפנה לילדים הוא הוסיף לרפרטואר של שרונה ודליה כמה דקלומים מבדחים, שמסר בצדס: בכל רע יש גם טוב ועדיף להתבונן על החיים במבט מחויך.

הדובון בלע סבון / אנדה עמיר-פינקרפלד

כשדובון	מעט נבהל
בלע סבון	והתבלבל,
טעם חריף	מעט ירק
מילא את פיו.	והשתעל,
	אך בעוד רגע
	הכול עבר,
	והוא אמר:
	"אך, אין דבר,
	על ידי כך אהיה רחוק
	גם מבפנים
	גם מבחוץ."

דליה עיוותה את פניה לשמע הרעיון – לבלוע סבון. "זה גרוע אולי כמו הסנדוויצ'ים עם הטונה שאמא של גדעון הכינה," חשבה לעצמה. בין אמהות ילדי הגן נהוגה הייתה תורנות הכנת ארוחת עשר. באחד הימים נישא בגן ריח שונה ולא מוכר. דליה טעמה מכריך הטונה, ואחרי נגיסה אחת החליטה לוותר כליל על הארוחה. היא זרקה את מה שנותר מתחת לשולחן, אולם הגננת השגיחה בכך. הכרח היה לסיים את הארוחה במלואה. מאחר שדליה נתפסה בקלקלתה, היא נענשה, נשלחה ל"חדר השחור", ולא השתתפה ביום ההולדת של נסיה. כעבור שנים, כשדליה כבר בגרה ונישאה, עוד המשיך להתקיים בגן הילדים מה שכונה "החדר השחור" ולאיים על דורות של ילדים.

ככל יום חמישי – האף משך למטבח, למקום שבו אפתה אמא את הלחם. התבניות המוארכות הוכנסו לתנור בעזרת הקוצ'ערע, הבצק תפח והזהיב בחום עד שמרים גרפה את לחמה החוצה עם הלופעטע. מיד כשהצטנן היא בצעה מן הכיכר והגישה לילדים המצפים.

בערב טבלה מרים פרוסת לחם בחלמון והגישה אותה לפיו של אהוד, מדקלמת את מילותיה של מרים ילך-שטקליס: "...שמש באה ויצאה..."

"מי אכל את הביצה?" השלים את החרוז אהוד בן השלוש, פניו מרוחות בגבינה. דליה ישיבה ליד השולחן ואכלה בעצמה. ידה הקטנה אחזה בלחם שעצר בדרכו לפיה הפעור; היא הקשיבה מרותקת לשיר שעסק כולו בארוחה צנועה כשלהם. דליה אהבה את הדקלומים והסיפורים של אמא להגברת תאבונה של אהוד כאילו שמעה אותם בפעם הראשונה. לפעמים גם הצטרפה לפזמון החוזר.

"הלבן והצהוב?"

מי יאמר לי לילה טוב?"

מטולה. יום שני בערב. (1942)
שלום רב לך דוד.

אנחנו בלנו ב"ה בריאים נקווה שאבא יבוא במהרה לגמרי אמן. אהוד סובל עדיין בקיבה. לא תשלח יותר בנות עד שאכתב לך. אני שולחת סל ביצים ושיזפים ומעט משמש הכל משלנו. פה מחיר השיזפים ירד ל-6 גר¹ רוטל וגם אין למי למכור 171 - ג' רוטל זה מחיר טוב מאוד. וכן שולחים אנחנו את כל היתר לחיפה למכירה וכמה שיצא שם ברנר לוקח לשם ומקבל הובלה גרוש לרוטל. כבר לא יהיה לנו שיזפים כי נגמר. כן שלחתי השבוע לנתניה מזוודה מלאה שעלה הובלה 36 גר² ולחיפה שלחתי עלה 15 ג'. גם ליסוד המעלה³ שלחנו קצת וגם למשמר⁴. הדוד היה פה אצלנו, קצת ישן ואכל אצל סנדלר. אין אתה צריך כל כך לחפש לי אורז, כבר קייתי פה קצת. אם תוכל תשלח סלת. אבל מדוע לא כתבת כל הזמן כי אני דאגתי לסל שאיננו שלי. תשלח לי תמיד את המכתבים ששולחים לך. אני אשלח לך 4 לירות ע"י הנהג ואתה תדרוש את מי שתקבל את הסל, מהמסדה⁵, לא תשכח. יותר אין חדשות, איך אוכל להתפטר⁶ כבר מהשכן הערבי שתמיד החדר סגור והילדים סובלים. שרונה חולה בשעלת וזה יכול להתפשט לילדים.

ממני מרים

יום ראשון
אהוד ילך-שטקליס
פה מקבלים רק דוד
הקטנה אחזה בלחם
שעצר בדרכו לפיה
הפעור; היא הקשיבה
מרותקת לשיר שעסק
כולו בארוחה צנועה
כשלהם. דליה אהבה
את הדקלומים והסיפורים
של אמא להגברת תאבונה
של אהוד כאילו שמעה
אותם בפעם הראשונה.
לפעמים גם הצטרפה
לפזמון החוזר.

שלום רב לך דוד, יום ראשון
את גלויתך קיבלנו רק היום בבקר, כך פה מקבלים רק
בבקר. מינה אנטלר פקידה בדואר.

דוד, אני מודעת⁷ לך מאד על דאגתך לנו, לא צריך כלל
מפני שכבר אני קייתי פה אצל גברת רוניק בעד ארבע
לירות ו38 גר¹ פח² שלם 7 רוטל, כי לא נותנים להעביר
ובראש פינה יקחו זאת. אני חושבת להיות השבוע בטבריה.
כך כלנו בריאים, מהבית לא קבלתי שום דבר וגם מחיפה
לא כותבים לנו כלום. האם אתה יכול לשלח לי זרעים
לגינה כגון לגור, לפטרזליה וכו'. אצלנו עדיין עומד חדר
ריק להשכיר, היום אני מקווה לקבל את שכר המחסן.
מחר טוביה יוצא לחרש למישהוא. כך הכל בסדר, יותר
אין מה לכתב, למי שאתה כותב תדרוש גם בשלום כלנו.

ממני, מרים

¹ ג' או גר' - גרוש

² למשפחת אורנשטיין

³ למשפחת שניידר

⁴ מהמסעדה

⁵ להיפטר

⁶ מודה

⁷ פח שמן או זיתים

גלויה לדוד וינקלר, אלחוטן במשטרת טבריה,
נשלח ממטולה בשנת 1942:

מתולה יום שלישי
שלום רב לך דוד,

רק מגליתך נודע לי ששלחת את הסל עם הדברים
ונגשתי ושאלתי במלון וקבלתי הכל בשלמות. תודה
רבה לך. אמנם בימים הראשונים שאלתי עד ש... נחלשתי
מזה. אין לי כבר כל רצון לנסוע לנתניה מפני שחנה
אמרה לי שרק יכתבו לי או אבוא ואחרת לא כדאי.¹
טוביה היה במשמר וקבל מהדוד תבן. הוא עבד איזה
ימים על דורה לבנה והיום חרש בנטיעות. אתה בודאי
לא תתגעגע לאכל כבר תפוחים כי עבר הזמן. נקוה
לשנה החדשה הבאה לטובה שצרויית הרבה כסף ונחיה
כלנו בכל טוב יחד עם ההורים. המורה אפרתי פה והוא
דורש בשלומך. גם מונון² כאן. מיום שחנה נסעה לא
קבלנו שום מכתב. אני דואגת. מדוע לא כותבים. מחיפה
קבלנו. הם שמחים שאנחנו גרים כבר גם בחדר הקדמי
זה מאד מאד נוח יותר.

נו, אם תוכל לכתב לי מתי שאתה עומד לנסע כתב
מקדם, מפני שאני מתגעגעת מאד מאד לראות את פני
אבא המאשרים לשמח יחד אתו ועם הנכדים הרחוקים
מאז הפלישה. ד"ש לך משרונה ודליה. ביום שני פותחים
את הגן והן מאושרות. אהוד כבר הולך לבוש יפה ודורש
בשלומך,

ממני מרים

יום שני מטולה (1943)
לאבלה היקר שלום רב,

אנחנו מאד מאד מתגעגעים לראותך, בפרט הילדים
הנחמדים. הם שמחו על החבילה מאד מאד. אבא אל
תדאג על המרג' זה גם על עוד איכרים, וסדרו אספות,
ובאו לידי כך ועד הגוש ויהיה פשרה הסוכנות עם
הפיק"א. אפשר לחרוש אבל אין מה לזרוע ושנית כבר
מאוחר. שתי חלקות לצד הדרום יהיה ריק. אבא מה
דעתך טוביה רוצה לקנות זוג פרדות ועגלה לזוג ותהיה
הרבה עבודה במר' מסדרים כביש לאוירונים.³ כל יום
יהיה לירה אחת. אנו רוצים לקבל הלואה מהממשלה
על חמש שנים בריבית קטנה ולקנות את אלה. מה אתה
אבא חושב הכדי? איפה יוכל לקנות העגלה כתבתי
לאברהם שיסדר. יותר חדשות אין אני מאד רוצה כבר
לראותך בריא ושמח. אהוד ודליה ושרונה דורשים תמיד
בשלומכם. יותר אין חדשות. רק ואך למען השם תבריא
מהר אבא. נשיקות מרפא מהילדים ד"ש מגברת רוניק
ומטוביה, שלכם מרים. ד"ש גם לדוד מכלנו

¹ כדאי

² מורה שלימד בבית הספר במטולה כשמרים ודוד היו תלמידים

³ בצד מסלול הנחיתה הקימו מבנים מאבן שבהם חנו המטוסים הבריטיים

⁴ האם כדאי?

כשיהודית נולדה

יום בהיר אחד אמא ארזה, נפרדה ונסעה. עבר יום, עברו יומיים, חלף שבוע ואפילו שבועיים. אמא, התברר, נסעה כדי להביא הביתה תינוק חדש או תינוקת חדשה. היו אלה ימים ארוכים של קיץ. בשעת צהריים מאוחרת, לאחר שמאסה במשחקי החצר, החליטה שרונה בת השש לצאת למסע בציר, שני אחיה – דליה בת הארבע ואהוד בן השנתיים וחצי – בעקבותיה. הם הצטיידו בסלסילת קש, ויצאו יחפים לחקורה, המגרש שמאחורי הבית. לעתים היו אלה צעדיו הקטנים של אהוד שהכתיבו את הקצב, כפות ידיו אחוזות בכפותיהן של שתי אחיותיו, ולעתים משכו הבנות וכמעט גררו אותו ביניהן. כרם הענבים השרוע על הקרקע בשטח שמאחורי הבית ננטע וגדל שם כגידול בעל עוד לפני שנולדה אמם. שלושת הילדים עברו את גל הסלעים שמאחורי הבית. השעה היפה לענבים קרירים ומתוקים הייתה שעת בוקר מוקדמת, כשאגלי הטל עוד נצצו על האשכולות, אבל גם בשעה זו, כשהגיעו סוף-סוף השלושה ליעדם, בהחלט סיפקו את רעבונם הענבים הקטנטנים והחמימים שמילאו פיותיהם. טרם הספיקו לשבוע מהם וכבר נשמע קולה של חדיג'ה הלבנונית. כמו הכרם גם חדיג'ה שעבדה במשק ביתם הייתה חלק מנוף ילדותה של מרים. למעשה חדיג'ה הייתה שם גם כשמרים ואחיה נולדו. עתה הזקינה, על כן לפעמים הגיעה גם לילה, נערה צעירה כבת שש-עשרה, שעזרה בכביסה ובניקיון הבית. שתיהן הגיעו ברגל מכפר כילא, מרחק קילומטר, ומרים נהגה לשלם להן במוצרי מזון.

"תַּעֲלוּ בְּסוּאָה, יָא ווֹלדִי", צעקה חדיג'ה בהתרגשות, "אָל אוֹם זֵית בְּטוֹפֶלָה זְדִידָה". הם קמו מיד, שרונה תפסה את אהוד, תלתה אותו על מותנה, והם פתחו בריצה הביתה. הבציר שאך זה החל, המסע המפרך, שריטות הקוצים על הרגליים, הכול נשכח. אמא באה. השבועיים שבהם נעדרה מן הבית נדמו להם כנצח, והגעגועים היו עזים. מהר-מהר, מתנשמים ומתנשפים פרצו הביתה: "אמא...!".

"ששש", היסתה אותם חדיג'ה.

מרים ישבה בחדר הראשון והיניקה את התינוקת, בקושי הביטה בשלושת הגדולים שלה שצמאו לתשומת לבה. הם ראו את אמם מותשת מן הדרך, עסוקה בהתחלה חדשה, והשמחה וההתלהבות התפוגגו להן באחת.

"זאת יהודית", אמרה אמם כשנפנתה אליהם וצודדה מעט את התינוקת העטופה.

¹בואו מהר ילדים

²האמא הביאה תינוקת חדשה

הקטנה סיימה לינוק ועיניה היו עצומות. ראשיהם של אחיה היו רכונים אליה, מתבוננים בסקרנות בתווי הפנים התינוקיים, מצפים שתפקח את עיניה. כשכבר פקחה אותן הביטה בה שרונה מאוכזבת: "אמא, למה העיניים שלה אדומות?" איך נולדה להם כזאת אחות מכוערת, חשבה הילדה בלבה. שטפי הדם בעיניה של יהודית העידו על לחץ הלידה. מרים הבחינה בהבעתה המבועתת ואמרה: "זה יעבור לה, אל תדאגי, היא תהיה יפה." חדיג'ה הקשישה שיחררה את מרים ממבול השאלות שעמד להתפרץ בכל רגע, ולקחה את הילדים להתרחץ בפיילת הפח.

והביאה לו את המסרק והסרטים. כשקלעה אמא את צמותיה הייתה זו שעה שבה הייתה קרובה וקשובה. אמא נסעה, ואבא לא ידע איך הופכים תלתלים לצמות. שרונה התעקשה, אך הניסיונות הנואשים של אבא הובילו לכך שבניגוד לחוקי הגרוויטציה, בסופו של תהליך נראו הצמות יותר כמו קרניים. שרונה מיששה את שערותיה, הביטה בדמותה שהשתקפה במראה הקטנה, והתביישה ללכת כך לבית הספר. אבא כבר היה חסר סבלנות: "אני לא יודע, יצא לי כך", אמר. הדמעות החלו למלא את עיניה. הוא פתח את הדלת והפטיר: "אין דבר", משום שלא היו בפיו מילים מנחמות מאלה. שרונה ודליה יצאו לבית הספר ולקחו עמן, יד ביד, את אהוד הקטן לגן. כשאמא תחזור הביתה כולם ינשמו לרווחה.

סבא פסח

השעות נמתחו לבלי נשוא בדרך הארוכה ממטולה לנתניה. מרים הייתה שרויה במועקה; דאגות וחרדות הציפו את מחשבותיה.

בשנות העשרה, כששירת בצבא התורכי, חלה פסח בטיפוס הבטן, מחלה שקטלה אז רבים. מאל־עריש המדברית התגלגל לבית חולים בדמשק, משם ברח לבירות, ובדרך לא דרך חזר הביתה למטולה חלש ושדוף עד כי אי־אפשר היה לזהותו. חודשים ארוכים ארך שיקומו. במהלך השנים התפתחה אצלו סוכרת קשה. משפחתו הייתה עדה לסבלו, ובשנות מלחמת העולם השנייה, כשכמעט בלתי אפשרי היה להשיג אינסולין, הפכו למענו ילדיו עולמות. בנוסף למחלותיו אלה היה פסח מעשן כבד, והרעלת הניקוטין קיצרה את שארית ימיו. מחלת הסוכרת לבדה משמעה היה אז גזר דין מוות. הטיפולים דחו מעט את הקץ אך לא עצרו את המחלה. היה הכרח לכרות אחת מרגליו. מרים באה אז לבקרו בנתניה ועמה שרונה, דליה ואהוד התינוק. שרונה זכרה את סבא פסח ואת סבתא רבקה, שהירבו לבקרם טרם אישפוזו של הסבא, והתרגשה מאוד לקראת המפגש עמם. אך מה רב היה הזעזוע שלה ממראהו של סבא פסח שהתהלך על רגל אחת כשהוא נשען על קביים. הנכדה הקטנה ממטולה הסתתרה מאחורי גבה של אמה ועצמה את עיניה, המומה, לא יודעת כיצד להתמודד עם החֶסֶד הזה. כיצד אדם יכול לעמוד על רגל אחת כל הזמן? היא התמלאה חרדה שמא ייפול. הוא קרא לה והיא פחדה להתקרב אליו. דחייתה אותו הייתה כמעט ככאב פיזי בעבורו. הוא, שכל ילדי מטולה היו מבקשים את קרבתו ונמשכו אליו כדבורים לחלת הדבש. כעבור שעה קלה הוא קרא לה שנית, "בואי, קחי גרוש." הפעם היא התקרבה בזהירות כשגבה פונה אליו, הושיטה את היד לאחור וקיבלה את המטבע בלי להביט בעיניו.

מהלך יום שלם עשו מרים ויהודית את דרכן לנתניה. כשירדה מרים מהאוטובוס עם בתה בזרועותיה והחלה צועדת לכיוון בית ההורים פגשה את אחיה יהושע ברחוב המוביל לבית הוריהם. יהושע הביט בה ולא אמר מילה. אף לא בירכה בשלום. היא הבינה את שתיקתו העצובה וידעה שאביהם נפטר מן העולם.

במטולה יצאה הפקידה מבית הדואר הסמוך לביתם וקראה לטוביה, לקבל שיחת טלפון דחופה מבית הדואר בנתניה. כשחזר הביתה בישר לילדים: "סבא מת." עצב כבד העיק על לבו. מאז שהכירו שררו בינו לבין פסח חותנו הערכה הדדית וכבוד. למן ההתחלה חיבב טוביה מאוד את האיש התם והישר שהתעמק בתורה ונהג בלקוחותיו ברוחב לב גם אם יצא נפסד. פסח ידע להעריך את טיפולו המסור של טוביה במטעיו, ולא הסתיר את גאוותו. במותו הותיר פסח גם את טוביה מיותם.

חלק שני

1954-1945

אוגוסט 1951:
אהוד, חיה ויהודית
עם הסוסה

אוצר עיתונות הילדים

בכל יום שני, רצה שרונה לבית הדואר הסמוך לביתם כדי להמתין לחלוקת דברי הדואר. היא הייתה בת שבע, ורק קצה ראשה הציץ מעבר לדלפק. דודה חנה, שעבדה תקופה קצרה כעיתונאית בעיתון "הבוקר" או "דבר", דאגה לה למינוי לכתב עת לילדים.

"שרונה נישטיין!" נשמע קולה של פקידת הדואר.

"אני פה, אני פה," ענתה שרונה בקולה הדקיק, והושיטה את ידה גבוהה לעיתון שנשא את שמה. אושר עילאי. היא רצה הביתה ומיהרה לפתוח ולשאוף את ריח העלים החדשים שיצאו זה לא מכבר מן הדפוס. שרונה עלעלה בעיתון והתנתקה ממה שהתרחש מסביבה. היא ריחפה במחוזות אחרים, בעולמות רחוקים. כשסיימה את הקריאה ישבה לקרוא הכול מהתחלה. בסיפור "מאחורי הצאן" שפורסם בהמשכים חיכו לה הגיבורים המוכרים. איורים ומעט תצלומים סיפרו בשחור לבן על חייהם של ילדים. היא התעדכנה בחדשות "פני המלחמה", קראה שירים, חידות ושעשועים. לבסוף העבירה את העיתון לאמה כדי שתקרא

מתוכו באוזני דליה ואהוד. היא עצמה כבר התחילה לצפות לעיתון של השבוע הבא. מרים הכירה היטב את הצמא למילים, לדקלומים, לחידונים, וזכרה את ההתרגשות שאחזה בה ובאחיה דוד בכל פעם שקיבלו בדואר את "עיתוננו" שאמם הייתה חתומה עליו בעבורם.

נשאה. סוכן נוסע שעבר במושבה שכנע את מרים לחתום על השבועון "משמר לילדים" שגילונו הראשון נדפס אז. לא שביקשה לחנך את ילדיה על ברכי הסוציאליזם, פשוט הייתה זו חלופה שנזדמנה לה. הסיפורים "בעקבות חלוצים", מעשיות עממיות והמדורים "עולם ומלואו" ו"מהטבע ומהמדע" היו מרתקים. שרונה הרחיבה את אופקיה והחלה לכתוב שירים. אמה העתיקה אותם בציפורן שנטבלה בדיו לתוך המכתבים ששלחה לדודים ולסבים. עט נובע היה יקר מאוד, והם לא יכלו להרשות לעצמם רכישה כזאת, ושרונה עצמה עדיין לא הגיעה לגיל שבו אפשר להתחיל להשתמש בכסת דיו. לעתים נזלה הדיו ונמרח

הצופה לילדים,
17.8.1950

בוקר קיץ במושבה

פאתי מזרח אדומים, השמש שולחת את קרניה הראשונות מעבר להרי הלבנון. טפות הטל נוצצות כפנינים, על העצים, כאילו רוחצו העלים למשעי, רעפי ה- בתים אדומים ומשויים למושבה הוד ויופי טבעי. הצפורים קמו ומתחילות לציץ בקול ערב. התרגולות יצאו מה- לול והן מתחילות לקרקר בקוליות. אט אט עולה לה השמש המזוהבת מפאת הרקיע ומיבשת את טפות הטל מעלי הגביעים של הפרחים רבי הגוונים, מן האדמה עולה אד שקוף ועולה ומתפשט מעלה מעלה. השמש עלתה בכל הדרה והעירה את היקום הישן.

שרונה נישטיין,

ב-ס עממי מזרחי מטולה

על הנייר הדקיק, ובעיקר בגלויות – שמרחב הכתיבה בהן מוגבל מאוד – התעוותו האותיות והסתעפו באופן בלתי נשלט.

שרונה ואחיה בעקבותיה לא הסתפקו בקריאה, הם אף ביצעו את עבודות מלאכת היד שהציעו בעיתון, בהתאם לעונת השנה ולחג המתקרב – הכן לך דגל, מחברת, נרתיק למגילה... שנתיים לאחר מכן חתמה מרים על "הצופה לילדים", שבו היו מדורים דומים לאלה שהופיעו ב"משמר לילדים" וגם סיפורי פרשת השבוע. העיתון עורר את הילדים להשתתף באורח פעיל ולשלוח למערכת מפרי עטם שירים וסיפורים קצרים, לפתור את התשבצים, להמציא חידות, להביע את חוות דעתם בשאלות שילדים העלו מעל דפי העיתון, ולספר על טיוליהם. ההתכתבות של שרונה עם מערכת העיתון נמשכה שנים אחדות. משחקים, ספרים, ממתקים, בגדים חדשים או בלויים לא נכללו בתקציב המשפחה הדחוק, ואף אחד לא העלה בדעתו לבקש. מה הפלא אם כן שהציפייה לאותם גיליונות דקים של "הצופה לילדים" ריגשה בכל שבוע מחדש? אלה היו תכניות התרבות והבידור השבועיות הבלעדיות.

1944: ילדי הגן והגננת חיה פיין. עומדים מימין לשמאל: גדעון בז, דליה נישטיין, חגי בחמוצקי, יוסי רזניק, הדסה איכנבום, נסיה סנדלר, חנה בלסקי, מיכה לויט, רוני באידן, יהודית אבידן. שורה אמצעית: (?), זיוה רזניק, אהוד נישטיין, חנן ברנר, שמואל וינגוט, מצליח זמירלי, איכנבום. יושבים: אורה וינשטיין, איכנבום, מאיר פרידמן, חזיק פיין, יוסי גולדברג, אהובה, יצחק סנדלר, (?), יעקב גולדברג

זרם חשמל ומים זורמים הקיץ היבש והקוצי של שנת 1946 תם, והחורף שם רגלו בין הדלת לסף ונדחק פנימה. הימים הלכו והתקצרו, ואפלט הלילה מיהרה לכסות את המושבה כשאורן של עששיות נראה בחלונות הבתים. מרים הייתה בת חמש כשתל אביב הוארה. ילדים שנולדו כשהגליל חובר לרשת החשמל הארצית כבר חגגו בר מצווה, אולם מטולה עדיין נותרה מחוץ לקווי המתח הגבוה.

עם צינת הבוקר, בשעה שהכול רטוב מטל, העמיס טוביה על הפרדה ארבעה פחים, שניים מכל צד, וירד למעיין בפעם הראשונה באותו יום. חמורים עמוסים עמדו ראש לזנב, והתור התארך משום שבראשו התפתח ריב מילולי קולני. נשמעו צעקות וקללות, ידיים הונפו בזעם. סכסוך ישן פרץ והפך לתגרת ידיים. האנגלים מהמשטרה הבריטית חיכו אף הם לתורם והתבוננו מן הצד ביהודים המתקוטטים. כל הלילה נבעו המים באין מפריע מתוך המעיין הקטן ונקוו באגן חצוב באבן. הכמות הייתה מוגבלת וסדר העדיפויות מוכר לכול, אולם הלחץ על מקור המים הזעום והיחידי בסביבה היה עצום, על כן אין פלא שאנשים חזרו משם בראשים מדממים ובגפיים שבורות. טוביה לא היה מן המתערבים. הרוחות נרגעו והגיע תורו למלא את פחיו במי שתייה. אחר כך המתין עד שיוכל להשקות את בהמתו מן השוקת. בבית שפך את המים הצוננים והצלולים מארבעת הפחים לתוך ג'רה גדולה עשויה חרס. ג'רות קטנות יותר שימשו לשתייה.

ג'רה / יורם טהרלב

בצריך של הורי
בין הארון לבין הפינה
גרה הג'רה.
אבא מרים את הג'רה
והרחק מגובה הארון
הוא שופך בקשת
את המים לגרון.
ואני הרבה ניסיתי
ועשיתי בויץ
ולכן מאז שתיית
בלמצוץ.

ג'רה גדולה לאצירת
המים וג'רות קטנות
לשתייה
בית האיכר, מטולה

עשור חלף מאז שיצחק בן-צבי חנך את מפעל ירקון-נגב של חברת מקורות. המוביל הארצי כבר הוביל מים בגאון, ואפילו מפעל השפד"ן, לטיפול בשופכי גוש דן, היה בשלבי תכנון מתקדמים, ועם זאת במטולה עמדו בתור למעיין הצעירים בני הדור הרביעי למייסדים. אמנם כבר ב-1921 נבנתה המשאבה הראשונה שהייתה משאבת רוח, אולם שיטת הפחים על החמורים נותרה המושלת בכיפה. ב-1943 סוף-סוף הבינו אנשי המושבה שאין להם על מי לסמוך ואין למי לחכות עוד. הם התארגנו בקואופרטיב "עיון" ויזמו מפעל מים וחשמל פרטי משלהם. במהלך תקופה של שנתיים, ובה עיכובים רבים והפסקות, חדרה הציוויליזציה למושבה. מושגים חדשים כמו "מוטור", "גנרטור" ו"משאבה" וגם מידות כגון "מטר מעוקב", "וולט" ו"אמפר" נכנסו לז'רגון המקומי. במעבה האדמה הוטמנו צינורות, בראש הגבעה נבנה מגדל מים על עמודים, בבתים הותקנו ברזים, ונמשכו חוטים לאורך הקירות. מרים וטוביה ציינו עשור לנישואיהם שעה שמטולה חגגה שמחת בית שואבה אמיתית.

הברז חרק והמים טפטפו. אותו מעין שנביעתו דלה נותר מקור המים היחיד; הטכנולוגיה החדשה לא שינתה עובדה זו. מגדל המים עמד במקום גבוה, אבל בית משפחת נישטיין היה ממוקם לא הרחק ממנו, ועל כן לא שפר עליהם חלקם כשל הדירים במורד הגבעה, ולחץ המים בביתם היה חלש מאוד. המצב היה חמור עד כדי כך, שהיה עליהם להעמיד דליים מתחת לברז המזרזף במהלך אותן שעותיים ביום שבהן זרמו המים, ובכל פעם שבה התמלא דלי לקשור אותו לחבל, להעלותו לגג, ולשפוך את המים לחבית גדולה. באופן זה יכלו לזרום בבית מים גם ביתר שעות היום.

מטולה חוגגת את חג המים והאור

לאחר חמשים שנות סבל - בלא חשמל ובלא מים - הצליח הקואופרטיב של האכרים "עיון" להכניס חשמל ולהקים מכון מים במטולה. בני המושבה הותיקה חגגו חג זה בשמחת תורה - שמחת בית השואבה עמוקה ואמיתית... מסיבת חג צנועה, לאור החשמל באולם בית הספר.

יוסף לויט, יושב ראש האגודה "עיון", אגודה קואופרטיבית לאספקת מים ולפתוח המקום נושא דברו ברטט ומספר... "מזלו הרע גרם לו, למפעל, שתהא הורתו ולידתו בימי היוקר המאמיר של המלחמה. ואף על פי כן לא נרתעו אנשי מטולה והכניסו את ראשם בעול הוצאות כבדות - ויהי אור" ו"בסלע הק ויצאו מים".

נשאו נאומים... הוקראו ברכות שנשלחו ממוסדות ואישים...

ולאחר כל אלה יד חפשית לנוער המושבה. והדי השירה והריקודים היו מפכים בעוז כמעיינות מים חיים.

מרים קמה והמיטה חרקה תחתיה. היא שטפה את דלי הפח מחליבת הבוקר, ובראשה הדהדו דבריו של טוביה לפני שיצא, "קומי כבר. צריך לשטוף את הדלי! את רוצה שהחלב יחמיץ?" קולו הגיע אליה גם אם בדציבלים נמוכים, ונימת הרוגז נקלטה.

כשהייתה מרים פעוטה בת שנתיים צמחו בגינת ביתם, בצדה של אבן גדולה ובולטת, שני עצי שקד. גזעו של האחד היה נטוי, והבנים נהגו לטפס עליו ולקפוץ ממנו. פירות לשמם הם לא הניבו, אולם היוו חלק מהנוף המוכר, ומיקומם בגינת הבית הוסיף לתפקידה כמגרש משחקים. יום אחד הביאו יהושע וברוך חבל, קשרו והכינו למרים הקטנה נדנדה מאולתרת. הבת שנולדה אחרי שלושה בנים, בסיומה של תקופת משבר לא פשוט בחיי המשפחה, אהבה את הצעצוע החדש שהכינו למענה, וצחוקה התגלגל ודבק בשני אחיה... אולם באחת מן ההנפות לפתע נפתח הקשר, ומרים נפלה ארצה. ראשה נחבט קשות בסלע. כשהיא כבר שכבה בבית חבושה, הוציא פסח מסור והסיר את העץ ההוא מעל פני האדמה. לימים התחוור כי המכה פגעה בעצב השמיעה.

אולי בשל לקות השמיעה ואולי בשל תמיכתם הנמרצת של המורים באידאולוגיה "עברית – דבר עברית!" גילתה מרים אדישות מוחלטת כלפי קללות ביידיש. השפה הזאת לא שבתה את לבה למרות שהוריה תקשרו ביידיש זה עם זה ועם הבאבע. שיצעק. שיגיד. היא לא מצאה מדוע נחוצה המהירות שדרש ממנה טוביה, ואף לא חשבה לשתף אותו בתחושת העייפות שרבעה עליה כמכבש. הקצב שלה הרגיז אותו, והוא לא יכול היה שלא להאיץ בה, גם אם ידע שלא כך יגרום לה להיות בעלבוסטע זריזת ידיים ונמרצת.

מרים התיישבה בכבדות על שרפרף העץ בחצר ושפכה את החלב המסונן לספראטור. היא סובבה את הידית וזכרה את הקייטנים שביקשו לקנות ממנה חלב וגבינות. אחר כך תכננה לשלוח לדוד גבינות ופירות באמצעות האוטובוס שממשיך לצפת. היא מזגה את שומן החלב לצנצנת זכוכית, ואת מי החלב נתנה לעגל שישתה.

עבדה מרים בחקלאות, חלבה את הפרות, ניקתה, העמיסה, וטיפלה במשק עם טוביה שכם לשכם. אז עוד קיוו לשווק את החלב ולהתפרנס. יהודי בשם סורוקר הגיע למטולה ופתח מחלבה. הילדים היו סוחבים לשם

חלב שנשפך

דלי חלב
וכדים מפח
בית האיכר, מטולה

את הדליים הכבדים, והידיות חרצו באצבעותיהם סימנים כואבים, אך ברי השוואה לאלה של חבריהם. חלבן של כל פרות מטולה ניגר למִכְלִים ונרשם בפנקסים. כמובן שכל משפחה רצתה להאדיר את שמה ולספק דליים רבים יותר משל מתחריה. תפוקת החלב במושבה הייתה מרשימה, בהתחלה סורוקר שילם, אבל בסופו של דבר לא הצליח למכור את מלאי החלב והגבינות, נעלמו עקבותיו, וההמחאות שפיזר נותרו ללא כיסוי. לנזק הכלכלי שנגרם לכולם נוסף במשפחת נישטיין גם אי־תשלום דמי שכירות בעבור אחד מחדרי ביתם.

1946: ילדי הגן עם הגננת שרה אבידן.
למעלה מימין: יוסי גולדברג, אהוד נישטיין,
מצליח זמירלי, שורה אמצעית: יצחק סנדלר,
אורה וינשטיין, (?) זיוה רזניק, אהובה לזין,
חנה ברנר. למטה: (?) מולי פיין,
שמואל וינגוט, שמואל אבידן, צופיה אבידן

פעמיים בשנה הקפידה מרים לקנות לילדים בגדים ונעליים לחגים. בראש השנה היא בעצמה נסעה לטבריה, והפעם, שבוע לפני פסח, טוביה נסע לסידורים בצפת וערך קניות לפי רשימה שהיא הכינה: שמלה לדליה, מכנסיים לאהוד, סנדלים לשרונה, חלבה ודג לקרדה שמאוד אהבה. כשחבילות הנייר המרשרשות הובאו אחר כבוד הביתה התיישבו הילדים לפתוח אותן בצהלות שמחה והפתעה. רק שרונה, שפתחה את קופסת הנעליים, פרצה בבכי.

"מה קרה?" שאלה אמא. היא ידעה שהילדה חיכתה שנתיים לסנדלים האלה.

"אבא קנה לי סנדלים חומים."

"לא היה במספר הזה צבע אחר," הסביר טוביה, אבל שרונה מיאנה להתנחם.

"לא רוצה סנדלים חומים," היא התייפחה מאוכזבת.

כולם התרחצו ולבשו את הבגדים החדשים. שרונה החליקה את השמלה שאמא תפרה לה, והשתדלה לשכוח מהסנדלים. אחר הצהריים יצאו ילדי המושבה רחוצים ומסורקים לרחוב, וכל אחד השוויץ בבגדיו החדשים. חגיגה עמדה באוויר. "חג שמח" ו"תתחדשו" – שתייהן טענו לתואר הברכה הפופולרית.

ריח הלחם / יורם טהרלב

ריח הלחם החם בשבת

ריח הנרקיסים בסתיו

ריח התפוזים.

וריח הבגדים החדשים בפסח -

עולה על כולם.

הסדר נערך כדת וכדין. סביב השולחן היפה שערכו בסלון קרא אבא את ההגדה ומילא את מצוות "והיגדת לבנך" אם כי הילדים לא באמת הצליחו לעקוב אחריו כי ההגדה הייתה בידיו ולא היה בבית עותק נוסף. בנוסף לכך נזקף חוסר הבנת הנשמע לחובת הרעב. ארבע הכוסות היוו אמנם נאות מדבר בין "קדש ורחץ" עד "שולחן עורך" אולם הבטן קרקרה, ונדמה היה שמדבר סיני שרוע לפנייהם ושעד הסעודה המובטחת יעברו עוד כמה שנות דור... פתאום מישהו הבחין שילד אחד חסר. החיפוש הגיעו לקצם כשאחת הבנות קפצה וזנב מפת השולחן מורם בידה: "הנה הוא." התברר שאהוד שתה את ארבע הכוסות, השתכר ונרדם מתחת לשולחן.

שרונה ודליה התחרו על מציאת האפיקומן. דליה מצאה אותו בצהלות שמחה, אך ברגע אחד של חוסר תשומת לב התגנבה אחותה וחטפה אותו מתחת לאפה. אמא לא יכלה לסבול אפילו רגע של בכי וצעקות, ומיהרה להכין אפיקומן נוסף, עטוף אף הוא. אחד לכל אחת, רק שדליה לא תבכה, ושיירשם שהיא מצאה ושמגיע לה פרס, ממתק או צעצוע, שאמא תקנה אחרי החג. סוף-סוף הגיע "בצאת ישראל ממצרים" בנעימתו הקצבית, וניתן האות להזדקף. בתום הארוחה, על בטן מלאה ממטעמיה של אמא, ראשיהן של הבנות כבר צנחו על השולחן. מנומנות הן שרו את "לשנה הבאה בירושלים", ורק לאחר שאכלו את האפיקומן – "חסל סדר פסח כהלכתו", ואבא התיר להן ללכת לישון.

מימין: אהוד ניישטיין עם
שמואל פיין ושרה וינשטיין

60
אבן חדשה

שארית הפלטה

”טוביה תראה, חנה שלחה את רשימות העולים החדשים מהעיתון.” מרים החזיקה

את דף העיתון ועיניה ננעצו בשם שאחותה הקיפה בעיגול. ”אטקה נישטיין.” אצבעות ידיו הסדוקות, למודות העמל, אחזו בפיסת הנייר ברעדה. רשימות ארוכות של שמות הופיעו כמו אלה שנקראו ברדיו באותה תקופה כדי לעזור לאנשים לאתר את קרוביהם. כעבור שבוע הוא לבש את חליפתו הטובה היחידה, שקנה לחתונתו, ונסע מתוח ונסער לפגוש את אחותו. ”אטקה, אטקה, אחיך בא,” לקריאה נרגשת זו

ייחלה מאז בואה ארצה. היא ציפתה לרגע שכבר ימצא אותה ויגיע, נעצה עיניה בכל אדם זר שהגיע למחנה ההכשרה בקריית שמואל שבו שהתה, הסתכלה בפניהם של גברים כבני ארבעים, ותהתה האם תכיר את אחיה, האם תוכל לזהותו. והנה הוא ניצב לפניו. ידיו היו כבדות לצדי גופו, בקושי שלח יד לנגב בממחטה את הזעה שבצבצה מתחת למגבעת וניגרה על רקותיו. אטקה התקשתה למצוא בתווי פניו את טוביה שזכרה.

ובכן התיישבו, משהו בלם את השיחה מלהתגלגל. כשפתח טוביה את פיו, קולו של אביהם הדהד ממנו, אבל מה הוא אומר? ראשה של אטקה היה סחרחר. האם ייתכן שנכון שומעות אוזניה? ”למה לא הצלת את אמא?” הוא קרא בקול שבור, ”למה לא ברכת אתה?” סימני השאלה שבעיניו עמדו ביניהם כאצבעות מוכיחות. מה רבו הדברים שקיוותה לשתף בהם את אחיה, והנה, כשהגיע הרגע המילים נעצרו, חנקו את גרונה, ולא יכלו לבקוע מפיה. דמעות שטפו את פניה. ככווייה טרייה חלף בראשה הרגע הנורא שבו נפרדה מאחותם רבקה שהייתה אז בחודש מתקדם להריונה השמיני, היריון שנוצר בתנאי הגטו הבלתי אפשריים. רבקה ברחה עם לאה'לה, בתה השנייה, לגויה שהכירו באחד הכפרים וביקשו שתסתירם. הגויה הייתה אישה עשירה, שקיבלה מחיה את הנדוניה של הנייה למשמרת. היא הייתה מוכנה לקבל לביתה את לאה'לה בת העשר, ששערה החלק והבלונדיני שיווה לה מראה ארי, אבל למראה כרסה התופחת של רבקה הנידה בראשה; היא לא צריכה שישרפו עליה את ביתה. הילדה לא הייתה מוכנה לעזוב את אמא, ושתיהן פנו לגטו אחר, שעליו נודע להן כי מצב היהודים בו עדיין נסבל. זו הייתה הפעם האחרונה שראתה אותו. טוביה ישב מולה, מתבשל בתוך שחור חליפתו. ”למה אתה לא שואל איך אני ברכת, איך אני נשארתי בחיים?” טענה בכעס.

592,000 יהודים בארץ

שיעור היהודים בכלל האוכלוסייה
עלה מ-11% בשנת 1922 ל-32%
בסוף שנת 1945. כמחצית מהיהודים
הם עולים חדשים. 78% אשכנזים.
75% גרים ב-27 יישובים עירוניים
והשאר ב-266 יישובים כפריים.
10.6.46

1940: אטקה בת ארבע-עשרה, בזהות שאולה כ"מרוסיה", נערה נוצריה שברחה משבי הגרמנים וקפצה מרכבת. כשחיה בין הגוים האוקראינים תמיד העמידה פנים עולזות, כדי לשדר ביטחון

1946:
אטקה נישטיין בתקופת עלייתה לארץ

"איך נשארתי?" שאל כאוב, מתקשה או מסרב לקבל את העובדות שאחותו היא אוד ניצל יחידי למשפחתו, שעברה מדורי גיהינום, שהמוות רדף אחריה כצל, שחיה בזהות שאולה, בשם בדוי, מוכנה ודרוכה לכל מצב... שילדותה נגזלה ממנה באכזריות, וששנות נעוריה הפכו לערמת שקרים ומסכות בדרך מנוסתה להצלת חייה, כשכל שאיפותיה הן לראות את הבוקר הבא עולה...

"את צעירה, את תחזיקי מעמד, את שומעת?" ציוותה עליה אמה, "תסעי לארץ ישראל." כאילו אמרה לה: עכשיו אני מבינה למה הגעת לעולם. הרי אטקה נולדה לה כבר אחרי שנכדתה הראשונה באה לעולם. בגטו ברז'נה, בין האקציות, סיפרה חיה לבת הזקונים שלה על נסיבות הולדתה: "לא ידעתי שאני בהיריון, כבר חשבתי שהגעתי לגיל הבלות. אבל את נולדת... ואת תחיי!" ידיה של אטקה שהפליאו לסרוג, חריצותה וחכמתה עמדו לה. היא הפיקה מעצמה יכולות וכישורים שלא ידעה שקיימים בה. ודווקא עכשיו, בחוף המבטחים, כשכל הרע מאחוריה, נאלמה לשונה, מפרשיה התרוקנו מרוחות אמיצות, ועזבוה חיוכיה האיתנים ששמרו עליה שנים כמסכת ברזל.

לאבא יש אחות

באחד מימי אוגוסט הגיעה לביתם נערה זרה, בהירת שער ונאה. היא הייתה בת עשרים, פניה רחבות, לבושה בפשטות אבל מסודרת ומסורקת, ועקבות הדרך הארוכה שעשתה אינם ניכרים בה כלל. היא ירדה מהאוטובוס ואישה אחת כיוונה אותה אל בית משפחת נישטיין. שתי דלתות הכניסה היו נעולות, אחר כך למדה כי הן מובילות לשני חדרים מושכרים. היא נכנסה לחצר. ריחו המחמיץ הלא נעים של החלב שהתגבן בשק קידם את פניה. דבורים חגו סביב. בחצר התרוצצו תרנגולות חומות דלילות נוצה וחיטטו בבובץ, וברווזים קרקרו בקולי קולות. בפניה נערמה גבעה רוחשת של זבל פרות וסוסים, פרדה שעירה ומטונפת בטשה בקרקע וגירשה מעליה את הזבובים, ובין שני עמודים נמתח חבל שעליו הועמסה כביסה לעייפה. לא כך תיארו לעצמם חיה וולף נישטיין את אחוזתו של בנם, כשנודע להם על נישואיו, בעולם ההוא שלפני המלחמה. אז – בטרם נֶצַח שנמשך עשור שנים – הגיע המכתב המיוחל, המבשר, מטוביה, וצורך לו מכתב נוסף בעברית מהמחותנים. פסח וינקלר, בשם הורי הכלה, סיפר בכתב ידו המוקפד וברשמיות הראויה את קיצור תולדות משפחתם, והוסיף שהם מבקשים לדעת ולהכיר מי ומה היא משפחת נישטיין שבתם עתידה לשאת את שמה. הדף הדקיק עבר מיד ליד, נקרא והושמע בכל הזדמנות עד שחיה כבר ידעה אותו בעל־פה. התייעצויות ודיונים, משאים ומתנים, הביאו לכך שאריה שרייבר, החתן המלומד של דודה פיניה, נבחר לנסח בעברית רהוטה ולכתוב בכתובה תמה את תשובתם ששוגרה אחר כבוד לנתניה. שנים לאחר מכן נודע לאטקה שהמכתב ההוא סחט מידה לא מבוטלת של התפעלות אפילו מהציניקנים ומהספקנים שבבני משפחת וינקלר.

כעת, במטולה, ילדה דקיקה בת תשע כרעה וכיבסה בגדים בפיילה גדולה על גבי קרש כביסה. שיערה הכהה והמסולסל נתון היה בסרטים כחולים בתוך שני קשרי פרפר גדולים. לידה שיחקה פעוטה בת שלוש.

שרונה ויהודית הובילו את הנערה הזרה אל אמם, וזו הבינה מיד שהצעירה שהופיעה בחצרה היא גיסתה. באותו יום שבה מרים מבית החולים עם חיה, תינוקת בת יומה, שחומה ויפה מאוד. מרים לא הכינה עצמה למעמד הזה ולא ידעה כיצד עליה לנהוג. היא לא נטלה את ידה של הנערה בין כפותיה העמלות, ואף לא עלה בדעתה לקרבה אליה לחיבוק ידידותי או לנשיקה על הלחי. אטקה נבוכה, ואף האישה כבדת המשקל בשמלה המהוהה, שערה השחור פרוע, עיניה עייפות, לא ידעה מה לומר. אטקה ניסתה לשאול היכן אחיה, והבינה מיד שהשפות בהן שלטה, יידיש, פולנית או רוסית, הן בלתי שמישות. מרים הביטה בנערה והתקשתה לעכל את העובדה שלטוביה יש בת משפחה כה קרובה, שארת בשר, אחות. "טוביה עובד", ניסתה להסביר. היא נכנסה הביתה ומזגה לה כוס מים קרירים מהג'רה. "תה?" אטקה הנידה בראשה, לא, היא לא רוצה תה. מרים הציעה לה לאכול, אטקה לא הצליחה להבין את אופן דיבורה השונה של מרים, לקוית השמיעה. היא אחזה בכוס המים

מבוששת ורעבה. בבית עמד ריח עובש וגבינות קשות. מרים מצדה לא ניסתה לשכנע או לדובב את הנערה הזרה, אלא המשיכה בענייניה. אטקה נעלבה מהכנסת האורחים הלאקונית. זהו? אין לה מה לומר לי? אין לה מה לשאול? בחוסר מנוחה חיפשה לעצמה מקום שבו תוכל לחכות כשבעצם רצתה פשוט לברוח, לחזור לקיבוץ שהפך לבית אחרי שנים של נדודים, ולחברים – קבוצת הצעירים שהיו זה לזה כמשפחה. שנה תמימה עברו יחדיו דרך ארוכה לארץ ישראל, שנה של הכנות, של עצב עמוק ושל שמחת נעורים. רוב בני החבורה נותרו בודדים ממשפחותיהם הענפות, והיא, שפר מזלה, יש לה אח ואחיינים. איך תוכל לחזור באותו היום? מה תאמר? לא הסתדרתי אתם? הם לא הבינו אותי? לא שמו לב אליי? היא צריכה להודות שיש לה אותם.

מרים החליפה כמה מילים עם שרונה, והילדה ניגשה אל אטקה ונטלה את ידה בפשטות. צמרמורת עברה לאורך גווה. המחווה האגבית מצד הילדה כמעט שגרמה לה לבכות. במצוות אמה לקחה אותה שרונה לרובינקה כדי לשאול האם יוכלו להלין את דודתה, מכיוון שאצלם היו מושכרים שני החדרים בקנטרה לקצינים אנגלים. רובינקה, שושנה רובין, הייתה אישה שיכלה להתחרות עם מרים בממדי הגוף, והן אכן עסקו רבות בהשוואות ובשיחות על דיאטות. אבל בתחומים אחרים לא היה מקום להשוות ביניהן, בעיקר לא ברמת החיים. שושנה, שנישאה לבן המושבה, הגיעה מפתח תקווה מצוידת בגינונים ובהרגלים עירוניים. כאישה מלומדת, רחבת אופקים ובעלת אפשרויות פיננסיות, היא הייתה למשל מנויה על ז'ורנלים, חוברות צבעוניות שענייה של מרים טרם שזפה כמותן. לאחר הקריאה העבירה אותן כמובן לחברתה הפרובינציאלית.

שושנה פתחה לפני אטקה את ביתה בחום וברצון, ואטקה מצאה שפה משותפת עם אחת מבנותיה, שהייתה בת גילה. הן פטפטו בעליזות עד שטוביה חזר הביתה והיא נקראה להצטרף למשפחתה לארוחת הערב. אחרי שהתעודדה בחברתן של רובינקה ובנותיה, נראה היה לאטקה שמסביב לשולחן משפחת נישטיין המצב ודאי ישתפר. המילים העבריות הראשונות שהיא הספיקה לקלוט בארץ היו לה לעזר. היא סיפרה קצת ביוזמתה על קיבוץ רמת השופט שאירח את הקבוצה שעמה הגיעה ארצה, על לימודיה ועל העבודה בענפי המשק. אבל יותר מכל האזינה ללהגם הקליל של הילדים. כשסיימו לאכול והילדים הלכו לישון, עברו טוביה והיא לדבר בשפת אמם. המילים ביידיש חלפו מעל לראשה של מרים. בעייפותה היא גם לא הצליחה לעקוב אחר הנימה והטון שבהם נאמרו, ולכן קמה והפטירה "לילה טוב" לעברם.

החשמל כבה, המנוע עבד עד השעה עשר. שני אנשים זרים זה לזה שתקו זה מול זה לאורה של עששית נפט. על הקירות נראו צלליות נוגות, על השולחן ספלי תה ריקים. היא הפכה מילדה לאישה צעירה, והוא מבחור צעיר לאדם זקן. איך יגשרו על פער של שתיים-עשרה שנות ריחוק וניתוק? כשדמיינה את פגישתם המחודשת בישראל היא ראתה את עצמה מספרת לאחיה על המוצאות אותה בזמן המלחמה האיומה שהציתה את אירופה. הוא ימצא בוודאי את עדותה מזעזעת וידרוש ממנה לספק לו עוד ועוד פרטים. לפי התסריט שלה היא תתאר לאחיה את גלגוליה בין הכפרים בפולין הרדופה בחסות איכרים גסים, בצל איום המוות שריחף מעל לראשה כל העת. בגרון חנוק היא תספר על פרדתה מאחותם ועל מר גורלם של הוריהם, אחיהם ומשפחותיהם. הוא ישאל אותה לפרטים, היא תספר

ותדבר, ושניהם יבכו כל הלילה.

אבל לא כך היו פני הדברים. הוא אמר משהו על העבודה שמצפה לו למחרת השכם בבוקר, והיא לא ידעה האם זה אותו כאב שעולה מן הפצע הפעור בנשמתה, או שמא מדובר בחבטה חדשה נוספת, והפעם בבטן הרכה, במקום שבו אמורה הייתה לבוא הנחמה. גם בעבור טוביה לא היה זה מפגש קל. הזיכרונות שעלו עם חזרתה של אחותו לחייו פגעו בו ישירות בנקודת החולשה שלו. שנים הוא השתדל לטשטש את געגועיו במסך כבד של עבודה מאומצת. מעולם לא ישב שבעה על הוריו וקרוביו. במטולה לא נערכו עצרות זיכרון ולא הוזכרו השואה וקורבנותיה.

מאז שאטקה הגיעה – החל טוביה לציין באחד מימי חודש אלול כל שנה את ה"יור צייאט", יום הזיכרון להוריו. באותו יום הוא הדליק נר זיכרון, הביא לבית הכנסת בבוקר שתייה ועוגה, ובשבת פרשת "כי תבוא" התפלל לפני התיבה.

בבוקר שלמחרת, כשאטקה שטפה את פניה תחת זרם המים המגמגם, התברר לה שהמים כאן "זורמים" תמיד בקילוח דק ובמשך כשעה-שעתיים ביום. אחר כך הברז יבש. לא, רדיו אי-אפשר לשמוע בבוקר, משום שאספקת החשמל אינה סדירה. עיתון? יגיע רק בשעה שתים-עשרה בצהריים. לעומת הקיבוץ שממנו באה כאן שררו דלות ומחסור. הקצינים האנגלים יצאו מחדריהם המושכרים והביטו על אחותו הצעירה של טוביה בסקרנות גלויה, והיא הישירה מבטה.

"שלא תעזי להתקרב אליהם, התרה בה טוביה.

אטקה פרצה בצחוק: "אל תדאג, אני עברתי את הגרמנים ולא קרה לי שום דבר. תסמוך עליי, אני אסתדר."

כעבור יומיים במחיצתם נפרדה אטקה ממשפחתה. שרונה התחבבה עליה, היא חיבקה את הילדה בחום, הוציאה את המעות הבודדות שהיו לה בארנקה והגישה לה אותו. היא לא רצתה להיפרד מאחייניתה בלי להשאיר לה מתנה, מזכרת. התלאות שעברה לימדו אותה לחיות את הרגע, והיא הייתה צריכה להזכיר לעצמה שעוד תתראה עם אחיה ומשפחתו. איך היא יודעת שהארנק מצא חן בעיני? השתוממה הילדה, עיניה הנוצצות הביטו בארנק הקטן המכוסה חרוזים קטנים צבעוניים. היא הייתה נרגשת מאוד מהמחווה הבלתי צפויה. הארנק הצבעוני היה כל רכושה של אטקה באותה עת. טוביה נתן בידה את סכום עלות כרטיס הנסיעה חזרה. הם לא יכלו לעזור לה כספית, אלא במוצרי מזון בסיסיים שגידלו במשקם. מרים צררה למענה גבינות, תפוחים ותיירס, למרות מחאותיה של אטקה שאמרה שבקיבוץ היא מקבלת כל צורכה. טוביה לא יכול היה להציע לאחותו לבוא לגור אצלם, אך ממילא היא לא העלתה בדעתה להישאר. חייה החדשים החלו במקום אחר, והיא התגעגעה כבר לחבריה. אחיה, אשתו, חיה התינוקת בזרועותיה, וארבעת הילדים ליוו אותה, אטקה עלתה לאוטובוס ונפנפה להם מהחלון האחורי עד שנעלמו מעיניה.

לילה במתולה

(...) - אין מוצא, אמר האכר, אנו מזדקנים, בנינו עוזבים אותנו ולא נוכל עוד בכוחות עצמנו לשאת את המשא הכבד... האדמות רחוקות, מעבר לגבול. רק כחמשים דונאם לכל אכר מעבר מזה וכל השאר - שם. - הוא הורה בידו אל צד עמק עיון. - שם במרג' עיון. קשיים רבים לנו בהשגת רשיון המעבר אל שדותינו. תלויים אנו בחסדו של הפקיד הזר בלבנון - להרשות לנו את המעבר או להניח מכשולים, להפריע. והרי מקרה שהתבואה הייתה מונחת בשדה בערימות והפקיד שמעבר לגבול התעקש וסירב להרשות את כניסתנו. רצנו לצפת, לקצין המחוז, משם למושל הגליל. נשלח שליח ממשלתי ללבנון ואחרי השתדלויות הרשה לנו לצאת לשדותינו. משבאנו, מצאנו שחלק מהתבואה נגנב, חלק זלזלו העכברים וחלק - נשרו גרעיני מחמת היובש. ומה יש לנו לעשות? - ואולי תחליפו את האדמות שמעבר לגבול באדמות אחרות מעבר מזה?

- מה, להחליף? - ארבעים שנה ומעלה אני עובד את שדותי ויום אחד אקום ואחליפם?
- אבל גם כך הרי אי אפשר! עניין של גבולות.
- צריך שייבטל עניין הגבול. אדמותינו הן ועליהן להיכלל בתחום הארץ. וכי לא ראינו ונוכחנו שהודות לעמידתנו העקשנית כל השנים כאן והודות ללוחמי תל חי נשאר כל המחוז הזה בארץ ישראל?
תן רחוק ילל ארוכות ונואשות. מיד נענו לו קולות מעברים, כמקהלת ילדים גלמודים בלב לילה.

- אבל הצרה היא שאנו לבדנו - חזר האכר בעקשנות לדבריו הראשונים.

- משקי הגליל שהם קיבוציים לרוב ונמצאים על אדמת הקרן הקיימת פורחים ומתפתחים. יש יחסי שכנות ביניהם ועזרה הדדית. - ומדוע לא תתחברו אתם, מדוע לא תקשרו יחסי שכנים?

- פסולים אנו, אנשי פיק"א אנו... את התוצרת שלנו לא תקבל "תנובה" לשינוק משום שעובדים אנו עם זרים. את

פרותינו לא יתנו המשקים לרעות בשדותיהם מחשש הפצת מחלות, ובצדק. פרותנו ועופותינו דלים, מהגזע הערבי הירוד. מספוא ירוק אין לנו. השקאה אין - בכלל בנים חורגים אנו (...) אנשינו קשיי עורף. שוכנים על הגבול. כל אחד לבדד ישכון (...)

מציעים לנו להרחיב את מקצוע הקייטנות. מתולה, כידוע לך, נתברכה באקלים מצויין ובמראות-נוף מופלאים. מייעצים לעשותה עיר של קייטנות ותיירים. אבל אני אין לבי לך. אכר אני ולא אהיה בעל קייטנה. לא לשם כך באתי למתולה לפני יותר מארבעים שנה!

- ומה בדבר החינוך? כמה הוא עולה לכם?
- 1200 לירות לשנה. 200 לירות נותן הועד הלאומי השאר - אנחנו.

- אתם, עשרים וכמה המשפחות? - איך אפשר?
- באמת קשה לנו.
- רק קשה בלבד? האם אפשר להמשיך כך? ומה בשאלת המסים?

- קשה ומעיק העול.
- ומה בדבר שמירה?
- מלבד השמירה בשכר, מאורגנת גם שמירה של האכרים. - ואתה עודך יוצא לשמירת-לילה אחרי יום עבודה ארוך ומפרך? - אחרי עשרות שנים של עבודה ושמירה?
- ומה בכך? הזו לי פעם ראשונה? הוא חייך ולנוגה הירח הבהיקו שיניו השלמות כשיני זאב בוטח.

(...) לפני ישיבה האכרות העברית בארץ, ישיבה מתולה בת החמשים שהעזה לעלות על ההר הנפלא הזה בירכתי ארץ ישראל ללא כביש וללא חיבור עם ישובים יהודים, בודדה ונתונה לחסדי שכנים למשיסה ולבו, אולם הישיבה מלחמה שיערה (...) בצפורניה נאחזה באדמת הטרשים, והחזיקה מעמד, מחוספסת, מקומטת, פצועה ומצולקת, אך איתנה וחיונית ועקשנית לבלי זוז (...)

מגבול לחזית

ביוני 1946 המתיחות בין השלטון המנדטורי בארץ לבין היישוב היהודי הגיעה לשיאים חדשים. הבריטים הפעילו יד קשה כנגד היישוב היהודי, וכתגובה התארגן הפלמ"ח לפגיעה באחד-עשר הגשרים בין ישראל לשכנותיה. לאוזניה של מרים לא הגיעה ההנחיה שעברה בחשאי מפה לאוזן בין אנשי מטולה: "הלילה תפתחו חלונות ותרחיקו מיטות מהזכוכיות".

באישון ליל השישה-עשר ביוני, שנודע מאוחר יותר כליל הגשרים, נשמע הפיצוץ העז מהגשר שמעל נחל עיון. ההדף החזק גרם לשבירת החלון שמעל מיטתו של אהוד. הילדים התעוררו בבהלה ובבכי. עד מהרה התברר שאין מדובר בהפצצה אווירית ושפרט לפצעים השטחיים של אהוד בן החמש כולם בריאים ושלמים. הילד נחבש והפך לגיבור בעל כורחו.

אחרי חודשים ארוכים של מתח ומאבק חווה היישוב היהודי רגעים של התרוממות רוח ותחושת התעלות, הנה הניצחון והגאולה כבר עומדים בפתח. בעשרים ותשעה בנובמבר 1947 בשעת ערב מיהרה מרים לבית השכנים כדי לשמוע ברדיו את תוצאות ההצבעה באו"ם. כשנודעו התוצאות היא חזרה הביתה בריצה ובפיה הבשורה המרגשת: "יש לנו מדינה!"

הצעירים יצאו לרחובה של המושבה וסחפו גם את המבוגרים באקסטזה של שירה וריקודים, מחבקים, אוחזים זה את זה, שיכורים מתקווה לחיים טובים יותר. מרים עמדה והביטה בחוגגים מפתח הבית.

השמחה התערבבה בצער עמוק; השחרור גבה מחיר דמים יקר. בימים הבאים שקעה מרים בעיתון, נאנחה כשהיא קוראת על האבדות הקשות שהיישוב ספג באזורי הארץ השונים.

אהוד עמד בפתח ביתם והתבונן כיצד אביו המיוזע נועץ בתנועות חדות ומהירות את המכוש באדמת הגינה בין עץ התות לבין עץ הרימון. אחר כך הקשיב מרותק לאושה שליוותה בכל פעם את הרמת את החפירה והסטת האדמה הצדה. לנגד עיניו של הילד נחפרה בגינת ביתם תעלה זגזגית. כשנשלמה העבודה הסווה טוביה את התעלה, הביט בה ומלמל דבר מה על כך שתעלה זו לא היא שתציל אותם במקרה של התקפה אווירית ישירה. עם זאת, בפעם הראשונה שנשמעה אזעקה הוא זירז את ילדיו לקפוץ אל התעלה ולהסתתר בה.

מלבד החשש ממתקפה אווירית, דרך גבול לבנון צפויים היו להגיע חיל השחרור הערבי הרגלי ופרשי הכוחות הבלתי סדירים בפקודו של פאוזי קאוקז'. המטולתים שחששו

שמצפון תיפתח הרעה החליטו לפנות את הנשים והילדים מן המושבה. באותו ערב ארזה מרים מזוודה לה ולחמשת ילדיה לצורך שהייה של כמה חודשים מחוץ לבית. בלב כבד נפרדה מטוביה שנשאר לבנות ביצורים, להגן על ביתם, ולטפל בבהמות ובמשק. הם חששו שמא הפך עלולה להיות ארוכה יותר מחודש וחצי, כפי שקרה שבע שנים קודם לכן. הפעם נדמה היה כי המאבק על הבית – מול איומי צבאות ערב – יהיה מר וגורלי מתמיד. טוביה ומרים החליפו ביניהם בשקט מילים תכליתיות והתחבקו. דליה בת השמונה התעוררה והם עברו מיד למטבח, שמא חלילה יהיו הילדים עדים לקרבה ששררה ביניהם לעתים. מרים הייתה בת שלושים, טוביה בן ארבעים. הורים לחמישה ובני זוג מזה שלוש-עשרה שנים. על אף שטוביה נהג להפגין כעס ומורת רוח כלפי רעייתו, מרים בחרה להבליג. אם היו ביניהם בחדרי חדרים רגשות אהבה, הרי ששניהם נמנעו מהפגנתה לפני ילדיהם מחשש שזו תשחית את מידותיהם ותשפיע לרעה על נפשותיהם הרכות. אמנם בתחילת חייהם המשותפים עמדו בחדרם שתי מיטות ברזל שהתחברו למיטה אחת כפולה, אולם כשנולדו תינוקות והתעוררו בלילות, עברה מרים לישון בחדר הילדים. האינטימיות שהתפתחה על מצע של שותפות ולא מתוך התאהבות סוחפת, נתחמה תמיד ברבדים הסמויים מעין.

הלבנון דורש את ה"חולה"!

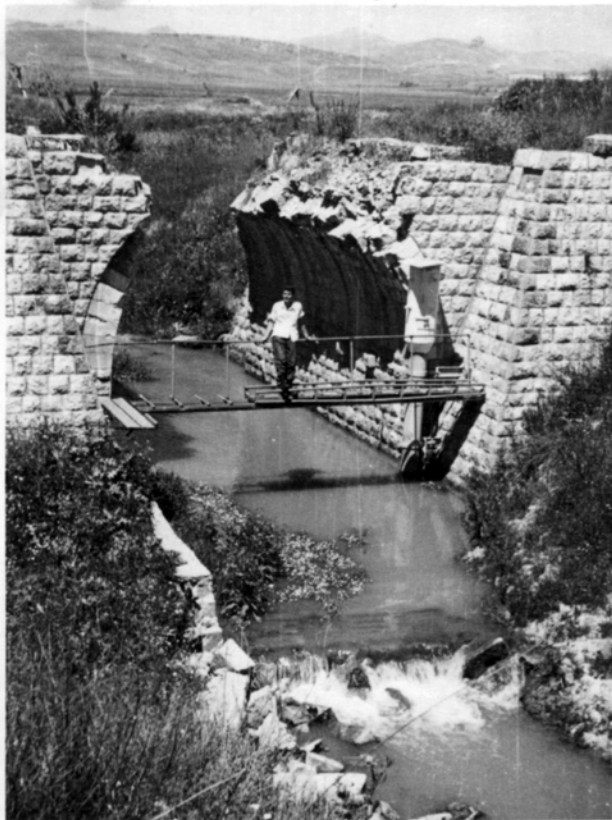
בירות 3 (מיוחד ל"הארץ")
ממשלת הלבנון ביקשה מאת ממשלת
ארץ ישראל להחזיר את אזור החולה
ללבנון - הודיעו כמה עיתונים בירוקים
אתמול. - הטענה היא ש"בימי הטורקים
היה האזור שייך ללבנון."

4.6.46

כשלון עונת התיירות בלבנון

העיתונות המצרית מציגת בדאגה את
הכישלון הגמור של עונת התיירות בלבנון
השנה. ה"אינפורמאטיון" המופיע
באלכסנדריה, מוסר מסופרו בבירות שגם
בארץ ישראל אין השנה שום תנועה של
תיירים ללבנון, עובדה זו זוקפים על רצון
הארצישראלים לשמור על האינטרסים
הכלכליים של ארצם.

7.6.46

הגשר שפוצץ ב"ליל הגשרים".
שופץ ופוצץ שוב במלחמת השחרור
כדי למנוע את פלישת צבאות ערב

תחת עצי התאנים
(כובשי הגליל לכשיזקינו)

כדור אדום בקצה הרקיע
שעת בין ערבים הגיעה.
פה בשדה רחב הידיים והפתוח
נושבת קלילות הרוח.
קבוצת זקנים יושבים
תחת עצי התאנים
יושבים יחדיו ידידים מנעורים
ומעברים יספרו ספורים.
פתח אחד ושמו דן הזקן ואמר: זוכרני,
כאשר קראו לי דני דני
ועוד ... אחר כמה שנים,
הו, זכרונות הנעורים
אזכור שהכריזו על מדינת ישראל.
כמה שמחו, אין לאל
כי לתאר איזו שמחה ואיזה ששון
כל זקן, כל נער וכל ילד קטון.
אזכור כשיצאתי למלחמה
כמה בכתה אזי אמא,
אחר כך שבנו עטורי נצחון
והרבה קברים השארנו לזכרון.
אבל כבשנו את ארצנו,
וכעת אנו יושבים תחת תאנותינו
אהה! כמה נעימים זכרונות נעורים.
לא נשכחם לעולמי עולמים
וגם את הבחורים הצעירים שנפלו
שעשבים על קבריהם כבר פרחו ונבלו
לא נשכחם לעולם.
הלילה ירד ... הזקנים נאנחו
קמו ממקומם והלכו.

"הצופה לילדים",
10.11.1949

בית הספר העממי מזרחי מטולה
שרונה ניישטיין

בדרך לשרון

למחרת עם ערב העלו לקרבם שלושה אוטובוסים בצבע חאקי ובעלי חרטום בולט מטען יקר – עתידה של מטולה. הנשים והילדים עברו יחדיו דרך ארוכה ומסוכנת. מדי פעם עצרו במחסומים שהציבו חיילי צה"ל. קונצרטינות, מוטות ברזל שהוסטו מן הדרך וביקורות תכופות העידו על המתח העצום ששרר בכבישים. בשעה בה עברו האוטובוסים בטבריה ירדה עלטה. כלי הרכב היטלטלו, גנחו וטרטרו. היושבים בהם היו דמומים, חשופים לקור, לקולות ירי רחוקים, לשאלות שנשאלו הנהגים. חיילים שהציצו פנימה ראו ילדים צמודים לאמותיהם, הפעקלאך לרגליהם, ושמיכות צמר אפורות מונחות על ברכיהם או כרוכות על כתפיהם.

בין המשפחות ישב מכונס בתוך עצמו גם המורה לגאוגרפיה, עולה חדש שזה מקרוב התיישב במושבה, והיה אחד מצרכני החלב הקבועים של משפחת נישטיין. רחמן היה שמו, ניצול שואה, פליט שהגיע ממחנה עקורים וחיפש לו נמל בית לעגון בו. עיניו העצובות ננעצו בנקודה בלתי נראית. הפינוי עורר בו את תחושת הנרדפות האיומה. שרונה ישבה לא הרחק ממנו, ולבה נמלא צער על כל אותן פעמים שבהן לעגו לו בכיתה. האוטובוס עשה את מסעו בנופי מישור החוף שהחלו להתגלות באור הכחלחל של לפנות בוקר. הרוח הניעה עננים על פני הרקיע המתבהר והרימה ענני חול בצדי הדרך. הילדה בת העשר רצתה מאוד לעודד את רוחו השפופה של המורה האומלל. אולי אם תוכיח לו שהיא זוכרת משהו ממה שלימד הוא יראה ברכה בעמלו, וחיוך יעלה על שפתיו. "המורה, המורה, תראה", הצביעה לעבר החלון, "הנה חולות נודדים." קיוותה לשמח אותו, אולם המורה הסתכל עליה במבט כבוי ולא הגיב כלל. "חולות נודדים", היא חזרה ואמרה לעצמה.

בשעת בוקר מוקדמת הם הגיעו סוף־סוף לבנימינה. רוב תושבי מטולה התשושים התפזרו בין המשפחות המקומיות שהתנדבו לאמצם. מרים וילדיה נאספו לחיקה הדואג והאוהב של סבתא רבקה שבאה כדי לקחתם לנתניה. הם נסעו באוטובוס המאסף. מתחנה לתחנה, ממושב למושב, הדרך התארכה עד מאוד, הילדים נרדמו והקיצו חליפות. רק אהוד ישב על ברכיו בניגוד לכיוון הנסיעה והתבונן מרותק בפניו של אחד הנוסעים שישב בירכתי האוטובוס ושרק את השיר "בערבות הנגב", מנגינה שהרעידה את מיתרי הלב.

בנתניה התנהלו החיים הרחק מחזית המלחמה העקובה מדם על חירות העם בארצו. לילדים היו אלה חודשים של רוחה ושלווה, בנתניה אצל סבתא

ביקורים בספרייה, רחצה בים, ואפילו צפייה נדירה בהצגת ילדים. אמנם לא מצאו להם חברים באזור המבודד יחסית שבו גרה סבתא, אך הם טיילו ברחובות הקריה ובעיקר חסו תחת כנפיהן של סבתא ואמא. מרים דאגה לשלומם של טוביה. הדואר לא הגיע למטולה, ופריסות השלום התקבלו ממנו לעתים רחוקות. כעבור כמה שבועות נודע להם שטוביה אמור להגיע לביקור. הייתה זו הפעם הראשונה מאז שנישאו שעזב את משמרתו מאחורי המחרשה והמקלע, ונסע מעבר לערי הקודש צפת וטבריה כדי לחזור לעיר החוף שבה הכיר את זוגתו. אפילו לחתונות של אחיה ואחותה של מרים נסעה היא עם הילדים, בלעדיו.

אחת השכונות נכנסה לביתה של רבקה, והשיחה בין המבוגרים נסובה בעיקר על המתרחש בחזית הצפונית. יהודית בת הארבע הצטרפה לשיחה ואמרה בגאווה: "אבא יבוא בשבת ויביא לנו תפוחים וגבינות." לסבתה עלה הדם לראש, והיא נעצה בילדה הפטפטנית מבטים נזעמים, חוששת שייאלצו לחלוק עם שכניהם את הטובים שיביא. כשעזבה השכנה נזפה בילדה: "למה את צריכה לדבר? הכול מספרת," הרימה קולה. "לא מתערבים בשיחות של גדולים!" היא חיקתה את קולה הדק של יהודית וחזרה על דבריה: "אבא יבוא בשבת ויביא לנו תפוחים וגבינות." יהודית נעלבה ובכתה. היא לא הבינה מדוע אסור לספר, הרי תמיד סיפרה לרובינקה, חברתה של אמא, את החדשות הטוריות מהבית, ודווקא קיבלה עידוד על כך, אם לשפוט לפי התגובות המחויכות. ואכן, בהופעת אורח נדירה הגיע טוביה והביא את טעם הבית עמו: גבינה מתוצרת עצמית, אחרוני התפוחים שנותרו במטעים וסיפורי גבורה. נדמה היה לו שהוא פגע בזנב של מטוס ברובה הצ'כי שלו. רבים ניסו אז ליירט מטוסים בירי מהמקלעים שקיבלו. מאז האימונים במטולה נפוצו סיפורים על טוביה. אמרו למשל שרק הוא יכול לטעון את הפיאט ולדרוך אותו ביד אחת. ספרו שצעירים ממנו בעשר ובעשרים שנה ניסו את כוחם בתפעול דומה של נשק זה – ונכשלו. היה זה כלי אימתני נגד טנקים ולו קפיץ חזק מאוד.

בנתניה התקבל טוביה בשמחה גלויה. הילדים נתלו על אביהם, והמבוגרים הכבירו שאלות. כשהמולה שככה והזדמן להם רגע של יחידות שח טוביה למרים בלב כבד על מצב משקם. מאמציו לטיפול המטעים שנמשכו שנים ירדו לטמיון בתוך ימים ספורים, מאז תחילת הלחימה נקפו שבועות והכרח היה לחסל את משק החי הקטן. מרים ספקה

כפיה, הבשורות לא הפתיעו אך ציערו אותה מאוד. מבחוץ נשמעו קולותיהם של הילדים ששיחקו בחצר כציפורי דור, ממחזרים את סיפוריו של אביהם בגאווה. בעיניהם היו הדברים פשוטים וברורים – הם ידעו שיש להם אבא חזק מאוד, והיו משוכנעים שהוא ינצח!

אבא נסע לצתודות

זה היה ביום קהיר.
 השמש חמקה,
 בידי אבא פתק מזהיר.
 וצחק אלי – לצבאוי
 לקחת – כובע-גרב חדש.
 וסלסיל צבא חבש.
 ובך, במציל צטוף
 אשר לנו – שלום-צטוף,
 חיש צל האוטו קלה.
 ולגוש תל-חי נסע,
 סתל-חי ל-סלסה. משם ל-נתלים
 לצמן נניו ברובה ובתותחים.
 אסיץ הוא אבא. אסיץ שבאסיצים,
 גבור יותר מקל-ע-אבאים.
 הנה שלום, אבא. הנה שלום.
 הביתה בסקה תחזור.
 עוד קצת יבוא יום,
 ותכל יאמרו: אכן, אנה גבור!

"הצופה לילדים",
 14.2.1951

שרונה ניישטין
 כתה ח', ביה"ס במתונה.

עשן התותחים התפוגג ואבק הדרכים שקע, המלחמה הוכרעה. צבאות

איכר ללא קרקע – כגוף בלי נשמה

השחרור הערביים נסוגו. מדינת ישראל קמה על רגליה, ואנשי מטולה שבו הביתה כדי להתחיל במלאכת השיקום והחזרה לחיי השגרה. לרווחתם מצאו המטולתים שלא נגרם כל נזק ממשי לבתים. הקרבות על הגליל לא התרחשו באזורם. אולם המכה החמורה שממנה התקשו להתאושש, הייתה קביעת תוואי הגבול. קרקעותיהם שבעמק עיון – אדמות העידית, מקור פרנסתם – נותרו מעברו הלבנוני של הגבול. בלית ברירה צפה טוביה מרחוק על שטחי הפלחה שלו בעמק הפורה. הדונמים שנזרעו לא נקצרו. השטחים הפכו לבור, והערבים החלו לעלות עליהם ולעשות בהם כבתוך שלהם. אמנם פיצו את טוביה, כמו את שאר האיכרים, בכשלושים דונמים מהרכוש הנטוש בעמק החולה, אך סך הכול קיבלה מטולה 930 דונם בחולה במקום 4,000 הדונם שהיו לה במרג'ים. המרחק בין מטולה לחולה הקשה על טוביה לנקז, לחרוש ולעבד את חלקתו, ולא היה ביכולתו לרכוש מיכון חדיש או לעמוד בהוצאות הובלת הבהמות לעמק. מטעי התפוח המטופחים שלו בחלקות ההרריות נפגעו משום שבזמן המלחמה הוא לא הדביר את המזיקים, לא השקה אותם ולא טיפל בהם. עצי המשמש והשזיף שהיו נטועים בתוך מטע התפוחים נרקבו אף הם. לכך לא היה פיצוי. עד שיוכל לחסוך די כסף לנטיעות חדשות יעבור עשור שנים ויותר. הוא פסע בין שורות העצים המכורסמים, שוליו של כובע העבודה יורדים על עורפו ומכסים את עיניו, מולל בין ידיו רגב אדמה והספיד את בוסתנו בלבו במחשבות על התקופה היפה שבה מכר פרי ללבנון ויכול היה לנשום מעט לרווחה. דווקא עם בוא השחרור נדונה מטולה לכליה!?

מטולה בת היובל החלה מזדקנת, כל מי שהצליח להיחלץ ממנה עזב. נותרו בה רק כמאתיים נפש, זוגות צעירים כבר לא גרו בה, ובני הנוער חלמו על הרגע שבו יפרסו כנפיים. מזה שנים דובר על הרחבתה ובניית דיור לעולים חדשים, אך כל משא ומתן עם מוסדות ממשלתיים היה מייגע ונמשך חודשים, בעיקר מכיוון שמטולה סומנה ככפר נידח שמתיישביו נמצאים בצד ה"לא נכון" של המפה הפוליטית. בריש גלי אמרו להם הפקידים שתוסדר בעיית המים ותיפטר הסחבת אם ייסתמן שינוי בתוצאות ההצבעה בבחירות. ובעיית המים רבצה – רדומה ונגררת – לפתחה של המושבה והכשילה כל יוזמה לפיתוח. לעומת מטולה הקשישה שגשגו קיבוצי העמק הצעירים. קיבוץ דפנה גדל, ובתוך עשר שנות קיומו מנתה אוכלוסייתו 450 נפש ויותר.

טוביה מחל על גאוותו האיכרית. הוא הפך לשכיר, ויצא לעבוד בכפר גלעדי, קיבוץ

שמנה אז למעלה מ-600 בני אדם. "טוביה באָנער" כך כינו אותו כשעבד בחפירת בִּרְכַת השחייה של הקיבוץ. סיפרו עליו שיש לו ארבע טוריות, כי כשטורייה אחת מתעייפת הוא מחליפה באחרת. אבל להערכה לעבודתו המאומצת לא היה כיסוי כלכלי. הקיבוץ ניצל אותו ושילם לו שכר יומי ללא זכויות לשבתות ולחגים, לימי מחלה ולחופשה. הוא פשוט לא יצא מעולם לחופשה. אם מרים הייתה נוסעת לטבריה או לצפת הסתדרו הילדים בעצמם ודאגו זה לזה. אם פרה חלתה או כרעה ללדת והוא נאלץ לטפל בה – הפסיד יום עבודה.

אלימלך, ארוסה של אטקה, ביקר בביתם כשקיבל חופשה של כמה שעות. הוא שימש כנהג במלחמת השחרור, והביא לקרוביו המיועדים כמה תרנגולות וביצים מהרכוש הנטוש. במצב הגרוע שהיו נתונים אז, אחרי המלחמה, הם היו אסירי תודה על העזרה בשיקום משק החי.

כעבור כמה חודשים החל טוביה לגדל בשטח שבחולה תבואה, ושילם לאגודת "מען" כדי שיובילו את חבילות החציר עד שער החצר, ומשם מרים והוא היו מעבירים אותן למתבן. התרנגולות שאלימלך הביא התבייתו במקומן החדש וחיפשו לעצמן מקומות מסתור בין חבילות החציר שבמתבן. הילדים חיפשו אחריהן וקראו להן לאכול ולשתות, אך במשך כמה ימים התעלמו הדוגרות מהצקצוקים ומהשידולים. רק התרנגול, מנהיג הלהקה, המשיך להסתובב בחצר מתוח ונפוח כשהוא קורא בקול: "אני הגבר שבגברים!" אמא הסבירה שבקרוב יהיו אפרוחים, ואכן כך היה. האפרוחים בקעו ואף בגרו. יום אחד ביקשה אמא מאהוד לאסוף ביצים. הוא יצא בדיוק בשעה שהחל בחצר מאבק מרתק: תרנגול צעיר וחצוף העז לאתגר את מנהיגותו של התרנגול הבוגר והחזק. אהוד ישב דרוך והתבונן בקרב התרנגולים. "תיזהר, הוא מטפס עליך", עודד אהוד את האפרוח המגודל. שני העופות המתכתשים התגלגלו באבק, ניקרו, מרטו זה את זה ומשכו זה לזה בנוצות בטופריהם החדים. מהקרב הגדול יצא לבסוף מנצח – בניגוד למצופה – דווקא התרנגול הקטן. אהוד היה המום ונרעש מתוצאות הקרב. מה זה אומר? האם גם בעולם שלנו, של בני האדם, קטנים יכולים לגבור על גדולים וחזקים מהם? על מנוסים מהם? ומה יקרה מעתה? מי ינהיג את להקת העופות? מי ישלוט בחצר?

בחול המועד פסח בחיפה

בחול המועד פסח הזמינה דודה לאה את שרונה, את דליה ואת אהוד לחיפה כדי להקל על מרים שהייתה מטופלת ביהודית ובחיה בת השלוש. השלושה נסעו לבד, ובסוף החופשה גם חזרו לבד. בין שרונה לאהוד הייתה קואליציה ואילו דליה נותרה ללא "שחקני חיזוק", אולם היא העמידה פנים שכלל לא אכפת לה. ילדיהם הגדולים של דוד אברהם ודודה לאה כבר בגרו, ובבית נשאר רוני, הצעיר בבנים. רוני העדיף להמשיך לשחק עם חבריו החיפאים.

שרונה ודליה קראו את עיתוני הילדים. היו אלה שנותיה הראשונות של המדינה, והן הביאו אתן גלי עלייה מכל תפוצות ישראל והניבו סיפורים מרגשים. עיתוני הילדים תיארו מצבים שנלקחו מהמציאות, גם אם נשמעו דמיוניים. הילדות שקעו בסיפורים, וחלקם גרמו להן להזיל דמעות. הסיפור "פגישה במכונית" מאת ב' טפר התפרסם ב"הצופה לילדים" ביוני 1950 והרטיט את לבה של שרונה בת השלוש-עשרה: אישה זקנה עולה ונדחפת לאוטובוס צפוף, על אף מחאותיו של הנהג. היא ממשיכה להרגיז אותו כשהיא משלמת בשטר של מאה ולא במטבעות קטנים (כשרונה ואחיה נסעו באוטובוס הפנימי מהתחנה המרכזית בחיפה לבית הדודים, היא תרה בעיניה אחר זקנות שעלו לאוטובוס שבו ישבו, מבקשת למצוא ביניהן את אותה זקנה מה"פגישה במכונית"). הדיאלוג בסיפור ממשיך בקצב מהיר ועצבני:

- יש לי מאה כמותך - אינך בת יחידה אצלי.
- ואני לא הייתי חפצה בבן יחיד כזה - רשע שכמותך! לא הייתי מאמינה שבארץ הקודש נמצאים אנשים רעים כאלה...
- את מזמן בארץ?
- רק השבוע השלישי.
- וידעת כבר כל כך הרבה? רואים שאת עדין "ירוקה". ברואים פראים כאלה מוצאים רק מחוץ לארץ.
- ומאין באת אתה? לא מחוץ לארץ?
- כן, אבל לא באתי למוכן, כמוכם. כשבאתי אנכי לארץ לפני עשרים וחמש שנים סבלתי די והותר. הכול היה שממה, חולות קדומים, קדחת, יללת תנים, זמזום יתושים, בדויים פראים...

חילופי הדברים נמשכים עד שהשישה הטרחנית והמקטרת שואלת את נהג האוטובוס שלידו היא עומדת, "נאחזת בקושי ברצועת העור המשתלשלת מהתקרה":

- האם היית מדבר כך לאמך? המאבן חוצבת?...

- הה, לו אמי הייתה חיה! אמר הנהג ונאנח - היא הייתה חכמה,

צדקת... את הטוב ביותר השמיד הצורר ימח שמו ואת הפסולת

השאיר...

הנוסעת מתעניינת במקום מוצאה של האם:

- מה מריסק? - תמחה הזקנה - גם אנכי משם. אולי הכרתי את

אמך? מה שמה?

או אז מתברר קשר הדם שביניהם. הזקנה מתעלפת והנהג עוצר את

האוטובוס ומביט בה כמאובן.

- הוא הזדעזע כולו, כאילו פגע בו זרם חשמל חזק, ופרץ בקול

זעקה חנוקה: -א-מא, אמא יקרה! - - -

בזמן שהבנות קראו, טיפס אהוד לבוידם וחיפש מציאות. בגג הבית של דודה לאה הוא מצא מטמון - את האופניים הישנים והמקולקלים של רוני. הדודה הרשתה לו להוריד אותם, ואפילו אמרה שאם יצליח לתקנם יוכל לקחת אותם למטולה. אחרי סיבובים בלתי נלאים על האופניים ברחבי השכונה החזיר אותו צמאונו הביתה. על שולחנה של דודה לאה חיכתה מצה בריבה, ואפשר היה לבקש עוד, כמה שרק רצה. למי שהורגל ללחם בלימון כבוש או בצל ירוק, ללחם טבול בשמן, או ללחם עם גבינה מלוחה - מצה מתוקה הייתה שינוי מרענן. כשחזרו הביתה סיפר אהוד לאמא על טעמה של המצה בריבה. את האופניים שתיקן לא קיבל, אבל טעמו של המעדן ההוא נשאר זיכרון מתוק... או אולי היה זה טעמו המענג של דבר מה בלתי מוגבל.

יהודית בת החמש שיחקה כדורגל עם הבנים. יהודית, שדמתה בתווי פניה לשרונה, הייתה שונה ממנה במזג תכלית השוני. תוססת

אין ילדים מיותרים

וסוערת, עם מנת אנרגיה כפולה מן הרגיל, תמיד יחפה, ואם הסכימה לסרט בשערה, היה זה רק כדי להסיט את השערות מהעיניים, כדי שתוכל לכוון טוב יותר את הכדור. אף על פי שהייתה קטנת ממדים לא חששה להתעמת עם הבנים בקללות ובמכות; היא ידעה להחזיר. לפעמים קראו לאהוד שישמור עליה, או שישמור מפניה. לעתים היא שלפה את הנשק שתמיד עבד ואיימה: "חכה חכה, כשאבא שלי יחזור מכפר גלעדי וישמע שהרבצת לי." היו ילדים שהתייצבו אז לצדה וחיזקו את עמדתה: "הוא ישכיב אותך עם השרוול," הזהירו. באחד מביקוריה במטולה הייתה אטקה עדה לחילופי התגריות מסוג זה. אטקה ואליםלך היו אז זוג צעיר. הם גרו בדירת שני חדרים משלהם על צלע הכרמל בחיפה. בזכות המאפייה שברשותם יכלו לבלות, לרקוד, לטעום מהחיים היפים. אצל אחיה, לעומת זאת, דבר לא השתנה בשנתיים האחרונות. מטולה קפאה אף היא על שמריה. אטקה עמדה מן הצד וצפתה ביהודית שהעזה לקרוא תיגר על בנים גדולים ממנה. הילדה לא ויתרה, התירה את חרצובות לשונה, מילותיה פגעו ביריביה והם דחפו אותה ובעטו בה.

כאב לדודתה לראות את האחיינית המתפלשת באבק ונאבקה. היא רצתה לקום ולגונן, לחסות על השובבה הקטנה. כשהייתה אטקה באותו גיל נאבקה אף היא באגרופים קמוצים, מעולם לא שתקה לילדות האוקראיניות שכינו אותה בשמות גנאי כמו "יהודייה מכונמת" והעלילו עליה עלילות שווא. היא לא הייתה יהודייה פחדנית, היא החזירה מכות. בסופו של דבר יצא מענן האבק אחד הבנים כשהוא ממרר בבכי, ויהודית יצאה חבולה אך זקופה.

מאוחר יותר בערב, תוך כדי משחק בבית, שוחחו האחים ביניהם על חלומותיהם.

"מה את רוצה להיות שתהיי גדולה?"

"רופאה. ומה את?"

"מורה."

"יהודית, מה את תהיי?" אטקה הטתה את אוזנה.

"אני אהיה תופרת!"

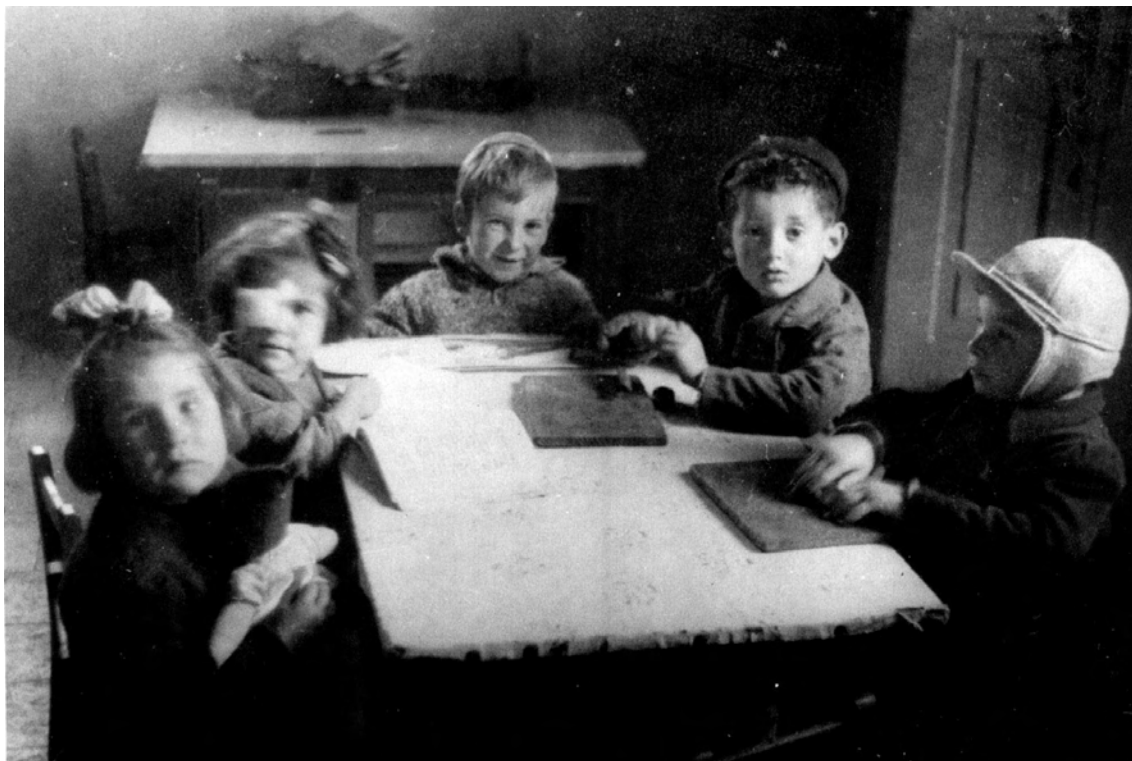
"למה תופרת?" התערבה הדודה בשיחה.

"כדי שיהיו לי הרבה שמלות," השיבה הילדה כאומרת: מה, זה לא מובן מאליו? אחיותיה

פרצו בצחוק.

זיכרון ילדות מרמתוק הבליח אצל אטקה. עוד לפני שעקרו מן הכפר לגטו, נערכו ערבים נעימים של מנגינות עולצות וריקודי זוגות. הילדים הצעירים עקבו אחר מעשיהם של הנערים והנערות, ואטקה בלשה אחרי אחותה הנייה. פעם אחת תפסה אותה מתנשקת ומתחבקת עם חברה, אשר היה מאוחר יותר לארוסה. זאטוטי הכפר צחקקו, והקטנה איימה להסגיר את הנייה ולגלות את הסוד לאמא, אלא אם כן תתפור לה אחותה שמלות לבובותיה. הסחיטה עלתה יפה. בבית חזרו תזכורות מדי פעם: "אמא!!!" קראה אטקה בהתגרות. "שש...", היסתה אותה הנייה וסכרה את פי הסוררת בכף ידה, "אני אתפור לך מה שתרצי, רק שתקי!"

כשחזרה לביתה המרוצף בלבן, שחלונותיו פתוחים לנופיו ירוקי העד של הכרמל, כתבה אטקה מכתב לאחיה, ובו הציעה לגדל את יהודית. כשבבית חמישה ילדים בני שלוש עד שלוש-עשרה, וההורים עובדים קשה כל כך לפרנסתם, חשבה, איך אפשר לספק לכל אחד את תשומת הלב הנחוצה לו? אולי תוכל להקל על אחיה ועל גיסתה, תהתה והעזה לכתוב להם: "בשנה הבאה יהודית תעלה לכיתה א', ופה בשכונה יש בית ספר טוב. אלי ואני נגדל אותה באהבה וניתן לה כל מה שתצטרך..." כעבור שבוע וחצי הגיעה תשובה קצרה בכתב ידה של מרים. מתוך הכתוב הזדקר משפט פסקני אחד שאמר בעצם את הכול: "לנו אין ילדים מיותרים."

יום הולדת לא היה מעולם מועד ראוי לציון, במטולה לא נהגו לערוך מסיבות ובטח שלא בבית משפחת

נישתיין. למרות זאת בת המצווה של שרונה סומן כאירוע שיש לחגוג. מקומה המיוחד כבכורה נשמר תמיד. עמה עשו מרים וטוביה את צעדיהם הראשונים בהורות, עם הפחד לאבדה התמודדו יותר מפעם אחת, ומלבד זאת היא באמת הייתה ילדה מיוחדת ונבונה מאוד. בהגיעה לגיל שתיים-עשרה הזמינו את סבתא רבקה, את הדודות אטקה ולאה ואת הקרובה חניה מחיפה, שאמה הייתה אחיינית של דודה לאה ועל כן הפכה לבת משפחה מן המניין.

רובינקה לטשה עיניה לתלושי השוקולד שהוקצב למרים בעבור חמשת ילדיה. "יש לך הרבה, את יכולה לוותר", טענה חברתה. "לא!" השיבה מרים בפסקנות, "הילדים אוהבים את זה", וסגרה את הדיון בנושא. מהשוקולד אפתה עוגת יום הולדת לשרונה. היא הוציאה מהארון רחת לקום, קונוסים של סוכר, שהילדים אהבו לשבור לחתיכות וללקק, וסוכריות חמאה אמריקניות ששמרה במיוחד לאירוע. שרונה פרסה מפה לבנה על השולחן בחדר הראשון, ששימש כסלון, אמא סידרה את הממתקים על הכלים היפים ביותר, והפטפון ניגן הלוך ושוב את שני התקליטים שהיו בבית. ילדי הכיתה הוזמנו לחגיגה שהייתה נדירה כל כך בימים שבהם הייתה המדינה הצעירה מעוטת יכולת ומוגבלת במדיניות הצנע. הילדים שיחקו, שרו וזללו את הממתקים. לאחר שקינחו בעוגה, העז ילד אחד, שמנמן, להתלונן בקול רם שלא היה מספיק כיבוד, ולאיים לקלקל את החגיגה כולה באקורד צורם אחרון. הילדים והאורחים שבו לבתיהם. האירוע הותיר את חותמו כחויה חד-פעמית יוצאת דופן שבה צוין ברוב עם ובעניין גדול תאריך ההולדת של מי מהילדים, כולל טקס פתיחת מתנותיהן של הסבתא (טבעת זהב ועליה האות ש') והדודות.

בוקר של שגרה

בחשכה המקפיאה של ארבע בבוקר קם טוביה מהמיטה החמה והדליק את העששית. הוא פיזם לעצמו שירים בידיש שזכר מבית אמא, מזמורי תהילים ומנגינות מבית הכנסת שחיממו את לבו. אף על פי שאבא ישן בחדר השלישי, ה"חדר של אבא", שמעו הילדים את רחשי הבוקר שבקעו ממנו. שכובים במיטותיהם הם הטו את אוזניהם, וההמהום הנעים התערב בחלומותיהם. טוביה התלבש במהירות וריפד את מגפיו בשכבת עיתונים בתקווה שתבודד מפני הקיפאון. בדרך החוצה חיכה לו דלי החלב ובו שאריות מחליבת הערב. הוא סינן קללה מבין שניו, הבל פיו נבלע בצינה ובערפל, והפזמון העליז הפך באחת לרטינות. למה היא לא יכולה לשטוף את הדלי, ריבונו של עולם? מרים הייתה שקועה בשינה עמוקה בחדר השינה שבו ישנו הילדים, ולא שמעה כלל את הקללות הכעוסות. טוביה רכן עצבני ושטף את דלי הפח במים הקפואים. מתחת לשמיכה חזרו הילדים בלחש על המילים החדות בעלות הצליל המוזר, ונרדמו. אחרי שחלב את הפרות נכנס טוביה הביתה, טלטל את אשתו, והרים את קולו לעברה: "קומי כבר לסנן את החלב." הילדים מתעוררים, הוא חשב בכעס, והיא ממשיכה לישון. על אף שהפעם כבר שמעה אותו, משכה מרים את השמיכה מעל לראשה ולא מהרה להוציא רגל אל הקור. כשעבר עם פנס הרוח ליד מיטות הילדים ראה את יהודית החולה בחזרת. היא התהפכה ונאנחה. לילה ארוך ללא שינה עבר עליה.

טוביה התיישב במטבח והכין לעצמו ארוחה קלה שייקח עמו לעבודה בכפר גלעדי. לפתע הניח את הספל שלגם ממנו, קם וחזר לחדר השינה. יהודית פקחה זוג עיניים. הוא הניח כפו על מצחה של בתו החולה ושאל: "את רוצה לאכול?" היא הביטה בו מופתעת. "כן," ענתה בלחישה חלושה וקמה אחריו. ליד השולחן במטבח הוא פרס לה לחם ומרח את הפרוסה במרגרינה. יהודית הביטה מוקסמת מתנועותיו המהירות. "תודה," לחשה כשהגיש לה את הפרוסה, ונגסה בה בתאוה. פרוסת הלחם הביתי, המרוחה במרגרינה, הייתה טעימה יותר מכל דבר שטעמה מימיה. עם כל לעיסה היא הרגישה איך היא מתחזקת. כשנשמעה קריאת התרנגול ואבא יצא לאוטובוס של חמש שלקח אותו לעבודה בכפר גלעדי, היא חזרה למיטתה ונרדמה.

יום חמישי היה יום הכביסה. הבית הישן היה הפוך, מחזה שגרתו בהחלט. ניקיונות

דור הילדים השלישי שגדל בו התבייש בו בשל דלותו. הגג היה רעוע, הקירות התקלפו, הרצפה הייתה תמיד מאובקת, והרהיטים המעטים ישנים ובלויים. שני דורות של ילדים שיגרו לתקרת העץ גביעי נייר כסוף מקופסאות סיגריות. הגביעים נדבקו עליה בקצה הלעוס והרך שלהם, והיא הייתה מלאה בסימנים. הבית היה גדול והמלאכה בו מרובה. בתוך כל אלה התנהלה משפחה בת שבע נפשות. בגדים מלוכלכים היו מושלכים על מיטות לא מוצעות, ובמטבח הייתה ערמה של כלי אוכל חלביים, מצד אחד של הכיור, ובשריים מהצד האחר. ריח נורא עמד בבית כתוצאה ממלחמת החורמה בפשפשים. מאז שהגיעו לבית מיטות העץ, מתנה מאחד הדודים, החלו הילדים להתגרד. ניעור המזרנים, הנחתם בשמש, חיטוא בדידייטי ואפילו שרפת פינות המיטות עם פרימוס – כל אלה הועילו לטווח זמן קצר בלבד, והפשפשים חזרו ועשו שמוות. אמא עמדה בחצר והכינה את הדוד שבו תכבס את הררי הבגדים המלוכלכים. בתוך הבית התלהט ויכוח בין הבנות.

שרונה הורתה לדליה: "היום את במטבח ואני בחדרים."

דליה עיקמה את פיה ומשכה בכתפיה כשחשבה על הסירים שיש לקרצף, וענתה לה:

"תנקי את את המטבח, אני ניקיתי בפעם הקודמת."

דין ודברים קולני באשר לאיכות הניקיון ולמידת ההשקעה הסלים והפך לתגרת ידיים בין שתי הילדות. שרונה הדקיקה, שיערה הכהה קלוע בשתי צמות קצרות, מאסה בעזות המצח של אחותה, הרימה ידה וחבטה בה. דליה, שהייתה חזקה וגבוהה מעט יותר מאחותה הבכורה, לא נשארה חייבת. היא נעצה בזרועותיה של שרונה את ציפורניה, והשאירה בהן חותם אדום. צרחה נפלטה מפיה של שרונה. היא משכה מיד בשערה הבהיר והמלא של אחותה, "החברה של דִּירְדֵר", כינתה אותה בלעג. דליה השתחררה מן הלפיתה, ומיהרה להמציא גם לה חבר בשם המגוחך "גולגול". שרונה גייסה את אהוד לצדה, ודליה הביאה את יהודית כתגבורת. החבר שהודבק ליהודית היה "פופיק". הבית הפך לתוהו ובוהו, רעש של גרירת כיסאות וצעקות, צחוק ובכי שימשו בערבוביה, משיכות ודחיפות וריצה זה אחר זה בין החדרים.

בעוד שרונה ודליה צועקות ורבות, נטל אחיהן הצעיר את המטאטא והתחיל לשטוף את רצפת החדר הראשון. חיה בת השלוש ישבה לרגלי השולחן הגבוה, צפתה במתרחש והבינה שמדובר במלאכה קשה ולא כדאית. כשתהיה גדולה היא לא תשתתף בחגיגת הבוץ הזאת.

בשן ועיין זנחו הבנות את המריבות ונחלצו לעבודה. מהפיילה שבתוכה עמדו והתרחצו כל אחד בתורו הועברו המים לדלי הפח הישן לצורך שימוש חוזר. הילדים שפכו את המים הממוחזרים על רצפות החדרים והוציאו אותם החוצה במטאטא מקש. חדר אחד היה מרוצף באבנים, בחדר אחר הייתה רצפת בטון, ובחדר נוסף בלטות שבורות. הילדים הכירו היטב את הפינות, את הסדקים ואת השקעים שבהם הצטבר הלכלוך. לפעמים ניצלו כמה מהם למשחק בבלורות. אבל עכשיו, כשהמים נשפכו ונגרפו החוצה, הם ניקוו בתוך אותם שקעים, והפכו לשלוליות עכורות. אפילו יהודית הקטנה עזרה לסדר, להרים הכול ולשטוף. נדרשו כמה שטיפות כדי להשיב את האבק והבוץ למקומם הראוי – מחוץ לסף הדלת.

"למטולה תעפיל, את הקדחת תשפיל, ואת עצמך תציל" היה אולי הג'ינגל הפרסומי הראשון בתולדות ארץ ישראל. החופש הגדול הגיע, והקייטנים זרמו למושבה. הילדים פינו וסידרו את שני החדרים החזיתיים כדי שאמם תוכל להשכיר אותם לחודש בעד לירה ליום לכל חדר.

שש שעות של נסיעה יגעה מתל אביב באו לסיומן למראה משוכות צבר, ברושים, אורנים ושלטי פנסיונים. ארץ הלבנון נותרה מעורפלת באופק. אוטובוס "אשד" פלט מפתחו קייטנים רבים שנשמו מיד לעומק ריאותיהם את האוויר הצלול. "א-מחייה", אמרו גם אלה שאינם סובלים ממיחושי לב וממחלות ריאה והגיעו לנפוש ולאו דווקא להירפא. כאן הזמן עצר מלכת. אותם בתי אבן ישנים ורחוב אחד ארוך, אווירה שקטה ורגועה, נוף מרהיב, יחס ביתי, מחירים נמוכים, אוכל טרי מתנובת המקום – ללא "צנע", "קיצוב" ותלושים. אולם מיד לאחר שהתמקמו בחמשת בתי המלון, בפנסיונים או בחדרי האירוח החלו להישמע תלונות על כך ששתי לירות ליום בחדר ללא נוחיות או עם נוחיות אך ללא אספקת מים – זה מחיר מופרז, שהאוכל אינו טעים, שקשה למצוא ירקות ופירות טריים, שאין ספסלים בחורשות, שהדבורים והזבובים מסתערים בגדודים, שצריך לנסוע לכפר גלעדי כדי לשחות בבִּרְכָה, שחסרה במושבה רוח צעירה – "היכן מקומות הבילוי והשעשועים?" ו"מה פתאום כבה החשמל כבר ב-23:00!?"

האורחים עיקמו את אפם למראה חלקות הקוץ והדרדר שצמחו בגינות במקום עצים, פרחים ודשא, שלא שרדו כתוצאה ממחסור במים או מן הקרה החורפית. הקייטנים הוותיקים והמנוסים ידעו להביא עמם ספרים ולנצל את שהותם להתרגעות. הם לא ציפו למושבה מטופחת, והסתפקו באוויר ובנוף המרהיב שהציעה. אוהבי הטבע והרומנטיקנים פרסו שמיכות על צלע ההר מדרום למושבה וצפו בתל אבל בית מעכה ובערוצי הנחלים שנשפכו למי־מרום טרם שיושב האגם. מרחבים עצומים נפתחו לפנייהם והעין לא ידעה שובע...

בשנים האחרונות הפכה מטולה למקום נופש, המושך אליו בקיץ מאות קייטנים... בהפרדך אינך יכול שלא להתפעל מעקשנותם של בני מטולה בהיאחזותם והשתרשותם בקרקע, שיש בה מחלוציות ראשונים. ועוד יסופר על טפוסים של אכרים יהודים שעמדו בגבורה להגנת מושבתם במשך עשרות שנים, בכל המצבים ובכל הזמנים.

יעקב חזון, "הצופה", 23.3.50

מאי 1955:
נופי עמק החולה,
תצפית ממטולה
צילם: פריץ כהן

כאן אין העין מוגבלת. מרחבים עצומים נפתחים לפניך. מורדות-ההרים מכוסים גנים וכרמים. מרחוק נראים בתי כפר-גלעדי, המבהיקים בלובן בתוך ים של ירק. החרמון מתנשא בגאון על פני כל הסביבה והוא כאילו חוסה על כל שרשרת ההרים שבקירבתו. מפעת גובהו הרב הוא נראה כל כך קרוב, כמעט מאחורי הגגות של הבתים. כשהראות היא טובה אפשר להבחין בו את ביתורי הערוצים שבו. הצללים הנזרקים מהר אחד לחבירו יוצרים כתמים שחורים על רקע אפרפור. מראה מקסים מתגלה כשהערב כבר עוטה את כל היקום, ראש החרמון עודנו דולק באור-השמש, ששקיעתה אינה נראית כאן בשל מסך-ההרים. בפיסגת החרמון עדיין מקנן אור-היום, שאינו נכנע לחשכת הלילה; הוא כאילו נאחז שם בציפורניו כדי להבקיע את השחר למחרת היום הפורש את יריעתו מראשי ההרים לעמקים ולמישורים.

כל מבקר המגיע הנה ביקורו לא יהיה שלם אם לא יטריח עצמו לירד אל ה"תנור". דרושה זהירות רבה שלא להידרדר תהומה(...) בהגיעך - אחרי עמל - אל המקום, מתגלית לפניך תמונה מרהבת-עין. כל כך הרבה הוד וקסם נסוך על פינה זו! שני צוקי סלע ענקיים זקופים בגובה של עשרות מטרים ובהעיפך מבט למעלה אתה נוכח מה עמוקה התהום(...) הטבע והמים העזים הזורמים מן ההרים והמעין דרדרה סללו להם את דרכם בצורת תעלה תהומית בתוך הקרקע הסלעית ההררית עד לעמק החולה(...) בחורף, כשמגיע זרם המים בשפע, נשמע קולו של המפל עד למרחקים ושאונו מחריש אזניים. עם כל העמל והסיכון שיש בירידה ל"תנור" ולאשד, כדאי הדבר להתבונן מקרוב באחד מפילאי-הטבע שבארץ.

במלאת שנתיים להתרת הקשרים של המושבה עם פיק"א, עדיין לא נמצאו בה היוזמה הציבורית והשיתוף ההכרחיים לפיתוח המקום. למרות זאת הפנסיונים הגיעו לתפוסה מלאה, והחדרים הפנויים בבתים נתפסו עד האחרון שבהם. היו קייטנים שנאלצו לשוב על עקבותיהם מפני שלא מצאו חדר פנוי. המים הובלו למושבה במְכֵלִים על גבי משאיות כדי שהאורחים לא יסבלו כמו המקומיים מיובש הצינורות והברזים במשך רוב שעות היום. בחדרי האירוח נקבעו קופסאות פח גדולות מצוידות בברזים מטפטים בתחתיתן. כמדי קיץ ביקרו במטולה אחיה של מרים שבאו לבקר במחוז ילדותם עם משפחותיהם, וגם אטקה הגיעה לכמה ימים. כשמישהו מהם רק העז להציע לטוביה שמרים והוא יצאו פעם אחת בחייהם ל"הבראה", הוא ביטל זאת בתנועת יד מזלזלת כאומר: חופש? אהה. קייטנה – לקייטנים, ולפועלים ולאכירים – עבודה!

ברוך וינקלר, אחיה של מרים, ומשפחתו הגיעו לחודש ימים והתמקמו בפרוזדור בית הספר. מלבד פיקניקים וטיולים הצטרפו הילדים העירוניים לעיסוקיהם של בני הדודה, והושיטו יד למשימות מלהיבות כמו טיפוס על הגג לצורך העלאת דליי מים לחבית הפח הגדולה ויציאה לִדֵּשׁ או למרעה. בשנים מאוחרות יותר הצטרפו הצעירים לנסיעה על הטרקטור, ואפילו התגייסו במרץ לקטיף.

אטקה באה בגפה משום שאליםלך נשאר בחיפה להפעיל את המאפיה ולנהל אותה. בערב התלוותה אליה מרים רובין, ויחדיו הן יצאו לשמוע את התזמורת המנגנת באחד מבתי המלון, לרקוד ריקודים סלוניים, להסתחרר ולהשתחרר. שרונה ראתה אותן עוברות ורצה אחריהן: "אטקה, אטקה." השתיים נעצרו. "את אישה נשואה, את לא צריכה לרקוד עם בחורים," הטיפה בת השלוש־עשרה מוסר לדודתה בת העשרים וארבע. שתי הנשים הגעירות החליפו ביניהן מבטים משועשעים. נעימות הריקודים הזדמזמו ברקע, והן נפרדו משרונה ופנו לדרכן.

אוגוסט 1951:
אהוד על גב הסוסה,
יהודית, חיה ובן הדודה
פסח בן־גאון על העגלה

שיעמום ותוצאותיו

אהוד רעה את הפרות ממזרח למושבה. בחום היום ליחכו הפרות מעט עשב בצל עצי התאנה שבדרך, ואהוד פשט את חולצתו.

הפרות ידעו לרדת לתוך ערוץ נחל הדרדרה כדי לשתות ולחסות בצל המצוק. בין האשד לטחנה היה מעיין ה"סוכרה" ששימש למושבה כמקור חלופי למים אם לא הספיקו מי המעיין העליון. הילד רכן ושתה. לפעמים התרחץ עם חבריו בממי הברכה הקרירים שנקו בין שני מפלי האשד, ואחר כך עברו לצד המצוק בו קיננו היונים בכוכים. כשהתקרבו הנערים לקנים פרחו היונים במשק כנפיים מבוהל, ונוצות התעופפו לכל עבר. הם התקרבו ונטלו את הגוזלים העגלגלים אשר עטו כבר כסות נוצות אולם טרם למדו לעוף. את הגוזלים הביאו לאמותיהם. מרק יונים היה מאכל רווח ביישובים רבים בארץ.

אחרי יום שלם במרעה חזר אהוד הביתה וגבו אדום ולוהט. השַרְפָה שעל הכתפיים השתוללה כל הלילה, והילד לא הצליח להירדם. כעבור יום-יומיים הופיעו שלפוחיות, ואחר כך התקלף העור. באותם ימים נכפה עליו להישאר בבית. מעצר הבית המשמים הוליד מזימות חדשות בראשו של השובב. מיד כשהשתחרר קרא לחברו הטוב יענקל'ה, ושניהם זממו לאסוף כדורים שנותרו בשטחים שמסביב למושבה מאז מלחמת השחרור. לכשנאספו הכדורים הם פירקו אותם ומילאו קופסת פח של די־די־טי באבקת שַרְפָה, סגרו את המכסה וחוררו אותו. זהו, המבצע החשאי הגיע לשעת השי"ן שלו. אהוד הדליק גפרור וזרק לתוך הקופסה דרך החור. התפוצצות אדירה הרעישה את אוזניהם והפתיעה בעוצמתה את צמד הפרחחים. הקופסה עפה למרחק רב, ונחתה לרגליהם של קייטנים שהתרגעו להם בקריאת עיתונים על כיסאות נוח בגינה המוצלת של אסתר לויט. המעשה שהתחיל כתעלול הסתיים בבהלה רבה. רק בנס לא אירע אסון. אהוד אמנם הצליח להיחלץ מהסכנה שנשקפה לו, אך הוא לא הצליח להינצל מהצלפות החגורה של אבא שחזר מהעבודה ושמע משרונה מה עולל בנו.

שבת חיקויים

כל עוד קיננו היונים בפחים שקשר טוביה על גג הרפת יכלו התרנגולות להמשיך לנקר את דרכן בחצר. ביום שישי טיפס טוביה על סולם העץ, הוציא את הגוזלים המפוטמים, ולקח אותם לשחיטה. במטבח נחה עוגת שמרים שאפתה אמה לכבוד שבת. העוגה יצאה תמיד נוקשה מדי, והילדים קראו לה "לחמנו גליל עליון" (כשמה של המאפייה בקריית שמונה), בחצי חיוך וחצי גאווה על התוצרת הביתית שהפיקה אמם. מרים עמדה ומעכה במזלג את תפוחי האדמה המבושלים. על הפרימוס התבשל מרק היונים ומילא את הבית בניחוחות המוכרים בעיקר בערבי שבת. שבת מנוחה ירדה על העולם, מרים בירכה על הנרות, וטוביה שעמד לצאת לבית הכנסת קרא לאהוד להצטרף אליו. "איפה הילד?" אהוד ישב על הרצפה, ראשו בין ברכיו, ודמעות חמות הרטיבו את לחיו. "מה קרה?" אהוד התייפח בקול חרישי, משך בכתפו ומחה את דמעותיו ואת אפו בשרוולו.

"אין לי מה ללבוש", ענה. הילדים של הרב וינגוט הגיעו לתפילה בחולצות לבנות מגוהצות, במכנסיים ארוכים, בגרביים ובנעליים, בכובע של שבת... והוא באותה חולצה דהויה, במכנסים חאקי קצרים, בסנדלים ובאותו ברט. אחיותיו העבירו ביניהן בגדים מהגדולה לקטנה, וממי הוא יקבל בגדים לשבת? הובטחו לו בגדים חדשים לפסח. אהוד נרגע ויצא עם אבא. בבית הכנסת הוא ישב לצדו, סידורו פתוח לפניו, אך שיחות המבוגרים המהוסות שהתנהלו בידיש לא היו מעניינו. בעבור טוביה הייתה זו ההזדמנות השבועית לנהל שיחת חולין קולחת בשפת אמו. התפילה התנהלה בעצלתיים, והידיש נשמעה כמו רחשוש טורדני. פקעה סבלנותו של אהוד והוא יצא לשחק בחוץ. הבנות ציין אבא שגם השבת בקושי היה מניין, ואהוד התנדב לפרט: הרב וינגוט עם שני בניו, יהושע רדולינסקי, אליעזר הזקן, היינך סנדלר, שהיה שליח הציבור, ברוך בז, שלום פיין ושני קייטנים שהתארחו בפנסיון של יפה.

לעתים עוד לפני שהתחילו לאכול, בין הקידוש לנטילה, הייתה אחת הבנות מתחילה לבכות. חילופי הקנטות וצביטות היו מתנהלים מתחת לשולחן, והילדה הבוכייה הייתה מסרבת לאכול. "מה, היום תורך להיות תרנגולת חולה?" נהג אבא לשאול, ומהפה המייבב היה בוקע חיוך קטן.

פרימוס. בית האיכר, מטולה

הילדים היו פורצים בצחוק, הרוחות שסערו לרגע שככו, ואפשר היה לחזור לארוחת השבת. בתום הסעודה, כשרוחו טובה עליו, היה מספר טוביה קוריוזים מהעבודה בכפר גלעדי, ומחקה את אנשי מטולה בכישרון כזה שהילדים כבר בכו מרוב צחוק. הם יכלו לראות ולשמוע בעיני רוחם את אחד האיכרים מכחכח בגרונו בארוחת הצהריים בשדה ומקלל בקול צרוד: "אינדינו, הלחם ספג את כל השמנת," מסגיר את העובדה שאשתו דיללה את השמנת במי סרביתה, הם מי הגבינה. טוביה היה מתאר את חבריו ושכניו כקריקטורות באהדה מהולה בלא מעט ביקורתיות על קמצנותם, טיפשותם, צרות עינים ותאוותיהם. סיפוריו היו לקוחים מהמציאות, והפכו את הקושי לאנקדוטה מבודחת שעוקץ בריא בסופה. יהודית וחיה, הצעירות, הביטו בהשתאות איך כל העולם במה כשאבא הרציני והרגזן הופך לשחקן מחונן.

משהו מערבי הדרמה האלה בא לידי ביטוי בפורים, כשעטו הילדים את תחפושת היהודי הזקן שאמא אילתרה מדי שנה מחדש כמעט לכל אחד מילדיה. צמותיה המתולתלות של שרונה הפכו לפיאות ("פייאס" בעגה האשכנזית), אמא הלבשה אותה בז'קט ישן של אבא, חבשה על ראשה את המגבעת שלו, והכינה לה זקן מצמר גפן. גם את אהוד בתורו שלחה לבית הספר באותה תחפושת ומקל; לא שרביט, לא כתר ולא גלימת מלכות. בקלות ידעו הילדים להפיח בדמות היהודי הזקן רוח חיים מבדחת.

מחירון לשנת 1951 במטולה

מטר מעוקב מים	75 פרוטות
העלאת מים מהמעין במכוניות	3.5 ל"י למטר מעוקב
מנורה לחודש ¹	150 פרוטות
מס על מפעל המים והחשמל המקומי	6 ל"י לחודש
דמי שכירות לחדר בעונת הקייטנה	2-1 לירות ליום

¹התושבים חוייבו לשלם את חשבון החשמל החודשי על פי מספר המנורות בבית

הברחות

במוצאי יום הכיפורים, עת כיסה הלילה את המושבה בשמיכה עבה של חשכה, התחילו הפרות שבחצר לגעות. אמא יצאה לראות מה קרה. דלת החקורה הייתה פתוחה, ובחצר נראתה דמות. מרים אמרה: "מי אתה? בוא הנה," הוא היסה אותה. יהודית עמדה מאחורי גבה של אמא, נבהלה ומשכה אותה פנימה: "לא, לך מפה!" צעקה בבעתה. טוביה חזר מתפילת נעילה, יצא וניגש לזר המסתורי. נמצא כי היה זה ערבי לבנוני שמחפש את אחד מאיכרי המושבה שהתגורר מעברו השני של הרחוב. אף על פי שטוביה נהג להתרחק מעסקים אפלים, הוא היה מוכן לעשות את הטובה הזאת למי שראה כידידו, ושלח את אהוד לקרוא לו.

הגבול בין ישראל ללבנון חצה עמקים והרים והפריד בין שטחים המחוברים זה לזה ברצף טבעי. אזור מטולה נותר מעבר לגדר הצפון הבריטית שנמתחה במקביל לכביש הגבול. הגבול היה קשה להגנה ולשמירה, ופרוץ למעבר כנופיות שודדים ומבריחים באין מפריע. עד שנות המנדט הראשונות התקיים הסכם שכנות טובה: הלבנונים יכלו לעבוד בישראל, ואיכרי מטולה יכלו לעבור את הגבול באופן חופשי כדי לעבד את שדותיהם. כמו כן הותר ייבוא אישי ללא מכס. תנאים אלה, שלהם הורגלו אנשי מטולה, השתנו עם השינויים הפוליטיים הגלובליים. בגדר נותרו פרצות שאפשרו פיתוח של מקור הכנסה נוסף במטולה – ההברחות. אלה חברו לשוק השחור בארץ שחתר תחת מדיניות הצנע.

אהוד בן השמונה לא הכיר את מורכבות הנושא. אבא אמר ללכת, והוא הלך, דפק על דלת אותה משפחה. על שולחנו של בעל הבית הסבו אנשים לא מוכרים, חלקם במדי משטרה. האיש בירך את אהוד ממקומו ושאל במה העניין. "איזה ערבי מחפש אותך," אמר הילד, "הוא בחצר שלנו, בא לדבר אתך."

נדמה שהכול בא על מקומו בשלום, אלא שלמחרת פנה השכן לטוביה וסיפר לו על הנסיבות שבהן נקרא אליהם אמש, כשקציני משטרה מכובדים סמוכים על שולחנו. כשהלך, קרא אליו טוביה את אהוד ושאל בכעס עצור: "תגיד לי, מה אמרת לו? היו אצלו אנשים?" אהוד לא הבין מה פשר המבט והדיבור המאשימים. "ישבו אצלו אנשים, לא הכרתי אותם," ענה בתום.

"אז מה אמרת?"

"אמרתי לו שערבי מחפש אותו."

"למה אמרת לו כך ולא רמזת לו?" נזף האב, "למה לא אמרת לו את זה ביחידות? אתה לא יודע לשמור סוד?" טוביה הרים את ידו וכמעט הנחית מכה על בנו. אכזבתו הייתה צורבת.

אהוד התכווץ מפחד. הוא רצה לומר לאבא שלא ידע שזה סוד, שהוא לא אשם, אבל הדמעות חנקו את גרונו. זמן רב עבר עד ששכך כעסו של האב, אולם זמן רב הרבה יותר עבר עד שבנו בגר והבין שמדובר היה ביחסי מסחר בלתי חוקיים ושאינו דאג שמא יפליל את הידיד שהיה ידוע כאדם ישר והגון, או שמא יואשם בעצמו בהלשנה.

כמה שנים מאוחר יותר היו כאלה שהתפרנסו מהברחות בקנה מידה גדול הרבה יותר. העיתונים למשל דיווחו ש"ברנר מכחיש בדבר החשיש", לראשונה בתולדות המושבה הורשע אחד מתושביה וריצה עונש של שנתיים בבית הסוהר. היו גם הברחות של בשר, של סוכר, של תה, של בדים ואפילו הברחה גדולה של זהב. המשטרה פשטה על המושבה ותפסה חלק ממבריחי הזהב בשעת מעשה.

בשנת 1950 נולדה למרים ולטוביה בת, ילדה שישית. מרים חזרה הביתה מטבריה ונשאה את התינוקת בזרועותיה. רובינקה חברתה הגיעה לבקרה ולראות את הילדה. לאחר שבירכה אותה והתעניינה במצבה לאחר הלידה הקשה, שאלה החברה לשמה של הילודה. "החלטנו לקרוא לה זהבה", אמרה מרים. עוד לפני שהיה בידה סיפק להסביר לחברתה שהילדה קרויה על שם זאב ז"ל, אביו של טוביה, כמה רובינקה בזריזות למרות משמניה, ויצאה מן הבית זועפת. היא הכריזה ברוגז על מרים משום שהייתה סבורה שזו חמדה לה לצון ולגלגה עליה בשל עשרים קילוגרם הזהב שנתפסו בבגדיה ובביתה כמה חודשים קודם לכן.

החיים היו קשים מאוד. רוב איכרי המושבה לא החזיקו תרנגולות שהטילו ביצי זהב. חלקם מצאו תעסוקה מחוץ למושבה כחברי אגד, בייבוש החולה. טוביה עבד כשכיר בקיבוץ וכעצמאי במשקו שלו. הוא לא התפתה להברחות, גם לא בשפל הכלכלי הגדול ביותר שאליו נקלע שעה שהיה עליו לפרנס שבעה ילדים. הוא לא חשב שאם כבר נגזר על משפחתו לחיות על הגבול בריחוק ממקורות פרנסה מוטב שיפצה את עצמו וינצל הזדמנות להרוויח כסף קל, אלא האמין אך ורק בעבודה קשה, בכוחותיו העצומים, במאמץ הבלתי נלאה סביב השעון, יום־יום, שנה אחר שנה.

מרס 1950:
גבול לפניך!
צילם: דוד אלדן

חלומות למרחב

מרים הרבתה להיעזר בבנותיה הגדולות. הן ניקו את הבית, סידרו, גיהצו, הכינו לעצמן חביתות וסלט ולא נזקקו לתזכורות באשר להכנת שיעורי הבית, אולם מחיר עצמאותן היה שעשו כאוות נפשן, ולמרים לא הייתה שליטה לא על מעשיהן ולא על לשונותיהן המשתלחות. שמיעתה הלקויה חסכה לה חלק מחילופי הצעקות ביניהן וחלק מהעלבונות שסיננו כלפיה. אבל אלמלא הייתה שמיעתה לקויה אולי לא היו מעזות. בכל אופן, כל עוד היו תלמידות טובות והתנהגו בכבוד למורים היא הבליגה. פעם אחת כשעמדה מרים לצאת ליום הורים בבית הספר, רבו שרונה ודליה בצעקות והמאבק הסלים למשיכות שער הדדיות. "אם לא תפסיקו עם זה אני אספר למורה איזה ילדות רעות אתן, ושאתן לא שומעות בקולי, איימה אמן.

שרונה נבהלה, "לא, את לא תגידי לה, את לא תגידי לה," התחילה לילל ולהתחנן על

שמה הטוב.

דליה הנכלמת לא הסתפקה בדמעות, היא חששה שפניהן יולבנו בפני המורים הנערצים, על כן "הגדילה" לעשות: הביאה מספריים, ומבלי לחשוב פעמיים גזרה את שולי שמלתה של אמה בעודה בוכה: "את לא תלכי..."

אבל אמא הלכה גם הלכה ואף שמעה את שבחי התלמידות

המצטיינות.

שנת הלימודים הסתיימה ושרונה החלה לתכנן את נסיעתה לחיפה. לפי החשבון שלה היא תצטרך לחסוך גרוש כל יום. לבסוף היא הצליחה לשכנע את אמה לכך, וקופסת שימורים ריקה שהפכה לקופה בלעה את הגרוש הראשון ששלשלו לקרבה.

אהוד בן התשע התרוצץ בחוץ כשאר ילדי מטולה שהסתובבו יחפים ותרו אחר עיסוקים מעניינים בשעות הפנאי. אמא ביקשה שלא יתרחק, אבל המרחבים הפתוחים קרצו לו. רגע לפני שברח החוצה קראה לו וביקשה שייקח את זהבה לטיול בעגלה.

הזאת?" הוא רטן, אמא לא שמעה או התעלמה. היו לו תכניות אחרות, והוא התבייש להיראות ברחוב דוחף את העגלה העגלגלה והחומה שעשויה הייתה מקלעת קש, עגלה משומשת שאמא קיבלה במתנה מאחת הדודות כשחיה

אהוד, אחרי ששרונה עשתה לו "ספיחה"

נולדה. אבל אמא ביקשה והילד לא העז להמרות פיה, קילל את ביש מזלו ויצא. ברחוב עברו מדי פעם ילדים ומבוגרים רכובים על אופניים או על גב סוסים וחמורים, עגלות רתומות לפרדות, פרות הוחזרו לרפתות לחליבת הערב, האוטובוס כבר עבר מזמן. בשעת אחר צהריים זו נשמע על דרך האספלט שקשוק גלגליה של עגלת התינוקות. אהוד דחף את העגלה במעלה הגבעה, קומתו כגובה הידית. כשעבר ליד בית הכנסת ראה את אחד מהמתפללים אורב לקייטנים כדי ללכוד מישוהו שיסכים להשלים למניין. בצדי הרחוב חנו מכוניותיהם של העשירים מבין אלה שברחו מעומס החום ומהשפלה המאובקת וגדשו את הפנסיונים בחודשי הקיץ.

"יוסף, תראה איזו תינוקת יפה," משכה אישה בשמלה פרחונית, כובע קטן ונעלי עקב מחודדות את זרועו של בעלה ורכנה לעבר העגלה. ענן הבושם התקרר לעברם ונגעל על פתח העגלה. "אווו..." חייכה האישה, אספה שפתיים משוכות באודם ורוד והשמיעה יניקות קולניות שמבוגרים אוהבים להשמיע לתינוקות. על זרועה הפנויה היה תלוי לה תיק אדום קטן, דבר שלא הפריע לה לדגדג את סנטרה של התינוקת השחומה תוך שהיא שואלת את אהוד לשמה של אחותו ולגילה. זהבה חייכה לכל רואיה ופקחה זוג עיניים סקרניות, ואפילו יוסף יצא מאדישותו והודה שמדובר בילדה יפה מאוד. לאהוד לא היה אכפת להתעכב. הוא נעץ את מבטיו בגלגלים הגדולים, וחלם איך אחרי שזהבה תגדל הוא יפרק אותם וירתום אותם לעגלה שיבנה לו למשחק.

כעבור כמה שבועות עונת הקייטנה גוועה לה, ומטולה חזרה לשגרתה המשמימה. אף אחד מתושביה לא הודה בכך אבל לפתע חסרה להם השירה הרועשת והנעימות הרומנטיות שבקעו מדי לילה מבתי המלון, ואפילו שחקני הקלפים והמכוניות המפוארות. הרחוב הבודד נדמה היה כנטוש, אך לא לזמן רב...

אהוד היה קצר רוח, זהבה לא גדלה מספיק מהר, והעגלה עדיין לא התפתה. בינתיים הוא ויענקל'ה גולדברג סילקו עגלות שיצאו מכלל שימוש מחצרות השכנים שילדיהם גדלו. משחקי הפירוק וההרכבה הניבו כלי רכב שונים ומשונים. מכיסא אוכל מתקפל שהופך לעגלה פורקו הגלגלים הקטנים ושימשו לבניית קורקינט. ממרכיבים אחרים נוצר קרטינג חד-מושב ממוכלל עם חוטים וציר מרכזי להגה ששקשק והתגלגל במורד הרחוב מביתו של אהוד עד ביתו של יענקל'ה. כל אחד בתורו דהר על כנפיו, הרוח מרימה את כובעו לקול תרועותיהם.

מאי 1933 :
רחובה של מטולה
צילם: זולטן קלוגר

חול המועד סוכות עמד בפתח, והגיעה העת לדלות מתוך הקופסה של שרונה את האוצר הנצבר. התגלה שהמטבעות התמלאו בחלודה, ומעיניה של הילדה ירדו דמעות עגולות. אמא לא יכלה לעמוד באכזבה, היא נטלה מיד את הקופה ושפשפה גרוש אחר גרוש. "אל תדאגי," הרגיעה את בתה המתייפחת, "את תוכלי לנסוע לדודה לאה ותלקקי גלידה בהדר הכרמל."

מורים-תלמידים-הורים בימי ילדותן של שרונה ודליה היו המורים מקור סמכות, והם תפסו מקום של כבוד בחיי החברה והתרבות במושבה.

הבנות העזו להתחצף כלפי אמן, אך יראו את המורים. כבימי לימודיה של מרים, הדגישו המורים בשיעוריהם את הדיבר "כבד את אביך ואת אמך..." מנגד היו ההורים נאמנים לחלקם בעסקת החליפין. הם שיבחו, קילסו והיללו את המורים, והעלו על נס את מלאכתם שהיא להוויי ידוע מלאכת קודש של ממש.

מאז עברו כמה שנים, אין לדעת מה היה או מי היה זה שהפר את האיזון העדין. אולי החומר שממנו קורצו המורים בעבר היה ייחודי, אולי דור הילדים שגדל עם המדינה לימד את מוריו עצמאות ועקשנות מה הן. כך או כך, הכרסום במעמד המורה התחיל לתת אותותיו.

שלושים ושבעה תלמידים ותלמידות למדו בבית הספר. מורה אחד ומורה אחת לימדו שתי מחלקות: א'-ג', ה'-ז'.

"ילדים, כל אחד יצייר עכשיו את ביתו." יהודית, תלמידת מחלקה א', רכנה על גיליון הנייר שהונח לפניה וציירה קווי מתאר של בית, לידו פרפר צבעוני, ומעליו קרנה שמש גדולה אותה צבעה בירוק בהיר. כעבור שעה קלה עברה המורה מתלמיד לתלמיד, העירה וחילקה ציונים.

"יהודית. טוב." אמרה ורשמה המורה על פינת הגיליון.

"למה?" העזה הקטנה ושאלה: "מה לא בסדר?" לדעתה היה זה ציור יפה ומושקע שראוי היה לקבל "טוב מאוד".

"השמש איננה באמת ירוקה," אמרה המורה ממעל בהצביעה על העיגול הבוהק. "אבל היא מסנוורת! כשהיא מסנוורת, הכול ירוק." המורה לא השתכנעה והמשיכה הלאה, משאירה מאחורי גבה תלמידה שנתנה לה את הציון "בלתי מספיק", ואולי אף חרצה לה לשון.

כשיהודית למדה בכיתה ח' גויס המורה שמעון דן למילואים בעיצומו של מבצע קדש. מחליפו, שוקה, היה סטודנט מתלמד שדיבר מהר ובשקט, ולימד או ניסה ללמד על מבנה האטום. השיעור התנהל בקושי, הזמן נמתח כמסטיק, והתלמידים ניצלו את ההזדמנות לפרוק כל עול. המשמעת התרופפה, אחד התלמידים העיף מעלה את שעון היד שלו וניסה להתגרות בבחור הצעיר: "למורה אין אומץ לזרוק את השעון." המורה התעלם וסקר בעיניו את הכיתה כשהוא תוהה כיצד ישיב לידי את המושכות. מבטו נח על יהודית שישבה על אחד מהספסלים האחוריים וסרגה.

"אל תסרגי!"

"אני לא שואלת אותך, ענתה מיד.

"אני אוציא לך את המסגרות," נסחף המורה המתחיל לדו-קרב מילולי.

"תעז, העזה היא לומר.

המורה חסר הניסיון בהוראה ובסריגה שלף את המסרגות, והעבודה עמדה על סף פרימה. ללא שהות נפלטה מפיה הקריאה "אֶמְלִי", יהודית הסיטה בתנופה את ידו של המורה, ופגעה בה. המכה הדהדה בחדר והשאירה את חבריה פעורי פה. בבירור שנערך מאוחר יותר עמדה יהודית על דעתה שזו חוצפה מצדו של המורה לקלקל את עבודתה, והוריה שזומנו לשיחה לא מיהרו לגעור בה. הוא מצדו לא הסכים ללמד עוד את הכיתה לאחר שהואשם בהרמת יד על תלמידה.

1946:

יושבים מימין: יענקל'ה גולדברג, אהוד נישטין,
שמואל וינגוט, עמיחי יעקביזון, יהודית נישטין,
שמואל אבירן, זיווה רזניק
עומדים משמאל: צופייה גרודיאנסקי, יצחק סנדלר,
איתן ברנר, אורה וינשטין, שרה וינשטין, אלעז כהן,
(?), חנן ברנר, מצליח זמירלי

הולכים מכות

אחת מילדות השכנים ניהלה חשבון ארוך עם דליה. באחד הימים עברו זו מול זו ברחוב, החליפו חרפות, ומצב המלחמה שביניהן חודש. דליה קראה לשרונה, שחברה מיד לאחותה והתעלמה מהעובדה שהיא מציקנית ושהיא בכלל במחנה היריב – ושתיהן יחדיו גרמו לשכנה לשתוק כמה ימים. אמנם בדל"ת אמותיהם הכריזו הילדים ברוגז זה על זה חדשות לבקרים. במקרה הטוב שיחקו בנפרד, במקרה הגרוע שברו זה לזה את העצמות. אבל מחוץ לכותלי הבית, מול אויב חיצוני שפגע או איים לפגוע באחד מהם – הציגו חזית מאוחדת. כהרף עין יכלו להפוך משוברי ראש לשומרי ראש.

כשאהוד היה קטן הוא היה אח טיפוחיהן של שרונה ודליה. הן הרעיפו עליו תשומת לב וקרקרו סביבו. כשגדל מונה – גם אם לא באופן רשמי – לתפקיד המגן והמושיע, והוא אכן שמר שלא יאונה להן כל רע. בבית הספר הוא עמד על המשמר, ואם מישהו ניסה להרביץ לאחת מאחיותיו הגדולות או הקטנות, אהוד מיד נחלץ לעזרתן. הילדים גדלו בתוך קבוצה מצומצמת של בני גילם, במקום יישוב מנותק יחסית שבו בני אדם ובעלי חיים תלויים זה בזה למחייתם. מרחבי טבע פתוחים לכל כיוון, העיסוקים בשעות הפנאי מוגבלים, מחסור כלכלי, צנע תמידי, משברים ותקופות של מתח ביטחוני – כל אלה היו רקע לגידולם של ילדים קשוחים ולפעמים אכזריים.

ביום חורף קר ירד שלג, ומטולה התכסתה במעטה לבן וחגיגי. ילדי המושבה העסיקו את עצמם בבניית בובות ובקרבות כדורי שלג. אחד מהם שכלל את המשחק והצפין אבנים בכדורי השלג שזרק. לרוע המזל פגע כדור כזה בדליה. "אני אגיד אותך לאבא שלי", מיררה בדמעות של כאב. הילד לא חיכה לשמוע פרטים, ומיהר לשאת רגליו ולברוח. הוא וחבריו נעלמו במהרה; השמועה המאיימת על האיש שטוביה תלה מהאוזניים והצמיד לשער נחשבה לאמת צרופה, הן מבוגרים והן ילדים הכירו בכוח ההרתעה של האיש החזק ביותר במושבה.

למעשה, המיתוס בדבר עוצמתו של טוביה נרקם כבר כשהגיע למושבה. אז קיבל הזמנה לדו־קרב מזמירלי, בריון הכפר, אשר העז להקניט אותו. ההתגרות הובילה לכך שמלך השרירים הקודם נאלץ לוותר על כתרו לטובת הגברתן החדש שהגיע לשכונה. פעם שלח המורה את אחת מבנות נישטיין הביתה כעונש. אבא היה בבית ומיד ניגש לבית הספר לברר את העניין עם המורה, שהרי לא ייתכן שהילדה תפסיד לימודים. טוביה פתח את דלת הכיתה, וראה מורה מופתע ונכלם העומד מול תלמידיו מחוויר ורועד. טוביה הכיר בחשיבותו של מאזן האימה לנוכח תנאי החיים. די היה בכך שכולם במטולה ידעו:

אסור לגעת בילדים שלו! זה היה קו אדום מבחינתו. הוא רב את ריבם, ואפילו אם רק נדמה היה לו שמישהו פגע במי מהם – הוא לא כינס ועדות חקירה ולא נרתע מלפגוע בפוגעים.

על המפות קווים השתנו וזזו, אבל הקו האדום של טוביה עמד כחומה בצורה לאורך שנים. באחד מימי הכביסה שירכה אורית, בת הזקונים, רגליה כדי שלא תגיע הביתה מהר מדי. היא חזרה מבית ספר דרך הדואר, וכשיצאה משם ומכתב אחד בידה, זרק עליה אחד הנערים אבן, וזו פגעה במצחה. דם פרץ מיד מן החתך ונזל לאורך האף, וקשה היה לקבוע מהי חומרת הפציעה. המבוגרים סביבה נראו מודאגים מאוד. אחד משלושת בעלי המכוניות במושבה נקרא בבהילות להסיע את הילדה לחדר מיון בקריית שמונה כדי שיתפרו לה את המצח. הנער הפוגע, שיער מה עלול לקרות לו כאשר יודע הדבר לטוביה, וירד למחתרת לכמה ימים עד שהאבא יירגע ולא יפליא בו את מכותיו. אולם שעה שהלה ברח והתחבא לא חיפש אחריו טוביה משום שבבית משפחת נישטיין הסתירו ממנו את נסיבות התקרית. הם לא נזקקו לאסמכתא נוספת לכוחו של אבא.

קדחת ההכנות לפסח

קדחת ההכנות לקראת פסח הייתה בעיצומה, וסבתא רבקה עזבה את הניקיונות בביתה בנתניה, ובאה למטולה כדי

לעזור למרים להשליט סדר. השכם בבוקר נייערה סבתא את הילדים ממיטותיהם והסתערה על חמשת חדרי הבית כמצביאה ותיקה הנחושה למגר את הלכלוך שהצטבר בו משך שנה תמימה. היא פיקדה על הילדים ביד רמה, פיזרה הוראות לכל עבר ותחת הנהגתה לא היה מי שיעז לשבת. דלי הפח הישן כבר לא שימש לחליבה אלא לניקיון ולכביסה. מטאטא הסירה הקוצנית עבד שעות נוספות, והסמרטוטים שפשפו כל פינה והתבלו במהירות. כדי לבער את החמץ פשפשו בכל פינות הבית ואיבקו אותו במאמץ משותף מן המסד עד הטפחות. שרונה נטלה את אחד מפמוטי הנחושת והחלה להבריק אותו. דליה התיישרה למולה ונטלה את השני. "נראה של מי יבריק יותר", אמרה, ותחרות השפשוף יצאה לדרך. אהוד ניקה וקרצף את לוח המתכת שעל השולחן הגדול שבמטבח. יהודית מרקה את הסכו"ם.

לפני ארוחת הבוקר קראה סבתא לילדים לצאת להפסקה. הם התיישבו לרגליה, והיא הפליגה בסיפורי גבורה מאלפים על האופן שבו היא ניהלה משק אוטרקי ועיבדה את אדמות הפלחה בזמן שסבא שלהם היה מגויס לצבא התורכי ונשלח לבנות מסילות ברזל במדבר סיני. דליה הייתה מרותקת, יהודית גם היא לא הסירה מבטה מסבתא. מתוך התבוננות בישיבתה הזקופה – הזדקפה הילדה בעצמה והרימה סנטרה. "פקידי הברון דחקו בי לקחת פיצויים ולוותר על האיכרות. אבל הם לא הצליחו להזיז אותי מכאן!" נזכרה רבקה, "מכרתי את כל רכושי, אפילו את מכונת התפירה אף על פי שתפרתי בה מכנסיים ומכרנו אותם לפרנסתנו." הילדים ישבו מולה בעיניים פעורות מהשתהות. "אבל גם הבאדל' שגייסנו לא הועיל", נאנחה. "פעם בחודש רכבתי על הסוסה לז'יִדְהָ עם אברהם שהיה אז נער כדי לקבל את תמיכת התורכים במשפחות המגויסים. הפקידים התורכים לא ידעו איפה סבא שלכם ומה שלומו. ארבע שנים היה סבא פסח חייל בכפייה", היא אמרה בהדגישה את מספר השנים.

לו היה טוביה שומע את דבריה של רבקה ייתכן שהיה נזכר בסיפור דומה ששמע פעם מפיה של אמו על ניסיונה לפדות את אביו משירותו הכפוי בצבא הקיסר. רבקה חסכה לנכדיה תיאורים קשים משנות המלחמה: אובדן חיי שניים מילדיה, האבל, העוני, הרעב, מכת הארבה, הגעגועים, הבדידות והחשש הכבד לחייו של אבי ילדיה.

"אמא שלכם עוד לא נולדה אז," העירה. "סבא פסח חזר מהמלחמה חולה וחלש, וכבר לא יכול היה לעבוד בחקלאות. אז פתחנו איטליז במטולה, אבל זה כבר סיפור אחר," אמרה וקמה: "ערב פסח, מספיק סיפורים! צריך להתחיל לעבוד..."

גדולים וקטנים כאחד סחבו את הכלים הממורקים לשויחט כדי להכשיר אותם בהגעלה. אחר כך חזרו אליו מחזיקים את התרנגולות המצווחות ברגליהן. הילדים חזו בשחיטה וקיבלו לידיהם את העופות השחוטים והשמוטים. מהשויחט, שהיה גם בעל המכולת, קנתה אמא לכל אחד מסטיק, וסבתא שיבחה: "זה הפרס לחרוצים, למי שעוזר לאמא." רבקה דאגה לשמה הטוב של המשפחה. היא שלחה את הקטנות לקרוא לדינה רדולינסקי וליפיצ'קה כדי שהאמת על ניקיונו הבוהק של הבית גם תראה וגם תסופר. בהזדמנות זו הספיקה סבתא רבקה להתעדכן בחדשות ה"חמות" אצל בני בריתה וגם אצל שנואי נפשה. כשנסעה רבקה היו הילדים סחוטים מעייפות, ואהוד נשף אוויר והציע להכניס להגדה המשפחתית את המשפט: "עבדים היינו לסבתא במטולה".

1947:

מרים, דליה, חיה, יהודית
ואהוד, עם סבתא רבקה על
הספסל בכניסה לבית, אותו
ספסל ששימש לשיבה ליד
שולחן המטבח

חיה נישטיין פודה את בעלה

הביקורים אצל דודה רחל קרופקה היו תמיד מענגים. טוביה חבר לילדים בני גילו שהתרוצצו בין החדרים. הבית המה מכרים וקרובים, שהתקבצו ובאו מכפרים קרובים ומרוחקים סביב טורכא. ליד האח המוסקת ריכלו הנשים והעלו זיכרונות. לדודות היו אינספור סיפורים עסיסיים. השיחה נסובה הפעם על סבא צבי הרש ששירת עשרים וחמש שנה בצבאו של פרנץ יוזף והיה מנאמניו ומאנשי שלומו.

"הבריות קראו לו 'ברייך' מאז שקיבל מהקיסר זיכיון בלעדי למבשלת שיכר ולמכירת משקאות חריפים, והכיניו הפך לשם משפחה." הזכירה סבתא פיניה, בתו של צבי הרש ודודתה של חיה.
"היה לו גם מונופול על מכירת טבק, נכון?"
שאלה חיה.

"כן. והרבה אדמות," הוסיפה סבתא פיניה.
"נו, אבל סבתא רחל המסכנה חיכתה וחיכתה," אמרה רחל שרייבר, בתה של פיניה, בהשתתפות בצערה של האישה שלא הכירה ושנקראה על שמה, "כשלבסוף השתחרר משביו ויכול אפוא ליהנות בחיק משפחתו מן הנכסים הרבים שקיבל מהקיסר, היא חלתה ונפטרה." הילדים שמו לב ששיחת המבוגרים מתפתחת לכיוון מעניין. הם עצרו ממרוצתם והתיישבו סביב אמותיהם. מבטה של דודה רחל פגש את עיניו הבהירות של טוביה. היא פרעה את תלתליו הזהובים, "ואתה יודע שאמא שלך האמיצה פדתה את החוב המוסרי של המלך למשפחה?" קרצה רחל במשובה.

"האק נישט אין טשאניק" (אל תקשקשי בקומקום), ניסתה אחותה להסותה, אבל הילדים כבר נשבו בסוד הסיפור, והתחננו לשמוע במה מדובר.

"כשחיה הייתה בהיריון בפעם השנייה," סיפרה רחל על אחותה שישבה לצדה, "פשטו על הכפרים חייליו של פרנץ יוזף, תפסו את מי שתפסו וגייסו את הבחורים

הצעירים. לרוע המזל וולף היה ביניהם, ולא עניין אותם כלל שהוא אב לתינוק ושאשתו בהיריון. גם אחרי שרבקה נולדה הוא חזר הביתה רק פעמיים-שלוש בשנה, וניסיונותיו להשתחרר כשחיה הייתה בהיריון השלישי עלו בתוהו. אמא שלכם ניהלה את הבית והמשק." "וולף שירת בצבא אוסטרו-הונגריה," השלימה חיה ונסחפה להמשיך את הסיפור. "הבנתי שאבא שלכם לא יפתח את הפה."

"וולף שתקן וצנוע כמו כל הנישטיינים," העירה דודה פיניה.

"מה עשית?" שאלה חנ'ה, בתה של רחל שרייבר. "אם אין אני לי מי לי! בלית ברירה לקחתי כרכרה ונסעתי עד תחנת הרכבת בטורכא, ומשם לווינה. נצרכת להחליף רכבות, להמתין בתחנות. יומיים רצופים הייתי בדרכים, וכשהגעתי תשושה לארמון המלך דרשתי ריאיון אישי."

"עם המלך?" שאלה רבקה את אמה.
"בכבודו ובעצמו," התגאתה חיה, "עם קיסר אוסטרו-הונגריה, פרנץ יוזף הזקן, שסבא צבי שירת בנאמנות עוד בימים ששניהם היו עולי ימים."

כאן החלה חיה לתאר את גניו המטופחים של השליט, את המזרקות והציפורים, משום שהקיסר שלח את עוזרו לערוך לה סיור עד שיתפנה ויוכל לקבלה. פרנץ יוזף התפעל מן היוזמה, מן העיקשות ומיכולת השכנוע של האישה הצעירה והמרשימה שפסעה זקופה ונחושה לתוך לשכתו. הוא גם זכר לסבה חסד נעורים, והורה לשחרר את בעלה. היא שבה לביתה בתחושת התעלות, ולמרבה השמחה וולף הגיע לפניה וקידם את פניה.

הילדים היו נרגשים ומלאי התפעלות.
"ואת כל השאר אתם כבר יודעים," חתמה חיה את סיפורה.

הפעם זה חייב להיות בן

ששת אחיה של מרים הביאו לעולם שלושה או ארבעה ילדים כל אחד. במטולה היו נפוצים הרכבים של ארבעה או חמישה ילדים. מרים הייתה בת שלושים ושלוש, ונשאה את הריונה השישי. תכנון הילודה לא היה נושא לשיחה, והיא אטמה את אוזניה מלשמוע על כך שההריונות והלידות מחלישים אותה ומסכנים את בריאותה. סעיף הילודה היה בתחום אחריותו של היושב במרומים; לא בידיהם של בני תמותה להחליט על מתן חיים, מניעתם או נטילתם. נראה היה כי כל עוד היניקה והתינוק ניזון רק מחלב אם – נמנע היריון חדש. מרים הושיבה את חיה בת השלוש על ברכיה ועזרה לה לאכול. ההיריון הקודם ניכר עליה רק כשהתקרבה שעת הלידה, אבל הפעם גדלה הבטן לממדים עצומים. לרוב כלל לא הבחינו הילדים שאמם הרה. העובר חבוי היה בין כפליה ושיפוליה הרגילים, והיא לא העלתה בדעתה להכין אותם מראש. רק כשהתקרבה שעת הלידה סיפרה להם שהיא נוסעת ללדת, ובזה הסתכם העניין. הפעם, באופן חריג, היו ציפיות מוקדמות לבן, וכשאמא התכוונה לנסיעה לטבריה החלו דיונים קדחתניים:

"אז איך נקרא לתינוק החדש?" שאלה דליה.

"אולי ישראל", הציעה יהודית. רוח החגיגות לקראת יום העצמאות השלישי למדינה שפעמה בכול דבקה גם בה.

"קודם שהלידה תעבור בשלום. אחר כך כבר נמצא לו שם מתאים", אמרה שרונה. טוביה שתק על אף שגם הוא עצמו ציפה ללידה ותכנן לקרוא לבנו זאב, על שם אביו. באין אמצעים מדעיים לקביעת מין העובר נעזרו הבריות בסימנים מסוימים שונים. הפעם לאף אחד לא היה ספק במין העובר מכיוון שהיה כה גדול. כשכרסה בין שיניה נסעה מרים לבית החולים, שרונה בת הארבע־עשרה ליוותה אותה, וסבתא רבקה הגיעה לשמור על הילדים.

אחרי עשרה חודשי היריון בקירוב החלה לידה לא פשוטה. העובר שקל חמישה קילוגרמים והתקשה לעשות דרכו בתעלת הלידה. הלידה התקדמה לאט מדי, והמיילדות חששו לחייו. "את חייבת ללחוץ עוד קצת", זעקה המיילדת הראשית, אבל למרים כבר לא היה כוח ללחוץ, בקושי יכלה לנשום, וכשהראש כבר הגיח היא רצתה רק לנוח. אלא שהכתף נתקעה, ורופא הוזעק לחלץ את התינוק. המיילדות צעקו לה להמשיך ללחוץ וניסו לעזור במשיכת כתף שמאל של הוולד. מפרק הכתף הרכה יצא ממקומו, ולרופא נשאר לטפל בזרוע החבולה. לקול בכיה הכואב של התינוקת בישרו האחיות למרים: "מזל טוב, יש לך בת." בבית הפתיעה הבשורה כל כך, שכולם שכחו להתעניין במצבה של התינוקת

הענקית ובמצב האם. שיא ההתרגשות וההתלהבות הידרדר באחת לנהי. דליה החווירה כשראתה בעיני רוחה את ילדת השכנים מדלגת ברחוב בשמחה לאידה: "לדליה יש עוד אחות, לדליה יש עוד אחות!" כאב בטן נוראי תקף אותה. חיה ויהודית ייבבו והדביקו זו את זו בדמעות של אכזבה. אהוד ויתר בצער על התכניות ללמד את אחיו מיני תעלולים. טוביה הביט בילדים חפויי הראש. הוא לא היה מוכן לשאת את הדמעות. בהכירו דרך אחת בדוקה לעודד ולהמתיק גלולה מרה, יצא את הבית ושב כעבור דקות מספר ובידו חפיסת סוכריות.

1950: חיה בגן. למעלה מימין: דודיק רדולינסקי, אריך גולדברג, יוכבד בחמוצקי, סימה כהן, ישעיהו ברנר, עמיחי עיקיבזון, עודד סנדלר. באמצע: אסתר הוכברג, עליזה אורנר, חנה פרוש, רותי וינשטיין, חיה נישטיין, יעקב רופא. למטה: טוביה גלזר, (?) צבי וינברג, חיים ומשה פיין, רוני בחמוצקי

זהב טהור

במחלקת היולדות בטבריה ישבה שרונה לצד מיטת אמה וראתה איך מחדר התינוקות מגיחות בזו אחר זו אחיות לבושות לבן, שביסים על ראשיהן ותינוקות "חנוטים" בידיהן. האחיות הוציאו את העוללים להנקה בשעות קבועות. כל אחות נטלה שני תינוקות ומסרה כל אחד לאמו. רק האחיות שניגשה למרים בחיוך רחב נשאה בזרועותיה תינוקת אחת בלבד.

כעבור ארבעה ימים חזרה אמה הביתה. סבתא רבקה נשארה במטולה שלושה ימים נוספים עד שהתאוששה בתה מן הלידה. אבא לא העסיק את עצמו בהאכלות ובמקלחות, ובוודאי שלא בקינוחי חוטם וישבן. זה לא היה מעניינו, ומרים חששה אפילו להניח בידיו הענקיות את התינוקת החדשה שמא ימחץ אותה חלילה; מספיק עבר על האומללה הקטנה... הגדולה הזאת.

שרונה הגישה לאמה את צלחת האוכל. "אבא רוצה לקרוא לילדה זאבה", סיפרה לה מרים תוך כדי לעיסה. בהיותה האחיות הבכורה היא נדרשה לעתים להגן על שמם הטוב של אחיה, והפעם היא חשה בכובד האחיות מוקדם מן הרגיל. "זאבה", היא הגתה את השם ועיוותה את פניה. בהברקה של רגע היא אמרה לאמה: "זאבה, נקרא לה זאבה." מבצע ההצלחה הוכתר בהצלחה, וסיפק לשרונה סיפור שלא נס ליחו עוד שנים ארוכות אחר כך, משום שהיא הייתה זו שהצילה את אחותה זאבה מ"מלתעותיה" של זאבה. שבוע לאחר מכן ערסלה מרים את זאבה בזרועותיה כשחזרה מהמרפאה. הרופאה דאגה לזרועה השמאלית של התינוקת, וביקשה לבדוק אותה מדי כמה ימים. טוביה הגיע הביתה באותה שעה, ושכן שעבר במקום בירכו במזל טוב והוסיף: "אז מה, רַב טובִיָה, עוד בת? טוביה הרכין את ראשו במבוכה, וכי מה בכך, חשב, הכול בידי שמים. מרים השגיחה בכובעו המורכן, ופירשה את מבטו המושפל כעלבון.

כשהייתה זאבה בת חצי שנה הגיעה סבתא רבקה לביקור. כמימים ימימה התחבאו בתיקה הפתעות לילדים הטובים. היא סידרה את הבית, שלחה את הבנות לבית הספר, והתיישבה ליד מרים. היא נטלה מידיה את זאבה, תינוקת מפותחת ויפהפייה, וסיפרה על לדיה ועל נכדיה האחרים, מה עושה כל אחד, מי חלה, מי הבריא, איך העסקים ואיך הציונים.

"אצל מנשה המצב טוב, הוא ופרידה יכולים לעזור."

מרים ידעה שאחיה הצעיר עושה חיל בעסקיו, אך לא הבינה לאן בדיוק חותרת אמה. "לעזור למי?" שאלה.

שנתיים לאחר שדחו טוביה ומרים הצעה להקל עליהם ולאמץ אחת מבנותיהם, התגלגלה

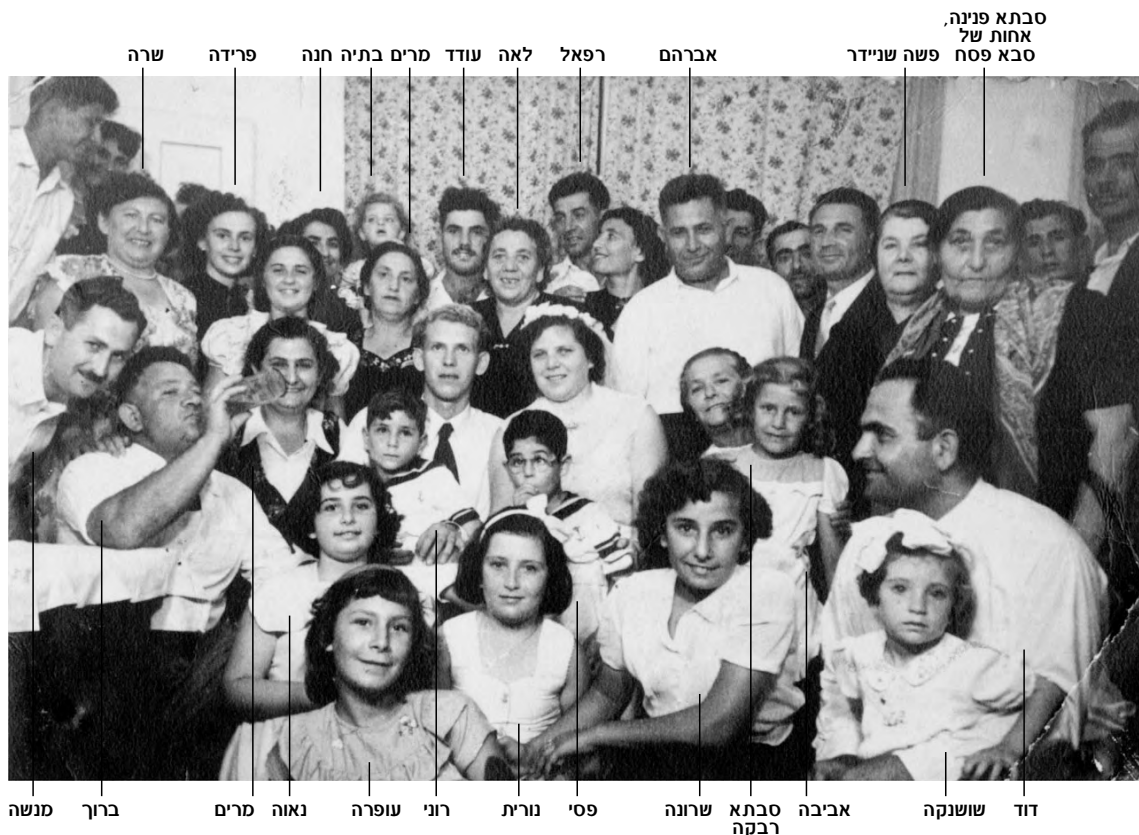
לפתחם הצעה שנייה ברוח זו, והפעם מפיה של רבקה. מנשה היה צעיר בניה. הוא ופרידה נישאו ארבע שנים קודם לכן ועדיין לא נולדו להם ילדים.

רבקה התבוננה בבת השישית שהגיחה לא מכבר לעולם בבית משפחת נישטיין ואמרה: "הוא יכול לגדל אותה, היא תלמד בנתניה, יהיה לכם קל יותר. למנשה יש את כל האפשרויות, וגם בעיר זה אחרת. זה יעזור לך לגדל את הילדים האחרים, לתת יותר לכל אחד."

הרעיון הכה במרים. נכון, מדובר באח שלה, בזוג חשוך ילדים, וכן, היא רצתה שיהיה לילדה שלה רק טוב, ומצבם הכלכלי במטולה היה אכן בכי רע – ילדים רבים ודאגות אינספור. כל מה שאמרה אמה היה מדויק. דמעותיה זלגו. ובכל זאת ולמרות הכול היא לעולם לא תוותר על התינוקת שלה, ולא תסכים שזהבה תגדל הרוחק מחיק משפחתה.

כשטוביה שמע על ההצעה בערה בו חמתו. התערבותה של חמותו בחייהם הייתה לצנינים בעיניו מלכתחילה, ועתה על אחת כמה וכמה. אבל הוא לא אמר דבר משום שעזרה להם רבות, ובסופו של דבר הייתה הסבתא האהובה והיחידה של ילדיו.

שרונה ומרים בחתונת רחל וחיים שלמון,
בחברת משפחת וינקלר המורחבת:

תלמידות מצטיינות ותלמיד עובד-דרך שרונה הביאה את התעודה הביתה. אמא החזיקה את

התעודה שעה ארוכה והתמלאה גאווה, ואבא נישק את ראשה. היא הייתה התלמידה המצטיינת במטולה. המורים גמרו עליה את ההלל שנה אחר שנה. תמיד אהבה ללמוד, והעידוד שקיבלה בבית ובכיתה גרם לה לרצות לדעת יותר כך שבלטה בכל תחום לימודי. מדי חג נאספו כל התושבים ובאו לבית הספר כדי לצפות במסכת שהעלו התלמידים בשירה, בדקלום ובהמחזה. בדרך כלל קיבלה שרונה את התפקיד הראשי בהצגה כי למדה את הדקלומים בעל-פה וידעה להופיע בביטחון עצמי רב. עתה עמדו

להסתיים ימי הכוכבות שלה משום שעמדה לעבור לגור אצל סבתה בנתניה כדי שתוכל ללמוד בבית ספר תיכון. בסיום הלימודים בכיתה ח' ניצבו צעירי מטולה על פרשת דרכים, לא היו אז בתי ספר תיכון בקרבת המושבה אלא בערים, בקיבוצים או בפנימיות. בשונה מאחיותיו המצטיינות בלימודיהן, ראשו של אהוד היה נתון לעניינים אחרים, מחוץ לבית, מחוץ למחברות ולספרים. מי שחשב שטוביה מפנק את אהוד או מעלים עין משום שהוא בן יחיד – התבדה, דווקא מאהוד אבא לא חסך שבטו. אהוד היה ילד ממושמע, הבין שאסור לבזוז זמן, שצריך לעזור לאבא, ועשה זאת מגיל צעיר מאוד. הוא היה מוכן לוותר על לימודים כדי לצאת למרעה, אבל אבא שדגל בחריצות התנגד לעבודה על חשבון לימודים. הוא קיווה שאהוד יילמד מאחיותיו ולא יתפרחח כפי שהתפרחח הוא בתקופת ה"חדר" ובית הספר העממי בדזבינאץ. כשרבו היה מרביץ בו תורה, והוא התקשה בקריאה, האותיות היטשטשו לנגד עיניו. לרעפּע לא הייתה סבלנות לתלמידים אטיים שכמותו,

הוא הרים את מקלו והכה על קצות האצבעות הקטנות. ימים רבים חלפו, חיה וולף סברו שבנם בכורם שותה בצמא דברי תורה בעוד שבעצם הוא בילה את שעותיו בשדות, עוקב אחר בעלי החיים ומקשיב לשירת העשבים.

אהוד שמע שאורנר צובע את בית הכנסת וניגש לשם. אורנר היה אחד מהעולים החדשים שהתיישבו במושבה; יהודי חרוץ שהתפרנס מעבודות כפיים כמו סיד, שרברבות, שיפוצים ותיקונים. כשהגיע אהוד למקום סימן לו האיש שיתקרב: "בוא, הגעת בזמן, תחזיק את הסולם." העבודה כשוליית צבע הייתה קלה, ואהוד שלשל לכיסו כמה גרושים ודילג

בשמחה הביתה. בערב, כשנודע על כך לאבא הוא כלל לא השתתף בשמחת בנו. למעשה אבא רתח מכעס: "במקום לשבת וללמוד, להכין שיעורים, אתה הולך לעבוד? אני זה שדואג לכסף בבית הזה! אתה, התפקיד שלך הוא ללמוד ולא לעבוד!" צעק וקיפל את החגורה שלו לשניים. המכות הצליפו באחוריו, והילד זעק מכאב. החוויה המרתיעה והמשפילה הזאת הספיקה לו לכל החיים, לו ולאחיותיו. הפחד הטביע כללי ברזל של כבוד לאבא: אין להתחכם, אסור להתחצף ולעולם אין להמרות את פיו.

החלטת המועצה הפרגונית

מיום ט"ז סיון שנת תש"א

א. התלמיד (ה) ניסמן טלניה עולה למחלקת ה VI

ב. התלמיד (ה) יוחנעליה למחלקת ה

באם יותפסוד בבחינות

ג. עליותו להבחן ב

חתימת המנהל

50

הלמודים	שניש אי הציונים	שניש ב' הציונים	שניש ג' הציונים	ציון שנתי
תנ"ך	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
תורה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
רש"י	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
תלמוד	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
אגדה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
משה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
עברית-ספרות	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ספרות ימי הביניים	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
תכור	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
דקדוק	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ספרות כללית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
הספורה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
הספורה ישראלית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
כפית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
חורת האורחות	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
כתיבת הארץ	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ידיעת אי	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
אונלית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
בעיפה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ככתב	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
צרפתית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
רומית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ערבית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ספרותית	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
מדינת	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
מחמטקה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
אליגריה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
הנכסה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
טריגונומטריה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ס ב ע	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
פסיקה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
כימיה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
פילוסופיה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
תולדות האמנות	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
זמרה (מוסיקה)	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
התעמלות	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
חג"ס	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
התנהגות	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
הקשבה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
שקידה	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
ס ד ר	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
א ח ר	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
החסי	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
חתימת הסתר	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
חתימת ההורים	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב
תאריך	ט"ב	ט"ב	ט"ב	ט"ב

אהוד

(לאחי החביב ליום הולדתו)

אהוד היה פעם ילד עצל,
לא רצה לכתוב, לא היה עמל.
"אהוד!" - שואלת אזי המורה,
קצת בנויפה וקצת בגערה,
"אהוד! איה השעור?"
- אתמול עפרוני היה שבור
ולא הכנתי את השעור.

"אהוד!" שנית המורה שואלת:
"אהוד! איה המחברת?"
- שכחתי! ואין לי אחרת.
"הביתה לך!" - המורה גוערת
"והבא חיש את המחברת."
חיש אהוד חזרה למחלקה בא
ואמר: "אמא שלי כלל לא ידעה,
ואת המחברת לאשפה זרקת."

הנה הגיע "יום הורים".
והמורים סיפרו להורים.
על הלמודים של בניהם.
לאהוד נגש אבא
ואמר: "יפה אהוד להיות ילד רע?
את השעור כלל לא הכנת,
את הבאור לא הבנת."
בעיני אהוד נקוו הדמעות
והבטיח ילד טוב להיות...

מאז אין כמוהו ילד טוב,
את השעורים אוהב הוא מאד.
היה כך תמיד ילד טוב
ואז יאהבו אותך הורריך מאד.
ואני מברכת אותך אחי החביב
שהכל לך יאיר מסביב.

"הצופה לילדים",
18.5.1950

שרונה ניישטיין
כתה ז', מתולה

סימן קריאה

בשבת אחר הצהריים נהג טוביה לקרוא את "צאנה וראנה", ספר בידיש שחובר במאה החמש־עשרה בעבור המוני העם. מחבר הספר ר' יעקב ברבי יצחק מיאנוב שתרגם את התורה לידיש, חידש בכך ששילב את הפסוקים במבחר ממדרשי חז"ל. הוא השכיל לעשות זאת בבהירות ובפשטות, בחן ובעסיסיות, ועל כן הפך "צאנה וראנה" לרב מכר של כל הזמנים, לספר הנפוץ ביותר מכל הספרים שנכתבו בידיש. את העותק שבידו של טוביה נתנה לו אמו כשנפרדו. חיה נישטיין, בת למשפחת בריר האריסטוקרטית, הייתה אישה מלומדת, יודעת קרוא וכתוב. מדי שבת נהגה להגות ב"צאנה וראנה", מנהג שהיה חלק מהווי החיים בבית היהודי מזה כמה דורות. בילדותה שכר אביה מורים פרטיים לשלוש בנותיו; הן למדו תורה וגם גרמנית ופולנית. בבגרותה, בבית הכנסת שבכפרם, ישבה ב"עזרה" וקראה מהתורה באוזני הנשים האחרות.

טוביה היה מזמזם לעצמו, קורא במקורות ורוחו הייתה מתחזקת.

מרים אהבה לקרוא רומנים זעירים. דליה הייתה סקרנית כי אמא אמרה ש"רומן זה ספר למבוגרים בלבד". כשאמה לא השגיחה היא פתחה וקראה בו, אך לא לגמרי הבינה במה מדובר, על כן חזרה לדפדף בספר שלה, הספר של "המועדון". דליה ושני חבריה דרורה וגדעון ייסדו מועדון חברים למשחקים ולספרייה משלהם. כל אחד הביא ספר מהבית, והייתה להם גם קופה משותפת. כשמרים נסעה לטבריה ולנתניה נתנו לה את מעט המעות שחסכו כדי שתקנה למענם ספרים. כעבור זמן מה החליטו לפרק את המועדון. אך מה יעשו בנכסים: שני ספרים, שנקנו בכספם המשותף? ערכו הגרלה. הספר האחד עבר לגדעון, והאחר לדרורה.

מרים לא הזדמנה לחנויות ספרים. ועל אף תאוות הקריאה שלה לא קיים בבית מדף ספרים אחד ראוי לשמו. מפעם לפעם היה מתדפק על דלתם סוכן ספרים נוסע. באחת מאותן הפעמים קנתה מרים את "פתחו את השער" של קדיה מולדובסקי באחת מהמהדורות הראשונות שלו, ספר קטן אך מלא וגדוש. מ"החייט עוסק בחיט וילדים לו מלוא הבית..." ועד פרץ־לץ שטיפס מעץ על עץ התגלגלו חרוזיו של השיר "גלגוליו של מעיל" בפיה של אמא שוב ושוב. אין פלא שהילדים זכרו הכול בעל־פה, השיר המתאר באופן משעשע ביותר את תולדות חיי משפחה אחת, מרובת ילדים, עורר צחוק של הנאה וחיוכי הזדהות. השירים הרבים – ביניהם "אילת עם שמשיה כחלחלת", "מעשה בחבית", "מעשה בגיגית", "הגולם" ואחרים – נועדו להכניס אור וקסם לחייהם של ילדים יהודים בפולין שחיו במצוקה נוראית, להשכיח מהם את הצרות והעצב. האבות קשי היום – נפח, סנדלר, סבל או חייט – הם דמויות מאיימות לעתים, ואילו הגיבורות הן ילדות צחקניות וקונדסיות הממציאות משחקים

ומדמיינות. הגננת־המשוררת הפליאה למלא מראות אפורים וחפצים פשוטים בחיוניות ובזוהר, ולהפכם למכשירי קסם, לארמונות ולכלי מגן.

בהזדמנות אחרת קנתה אמא את "מפרש בודד מלבין באופק" מאת ולנטין קאטאיב בתרגומה של לאה גולדברג. שרונה קראה בלהיטות את מאתיים העמודים שתיארו את סיפור ידידותם של שני ילדים מאודיסה בתחילת המאה. עלילה המתרחשת כה רחוק ובכל זאת קרוב מאוד ללב – משחקים, הרפתקאות, בהמות משק, קייטנים, ילדים יחפים מתרועעים בין קוצים ורוחצים בים. כשסיימה לקרוא התחילה מההתחלה, וחוזר וחוזר חלילה... המשיכה לקרוא בו עד שידעה לדקלמו בעל־פה. מהספרייה הצנועה שבבית הספר שאלה שרונה בכל פעם אחד מהכרכים עבי הכרס של "תקופה", קובץ יצירות מפי עטם של סופרי ההשכלה כמו פרץ סמולנסקי, יעקב פיכמן, חיים נחמן ביאליק ואברהם מאפו. מדי פעם שלחה מרים את אחת הבנות למשפחת עובדין כדי לשאול מהספרים שקנו לבנם. כשקראה לילדיה קראה בעצם גם לעצמה.

לא בכדי בלעו הילדים כל ספר שהזדמן לידיהם; הם ראו כיצד קוראת אמם כל פיסת נייר שמודפסות עליה מילים. כל מילה כתובה עניינה אותה. שבוע חדש התחיל והיא שבה הביתה מהחנות של ברנר עם דג מלוח עטוף בנייר עיתון. כבר בכניסתה הביתה עם הדג היו הבנות סותמות את אפיהן מחמת הריח. מרים הייתה נכנסת למטבח, פותחת את החבילה, מעבירה את הדג לצלחת, פורסת ומיישרת את הנייר השמנוני והספוג בריחות, וקוראת את העיתון. אחר כך תחתוך ותכבוש את הדג בלימון, בשמן ובבצל ותמלא את הצנצנת. בינתיים קראה. העיתונים היו מודפסים בחיסכון ניכר, מילים רבות נדחסו על עמודים נטולי שוליים כמעט. היא הפרידה בעדינות בין הדפים שנדבקו זה לזה ופענחה שורות על גבי עמודים שקופים משמן, הפכה ועברה על העמוד הצפוף מלמעלה עד למטה. כשהגיעה למדור האהוב עליה "צחוק בצד" ("שחוק בסד" כפי שנשמע השם מפיה) היא שיננה את הבדיחות, כדי שתוכל לחזור עליהן אחר כך באוזני חברתה יפיצ'קה. גם על החדשות מהארץ והעולם תדווח לה.

כבר בילדותה חתמה אמה רבקה על "עיתוננו" בעבור מרים ובעבור אחיה דוד. שניהם קראו אותו בשקיקה. מלבד ילדים ממושבות הארץ ומעריה היו מנויים על "עיתוננו" גם ילדים יהודים מכל קצוות תבל. היה זה עיתון חינוכי שהצליח לאגד את הוויות החיים השונות של קוראיו תחת גגה של עברית ציונית ברוח "ילדי ישראל ערבים זה לזה", רוח שהונחלה לעיתוני הילדים שנולדו בדור שאחריו. כמעט בכל גיליון הופיעו שמותיהם של ילדי מטולה בין פותרי החידות והכותבים למערכת לצד שמות של ילדים מקובנה, מבגדד, מאנתורפן, מברוקלין־ניו יורק ועוד ועוד.

בצעירותה הייתה מרים נערה ביישנית, שקטה ומופנמת. הייתה לה חברה טובה אחת, שולמית שעוני, ועולם עשיר בין דפי הספרים שקראה. כנראה שבעיניה היה למילה הכתובה משקל רב יותר מאשר למילה הדבורה גם כתוצאה מלקות השמיעה. למרות נידחותה של המושבה, בבית הספר של ימי ילדותה לימדו טובי המורים בארץ, והיו קנאים למשימתם – להשריש את העברית. באותה תקופה פעל בארץ "גדוד מגני העברית". כחלק מלימוד "עברית בעברית" הקפידו המורים על דיבור נכון שכלל הגייה גלילית מיוחדת של בי"ת גושה והגיית האותיות הגרוניות (ה"א, חי"ת ועי"ן). לימודי השפה עמדו במרכז תכנית

הלימודים באמצעות התנ"ך והתפילה, במחזות ההיסטוריים שהמורים חיברו והתלמידים העלו בכיתה, בקריאה בכתבי ברדיצ'בסקי ופרישמן, ובשיעורי הזמרה. מאמצי המורים השתלמו, והעברית הפכה לשפת דיבור. בשביל מרים הייתה זו השפה היחידה, היא התקשתה לקלוט את היידיש מהשיחות בין הוריה ועם סבתה. בערבית ידעה מילים בודדות. כשנישאה לטוביה, שיידיש הייתה שפת אמו והוא שלט בפולנית ובאוקראינית, הם נאלצו למצוא דרכים ליצור לעצמם שפה משותפת.

מאז ומתמיד משכה אותה המילה הכתובה כבחבלי קסם ופתחה לפניו עולמות אחרים, שונים מן המציאות שבה חייתה. לו רק יכלה להמשיך ללמוד... הילדים שלה לא יסיימו את לימודיהם בכיתה ח', היא הבטיחה לעצמה. בעניין זה היו טוביה והיא תמימי דעים; שניהם האמינו כי רק ההשכלה תחלץ את צאצאיהם מקשיי הקיום, מהצרות שהן מנת חלקם באיכרות במושבה המבודדת.

כאשר הז'ורנל שרובינקה נתנה לה היה פתוח לפניו, מרים לא הייתה מחסירה מילה. היא הייתה שקועה בסיפורים ולא הבחינה בזמן החולף. הילדים היו חוזרים מבית הספר, הבית היה הפוך וארוחת הצהריים עדיין לא מוכנה.

טוביה היה חוזר מהעבודה בכפר גלעדי וניגש לניקוי הרפת, לחליבת הערב. בדרך כלל מצא כי הדלי לא נוקה מאז חליבת הבוקר. שיצעק, זה לא מה שיגרום לה להפסיק להתמכר לקריאה. מרים ספגה את טרוניותיו ושתקה. ילדיהם ראו בתגובתה סימן לחולשה, אולם היא הייתה שלמה עם סדרי העדיפויות שלה. גם אם ירמוז שהיא עצלנית, בשביל מה לריב? היא ממילא תעשה מה שתרצה. לא ענתה ולא התווכחה. היא לא הייתה "בְּרִי", כלומר עקרת בית חרוצה, וזו לא הייתה שאיפתה. סדר וניקיון לא היו בראש מעיניה. ממילא יכנסו הילדים ואי־הסדר המוכר ישוב על כנו. כשניסתה לקרוא אותם לסדר הם העזו להתחצף אליה במילים בוטות.

נדמה היה לה שוויתרה על שאיפותיה וחלומותיה עוד לפני שהיה סיפק בידה לגבש לעצמה משאלות ברורות. ובמצב העניינים הזה – סיפקה את סקרנותה בהתבשמות ממילות הספרים. בריחה למחזות רחוקים הייתה בבחינת נחמה פורתא.

פציעה על העץ

באחד מערבי הקיץ הצטרפו דליה ודרורה חברתה לאהוד כשרעה את הפרות בחורשת האקליפטוסים בחקורה של משפחת וינשטיין. בחלקה הדרומי של המושבה גדל העשב בצפיפות, והפרות עמדו וליחכו בנחת. השמש כבר נטתה מערבה כשראו הילדים אדם עולה לכיוון מטולה.

"הנה אבא!" קבע אהוד.

"זה לא הוא, איפה הכובע שלו?" אמרה דליה.

"הוא בטוח יביא היום תפוח," ענה לה אהוד כתוקע מסמר נוסף בקביעתו הנחרצת. "אתמול הוא הביא תפוח. היום יום חמישי, אולי יביא פרוסת עוגה," הציגה דליה את עמדתה בעניין. כהוכחה לכך שהוויכוח בעניין זהות ההלך עדיין לא תם, היא החלה לטפס על אחד העצים כדי לתצפת מלמעלה ולנסות לזהות את האיש.

כל יום היה אבא מביא מהעבודה את הקינוח שניתן לו במטבח הכשר של זקני כפר גלעדי – אשכולית, תפוז או מנדרינה. תמיד חסך את המתוק שבסוף הארוחה והביאו לילדיו, ואלה חיכו לו ועסקו בהימורים – מה יביא היום אבא. ההפתעה היומית לא איבדה מעולם מקסמה.

כשעלתה דליה על בד גבוה יותר הוא התגמש תחת רגלה. היא החליקה מטה, וזיז מאחד הענפים חדר לרגלה ופער פצע גדול. מחשש שמא תיבהלנה האמהות נשאה דרורה את חברתה המדדה היישר למרפאה. הלב דפק במהירות, וידיה של דליה הזיעו מעצמת הכאב וגם קצת מעצם הכניסה למרפאה. ד"ר רוזינוביץ בחלוקה הלבן הייתה אימת הילדים. כשכל האמהות כבר מזמן חדלו לנסות לחייב את ילדיהם לנעול נעליים, היא הרווקה, עדיין התרתה בהם באצבע שלוחה קדימה ובמבט מאיים ויוקד בכל פעם שראתה מי מהילדים ברחוב: "לא ללכת יחפים!" ידיה מלאו בעבודה בשל יחפנותם; חבישת רגליים פצועות ממסמרים, משברי זכוכיות או מקוצים היו עניין שבשגרה. דליה שדידתה בעוז עד לפתח המרפאה חשה שרגלה הבריאה מתקפלת תחתיה כשרק התחילה להריח את ריח הליזול. האחות שמעה את צרחותיה של דרורה, יצאה החוצה, וסייעה לה להכניס את הפצועה. ד"ר רוזינוביץ בחנה את החתך. חמורת סבר ומעשית היא שלחה את דרורה לקרוא להוריה של דליה, והחלה להרתיח תחבושות לצורך סטריליות.

אכן היה זה אבא שעלה ברגל למושבה, וכבר נקרא למרפאה לשאת את דליה על הידיים הביתה. שלוש סיכות גדולות סגרו את התחבושות שנכרכו סביב הפצע. הרופאה סיימה את מלאכתה, היא הזדקפה, פנתה לטוביה ואמרה: "אסור לה ללכת, היא צריכה לשכב בבית שבועיים לפחות." הוא הנהן בראשו, והרים את הנערה המבושת שלא

ברור היה מה קשה לה יותר – לשאת את הכאב או את המבוכה על היותה נישאת כעוללה בזרועות אביה. בת השכנים צפתה בהם מגיעים הביתה והכינה תחמושת: שייפה את חצי לעגה שבהם תשתמש כשאביה של דליה לא יהיה בסביבה.

העדר והמוקש

פרותיהם געו ברפת בצפייה לצאת למרעה. הפרדה גם היא הצטרפה למקהלה והחלה נוערת וחושפת את שיניה הגדולות. בכל בוקר נשמעה קריאתו של הרועה: "אַרױס דײַ קי, דײַ קי ארױס" (החוצה הפרות, הפרות החוצה). אחד הילדים היה פותח את שער הברזל ומוציא את שלוש הפרות. בִּזְבָּה – פרה בהירה עם טלאים חומים גדולים שתמיד זכתה למחמאות ולשבחים מבעליה משום שהעניקה שפע של תנובת חלב – הייתה יוצאת ראשונה מהחצר, ותופסת את מקומה בראש העדר. כשחזרו הפרות מהמרעה לפנות ערב, היה מתפזר העדר המשותף של המושבה, וכל פרה ידעה להיכנס לחצר ביתה, כמאמר ישעיהו: "ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו".

באביב הלכו והתארכו הימים, היה זה ה"רביעי", עונת המרעה, ותחילתה של עונת ההמלטות. העטינים גדשו חלב. באחד מאותם ערבים ארוכים, כשהוא בן שתיים-עשרה,

מרס 1940:
"אַרױס דײַ קי"
צילם: זולטן קלוגר

יצא אהוד עם הפרות לחקורה דרך הפתח שבחומה המקיפה את המושבה. אביו ביקש שירעה אותן כדי שילחכו עוד קצת בחוץ ויחסכו בעשב שהיה מביא מהשדה ומפזר ברפת. בובה הנהיגה את העדר הקטן, והנער צעד במאסף. במורד הדרך, לפני שנכנסו לשביל שבתוך חורשת האקליפטוסים הקטנה, ראה אהוד את ישראל רזניק ואסתר לויט שרעו במעלה הגבעה, והניף את ידו לשלום.

באותו אחר הצהריים השתתפה דליה בשיעור נגינה בבית הספר. לפתע הופרעה נגינת החליליות ההרמונית של בני כיתות ז' וח', פיצוץ עז החריד את חלונות הכיתה. מיכה לויט קם מיד ויצא לברר מה קרה. החברה החלו להעלות השערות... מה זה יכול להיות? "זה בטח בלבנון", אמר המורה שרצה להרגיע את המהומה ולהמשיך בשיעור. כעבור דקות מספר חזר מיכה חיוור פנים, ואמר: "הפרה של טוביה עלתה על מוקש. אמא שלי ראתה את הכול." דליה נעמדה מבוהלת ויצאה תוך שהיא מבקשת את רשות המורה. יהודית כבר הגיעה מהבית של בן כיתתה, שם הכינה אותו את שיעורי הבית לבקשת אמו.

בכניסה לבית משפחת נישטיין התגודדו השכנים. הבנות היו נבוכות מתשומת הלב, מעולם לא נכנסו אליהם כל כך הרבה אנשים בו זמנית. אהוד היה שרוע הלום על הספה, והרופאה בדקה אותו בסטטוסקופ. נדמה היה כי אמו במצוקה לא פחות ממנו, חולשה תקפה אותה כשהביטה בבנה בדממה וכשהאזינה לתיאור הנרגש של העדים לאירוע: "אש ענקית, רסיסים וגצים עפו לכל הכיוונים", השלימו אסתר וישראל זה את דברי זה ובידיהם תיארו מחזה מזעזע: "אילו הייתם רואים את ענן האבק שעלה, רגבי אדמה עפו למעלה מצמרות העצים." השניים היו עדים לנס: אהוד נזרק מעוצמת ההדף, התרומם באוויר, ובאורח פלא נחת על רגליו. הם מיהרו אליו ועצרו את בובה וגאולה ממרוצתן המבוהלת, וגם את אהוד, שהיה המום ומטושטש והמשיך בעקבותיהן. הפרה שהפעילה את המוקש הייתה שרועה על הקרקע מרוטשת.

"אני לא זוכר", ענה אהוד בקול חלוש לשאלותיה של הרופאה, ונראה מבלבל ועייף. אסתר לויט הסבירה שהפרה הפעילה מוקש אנטי־טנקי שנשאר שם מתקופת מלחמת השחרור. דבריה עוררו את האנשים לטעון בלהט שצה"ל חייב כבר להוציא את המוקשים. לרגע השתרר שקט וכל אחד הרער לעצמו והניד בראשו. אז הציעה אחת הנשים שמישהו יצא לכיוון הכניסה למושבה כדי לפגוש את טוביה ולהסביר לו מה קרה. היא פקחה עיניה לרווחה, רומזת שקיים חשש לתגובה חריפה מצדו. האחרים היסו אותה. שוב נדמה היה כי בעיני ילידי מטולה טוביה נשאר העולה החדש, הם לא צפו את תגובותיו; שתקנותו התפרשה כהתבדלות; בשל כוחו הפיזי דבק בו דימוי של מהיר חמה; וחיתוך הדיבור השונה סימן אותו כזר על אף שחלפו שנים מאז הגיע למושבה.

שעה קלה לאחר מכן, כשהגיע מעבודתו בכפר גלעדי, הופתע טוביה מהמהומה סביב ביתו. היה מי שהעז ומיד דיווח לו על הפגיעה הקשה ברכושו. טוביה חש כמי שפגעו ברק. המום מהמכה שניתחה על ראשו הוא נכנס לביתו, גחן לעבר בנו ונישקו על מצחו. "מיין קינד" (ילד שלי), הוא אמר והתיישב לידו בפנים דואגות. לאט־לאט החלו האנשים להתפזר ולחזור לבתיהם, וטוביה יצא וקנה במכולת של ברנר חבילת סוכריות חמוצות־מתוקות לבנו. בערב הגיע לביתם ראש המועצה. הוא הסביר מה שכבר ידעו – שהמוקשים הוטמנו שם שבע שנים קודם לכן כקו הגנה נגד פריצת צבאות ערב מלבנון בטנקים דרך השטח

המישורי הצר שנמתח מאדמות המארג'ים לרגלי המושבה. כך רבץ מתחת לפני השטח שדה מוקשים לא מגודר ולא מסומן. האיש אמנם הבטיח שהעניין יטופל, אבל הנזק הכבד כבר נגרם, ולא היה מי שיפצה אותם.

הילדים נרדמו. טוביה ומרים ישבו במטבח, מנסים להירגע מאירועי השעות האחרונות. אחרי דקות ארוכות שבהן הליט את פניו בכפות ידיו הגדולות, הניח אותן טוביה על השולחן. הוא חש תסכול וחוסר אונים כפי שחש שנתיים קודם לכן, באירוע שבו שתיים מתוך שלוש פרותיו נהרגו באורח דומה. חודשים ארוכים של עבודה מאומצת נדרשו לו לשקם ולחדש את עדרו הקטן. למה זה קורה לו? באיזה ניסיון מעמיד אותו הבורא? מרים הבחינה בתחושת השבר ולא ידעה כיצד לנחמו. מפרה את השתיקה המוכרת שביניהם אמרה מרים שהיה זה נס שהילד ניצל בריא ושלם, והניחה ברוך את ידה על כף ידו הפשוטה.

למחרת ויתר טוביה על חיבוטי הנפש מול בוראו, וחתם את העיסוק באירוע בברכת הגומל בבית הכנסת. כעבור יומיים

אבן שנזרקת למים

התאושש אהוד והלך לבית הספר. הוא חזר וסיפר לחבריו בכיתה את מה שזכר וששמע מעדי הראייה: "בובה הלכה ראשונה, אחריה גאולה וכוכבה, ואני אחריהן. בובה לא דרכה על המוקש. כנראה שהיא מריחה מוקשים", הוסיף את הפרשנות שלו ושל אחיותיו, "גאולה הייתה ממש בעקבותיה, וכוכבה דרכה על המוקש", סיים את דבריו בעצב.

פרדה מפרה הייתה מצערת, מכיוון שמשק החי היה חיוני לפרנסת המשפחות. הילדים חיו וגדלו עם בעלי החיים, ונקשרו אליהם בעיקר משום שטיפלו בהם. מעמדם של סוסים, פרות וכבשים היה רם מזה של כלבים וחתולים למשל.

לאחר שסיים אהוד את דבריו הקצרים נתנה המורה את ההסבר הפיזיקלי לנס. היא ציירה על הלוח צורה של ברכה ואמרה: "כשזורקים אבן לברכה הטיפות עפות לגובה ונוחתות במרחק מה ממקום הנפילה. אהוד היה קרוב למקום ההתנפצות", היא סימנה את המיקום קרוב לציור האבן, "כך שהרסיסים חלפו מעל לראשו." לאהוד נשמע ההסבר הגיוני. יחד עם זה הוא היה משוכנע שאלוהים שמר עליו.

בערב סיפרה דליה לאביה סיפור ששמעה או קראה:

חסיד שמע את רבו מתפלל ומבקש מאלוהים שייקח לאחד, צדיק ותם, את השור שלו. תמה החסיד: כיצד ייתכן שהרב מבקש להרע לאדם טוב ועני שכל רכושו הוא השור הזה? השור אכן חלה ומת. כשהגיעו אנשים לנחמו, אמר להם אותו צדיק שהכול לטובה. בנו היחיד של האיש היה חייב לרתום עצמו למחרשה ולעבוד במקום השור בשדה. וגם על זאת אמר הצדיק שהכול לטובה; במהלך עבודתו נפצע הבן ורגלו נשברה, אך האב עדיין החזיק באמונתו שהכול לטובה. בשבת נכנס לכפר הצבא וגייס את כל הצעירים למלחמה, חוץ מאת הבן שרגלו הייתה שבורה. במוצאי אותה שבת סיפר הרב שראה כי חיי בנו של הצדיק בסכנה, ולכן התפלל לאלוהים שייקח את השור ולא את הבן.

חורף

בימי החורף המקפאים היו מתנהלים החיים בבית סביב תנור הנפט. כל בני המשפחה הצטופפו בחדר השני, הפנימי, נכנסו למיטות והתכסו בפוך. על התנור שעמד באמצע החדר קלתה מרים את פרוסות הלחם, חיממה את המרק שבישלה בבוקר, ושמרה על חום המים הרתוחים שבקומקום. לאותו חדר היא הכניסה גם את הפיילה ששימשה כאמבט הרחצה ומזגה לתוכה את מי הקומקום המהבילים. ארבעת חדרי הבית האחרים נותרו קרים.

מרים שפתה על התנור קומקום והכינה תה מתוק. אף על פי שהייתה זו שעה אחר צהריים מוקדמת, האור שנכנס מבחוץ היה דל ואפרורי. הטמפרטורות צנחו והמטולתים חששו שבלילה ירד שלג, שיערם ויחסום את כניסות הבתים.

אהוד ישב ליד השולחן והכין שיעורים. מרים ניגשה אליו, עזרה לו, ותיקנה לו שגיאה במחברת. יהודית שאלה אותה מי זה טרומן ואיפה זה אמריקה. כשהגיע אהוד לתרגילי החשבון בדק אבא האם בנו שולט בלוח הכפל. אבא לא סבל פוילערים (עצלנים) ולא הרשה שמי מבני משפחתו יבהה סתם. "מה זה לשכב במיטה ולהסריח?" הוא נהג לומר, "תקומי, תקרא, תכתבי!" לגבי דידו היה הזמן משאב יקר, וכל דקה שאינה מנוצלת לעבודה או ללמידה הייתה מבזבזה. אם רוצים להתקדם בחיים מוכרחים לדעת חשבון, שפות, מדעים; כל מה שלימדו בבית הספר היה חשוב. דרישותיו וציפיותיו טפטפו וחדרו מתחת לעור.

לאחר שנחה עליו דעתו מידיעותיו החשבוניות של אהוד, חזר טוביה לעיתון "האמר". בעיתון המנוקד שקרא טוביה דובר על מדיניות הצנע בנימה מחנכת – מוכיחה ומסבירה. עיניו עייפו. לאורה של העששית שעל השולחן התעמקה דליה בקריאת ספר. טוביה ביקש שתספר לו מהי עלילת הספר. הוא הטה אוזנו לדבריה, ולאשרה לא היה גבול. על החלקים שבהם תוארו יחסי קרבה ואהבה בין הגיבורים היא ניסתה לפסוח, ונבוכה עד שורשי שערותיה כאילו נתפסה במחשבה מגונה. אבל אבא לא אמר דבר, רק האזין בתשומת לב ובעניין רב.

בימים שבהם שרונה גרה בבית ולמדה במטולה היא נהגה לקרוא לאביה סיפורי חסידים, מעשיות בנות מאתיים שנים שמקורן בכור מחצבתו. טוביה חש הזדהות עם הצדיקים, עם העניים, עם אנשי העמל והמלאכה ועם שוחרי הנסים שעליהם סופר. הוא האמין בצדק האלוהי והאמין להצלחה שנעשתה עם גיבורי הסיפורים.

1949: דבורה
הורביץ ביום מושלג
על רקע בית
משפחת נישטיין

היו משפחות במושבה שטינה ויריבות עמדו ביניהן ועברו מדור לדור. הילדים ממשחקי רחוב להתבגרות בבית

גדלו לתוך מציאות זו, קלטו מינקותם את העוינות ושימרו אותה. הם ידעו למשל שסבתא רבקה נוטרת בייחוד למי שתמך בשנת 1929 בפתיחת איטליז מתחרה לזה שלהם, דבר שאילץ את משפחת וינקלר לעקור לנתניה. הם ידעו גם את מי אבא אינו מעריך, על מי הוא מדבר סרה. לעומת זאת, לעתים עברו גם קשרי ידידות בירושה. ידידות אמיצה נשמרה לדוגמה בין משפחת וינקלר-נישטיין למשפחת רוניק-וינשטיין לדורותיהן: רבקה וחיה, מרים ויפה, דליה ודרורה, יהודית ושרה, חיה ורותי, ומאוחר יותר גם אהוד ומוישה.

"יהודית", קראה שרה וינשטיין, "את באה לשחק בלורות ולהכין ביחד שיעורים?" בדיוק אז הסתיים משחק הכדורגל בו עמדה יהודית בשער. במושבה היו מעט מאוד ילדים ומתוקף הנסיבות קידמו הבנים בברכה כל חלוצה, מגנה או שוערת. בזמן שהאחים הגדולים עזרו בבית, נהנו הילדים הצעירים מארכה, והם בילו את שעותיהם בחוץ: בשוטטות ובמשחקים כמו חבל, מחניים – בנים ובנות בשתי קבוצות מעורבות, או קביים – דידו על קופסאות שימורים שאִחיהם הגדולים ניקבו בהן חורים והשחילו דרכן חבלים. יהודית הצטרפה לשרה ושתיהן ראו את אחיותיהן הצעירות, חיה ורותי, גוררות סולם. חיה הביאה את הסולם הקטן של טוביה ועלתה עם רותי חברתה לקומה השנייה של משפחת וינשטיין. בעליית הגג של חדרי "פנסיון יפה" היה המועדון שלהן. כעבור זמן מה הציעה חיה שירדו מהמועדון וילכו לאכול משהו. ההצעה התקבלה, והן פנו לבית משפחת נישטיין. הם אהבו לשחק שם כי מותר היה לגעת בכל דבר, ותמיד נמצא משהו לאכול. בינתיים יהודית כבר נפרדה משרה והצטרפה אליהן.

בבית הציגה חיה לפני רותי את אוסף הזכוכיות הצבעוניות. למעשה מדובר היה בשברים של צלחות, ספלים וקומקומי חרסינה שהבנות אספו מחצרות ומאשפות, שרידי סרוויסים ישנים שהלכו זה מכבר לעולמם זכו להברקה מחודשת. יהודית דיברה בשבחו של האוסף המופלא, וחיה חיזקה את דבריה והצביעה על שבר ורוד־שקוף: "הזכוכית הזאת יקרה, היא נדירה ביותר." יהודית תיארה את תכונות הזכוכית והרימה את השבר כלפי האור. למסע השכנוע הייתה תכלית: למכור לרותי חלק מהאוצר. לאחר משא ומתן קצר הגיעו הצדדים להסכמה. לרותי היו כמה גרושים, והעסקה בוצעה לשמחת כולן. השברים היו אכן זכר לכלים יקרי ערך. אותו שבר זכוכית היה אולי שריד של צלחת הזכוכית הוורודה שאמא קיבלה לחתונתה, צלחת סגלגלה גדולה להגשה.

יום אחד, כשהייתה יהודית בת ארבע ותורה של מרים היה להכין את ארוחת העשר לילדי הגן, היא סידרה על אותה צלחת אליפטית סנדוויצ'ים עם גבינה וירקות. בסוף היום ביקשה מרים מדליה, בת השמונה, לגשת לגן של יהודית כדי לאסוף את הכלי ולהביאו חזרה. דליה גילתה שהצלחת כבדה מאוד, היא התאמצה להחזיק בה בשתי הידיים, ולאורך כל הדרך הביתה הלכה לאט-לאט, עקב בצד אגודל. בהתקרבה אל הבית, כשכבר כמעט הגיעה, נתקלה באבן, מעדה, ובאותו הרגע שבו הרפתה מאחיזתה החליקה הצלחת, נפלה והתנפצה. אמא כעסה. דליה מעולם לא ראתה את אמא כה זועמת. פניה וצווארה היו אדומים. היא לא צעקה, לא אמרה מילה. שעות הצהריים עברו בשתיקה רועמת. דליה המשיכה לבקש ממרים סליחה ומחילה, אך ללא הועיל. נראה כי צלחת הזכוכית הוורודה, שהפכה לערמת רסיסים, ראויה הייתה לגינוני אבלות בהיותה שריד לימי שחרותה האבודים. כשבגרו האחים הגדולים ועזבו את הבית, עברה האחריות יותר ויותר ליהודית וחייה. שעות המשחקים הלכו ופחתו, ואת מקומן תפסו שעות של עזרה בבית. עם זאת, הן לא מיהרו להיענות להוראות אמן. "את עוזרת ליפיצ'קה ולי את לא יכולה לעזור?" טענה אמא כלפי יהודית בעלבון יום לאחר שחברתה קראה ליהודית ולחיה, כדי שיעבירו מסרקים בשערה. יפה שכבה פרקדן בחום היום, והן התייצבו וסרקו. לזרים לא יכלו לסרב, אבל מאמן התחמקו בעקביות... עד שסבתא התערבה.

באחד מביקוריה במטולה טמנה סבתא בתיקה מתנה ליהודית בת העשר – צמיד זהב. רבקה הייתה מעודכנת באשר לנעשה במשפחה משום שמרים מימשה את האיום השגור "אני אספר לסבתא", ובאמת סיפרה הכול במכתביה: מי עוזרת, מי מקללת, מי בוכה ומי מצטיינת בלימודיה.

"תגידי", קראה סבתא ליהודית, "את עוד תתחצפי לאמא?"

"אני לא יודעת", מיהרה יהודית לענות את התשובה הלא נכונה. בלבה הרי צעקה:

אבל זו לא אני שמתחצפת!

סבתא נדהמה. לדרגת חוצפה כזאת לא ציפתה. היא תפסה בידה של הפוחזת, השכיבה אותה על המיטה, ונתנה לה לטעום מנחת זרועה, ללא רחם, היישר על אחוריה. יהודית בכתה ללא קול כי פחדה להוציא הגה מיותר. ואז, כלאחר כבוד, הוציאה סבתא את צמיד הזהב, הניפה אותו לעיני נכדתה ואמרה בכעס: "את רואה את הצמיד הזה? לא תקבלי אותו!" יהודית הביטה בצמיד בעיניים כלות, "הבאתי אותו בשבילך, אבל בגלל התשובה הפסדת את המתנה!" והצמיד אכן עבר לנכדה אחרת מחיפה, כפי שהבטיחה סבתא. המסר היה צלול, חד וברור. מאז אותו יום לא העזה יהודית פניה אל אמה והשתדלה בכל מאודה להיענות לבקשותיה.

את הפרחים אוכלים / יורם טהרלב

את הפרחים הסגולים של כליל החורש
אוכלים שלמים
ואת קוצי הברקן צריך לשלוף
ומתחתם זרעים רכים ולבנים לאכילה
את החובזה מקלפים ואוכלים את הכפתור
את פרחי האצבע מוצצים מאחור
את מקור החסידה נועצים בצווארון
ומחוגיו מסתובבים כמו שעון
את הזמזומית מקוצצים ושומעים זמזום
את החלבולב שוברים ויוצא חלב
את הדבקה זורקים והיא נדבקת לשיער
עם הסרפד מצליפים מאחורי הרגל
אבל תיזהרו מירוקת החמור
נוגעים, ושפריץ! -
לפנים, לעיניים, לתוך האף.
והכי גרוע - השרף.

1954: זהבה בוגרת הגן. עם הגנת שרה אבדן. שורה עליונה:
זיוה רזניק, שושנה יעקביזון, אריה ברנר, משה גרינשפן, (?),
שלהבת בירנבלום. שורה אמצעית: אמנון ברנר, (?),
טליה בירנבלום, משה וינשטיין, (?), חנה וינגוט, עמיקם זמירלי, דבורה
סנדלר. שורה תחתונה: חרמונה בצל, נילי לוי, ואן דר הורן,
חוה בחמוצקי, בתיה קרופר, זהבה נישטיין, ישעיהו לוי

חופשות

שרונה הייתה בדרכה הביתה מנתניה לחופשת חנוכה. הביקור הקודם נערך בסוכות, והפעם הבאה תהיה רק בפסח. עיקול הדרך שליד חורשת האקליפטוסים קיבוץ כפר גלעדי נותר מאחור, והאוטובוס עשה דרכו למושב, תחילה בעלייה מתונה, ואחר כך בעלייה תלולה. שרונה הביטה מן החלון על שצפו הלבן של מפל התנור ועל מטולה הבולטת בירוק על רקע ההר הסלעי שמתנשא מעליה, ולבה הלם בחזקה. כיפתו הלבנה של החרמון הבהיקה תחת שמים צלולים. הנה היא מתקרבת, עוד מעט תהיה בבית. רוח קרה חדרה מבעד לחלון הפתוח למחצה. כשירדה מהאוטובוס גבלה ההתרגשות בפיק ברכיים. "שרונה באה, שרונה פה", אחיותיה הקטנות הבחינו בה כשהתקרבה, רצו לקראתה ונצמדו אליה. אמא הייתה נרגשת. כאן מקומה מובטח. גאים בה. היא הבכורה, היא מלומדת, ובבית זה "מלומד" הוא תואר אצולה שאין שני לו.

שני עצי האקליפטוס בגינה קידמו את פניה. כבר זמן רב תכנן טוביה לעקורם כי

שורשיהם ערערו את רצפת ביתם. היא נכנסה הביתה, להמולת הצחוק ולריחות המוכרים. והנה, מה שהיה כה מובן מאליו הפך זר. נתניה נכנסה אז לשנות החמישים בקצב מואץ. שיכונים חדשים נבנו בה, בתי קומות לוותיקים ולעולים שבאו זה מקרוב. היא הפכה לעיר שוקקת חיים ובה חנויות, רחובות הומי אדם, נשים בשמלות מחויטות המטיילות בשעות שבין הערביים, מכוניות פרטיות, אוטובוסים, מוניות, תעשייה... ובמטולה עמד הזמן מלכת. בחצר הבית התגוללו בקרן זווית גלגלים מרופטים; על ווים היו תלויים במהופך כלי בית וקנקני חלב; קורי עכביש, חריוני יונים ונוצות בכל מקום. החצר נראתה קטנה מכפי שזכרה אותה ועגומה יותר.

אביה חזר ממטע התפוחים ישוב על העגלה שרצפה הפרדה משכה בנאמנות. אמא עמלה במטבח באותה השמלה הפשוטה משמלות ועליה הסינר הנצחי המוכתם. בימים הראשונים לשהותה התקשתה שרונה להסתגל מחדש. היא הפשילה שרוולים,

הרי לא יכלה לשבת בחיבוק ידיים שעה שאחיה עובדים בבית ובמשק. אבא ששנא את הבטלה וראה אותה מתגייסת, נהג לומר: "שרונה לא צריכה לעבוד קשה, היא אורחת!" אמירות אלה נטמנו בלבה כאוצר יקר שנשלף בימי סגריר בנתניה. בכל פעם שגברו הגעגועים הביתה והדמעות חנקו את גרונה, היא נזכרה בכבוד שרוחשים לה בבית, בציפיות ממנה, ושאבה כוח להמשיך ולהתקדם בלימודיה.

לא כל בני כיתתה ממטולה המשיכו ללמוד בתיכון. המעטים שהמשיכו למדו בפנימיות ורק מקצתם סיימו שתיים-עשרה שנות לימוד ונבחנו בבחינות הבגרות. רבים מחבריהן של שרונה ודליה התחילו לעבוד אחרי שמונה, תשע או עשר שנות לימוד, משום שלימודים בפנימייה היו יקרים מאוד, והנערים והנערות נדרשו לתרום לפרנסת המשפחות. המגורים של שרונה אצל סבתא חסכו בהוצאות הלינה והכלכלה. כשסבא פסח היה בחיים הוא הבטיח: "כיוון ששרונה תלמידה כל כך טובה, אחרי שתסיים את לימודיה במטולה תבוא לנתניה כדי להמשיך ללמוד." דודה חנה דאגה לקיים את צוואתו, ורשמה את שרונה כבת נתניה לבית הספר התיכון "טשרניחובסקי" שבעיר. בשעות הבוקר עבדה חנה בעירייה, וסבתא רבקה שמרה על ילדיהם של חנה ורפאל בביתם, ובו קיבלה גם את שרונה לארוחת צהריים חמה שהכינה.

חופשת החנוכה הסתיימה, ושרונה חזרה לשרון. הנסיעה ארכה מחצית היום. כשהגיעה לעיר ביקרה את עיינה, חברתה ממטולה, שהתגוררה גם היא בנתניה אצל הדוד שלה. יחדיו בכו שתיהן וניחמו את עצמן על הקושי הרב שבניתוק ממשפחותיהן. כל מעבר מחופשה במושבה לשגרת הלימודים בעיר הצריך תקופת הסתגלות מחודשת.

מרס 1950:
חצר בה הזמן
עמד מלכת
צילם: דוד אלדן

מושבתי

לעיינה היקרה! ליום הולדתך ה-13

יחד שיחקנו אז בחולות,

יחד היינו שתינו צוהלות.

יחד שמחנו,

ויחד גלנו,

ויחד שתינו גדלנו.

המושבה הקטנה

את לבבנו אחדה.

כשנצא מהמושבה למרחבים

יתקפו את שתינו הגעגועים;

לנוף היפה לסביבת ההרים

שעליהם היינו מטפסות לפנים.

עינה, היית חברת ילדות,

ואת תהי חברתי לגדלות.

יחד נצא למרחב החרות,

כי יחד חלמנו

את חלום הילדות.

שרונה ניישטיין

כתה ז', ביה"ס מתולה

הצופה לילדים, 13.4.50

ממעמד של עילוי, מובילה ומצטיינת בבית הספר שבמושבה, חייבת הייתה שרונה לפלס לעצמה מקום בין ארבעים תלמידים עירוניים-מקומיים שעברו יחד מבית הספר היסודי לתיכון.

ביום הראשון ללימודים הורתה המורה לשבת וקראה שמות.

"שרונה נישטיין?"

"כן."

המבטים הופנו אליה: רזה ושטוחת חזה, שיערה שחרחר ומקורזל,

לבושה בפשטות. היא חייכה בביישנות.

"מאיפה את?" שאלה המורה.

"ממתולה." המורה הרימה גבה.

"מה מקצועות ההורים?"

"איכרים." התלחשויות נשמעו בכיתה. בנתניה צמחו במקום

הפרדסים של פעם מלטשות יהלומים, בתי מלון ומרכזי מסחר.

כך או כך, בת האיכרים השתלבה במהירות, רכשה לה חברים ואף

פעלה בהתנדבות. רמת הלימודים הייתה גבוהה לאין שיעור מזו שבה

הורגלה. כבר ביום הראשון היא הבינה זאת, ובירכה את אמה על ששילמה

בחלב בעבור שיעורי האנגלית הפרטיים מיוסף לישנסקי, ולא הסתפקה

בלימודים הפורמליים. בבית הספר במטולה התקיימו שיעורי האנגלית

פעם בשבוע משש בערב עד עשר בלילה, והמורה המלומד הגיע מצפת.

שרונה לא התקשתה עד אז בחשבון, אבל עתה נזקקה לסיוע בשיעורים

פרטיים, ואחת מחברותיה של דודה חנה לימדה אותה תפיסה מתמטית

מהי. במקצועות תנ"ך, היסטוריה וספרות היא שלטה, אך במקצועות

האחרים היה עליה לצמצם פער עצום. היא למדה בחריצות והמשיכה

לעשות חיל בלימודיה.

1951: תמונת מחזור.
שרונה יושבת על
הספסל, שלישית מימין

תשי"ג, 1953: טיול
כיתתי, שרונה עם
ציפורה, נירה, טובה,
מיכאל, יהודה, רחל
ואחרים

ניסן, תשט"ו, 1955:
לפני החזרה הביתה
ממחנה עבודה
בחולתא, שמינית
ספרותית

החופש

חופש, נופש, גיל ואור
הוד הנוף, ציוץ ציפור.
זוהר שמש מחודשת,
שיר מצמרת רועשת.

אל הים - גדודים גדודים
חיש רצים ילדים,
לא בגדים רק בגדים,
ואין קץ לשמחתם.

ובים משתכשכים
ושמחים הם ורוקדים,
בתכלת הים ובתכלת הרקיע
שירת הנוער פה תבקיע.

שיר עליו, נחמד, בוטח
בשמחה רבה פוצח.
חופש, נופש, גיל ואור
הוד הנוף, ציוץ ציפור.

שרונה ניישטיין
כתה ח' מתולה

את חופשת הקיץ בילתה שרונה במטולה, ואילו דליה
קיבלה את הזמנת סבתא שקבעה: "הילדה רזה וחיוורת
וצריכה להשתזף בשמש ולתפוס קצת צבע."
מטולה-ראש פינה, ראש פינה-טבריה, טבריה-בית
ליד, בית ליד-נתניה - רק ארבעה אוטובוסים, ודליה
כבר נופשת. דודה חנה רשמה אותה לספרייה העירונית,
סבתא קנתה לה בד כדי שתרקום עליו, היא הלכה
לים עם בני הדודים, נחה, והתגעגעה הביתה. בעיצומו
של הקיץ חל יום הולדת השנים-עשר. "מזל טוב,"
בירכה הדודה לאחר שדליה הכריזה: "היום יש לי
בת מצווה!"

"את יודעת מה? קחי כסף, לכי לקנות גלידות לכולם
ונחגוג," הציעה.

דליה נזכרה במסיבת בת המצווה שאמא ערכה
לשרונה, ותהתה האם כך, בליקוק גלידה ספונטני, ראוי
שתחגוג את התבגרותה.

"אה, לא, לא בטוח שזה עכשיו ממש," נסוגה בה,
"אני חושבת שלפי התאריך העברי כבר היה לי יום
הולדת."

"הצופה לילדים",
22.8.1951

חלק שלישי

1955-1975

1969:
טוביה ומרים
עם הנכד אלעד

בר מצווה

אהוד שינן את ההפטרה וגלגל בפיו את הטעמים שהרב וינגוט לימדו. השפה הייתה מוכרת מבית הכנסת וכמוה הנעימה שהתלוותה למילים, על כן זרמו אלה מפיו ללא כל קושי. סבתא רבקה הציעה שיחגגו לבן היחיד בנתניה בחיק המשפחה. הוריו קיבלו את הצעתה כי לא היו בידיהם האמצעים והתנאים לאירוח נאות בביתם שבמטולה. בנוסף הייתה מרים בחודש החמישי להריונה השביעי, ונזדקקה לעזרה. המלעיזים אמרו: "מה יש, לא נאה לכם שהילד יעלה לתורה במושבה כמו כולם? ומה פתאום לחגוג בר מצווה בלי החברים?" אבל לטוביה ולמרים לא היה אכפת כלל.

סוגיית החגיגה אמנם נפתרה, אולם טוביה היה עדיין מוטרד: בנו היה נמוך מילדים שהיו צעירים ממנו בשנתיים. איך יופיע אהוד לפני המוזמנים כשהוא נראה כילד בן עשר ולא כנער בר מצווה? עלתה אפילו הצעה מעשית אחת שירדה במהירות מעל הפרק – להגביה את נעליו של אהוד. בעניין הרזון לא היה הרבה מה לעשות. טוביה אחז את בנו, וחגר את אצבעותיו על מותני הילד הצרות – אגודל לאגודל, אמה לאמה, "תראה", אמר, "תראה איזה רוחב אתה."

לקראת בר המצווה נערכו חילופי משמרות: המשפחה נסעה לנתניה, ושרונה בת השש־עשרה וחצי ויתרה על ההשתתפות בחגיגה, והגיעה מנתניה כדי לשמור על הבית ועל הבהמות. היא הוציאה את הפרות כשהרועה עבר בבוקר, והכניסה אותן בצהריים. שורה פיין הזמינה אותה לארוחת שבת. גם ידידים אחרים הציעו את עזרתם. שבת פרשת "כי תשא" בבית הכנסת הגדול בנתניה, הרגע הגדול הגיע, ואהוד עמד

לפני ספר התורה הפתוח, אביו לצדו, ודודים ובני דודים מקיפים אותו. זהבה בת השלוש וחיה בת השבע היו צמודות לאביהן. דליה ויהודית ישבו בעזרת הנשים עם מרים, שמחתה דמעותיה. את אהוד אחזה התרגשות. קולו רעד קמעה כשקרא ברהיטות את ההפטרה מזיכרונו, האותיות שלפניו ריצדו לנגד עיניו. נדמה היה לו כי הרצפה נטשה אותו, משום שאיבד לזמן מה את התחושה ברגליו. לפתע נחת על ראשו מטר של סוכריות כסופה צדית, והוא נקרא ללחוץ את ידו של הרב. אחרי הטקס בבית הכנסת נאספה המשפחה המורחבת לארוחת צהריים בדירת שני החדרים של דודה חנה. דליה עזרה להביא תפוזים ולערוך את הכיבוד על השולחנות. ההורים הגאים לחצו ידיים וקיבלו בתודה את ברכות המוזמנים. השמחה הייתה גדולה. ערמת המתנות הצנועה ציפתה לתורה, אך רק במוצאי שבת קילף אהוד כל מתנה

מעטיפתה, ואחיותיו עקבו אחר מעשיו בהתפעמות. בזה אחר זה הגיחו מאריזותיהם – אלבום תמונות בכריכת עור שחורה עם פיתוחים ושרוך מאגד, עט נובע, כמה עותקים של התנ"ך בתמונות, עוד אלבום לתמונות והמתנה היפה מכולן – תנ"ך מיוחד במינו, עבה וגדול, בכריכת עור וריקוע נחושת של מגדל דוד, מתנה שהתקבלה מדוד ישראל נוישטיין. כשחזרו הביתה ביקשה שרונה את אחד מאלבומי התמונות, וקיבלה. לאח היחיד היה ברור שעליו לחלוק את התשורות שהתקבלו בחגיגה החד-פעמית, מכיוון שהיה זה הבר מצווה – בה"א הידיעה – של כל המשפחה.

מחירו של טיול

"אמא, יש טיול לירושלים", קראה יהודית עוד לפני שהגיעה למטבח. היא נכנסה בריצה כרוח סערה, מתנשמת ומתנשפת, "לכיתות ו' עד ח', נוסעים לירושלים!" "תשבי לאכול", הורתה לה מרים, ושאלה, "איפה אהוד?"

"בדרך, הוא כבר בא", אמרה הילדה נשימתה עדיין מואצת, והביטה באמה השקועה במחשבות. יהודית התיישבה בבת אחת על ספסל העץ ונשענה על הקיר.

"אמא, תרשי לי לצאת לטיול? בבקשה, אני אהיה ילדה טובה", היא אמרה בתחינה ממקום שבתה ליד השולחן במטבח, דמעות כבר עולות בעיניה. אמה ראתה את הבעתה מזווית העין, ותהתה מהיכן תגייס את הכסף. הרי לגבינה שלה אין קונים, ובמשכורתו של טוביה צריך לקנות אוכל, בגדים ונעלים לילדים; לשלם את הנסיעות; לפרוע חשבונות; והיא אף פעם לא הספיקה, משום שהחובות רבצו והעיקו. מבעד לשרעפיה היא שמעה את יהודית חוזרת על דברי המורה לגבי הטיול.

חויות מן הטיולים בימי בית הספר נותרו טריות בזיכרונה של מרים כאילו רק אתמול פסעה על גדות החצבני עם הקבוצה שבה היה גם דוד אחיה. היא זכרה כיצד בהפסקת

1930:

תלמידי בית הספר
במטולה בטיול עם המורה
אפרתי. עומדים מימין
לשמאל: דוד וינקלר, (?)
תחיה רזניק, המורה
אפרתי, שלום פיין; שורה
אמצעית: (?) שולמית
שעוני, מריטה וינשטיין,
מרים וינקלר, יעקב סנדלר;
יושבים: (?) עמיקם רובין,
עמוס אנטלר

האוכל הם טבלו את כפות הרגליים במים הקרים, ואחר כך המשיכו לצעוד ולשיר. כל הדרך שרו את "הרי את ארץ הנדחת..." וגרונם נצדד. "אֵילַת לֵנוּ בַגְלִיל, אֵל יִבְנָה הַגְלִיל..." ביתניה לנו בגליל, אל יבנה הגליל... גדרה לנו בשפלה..." כך חזרו וסקרו בשירה את שמות היישובים לפי סדר אלף-ביתי. זיכרונותיה הנעימים ממסעותיה בארץ היו לה לנחמה בימי סגריר. בתחילת נישואיהם שיתפו טוביה ומרים זה את זה בסיפורים: היא תיארה את הבניאס ואת הנוף הנשקף מפסגת הר התבור, והוא סיפר לה על העיר העתיקה בירושלים ועל נסיעותיו האחרות בארץ בתקופה שלאחר עלייתו.

מרים הכירה בערכה של היציאה למרחבי הטבע. טוביה, שלא יצא כילד למסעות רחוקים, שמח באושרם של הילדים בצאתם ובבואם, אך היה מתעלם מן המחיר שגבו בגין הטיולים. כשנוכח לדעת שקופת המשפחה ריקה, נהג להאשים את אשתו בבזבזנות. טוביה לא היה מעורה בעלויותיהם של טיול, שמלה, או תספורת, ומרים ידעה לנצל זאת בעת הצורך.

אהוד נכנס ומיד שאל את יהודית: "נו, סיפרת לה?"

היא הנהנה ובאותה נשימה המשיכה להתחנן: "בבקשה... אני אעזור לך ולא ארגיז ולא אתחצף. מבטיחה." אהוד כבר טבל את פרוסת הלחם במרק שאמו הגישה לו והביט בשתייהן, משאיר לאחותו הצעירה את מלאכת השכנוע. הילדים ידעו שמימון טיול לילד אחד הוא נטל עצום, על אחת כמה וכמה לשניים. כמו כן טיול נחשב כמותרות שגבו מההורים מחיר כבד נוסף – חרדה לשלומם של הילדים: היו ילדים שנשארו בבית על אף שלא היו להם אחים באותן כיתות ועל אף שלהוריהם הייתה היכולת הכלכלית. מרים השתתתה ליד הכיור, חושבת ומחשבת על מה יצטרכו לוותר. אמנם שרונה ודליה כבר גרות מחוץ לבית, אך זה לא מכבר נולדה אורית (שאת שמה הראשון בחרה שרונה ואת שמה השני – רחל – העניק לה טוביה לזכר דודתו האהובה). לפחות מצפים לה ימים רגועים יותר, הרהרה, ימים נטולי אמירות חוצפניות כמו: "את לא תגידי לי מה לעשות." לפני כל טיול היו הילדים משנים ממנהגם והופכים לנשמות טובות וטהורות, מקשיבים, עוזרים, מנקים, נמנעים ממריבות זה עם זה. שיתחננו קצת, אמרה לעצמה, שיתאמצו.

כעבור ימים אחדים מאמציהם השתלמו, מרים התרצתה, והילדים צהל. הטיול הצליח להידחק לראש סדר העדיפויות ולהשאיר אחריו ברשימה מצרכים חיוניים. מרים לא שיתפה את טוביה בבעיה, בשיקוליה לכאן ולכאן ובהחלטתה. היא הורידה את קופסת הפח הגדולה מהארון, מתחה את ידה לתוכה, ושלחה ממנה את הלירות הנדרשות. תחתית הקופסה נותרה שוב מיותרת, ומשמעות הדבר היא שבשבועיים הבאים יהיו הארוחות חדגוניות ומבוססות רק על תצרוכתם העצמית. טוב שזרעה צנונית ובצל, חשבה מרים. בקרוב יבשילו מלפפונים ועגבניות. את התשלום למכולת היא תנסה לדחות. אולי תיקח הלוואה מאחיה אברהם או מדודה פנינה, אחות אביה.

הילדים חיכו בקוצר רוח ליום הנסיעה. בבוקר הטיול השכימה מרים שלא כדרכה. היא ארזה בתיק צידה לשלושה ימים: לחם, גבינה קשה ומלוחה, ביצים קשות וקופסאות שימורים. המימיות כבר היו מוכנות ומלאות. שמונה ילדים עלו על הטנדר, המורה נכנס לקבינה, הנהג התניע, והדרך לטיול השנתי נפתחה לפי מיטב המסורת בשירה אדירה.

מרים הניפה ידה לשלום עד שהטנדר נעלם מעיניה במורד היציאה מהמושבה. הדאגה המכאיבה לשלומם עתידה לכרסם בה שלושה ימים ושני לילות. אולם לעת עתה נהדף אי־השקט שהתעורר בה מפני עניינים אחרים. היא שילחה את חיה לבית הספר ואת זהבה לגן, ושתייהן יצאו מהבית יד ביד, שעה שאורית התינוקת התעוררה ודרשה לינוק את ארוחת הבוקר שלה.

טיול לכפר גלעדי

יצאנו ממטולה בשעה 7.30 ואנו הגענו לקבוץ השכן, הוא כפר גלעדי. בכפר גלעדי בקרנו בגן החיות הקטן של הקבוץ וביחוד התפלאנו מהשקנאי, הנמיה, התנשמת, האיה ועוד. מכפר גלעדי ירדנו לתל־חי ובקרנו בקבר טרומפלדור וחבריו ומשם המשכנו את דרכנו לקרית שמונה.

בקרית שמונה בקרנו במשתלות, במאפיה האזורית ובבתי הספר, וביוחד התרשמנו מאפית הלחם.

את הקמח מנפים בנפה חשמלית ואחר לשים את הבצק והמים והשמרים במכונה משוכללת מאד, ולאחר שהבצק הותפח לשים אותו שנית (בידים) וחותכים אותו ועושים אותו בצורת חצי כדור ומכניסים אותו לחדר שהטמפרטורה בו שווה כדי שיעלה, ולאחר כל הגלגולים הללו מכניסים אותו לתנור כדי לאפותו.

מלאים רשמים חזרנו למטולה.

דליה ניישטיין כתה ח' מטולה

"הצופה לילדים",
אייר תשי"ג, 1953

לטיול יצאנו

פעמים רבות יצאו הילדים לסיורים רגליים באזור המושבה, פעם אחת טיילו בעמק בית שאן, בטיול אחר טיפסו על הר מירון, אף היה טיול בו הדרימו עד באר שבע. הפעם ארגן בית הספר טיול ליעד מיוחד במינו – ירושלים! הסיפורים שקרא המורה והשירים ששרו בכיתה בשבועיים האחרונים שלפני הטיול שלהבו את הילדים ועוררו בהם ציפיות. בעבור רובם היה זה הביקור הראשון בירושלים, וההתרגשות הייתה בעיצומה.

בשעת בוקר מאוחרת היטלטל הטנדר בשבילי השפלה, והשירה כבר מזמן גוועה. קשה

היה להירדם בישיבה על הספסל, ונדמה היה כי אין לדרך קץ. "מתי כבר נגיע, המורה?" שאלה יהודית, אך טרטור המנוע בלע את קולה. בצהרי היום הם הגיעו לתחנת הרכבת בלוד. מהרציף ההומה אדם טיפסו בתשואות לרכבת ונצמדו לחלונות. הרכבת צפרה ממושכות והחלה לנוע, כשגלגליה משתקשים בעליצות על הפסים. הנסיעה ברכבת הייתה חוויה חדשה ומסעירה. יהודית הביטה בנופים החולפים במהירות עד שענייה נעצמו. כשפקחה אותן ראתה את אחיה. הוא טלטל את כתפה והצביע לכיוון שאליו הפנו חבריהם את מבטיהם. פסי המסילה התעקלו בדרך העולה לבירה, ולמולם התגלו בתי ירושלים. קריאות התפעלות נשמעו מכל עבר. בעיניה של בת העשר נצצו דמעות, ושפתיה מלמלו: "אם אשכח ירושלים, תישכח ימיני." באותם הרגעים היא הבינה בדיוק כיצד חש יהודי אשר בא מהגולה הדוויה ועיניו שוזפות את עיר הקודש בפעם הראשונה בחייו, וחשה שלא תשכח את הרגע הזה לעולם.

אחרי שני לילות מחוץ לבית, ביקור בברכת השילוח ובמרתף השואה ותצפית על גבול ישראל-ירדן מהר ציון, לוותה השיבה לחיקה המוכר של המושבה בלא פחות התלהבות מן הפרידה. בשעות אחר הצהריים עלה הטנדר למרום המושבה ועבר ברחובה. גרונות ניחרים שאגו את השיר "הבאנו שלום עליכם", כדי שכל המושבה תשמע ותדע. האמהות מיהרו לצאת מן הבתים ורצו לקבל את האפרוחים שחזרו מאובקים ועמוסי חוויות וסיפורים ממסעם.

טיולנו לכפר נחום

בשבע בבוקר יצאנו ממטולה ובפינו שירה. שמנו פעמינו לכפר נחום. הדרך הייתה משובשת מאד והאוויר "קפץ" כל הדרך. לבסוף הגענו למחוז חפצנו. נויר איטלקי בגלימה ארוכה ושחורה דרש מאתנו כסף תמורת הכניסה. שלמנו לו ונכנסנו. שם ראינו את שרידי בית הכנסת היהודי. זה היה כנראה בית כנסת עצום. לעזרת הנשים היו עולים במדרגות רבות. זה היה בניין גבוה שעמד על עמודים. אמנם משרד העתיקות תקן את זה במקצת שלא יפול הכול. שם ראינו את מעשה ידיהם למעלה מ-2000 שנה. היו שם חיטובים באבן נפלאים. גם ראינו את כלי הבית הפרימיטיביים שהיו משתמשים בהם אז. הם עשויים מאבן בזלת שחורה וגדולים פי כמה מכלינו אנו. הסתכלנו בכל הדברים המופלאים והיפים האלה ושמנו פעמינו חזרה.

שרונה ניישטיין

כתה ח', מטולה

"הצופה לילדים",

13.6.51

פַת בֶּשֶׁם

בחצות היום נטלה מרים את ידה של אורית הפעוטה ומיהרה לצאת עמה ולעמוד בתור ללחם. בארץ לא היה אמנם מחסור בלחם וגם לא קיצוב על לחם, אלא שמטולה אולצה להיפרד משדות הפלחה שלה, וכך תמו בה ימי הגורן והאפייה הביתית בטבון. באין מאפייה מקומית הביאו את הלחם מדי יום ביומו מצפת, וכבר קרה לא פעם שהאספקה בשתי החנויות במושבה לא עמדה בביקוש. מרים חששה שמא תחזור הביתה בידים ריקות. הרגליים כאבו אך היא המשיכה לעמוד בתור. הלחם היה מרכיב מרכזי בכל ארוחה; אי־אפשר היה לוותר עליו.

כששני כיכרות לחם בידה חזרה מרים הביתה ומיהרה לפרוס אחד מהם ולהכין כריכים טריים לחיה, ליהודית ולאהוד.

בזמן ההפסקה ישבה חיה, תלמידת כיתה ב', על אבן בפתח בית הספר, וציפתה שאמה תופיע במורד הרחוב ובידה הכריך המיוחל. "או, הנה אמא שלך השמנה באה," הודיע לה אחד הילדים, מושך את השי"ן שב"שמנה". ילדה אחרת, גבוהה ושרוכית, צחקקה בלעג. חיה חרצה לשניהם לשון, ורצה לקראת אמה ופגשה אותה ואת אורית באמצע הדרך, ליד השלט "פנסיון יפה". היא נטלה את הלחם הטרי והרך הפרוס בנדיבות, ובדילוגי ניצחון חזרה לבית הספר, הנגיסה הראשונה כבר בפיה. מרים נכנסה ליפיצ'קה כדי לספר לה מה כתבו היום בעיתון.

כשהילדים חזרו מבית הספר ערוכה הייתה על השולחן ארוחת צהריים חמה, נתונה בכלים הבשריים. מרים הכירה את העדפותיהם של ילדיה. היא המיסה במרק נתח שומן כדי שתהיה זו ארוחה בשרית, וכדי להפיח במרק ניחוח עשיר ולהציף בו עיגולים זהבהבים. לתוך צלחת המרק שלה היא הייתה שוברת מצה. לפעמים טיגנה חביתת נקניק – נוסחה מנצחת לארוחת צהריים מהירה ומשביעה שכל הילדים אהבו. מדי פעם עלו על השולחן כרוב ממולא במעט בשר ובהרבה אורז, או מג'דרה או קרעפאלאך או פירה לא לגמרי מעון. בארוחת הערב היו אוכלים לחם טבול בשמן, או לחם עם לימון כבוש בשמן, בצל ירוק שנקטף משולי הגינה, וירקות אחרים שנזרעו בחקורה. לעתים קרובות הציעה מרים פרוסת לחם עבה מרוחה בחמאה או מצופה בפרוסת גבינה צפתית, ביצה קשה, זיתים ולבנייה. בימים טובים הייתה המנה העיקרית חלבה או דג מלוח או דג מעושן. ומי ששתה כוס חלב – היה מקבל קוביית שוקולד. הילדים עיוו פניהם ובלעו את החלב הטרי בלגימה אחת ארוכה.

כל עוד היו פרות ברפתם – נחשבו מוצרי החלב לנחותים משום שהיו מובנים מאליהם. הילדים אהבו מיני מזונות שקונים ולא כאלה שעושים בבית, ושטעמם נמהל בטעמה

החמצמץ של עבודה כמו חליבה או חביצה. כשמרים הכינה חמאה סובב בתורו כל אחד מהילדים את הידית של חובץ החמאה האדום, עבודה שנמשכה שעות ארוכות, לעתים אף לתוך הלילה. בסופו של התהליך התקבלה חמאה עתירת שומן וטעמים בגוון צהוב, אך אף לא אחד מיוצריה הצעירים מיהר להתלהב ממנה.

המזון העשיר בסוכרים ובפחמימות נשרף בפעילות ומילא את הילדים באנרגיה, ואילו אצל מרים הוא הלך והצטבר. היא עבתה והתרחבה עד כי המראה הקבועה בדלת הצרה של ארון הבגדים כבר לא הספיקה לה. ההריונות התכופים תרמו להשמנה אף הם. "נו, מי שמנה יותר?" היא הייתה שואלת, "היא או אני?" והילדים מדדו בעיניהם או העלו בזיכרונם את מידותיה של האישה שאת שמה ציינה או שעליה הצביעה בעת שישבו על המרפסת. הם עיבדו את המידע בראשיהם הצעירים, ופלטו את התשובה שזיכתה אותם תמיד בנקודות: "היא!"

לעומת זאת משקלו של טוביה, בעבודתו הסיזיפית, כמעט שלא השתנה עם השנים. פימת שיבה וכרס של יושבי כורסה הוא לא זכה לגדל, אולם כעת, בגיל ארבעים ושמונה, כתפיו שחו, וקומתו שהרשימה בימי נעוריו התקצרה. הוא נראה היה מבוגר בהרבה מכפי גילו.

ספראטור: מכשיר
שהפריד בין החלב הרזה
לבין השמנת. מכל אחד
משתי הפיות ניגר מרכיב
אחר של החלב.
בית האיכר, מטולה

הנזכחות של סבתא

החריצות והצורך להוכיח הצלחה, לא "לבייש את הפירמה", נטעו בילדים מוטיבציה להתמיד בלימודיהם ולהושיט עזרה בבית.

סבתא רבקה שלטה בעניינים מרחוק באמצעות דיווחיה של אמא. הייתה לכך תמורה: מדי פעם שלחה סבתא דרך הדואר ציונים לשבח לילדות הטובות. פעם אחת היא שלחה שרשרת זהב עם תליון מגן דוד וטבעת לב. היא אף צירפה מכתב והסבירה: "אלה דמי חנוכה לזהבה כי היא ילדה טובה שעוזרת לאמא ולומדת טוב."

שרונה הייתה קשורה לסבתא יותר מכל אחיה. היא התגוררה עמה, וזכתה לטיפול ולפנינוקיה. למעשה גידלה סבתא את שרונה מגיל ארבע־עשרה עד גיל שמונה־עשרה והשפיעה עליה באישיותה המיוחדת. שרונה למדה מסבתא יידיש, והפנימה את עיקרי חכמת חייה.

באחד מימי ההורים חיכתה שרונה בקוצר רוח לשובה של סבתא מבית הספר. לבסוף נכנסה רבקה הביתה, סגרה אחריה את הדלת, וניגשה להכין לעצמה תה במטבח. "נו, סבתא, מה המורים אמרו?" שאלה שרונה בקוצר רוח.

"אהה", אמרה סבתא ולא פירשה.

"מה זה 'אהה'? מה הם אמרו?"

סבתא לגמה מהתה הרווח בשפתיים חשוקות ואמרה: "אהה. נו, מ'זייט אַלטע אידענע, מה, שהמורים יעשו לה מצב רוח רע? בטח שיגידו דברים טובים!"

כשם שמעולם לא נידבה מילה של שבח לילדיה שלה, כך נהגה גם עם נכדתה. גם דודה חנה, כתלמידת בית ספר, צריכה הייתה בשעתה לסחוט מאמה את המילים הטובות שהרעיפה עליה המורה ביום ההורים. אם יצאה מפיה של רבקה מחמאה, היה זה בעקיפין בלבד. למשל, היא הייתה מספרת שפגשה בחנות אישה אחת וזו אמרה לה: "אח, הלוואי שהילדים שלי היו כמו שלך." כך נהגה סבתא רבקה בהקפידה על הסייג הידוע: יהללך זר ולא פוך.

קמח ותורה

בשנת 1953 עלתה שרונה לכיתה י"א, ודליה התחילה ללמוד בכיתה ט' בבית ספר "דב הוז" ולגור בפנימייה דתית לבנות, "בית צעירות מזרחי", בתל אביב. הלימודים התאפשרו תודות לסטיפנדיה שקיבלה דליה ממשרד החינוך, סטיפנדיה שהוענקה לה בזכות הצלחתה במבחני הסקר הארציים. עם זאת, המגורים בפנימייה והכלכלה היו יקרים, וגיוס הסכום לתשלום חייב את טוביה למכור פרה. בבית במטולה הורגשו היטב התוצאות של אובדן אחד ממקורות ההכנסה, אולם מרים וטוביה העמידו את השכלת ילדיהם בראש סדר העדיפויות. הרעיון לשלוח גם את דליה לנתניה נדחה משום שהם לא רצו להכביד על רבקה, הם האמינו שהיא תתקשה לכלכל שתי ילדות. כך קרה שלמעשה דליה הייתה הראשונה שהתנתקה מהמשפחה כדי ללמוד בפנימייה.

הפנימייה הייתה יפה ומטופחת, האווירה בה נעימה ותרבותית, והבנות נחמדות ומחונכות, אבל כל זה לא הקל כהוא זה את קשיי הפרדה מהמשפחה ואת ההתאקלמות במקום זר.

באחת השבתות באה שרונה לבקר את אחותה הצעירה והתארחה בחדרה. דליה הכירה לה את חברותיה והראתה לה את הכיתות, את חדר האוכל ואת הגינות, אך לא שיתפה אותה בצערה. לא סיפרה על תחושותיה כלפי המשמעת הקפדנית וכלפי המעבר החד מהמושבה לעיר, מחיי משפחה לחיי פנימייה. אחותה הבינה ללבה: הוריהן עשו מאמצים עילאיים כדי שתוכלנה להמשיך ללמוד; הן לא העזו להתלונן.

בשנות החמישים ניטעו במושבה מחדש תפוחים ואגסים. טוביה היה מבין הראשונים שנטעו ב-1954. הוא נזקק למזומנים כדי לרכוש את הנטיעות, ואנשי כפר גלעדי הציעו לקנות ממנו את הסוסה היפה והחסונה שלו. טוביה סירב להצעה משום שעתה היה זקוק לסוסה לחריש שנהג לעשות בין השורות, ועבודה רבה עוד הייתה לפניו. יפה וינשטיין, חברתה הטובה של מרים, ניהלה קופת גמילות חסדים, וממנה הלוותה לבני המושבה שנקלעו לקשיים כספיים. נטיעת המטע של טוביה התאפשרה בזכות הלוואתה של יפה בסכום שחסר לרכישת השתילים.

תקווה חדשה פיעמה בלבו של טוביה. הוא השקיע את רוב שעותיו במטע, ואהוד סייע לו. בימי הקיץ הם היו מובילים מים בשתי חביות שהציבו על עגלה רתומה לסוסה. טוביה הוביל את סוסתם לבור גשמים גדול שהבריטים יצקו את הדפנותיו שלו בבטון, והורה לאהוד לזרוק לתוכו את הדלי הקשור לחבל. אהוד שלשל את הדלי הריק לבור והעלה אותו מלא, ואז נטל אביו את הדלי ושפך את המים לחבית. הנער הוריד והעלה,

והאב הרים ושפך דלי אחר דלי עד שהמים הניגרים מילאו את שתי החביות. למניעת נזילות כתוצאה מטלטלות הדרך, כיסה טוביה את פתחי החביות בשקי יוטה, והידק אותם בחישוקי ברזל. הם פנו למטע שותקים. עתה ניצלו את הזמן למנוחה ולהסדרת הנשימה. כשעברה העגלה בין שורות העצים השקו טוביה ואהוד גומה אחר גומה. בכל פעם ארכה השקית המטע יום שלם של עבודה מתישה.

למחרת כבר חלחלו המים, אבל האדמה סביב הנטיעות הייתה עדיין לחה. כדי למנוע התאדות מהירה הם פיזרו עליה אדמה יבשה.

כעבור ארבע שנים החלו העצים להניב מעט. מהשנה החמישית נמכר הפרי בשוק המקומי, למלונות מטולה.

שבעה זני תפוח נטע טוביה במטע בן חמשת הדונם – אסטרופן אדום שמולדתו כנראה ממקום בשם אסטרופן ברוסיה, בן דיוויס, דלישס, יפי-רומא, אין כמוהו, מלכת הרנטים שפריו הקטן הריח כבושם וטעמו היה נפלא, ווינטר בננה שפריו הצהבהב היה נטול טעם או ריח – שבעה זנים שנעלמו כעבור שני עשורים ופינו מקומם להרכבות חדשות.

שמיניות באוויר

בקיץ חלתה דליה במחלה שלא זוהתה ומשום כך לא טופלה כראוי בשלבים הראשונים. היא אושפזה כשהופיעו נפיחויות ברגלה והיא התלוננה על כאבים איומים. אף על פי שהרופאים לא הצליחו לאבחן את הסיבה למכאוביה, החליטו לגבס את הרגל. כשפרצה המחלה אף בברך השנייה סברו שמדובר בשחפת, ודרשו מרבקה שתחתום על אישור לנתח. סבתא התנגדה נחרצות, והוציאה את דליה מאישפוז כדי שתוכל להיבדק אצל רופאים פרטיים.

דליה עברה לנתניה ומעתה דאגה סבתא רבקה לשתיים. המומחים שאליהם לקחה את דליה קבעו: דלקת פרקים. הילדה טופלה בכמויות אדירות של אספירין, ובהוראת הרופאים שכבה במיטה. חודשים עברו עליה במיטת חוליה, ובינתיים השרירים התנוונו, הגוף נחלש, והמנוחה הטוטאלית לא הועילה לפרקים כלל. לפעמים התלוותה שרונה לביקורים אצל הרופא וישבה בחדר ההמתנה. חלק מהבדיקות הפולשניות, כמו שאיבת נוזלים מן העצם, נערכו ללא הרדמה. דליה צרחה מכאבים בחדר הטיפולים ושרונה שישבה בחוץ בכתה, נכמרו רחמיה על אחותה.

במשך כל אותם החודשים הלעיטו הרופאים את דליה בתרופות שונות ומשונות. ואז התגלתה תרופת פלא חדשה שצפנה בחובה הבטחה להבראה – הקורטיזון. על המשפחה היה לייבא את התרופה מארצות הברית באופן פרטי, ובליט בַּרְה מכר טוביה פרה. בבית במטולה הורגשו היטב התוצאות של אובדן אחד ממקורות ההכנסה, אולם כבדה שבעתיים הייתה הדאגה בלב ההורים הרחוקים לשלומה של דליה.

סבל בל יתואר הגיע לקצו בזכות הקורטיזון. הנפיחות בפרקים ירדה, ודליה חזרה בהדרגה לתפקוד. דודה חנה רשמה אותה לשליש השני בכיתה 'ב' בית הספר הדתי "בר אילן" שבנתניה, ודליה עשתה מאמצים להגיע לבית ספר, להתרכז, ללמוד ולהשלים את שהחסירה. שרונה, שעזרה לטפל באחותה ונכחה בתהליך החלמתה, לקחה אותה עמה למסיבות ולערבי חברה, דאגה לעודד אותה וניסתה להקל עליה בכל דרך שעלתה על דעתה. אולם ככל שדליה התחזקה והתאוששה החלה נוכחותה בבית סבתא להעיק על שרונה. כמעט שלוש שנים בילתה שם כבת יחידה, ולפתע חייבת הייתה לחלוק הכול עם אחותה.

שרונה התחילה את השמינית במשנה מרץ. השנה האחרונה והמכריעה של בית הספר התיכון הייתה לפניו, והיא הכינה את עצמה להשקעה מרובה בלימודים לקראת בחינות הבגרות. דליה לעומת זאת הייתה שקועה במשימה שונה לחלוטין – השיבה לחיים, כלומר לחיי החברה. דליה היפה והמצודדת קשרה קשרים עם בני גילה. סוף־סוף, אחרי תקופה

ממושכת של בידוד, קרץ לה העולם בחיך רחב. החירות לנוע כאוות נפשה, להתיידד, להיות מוקפת ידידים ומחזרים – הייתה יקרה לה יותר מאי פעם. באחד מהערבים, כשהחשכה ירדה כבר על העיר, הייתה סבתא מודאגת מאוד: "איפה דליה? היא אמרה לך לאן היא הולכת?" שאלה את שרונה. "סבתא, שאלת אותי כבר עשר פעמים. אני לא יודעת. היא לא סיפרה ואני לא שאלתי." זו לא הייתה הפעם הראשונה שדליה מאחרת לשוב הביתה ושסבתא מסתובבת בבית כארי בסוגר: "שרונה, כבר מאוחר. אני מבקשת ממך, תצאי לחפש אותה." שרונה מלמלה משהו בתרעומת וקמה, משאירה על השולחן את המחברות והספרים פתוחים.

"למה זה מגיע לי? רק צרות יש ממך," טענה כנגד אחותה כשמצאה את הנערה האובדת בבילוייה. לעצמה חשבה שמצד אחד היא מבינה אותה, אך מן הצד האחר, עם כל הרצון הטוב וההתחשבות שהיא מנסה לגלות כלפיה, אחותה משיבה לה רעה תחת טובה, מציקה לה, ומפריעה לה ללמוד.

משובות הנעורים של דליה התחילו עוד קודם שעברה לגור אצל סבתא. בחופשת הקיץ לפני שהתחילה ללמוד בתל אביב הוזמנה דליה לבקר בחיפה אצל דודה אטקה. יום אחד, כשאחז אותה שיעמום, היא יצאה להתאוורר מעט בשכונה. כשחזרה אטקה הביתה לא מצאה את דליה ולא הודעה ממנה. השעות נקפו ודליה עדיין לא שבה. אטקה יצאה לחפשה ופגשה את אחת השכנות.

"אולי ראית את האחיינית שלי במקרה?"

"שמע ישראל," ענתה השכנה תשובה מצמררת.

כביש ראשי, ילדה בלונדינית יפה... תסריטי אימים החלו להתרוצץ בראשה של אטקה. "דליה, דליה," היא קראה ותרה אחריה ברחובות. אך ללא הועיל. אטקה חזרה הביתה, והילדה עדיין לא הייתה שם. "מה אני אעשה, מה אני אגיד לאבא שלה," התחילה לבכות. כשהגיע אלימלך הביתה שמע מיד על אובדנה של האורחת. "שמעתי בחוץ מוזיקה, כנראה שיש מסיבת ריקודים, אולי היא שם?" הציע.

"אז למה היא לא אמרה לי? הרי לא הייתי סוגרת אותה בבית, לא הייתי כועסת, למה לא? שתלך."

אלימלך יצא, וחזר עם הילדה ההוללת. דודה אטקה שחררה אנחת רווחה.

ובנתניה – בתוך שעה קלה חזרו הבנות הביתה. שרונה שבה ללימודים, ודליה זכתה לגערות הסבתא. מאוחר יותר התיישבה הפוחזת על מיטתה ושרה לעצמה את אחד מלהיטי אותה תקופה. בבית הקטן הוקצה לשתייה מרחב מצומצם משותף. "דליה, בחיך, תני לי ללמוד, אני מנסה להתכונן לבחינה באנגלית." דליה השתתקה והוציאה מהמגירה שלה חבילת מסטיקים. עברו כמה דקות. שרונה נאנחה בקול רם, ושלחה מבטים מזרי אימה לעבר אחותה שעצבנה אותה בלעיסותיה הקולניות.

השנה המשותפת בנתניה עברה בחריקות ובצרימות. בסופה התגייסה שרונה לצה"ל. במהלך לימודיה של דליה בכיתה י"א נהגה סבתא לסנן ולהדוף חלק מהמחזרים של נכדתה, משום שלא רצתה לראות את הילדה נפגעת, אך לא הייתה בטוחה שתצליח לעמוד תמיד על המשמר. היא החליטה לרשום אותה לכיתה י"ב בבית ספר לאחיות בעפולה בתקווה

שנכדתה תרכוש מקצוע. דא עקא, זו לא הייתה הבחירה של דליה. כמו כן הלימודים היו תובעניים, והחלק המעשי חייב עמידה ממושכת על הרגליים. הכאבים חזרו, והברכיים התנפחו. כשביקשה דליה לחזור לתיכון "בר אילן" טען מנהל בית הספר שצברה פיגור בלימודים ושהמלגה אינה מובטחת לה עוד. דליה שיגרה למשרד החינוך בקשה לאישור המלגה מחדש, אולם בינתיים נקראה להתייצב בלשכת הגיוס ונקבע לה תאריך גיוס לצה"ל. המכתב המאשר לה המשך מלגת לימודים התקבל ביום שבו התחיילה והחלה מסלול חיים אחר.

פוטו סטודיו תלפיות
Photo Studio Talpich
מלפא, סומרי, טל. 67672

1956:
שרונה במדים
בחתונתה של שלוזה
פיין, עם נסיה סנדלר

מקווה ישראל

בגיל ארבע־עשרה ניתק חבל הטבור בחריפות מבהילה. גם אהוד, כמו אחיותיו לפניו, עזב את הבית. נכפה עליו להתמודד עם חיתוך חד וכואב מכל המוכר והידוע בבִּרְכַּה החמימה, לקפוץ ראש למי הים הקרירים, ולשחות כאחד הדגים. ביום האחרון של החופש הגדול יצאו אהוד ודליה מנתניה. היא – גדולה ממנו בשנה וחצי – התלוותה אליו, רשמה אותו ללימודים ב"מקווה ישראל", נפרדה ממנו וחזרה לתל אביב.

בלילות הראשונים בכה אהוד לתוך הכר. הגעגועים נגסו בו. אבל גם הוא – כאחיותיו לפניו – לא התלונן. הוא ידע שהוריו חוסכים מעצמם כדי שימשיך ללמוד בבית ספר מכובד ובפנימייה איכותית. הוא לא היה ילד מפונק, אלא שלפרקים התגנבו ללבו הרהורים, ונדמה היה לו ששכחו אותו, שאין מי שמתעניין בו, אין מי שדואג לו, אין מי שיבוא לבדוק מה שלומו. פעם בשלושה חודשים הגיעה גלויה מאמא. בינו לבין עצמו תהה כיצד זה שהוריו האוהבים הגאים בו כיהלום שבכתר אדישים לכך שהוא כבר אינו גר בבית.

בשבתות שבהן נסעו חבריו הביתה, נסע הוא לסבתא בנתניה, ושם פגש את שתי אחיותיו הגדולות. שרונה שירתה אז בסרפן (צריפין), ודליה למדה בתיכון בנתניה. לפעמים הגיעה אמא לביקור בנתניה והזדמן לו לפגוש אותה. הוא היה מתפלל בבית הכנסת שבו עלה לתורה בבר המצווה שלו, והדבר פוגג במעט את תחושת הזרות. בבית הכנסת היה פוגש את משה גרליק הנתנייתי, חברו לספסל הלימודים.

באחת מהשבתות שבהן יצא אהוד מ"מקווה" נסעה סבתא לחיפה, ועל כן שם פעמיו אל אחד מדודיו בעיר, שם תמיד קיבלו אותו בשמחה.

"אולי תאכל משהו", הציעו.

"תודה, אני לא רעב", אמר אהוד וחש שבטנו הולכת ונדבקת לגבו מרוב רעב. הבושה, כך התבהר לו, חזקה מהרעב. באותה השבת אכל כזית, חושש להטריד את הדודים ולהיראות כנער מורעב, ובטנו הצמוקה נאנקה.

בחנוכה, בפסח ובחופש הגדול היה חוצה תלמיד "מקווה" את הארץ ועוגן בנמל הבית. לעתים הגיע עם חברים עירוניים. אהוד חש בושה ומבוכה לנוכח מצבו של הבית הבלוי, תנאי הסניטציה הגרועים ומראה החצר המוזנחת. אבל אורחיו דווקא אהבו לבוא למטולה הקרירה והפסטורלית, ולחיות לשעה קלה את חיי האיכרים האמיתיים.

פעם אחת חופשה בת שבוע בבית תמה, ואהוד הרים עוגן כדי לחזור לשגרה ב"מקווה". הדרך הייתה ארוכה, האוטובוסים אטיים והנסיעה מייגעת. אם יצא בבוקר יגיע בערב. בחניות הביניים הקצרות התבייש לעזוב את מקומו באוטובוס ולרדת להטיל את מימיו.

כל הנסיעה התאפק, התפתל וסבל. בכוחות אחרונים הצליח לשאת את שלפוחיתו הגדושה ל"מקווה".

המעברים מהבית לפנימייה נדמו כמשוכה גבוהה. בלילות הראשונים שלאחר חזרתו משבוע בבית היה מתקשה תמיד להסתגל מחדש. היה בוכה על משכבו כאילו היה זה לילו הראשון בלי אמא. בחלוף הזמן התרגל. החברים, העבודה והלימודים שאבו אותו לתוכם.

1956:
טיול בבגדי חאקי.
אהוד עומד שני מימין

אהוד חוזר הביתה?

כשאהוד עמד לסיים את שנת הלימודים הראשונה ב"מקווה" חלתה דליה, ועל ההורים היה לשאת בהוצאות בעבור הביקורים אצל הרופאים, הטיפולים והתרופות. כשהגיע אהוד הביתה לחופשת הפסח הודיע לו אבא שהכסף נגמר: "הלימודים ב'מקווה' יקרים. בשנה הבאה תלמד בכפר גלעדי."

הבשורה נחתה על ראשו כדלי של מים צוננים. שנה קשה הייתה מאחוריו: הוא שרד את מבחני החניכות שהבוגרים מעבירים את האליפים, וסוף־סוף התאקלם וראה עצמו כחלק מהחבורה שטוותה תכניות לשנה הבאה. דווקא עכשיו עליו לעזוב?

טוביה חפר אז את הברכה של כפר גלעדי. הוא הורה לבנו לפגוש אותו בקיבוץ כדי שיפגיש אותו עם האחראי לרישום תלמידים חדשים. אהוד הגיע, אבל טוביה עבד ולא יכול היה ללוות את בנו, על כן אמר לו: "חפש את ישרוליק לוי, הוא רפתן וגם מורה. תגיד לו מי אתה, ושאתה רוצה להירשם לבית הספר." אהוד נאלץ להתגבר על ביישנותו. הוא הסתובב בקיבוץ ושאל לאותו לוי. לשמחתו הרבה התגלה ישרוליק כאדם נחמד מאוד: "אָהָה, אז אתה הבן של טוביה? אין בעיות, נקבל אותך לבית הספר שלנו," הוא צחק בטוב לב וטפח על כתפו של הנער. אחר כך הושיבו באחת הכיתות וראיין אותו בקצרה.

בשבת פגש אהוד בבית הכנסת במטולה את אברימל'ה וינגוט, בן הרב, שלמד אף הוא במרכז הארץ. "ומה התכניות שלך?" שאל אותו אברימל'ה לאחר שהתעניינו זה במעשיו ובלימודיו של זה. אהוד סיפר לו על השינוי בתכניות ועל נסיבותיו. "מה, אתה הולך לקיבוץ חילוני?" תמה בנו של הרב וקבע: "אני אסדר לך קיבוץ דתי!" בעקבות שיחה זו אכן קיבל אהוד הזמנה להיבחן בקיבוץ בארות יצחק ואף התקבל לשם.

לקראת החופש הגדול נפרד אהוד מחבריו לפנימייה, וכל שנותר לו היה להעביר את חפציו האישיים מ"מקווה" לקיבוץ. כשארז נכנס המדריך לחדרו ושאל לשלומו. "אני נפרד מ'מקווה'," אמר הנער והוסיף, "באתי לקחת את הדברים ולעזוב. אין לנו כסף, ואני מוכרח להמשיך ללמוד." המדריך נדהם. מקובל היה לחשוב שמשפחותיהם של ילידי הארץ אמידות, בייחוד לגבי בני המושבות רווחה הסברה שהם מבוססים ושאינם זקוקים לתמיכת המדינה ומוסדותיה.

"אתה לא הולך! אני אסדר לך שלא תשלם, יהיה בסדר," כך הבטיח, וכך קיים. המדריך דאג לכך שהוריו של אהוד קיבלו סיבסוד ללימודיו ב"מקווה" ממוסד עליית הנוער. מאחר שנוצר קשר עם מוסד זה, ידעה מרים לפנות אליו כדי שיהודית תלמד בכפר הנוער הדתי שבכפר חסידים, וכדי שחיה תוכל ללמוד בקיבוץ שלוחות. בזכות ההקלות בתשלומים הדרך

להשכלה תיכונית נסללה גם בעבור אחיותיו הצעירות של אהוד.
במהלך ארבע שנות לימודיו התיכוניים ביקרה שרונה את אהוד מדי פעם, ודליה
הגיעה לביקור כשהייתה חיילת. שתיהן גם כתבו לו מכתבים מעת לעת. אבא ואמא התגעגעו
מרחוק אך לא הביעו את רחשי לבם לפניו. הם סמכו עליו שיסתדר, ומעולם לא ביקרו
אותו, לא בשנה שבה ויתר על חופשת הפסח, לא בימי הורים, לא למסיבות סוף שנה ואף
לא לטקס חלוקת התעודות בסיום התיכון.

בית, בואי, בואי הברוכה

בתקופה שבה התחיילה שרונה, דליה ואהוד למדו מחוץ לבית, נשארה בבית במטולה החבורה הצעירה: יהודית, חיה, זהבה ואורית. יהודית, ילדת הסנדוויץ', ניהלה את העניינים ביד רמה ובלשון חדה כתער. אחרי שנים של הקשבה לאחיה הגדולים וצפייה בהם, היא מילאה סוף־סוף את תפקיד הבכורה. עד שתגיע לגיל ארבע־עשרה ותצא אף היא ללימודים, היא תמצה עד תום את ההזדמנות שנפלה בחלקה, ואף תשכלל את השיטה.

יום שישי הגיע, ועמו המשימה הקבועה: ניקוי חדרי הבית. יהודית חילקה הוראות. זהבה מיהרה לבצע. זהבה הבינה שכדאי לה לחבור לבעלת הכוח, ולמדה שמי שעוזר זוכה בחיבתם של ההורים ושל הסבתא המדווחת מרחוק. לדעתה של חיה לא היה קשר בין הדברים. היא האמינה שאת האהבה שמגיעה לה תקבל ממילא, ולא הייתה מוכנה להישמע להוראות. לחלוב עם אמא את הפרות? היא מוכנה בחפץ לב, אבל מתורנות הניקיון הייתה חומקת בעקשנות. יהודית הקפדנית לא הייתה מוכנה לסבול זאת. היא בעצמה נהגה לשטוף אפילו את רצפת בית הכנסת מדי פעם, על כן חשה שיש לה הזכות המוסרית לדרוש מאחותה השתתפות במטלה המשפחתית.

חיה התבצרה במריה, יהודית וזהבה הקשיחו את עמדותיהן, לא יכלו להשלים עם השתמטותה הכרונית של אחותם, וניסו להפוך את העקוב למישור. כשדליה הגיעה הביתה לחג היא השתלבה במאמצים לאלץ את חיה להבין שהיא איננה יחידת סגולה: "אז מה אם קוראים לך על שם סבתא חיה?" ניסתה לאלץ את הסוררת.

כשחיה נולדה כבר נודע לטוביה מה רע ומר היה גורלם של הוריו ובני משפחתו שנספו בשואה, והוא קרא לבתו על שם אמו האהובה – חיה.

כאשר שרונה החיילת הייתה מגיעה הביתה הסתתרה חיה מאחורי גבה, ויהודית לא העזה לנסות להבקיע את החומה בצורה בדמות אחותם הבכורה. בקלות חזרו שרונה ודליה – הפעם באמצעות מלחמות הדור הצעיר – למחנות שייסדו בימי ילדותן. "את חושבת שאבא יגן עלייך? נדמה לך?" הטיחה דליה בחיה.

"חיה בִּיילֶע ניכשטיק בִּיילֶע," זימרו יהודית וזהבה.

הצרה הייתה שהמאמצים לשבור את רוחה המרדנית גרמו לחיה לשכלל את דרכי השתמטותה, ויצרו לה הזדמנויות נהדרות לשיפור כישרון המשחק הטבעי שלה. זהבה בת השש חזרה על מה ששמעה מיהודית בעבר: "מה את חושבת, שאת מלכת הבית?" אבל יהודית עצמה לא צריכה הייתה להסתפק בצעקות; היא הייתה מכה בעוז, חוטפת מכות בחזרה ואו־אז נועצת את ציפורניה בזרועות אחותה עד זוב דם, זאת על פי שיטתה של דליה.

חיה ידעה שלמרות כל מה שיגידו אחיותיה – לאבא יש באמת יחס מיוחד אליה, והיא צרחה בכאב: "כשאבא יבוא אני אספר לו מה עשיתן לי," השתחררה מלפיתתן וברחה. לפעמים שינתה חיה את הטקטיקה ועשתה עצמה מתעלפת: לא זזה ולא עפעפה עד שאחיותיה השתכנעו שהפעם אולי באמת מדובר במוות ממשי והפסיקו להכותה. מרים חשה לילדתה המעולפת, שָערה סתור ועייניה עצומות, והתחילה לצעוק בחרדה: "היא לא נושמת, היא לא נושמת." כך קרה שחולשתה של האם המבוהלת שיחרר לא פעם את חיה מעבודה.

פעם אחת נקטה חיה אופן פעולה שונה: היא ברכה, מצאה מקלט אצל חברתה רותי וינשטיין, וחילתה לאביה. הוא כבר יפרע את חובה, חשבה. כשאבא עלה למושבה ועבר ליד בית חברתה, הצטרפה אליו חיה וגוללה באוזניו את מסכת ההשפלות שספגה בבית. מיד שנכנסו הביתה כמעט התלקח מחדש הריב, אבל טוביה קטע אותו באיבו ואמר: "לז' אִיר אופ! תריבו – אני אוריד את החגורה," והוא כבר פתח את האבזם כסימן לנכונותו לעשות כן. לא היה זה איום סרק בלבד; מי שזכה בילדותו לחוש על בשרו את זעמו של אבא היה אהוד. המסר עבר, וכוחו ההרתעתי של טוביה נשמר במשך שנים רבות. אולם דבר שלא ידעו הבנות היה שטוביה לא היה מממש את האיום. הוא זכר את הפעם שבה סטר קלות לשרונה בילדותה המוקדמת, סטירה שגרמה לה לדימום מהאף. באותה תקרית הבין באחת שביחסי הכוחות מול ילדיו גם מכה חלשה מבחינתו עלולה להיות מסוכנת. בכל מקרה, די היה באיום כדי לשתק אותן מפחד, והריב גווע באחת. חיה באה על סיפוקה, וכך גם אחיותיה, שהשתכנעו בכך שאבא העמיד את הבורחת במקומה, כלומר באותה סירה עם ילדיו כולם.

ריב מתון התנהל מאוחר יותר, לקראת כניסת השבת – מי תצחצח לאבא את הנעליים ומי תגהץ לו את הבגדים. ממלאכות נחשקות אלה לא היו משתמטים. בחלקה של חיה נפל לגהץ את חולצת השבת הלבנה שאבא לבש לבית הכנסת. כשסיימה לגהץ היא הגישה לו את החולצה בשביעות רצון. "בואי בּוֹבּוֹנצ'לה," קרא לה, נישק את מצחה ושר ביידיש שיר שיצא מלבו, כאילו הרשה לזיכרונות ילדותו לפלוש לחיי ההווה. שעה שאבא התקלח צחצחה והבריקה זהבה במרץ את נעלי השבת החומות שלו, אלה עם התפרים המעוינים מלמעלה. טוביה כבר היה לבוש בבגדיו הטובים כשנכנסה זהבה הקטנה ונעליו בידה. הוא הביט בבתו וחש איך דאגות החול מִפְנוֹת מקומן לגאוה של אב שילדיו מכבדים ואוהבים אותו. כשעיניו רכות הוא קירבה אליו ואמר: "אוי, טעכטערונצ'לה," בואי אני אתן לך נשיקה בראש. הוא אחז בראשה בשתי ידיו ונשק לה על מצחה. היא התמוגגה. טון דיבורו הנינוח של אבא, חיכוך החם ומילותיו הטובות היו הפרס הגדול שלמענו כדאי היה לעבוד ולטרוח. הבנות נהגו להתלוות לטוביה לבית הכנסת, ובדרך היו מתווכחות ביניהן מי תשא הפעם את הטלית. בינו לבין עצמו חייך טוביה בשביעות רצון ולבו התרחב – ילדיו באים אתו לבית הכנסת. כמה מבני דורו הגיעו לתפילה באופן קבוע, אחרים מדי פעם בפעם, אולם בני גילם של ילדיו לא נראו בבית הכנסת אלא בשבתות שבהן עלו לתורה חבריהם בני המצווה. הולך ופוחת הדור, חשב. הבנות חשו שהן שייכות לזן נדיר ומיוחד, ובחגיגות היו פוסעות לצד אביהן, כפות ידיהן הקטנות נבלעות בידיו הענקיות.

¹ תעזבי אותה² טעכטער – בת

סיפורים ליד השולחן

החופש הגדול הגיע אבל זהבה וחיה לא נסעו לנפוש כי העבודה במטעים העסיקה אותן משעות הבוקר המוקדמות עד שעות הערב. חברותיהן טיילו ושיחקו חופשיות כציפורי דרור בזמן ששתיהן קטפו או מיינו את הפרי, או העבירו צינורות להשקיה. הבנות עבדו כל הקיץ וציפו בקוצר רוח לחופשת סוכות, בה יוכלו לנסוע לשבוע לדודה בנתניה.

"הי, זהבה, זהבה," צעקו לה החברות מהרחוב. היא יצאה לפתח הבית. "את באה לשחק אתנו?"

"לא, אני עוזרת לאמא שלי," אמרה, וללבה איימה להסתנן נימה של קנאה. היא הניפה ידה לשלום ונכנסה הביתה. נכון שהחופש קורץ, אבל אמא זקוקה לה. העזרה שהיא מושיטה בבית חיונית. יש לה תפקיד, יש לה אחריות.

המאמץ השתלם כאשר בתום ארוחת ערב שבת, סביב השולחן, היה טוביה זוכר לציין לשבח את בנותיו ואת עבודתן: "אָהה, זהבה ילדה טובה, עזרה לאמא בבית", "יהודית לומדת טוב", "חיה עזרה לחלוב", כך היה מרעיף עוד כהנה וכהנה מחמאות על כל אחת מהן. והן שתו בצמא את המילים הטובות שלהן ציפו וחיו.

טוביה שכח לרגע את קשיי הקיום – את הדרישה מאיכרי המושבה להפריש קרקע לטובת הרחבת היישוב וקליטת משפחות עולים, את הפקעת אדמותיהם לטובת קיבוץ משגב עם, את תחושת הניצול ואת כובד התשלומים וחוסר התמורה. הוא שר את השירים האהובים עליו והילדים הצטרפו: "ניִטָּה ניִטָּה שוֹלֵם, שוֹלֵם הַחוּלָם, אֵי יֵי ניִטָּה ניִטָּה בימבום בום." כשהבטן מלאה ולפני שהעיניים נעצמות עוד הספיקו הילדים לשמוע את אבא מספר איך ניצח את הגויים בכפרים בחוף לארץ בכוחו האדיר וכיצד פילס דרכו בין ההמונים שעלו לאוניה. בנוסטלגיה נזכר באוניה המרופטת שהביאה אותו ארצה עוד לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. הוא השתייך אז לקבוצת ה"צדקוביאנים", שנקראה על שם שתדלן שחיפש מטעם הברון הירש בני נוער יהודים שיעלו כחלוצים לארץ ישראל. "צידקוב זה עבר בכפרים של גליציה," סיפר אבא על מסע שיכנוע הצעירים לעזוב את הגולה ולשוב לארץ האבות המתחדשת. במסעו הגיע השליח גם לדזבינאץ, כפר קטן אשר למרגלות הרי הקרפטים בגבול פולין-אוקראינה. טוביה הצעיר שמע את סיפוריו של השליח הנלהב, ואלה קסמו לו. טוביה התוודה לפני ילדיו על כך שמעולם לא היה אידאליסט, לא ציוני ולא קומוניסט, אלא אדם פשוט ומעשי. בשעה שצעירים אחרים הצטרפו לתנועות נוער כמו גורדוניה, השומר הצעיר או עקיבא וחלמו על ירושלים, הוא לא דמיין לעצמו עתיד אחר מלבד הקמת משפחה ועבודה מאומצת בכפר הפולני הקטן לצד הגויים שלפעמים

התנכלו ליהודים אך לרוב סחרו עמם ועבדו אצלם.

הילדים הטו את אוזניהם ואבא המשיך לספר: "צידקוב ראה שהתלבטתי, והציע לי לבוא לעיר בה ישבה הוועדה של הברון הירש כדי שאראה כמה רבים האנשים שרוצים לקבל אשרת עלייה לפלשתינה." טוביה שמע לו ובא מתוך סקרנות. כאשר נוכח במו עיניו עד כמה הביקוש רב, הוא חשב לעצמו שזו בוודאי עסקה כדאית, והחליט להירשם בו במקום, ובדחף רגעי נכנס לתור הארוך שבו עמדו המקווים לעזוב את פולין ולעלות לארץ הקודש. פקידי הברון הירש התקשו לעמוד בעומס. אנשים דחפו וצעקו משום שעמדו שעות ארוכות במשרד צפוף ובחדר מדרגות טחוב. רגע לפני שהתחילה להתרחש שם מהומה השליט טוביה סדר בקולו הסמכותי ובחוזק ידו. לא עבר זמן רב עד שהתקדם בעצמו לראש התור, "ארץ ישראל זקוקה לבחורים צעירים, חסונים ובריאים כמוך," אמרו לו יהודים מבוגרים שעמדו לפניו, ופינו לו את מקומם. הוא חזר הביתה בשעת לילה מאוחרת והודיע להוריו שהוא עולה לארץ ישראל.

את סיפור האונייה הכירו הילדים היטב, אך בכל זאת ביקשו לשמוע אותו שוב ושוב. הם אהבו לדמות בעיני רוחם כיצד אבא יוצא מכפרו בכרכרה רתומה לשני סוסים ועולה בטורקא על רכבת לנסיעה שנמשכה לילה שלם. רק בצהרי יום ראשון הוא מגיע לנמל אודסה ורואה את ההמונים שנדחקים עם צרורותיהם כדי לעלות לאונייה רעועה שעגנה בים השחור. עיניים בורקות פערו מולו ילדיו כשסיפר טוביה איך בכוח הזרוע הצליח לדחוף ולפלס לו דרך בהמון, נחוש לעלות. דמיינו אותו – נלחץ ונדחק, עובר וחותר בין אנשים רבים במעילים ארוכים, הגברים חובשים מגבעות, הנשים עוטות מטפחות, מזוודות בידיהם... ולבסוף הוא מטפס ועולה בכבש האונייה שתפליג למרחקים ותביא אותו אליהם, אל ילדיו, המחכים לו כאן, בבית במטולה... הפליגו בדימיונם ונרדמו.

יהודית חשה מאוימת מלמעלה ומלמטה: גם דליה וגם חיה רבו אתה. סבתא הכריזה על הפסקת אש, לפני מבצע קדש ואחריו

והזמינה את יהודית אליה לחודש בחופשת הקיץ כדי שתצטנן קצת מרוחות הקרב ותבלה על חוף הים עם בני הדודים. בנתניה הזכירה סבתא לילדה שיש לה זכויות אצלה משום שהיא קרויה על שם אתל שור-גולדנברג, אמה של רבקה. את השם הלועזי "אתל" הפכו ל"אסתר" העברי, והחליפו גיבורה אחת – שסובבה את ראשו של מלך נכרי – בגיבורה אחרת, אשר כרתה ראשו של מצביא נכרי אחר. ללא כל קשר לנשים הגיבורות, הייתה יהודית מרוצה מאוד מייחודיותה בעיני סבתה. הדודים, שצינו את יום הולדתה של אמם, קיבלו הודעה חגיגית: הפעם חוגגים גם לנכדה ממטולה שנולדה אף היא בתאריך הולדתה של סבתא. יהודית הייתה מאושרת, בייחוד משום שבדיוק באותה השנה חגגה את יום ההולדת השנים-עשר שלה, ואלמלא סבתא מי היה שם לב שהיא כבר בת מצווה? באותו חופש גדול, כששבה יהודית הביתה, עלו היא ואהוד על תגלית מרעישה – לזהבה, אחותם הקטנה שעולה לכיתה א', יש קליטה מדהימה למילה הכתובה, היא בעלת כושר למידה נהדר, ואפילו נהנית לשמש להם כתלמידה. יהודית מצדה תמיד אהבה ללמד, המורים אפילו המליצו עליה כמורה פרטית לפני הוריהם של התלמידים שהתקשו בלימודים או שנשרו מבית הספר, והיא התייחסה לשיעורי העזר הללו לגמרי ברצינות. יהודית ואהוד רכנו מעל ארון ירוק, גדול ונמוך שהכיל בתוכו בגדים והיה סגור בבריח. זהבה ישבה עליו והתכופפה כדי לכתוב במחברת שאחיה נידבו לה. המורים הצעירים היו נרגשים לגלות מחדש דרך עיניה של תלמידתם את עולם המילים המסקרן שנחשף לפנייה לראשונה. הנה כי כן, תודות לקייטנת הכתיבה, עוד לפני שדרכה כף רגלה בכיתה א' כבר שלטה זהבה ברזי האלף-בית.

חודשיים בלבד הספיקה זהבה לבקר בבית הספר טרם פרוץ מבצע קדש. אמנם הקרבות נערכו בסיני, בגבול ישראל-מצרים, אולם כוננות הוכרזה בארץ כולה. יתרה מזאת, הגבול עם סוריה הוכרז כגבול חם עוד קודם לפרוץ הקרבות, על כן חייבו גם במטולה האפלה בלילות. ניתנה הוראה לכסות את החלונות בשמיכות, ואם חלילה בצבץ אור קטן מיד דפקו הנוטרים בדלת וציוו לכבותו. החשכה הסמיכה הטילה אימה על זהבה הקטנה, ויהודית הסכימה לישון לצדה במיטה, רגליים לראש. אבא היה בתורנות שמירה שגרתית, אמא כבר נרדמה, ויהודית וחיה סיפרו סיפורים ושיתפו את זהבה במשחקי לילה שהמציאו. הן חדו חידות כמו: "איזה שם משפחה מתחיל בסמ"ך?" ; "כמה שמות משפחה עם למ"ד יש בצד הרחוב שלנו? וכמה בצד השני?" ; "כמה חיה את מכירה?" כל אחת מהן מנתה בלב,

ומי שהכירה יותר פירטה. יהודית וחיה פטפטו, ובינתיים נרדמה זהבה כשהיא מחבקת את גלי אחותה, וכך ישנה כל הלילה.

גם לאחר שתמה התקופה החשוכה ניצלה חיה את פחדיה של זהבה, ופרטה על המיתר הרגיש. די היה בכך שהתגנבה מאחוריה לעת ערב ואמרה לה: "החושך בא", וכבר ברחה אחותה, מבוהלת ובוכייה, אל אמא. בערבים חזר לדלוק אור החשמל, ורגע כיבוי האורות נדחה בחדר השינה, משום שלאף אחת מהבנות לא היה חשק לצאת מהמיטה החמה כדי ללחוץ על המתג.

"חיה, תורך!" אמרה זהבה לאחותה שהעמידה פני ישנה.

"לא, זה התור שלך, למה שאני תמיד אכבה?" מלמלה חיה כמתוך חלום.

"אני כיביתי שלשום ואתמול יהודית. היום תורך!" נמשך הוויכוח.

"אם לא תכבי אני אפחיד אותך", פקחה חיה את עיניה וניסתה איום שנחל הצלחה עד כה. אבל זהבה התעקשה, וחיה קמה. חשכה מוחלטת השתררה בבית. בדרכה למיטתה החלה חיה להשמיע קולות מזרי אימה: "אהה, החושך בא... אני אוכל אותך." זהבה צרחה במלוא גרונה, ונשבעה שתמיד תכבה את האור בעצמה אם כך תוכל להציל את עצמה מהמורא שהטילה עליה אחותה.

מצע נוסף שעליו צמחו פחדים היה בית השימוש. המצאות גאוניות כמו נייר טואלט, אסלה וניאגרה בוששו להגיע לבית משפחת נישטיין. גם בשנות החמישים המאוחרות, כשכל אלה כבר היו בנמצא בכל שיכון בארץ, עדיין נמשך מסעם של בני הבית לבית השימוש שבחצר, חמושים בעיתונים או בשלל מלחמת קדש – מחברות מצריות שאותן הביאה שרונה משירותה בדרום. בקצה החצר, ליד הקיר שהפריד בינם לבין חצר הבית שבו התגוררו גרג'ה ואשתו, היה בור־ספיגה מפחיד. מה שהפך אותו לבית שימוש היה צריף העץ שדופנותיו לא נגעו בקרקע. מפעם לפעם – כשהתמלא הבור – חפר אבא בור חדש, והצריף נדד לאורך הקיר. מלבד עומקו של הבור ואפלוליותו, היה התרגול משחיל את ראשו ברווח שמתחת לדופנות הצריף ולא חס במקורו המנקר על אף ישבן. לצעירים שבבני המשפחה היו בחצר הגדולה עוד כמה אפשרויות לשחרור השלפוחית, כך שלא פעם נמצאו פינות רטובות גם באזורים אחרים לא ייעודיים של החצר.

כאשר לשרונה מלאו עשרים ואורית הייתה בת שלוש מכר טוביה פרה לשחיטה כדי שיוכלו סוף־סוף לבנות מה שנקרא אז "נוחיות". אורנר התקין בצמוד לבית חדר שירותים ומקלחת שהועמדו על יציקת בטון, וחיה חרטה עליה את שמה ואת השנה – 1957.

1958: אורית בן, מימין:
חיים קינד, מירה הורביץ,
אורית נישטיין, צביקי
הורביץ, יצחק וינגוט

1958: במהלך שירותה בחיל
הים באילת פגשה את בינימין,
איש צבא קבע, גבוה ומרשים,
ונישאה לו. היא השתחררה
מצה"ל והחלה לעבוד באילת
כמורה בבית ספר דתי. בתמונה:
דליה ובינימין בחתונתם, סבתא
רבקה, מרים וטוביה

בדומה למשקים חקלאיים אחרים, גם במשק נישטיין נזרקו מעט מאוד דברים לאשפה. כמעט כל דבר עבר תהליך של מיחזור ונוצל עד תום: כלים

אולי נעזוב?

ובגדים, מכשירים ועיתונים. קליפות של ירקות ופירות למשל התחילו דרך חדשה בגלגולם כמזון לעופות, וגללי העופות והפרות הפכו לזבל אורגני שפוזר במטעים. הפחים המרובעים שהכילו כל אחד עשרים ליטרים של שמן שימשו כשהתרוקנו לצרכים שונים בבית ובמשק. טוביה הפך אחד מהם לקופת הכסף של המשפחה, והניח אותו מעל הארון. שם טמן את משכורתו מכפר גלעדי ששולמה לו פעם בחודש על בסיס שכר יומי. הוא חלם למלא את הקופה בשטרות ובמטבעות, אך למעשה לא הצליח למלא אפילו את תחתיתה. בשמונה השנים שחלפו מאז מלחמת השחרור חייתה המשפחה מסוף חודש לסוף חודש. על אף העוני לא שרר רעב. בחצר התגוררו שלוש פרות, להקת תרנגולות, ברווזים פטפטנים וברבורים. מרים והילדים טיפלו בהם. לביצים, לחלב ולגבינות לא היה שוק קרוב, הם שימשו בעיקר לתצרוכתם העצמית.

בד בבד עם המאבק לקיום הגיעו ממס ההכנסה מכתבים חוזרים ונשנים. מדי פעם מוכרח היה טוביה לוותר על יום עבודה, לנסוע לצפת ולהילחם בבירוקרטיה, כי לא היה לו ממה לשלם מס והוא נמנע מלצבור חובות. באחת מאותן נסיעות הוא התלווה ליוסף לויט שהיה אז ראש מועצה ושעזר לו להסביר לפקידי מס ההכנסה את מצבו. באופן חד־פעמי ויוצא דופן חזר טוביה מנסיעתו באותה הפעם במצב רוח מרומם. באותה הזדמנות הוא גם הצליח למכור מתוצרתם וקנה לילדים ממתקי סומסום.

אבל המכתבים ממס הכנסה המשיכו להגיע ולהציב דרישות שאינן מציאותיות. ביטוח לאומי היה בחיתוליו, ובהשקפת העולם של המשפחה לא נכלל המושג לתבוע תמיכה. אחיה של מרים הקימו משפחות, הצליחו בעסקיהם והשתקעו בנתניה ובחיפה. סבתא רבקה המשיכה להגיע למטולה כדי לעזור, אמצעי התחבורה אמנם השתפרו, אך היא בעצמה לא הפכה צעירה יותר. סבתא והדודים מנתניה חשבו שמוטב היה לו מכרו טוביה ומרים את משקם במטולה ורכשו משק חקלאי באחד ממושבי השרון, במקום שיש בו די אדמה המתאימה לעיבוד, בקרבת השווקים העירוניים ומשפחתם המורחבת התומכת.

במושב השיתופי בית יצחק נבחנו מועמדים חדשים. הדודים דוד וברוך וינקלר נסעו, מילאו את הטפסים, הגישו את הבקשה, וקבעו למשפחה ריאיון. טוביה לקח יום חופש, ונסע עם מרים ושרונה לריאיון. חברי הוועדה התרשמו מניסיונם רב השנים בחקלאות, ורשמו לפנייהם פרטים אחדים כמו גיל האב, מספר הנפשות במשפחה והרכב המשפחה – כמה בנים וכמה בנות. השאלות העידו על הכיוון שאליו נושבת הרוח. טוביה ומרים התאכזבו

מתגובתם המסויגת של חברי המושב. כעבור כשבוע נסעו הדודים לבית יצחק וקיבלו את התשובה של ועדת הקבלה. התשובה, כצפוי, הייתה שלילית.

במקביל לחיפוש משק חלופי פירסמו הדודים מודעה בעיתונים בניסיון למכור את המשק במטולה. הקונים הפוטנציאליים הסתובבו בבית ובחצר והתרשמו שלא מדובר במציאה. לבעלים לא היה במה להתהדר, ולמרבה הצער גם לא היו ברשותם האמצעים להשביח את ערכו של הנכס המזדקן. אף אחד מהבאים לא המשיך להתעניין ברכישה.

הדודים הגיעו למטולה, ישבו אצל ברנר ודיברו על המצב. "נו, מעוניין?" ניסו לשכנע אותו לקנות את האיכרות. ברנר היה בעל בית מלון ומכולת במושבה, ושיווק בטנדר שלו פירות מתוצרת המושבה לחנויות במרכז הארץ. כמקומי הכיר את המצב מקרוב, אז מדוע שירצה להיכנס לעסק שלא הוכח שיש לו עתיד? "אני לא אקנה", אמר, "לא, זה לא בשבילי. אבל אני באמת מציע שיעברו לנתניה. אתם צריכים לתמוך בהם." אהוד למד זו השנה השנייה ב"מקווה ישראל". החופש הגדול התחיל, והוא נסע לנתניה

שבעת האחים לבית
משפחת וינקלר: דוד,
אברהם, חנה, ברוך,
יהושע, מרים ומנשה

כתחנת ביניים בדרכו צפונה. סבתא הראתה לו מודעה קטנה שגזרה מהעיתון ובה נכתב "משק למכירה בבית הלוי". היא נתנה בידו כמה גרושים בעבור כרטיס הנסיעה למושב שציין אז עשור להיווסדו, והורתה לו: "תיסע, תבדוק אם זה משק טוב, אם יש פרנסה." האוטובוס עצר לא הרחק מגבול ישראל-ירדן. מקרוב נראה בית הלוי כיישוב נידח לא פחות ממטולה. "זו אחריות גדולה, מה אני מבין בזה?" תהה הנער כשירד מהסס מהאוטובוס והנהג האיץ בו כדי שיוכל לסגור את הדלתות ולהמשיך משם הלאה. הבית

שעמד למכירה היה מט לנפול, וקוצים יבשים וגבוהים הקיפו אותו. חצר המשק הייתה סגורה מאחורי שער ברזל חלוד נעול בשלשלאות כבדות, ונראתה כגרוטאה. לא היה לאהוד למי להפנות את שאלותיה של סבתא משום שהביקור לא תואם מראש. הוא הסתובב במושב ובשדה סמוך ראה איכר קוצר עשב בחרמש, ולידו נער ג'נג', גבוה בראש או יותר מאהוד, קוצר עשב גם הוא. אהוד ניגש אליהם ושאל על המשק שעומד למכירה. את המידע שסיפקו לו ואת רשמיו דיווח לסבתו. המשפחה נשארה במטולה.

בשנה האחרונה ללימודיו ב"מקווה ישראל" גבה אהוד בבת אחת ואפילו השיג את בני גילו בקומתו. ארבע שנים חלפו מביקורו בבית הלוי. אהוד שירת כקצין בצה"ל ופיקד על מחלקת טירונים. אחד מחייליו הצעירים היה ג'נג'י תמיר מבית הלוי, שנדהם לשמוע ממפקדו – הגבוה לא פחות ממנו – את תיאור ביקורו במושב, משום שהתקשה להאמין שמדובר באותו נער צנום שפגש אז.

יפיצ'קה

יפה וינשטיין הייתה מבוגרת ממרים בכמה שנים, והידידות ביניהן נרקמה רק כאשר שתיהן כבר היו אמהות. ילדיהן למדו יחד והתיידדו גם כן. כשיפה התכוננה לבר המצווה של מוישל'ה בנה, הבטיחה לה מרים לעזור במריטת העופות ובהכנות האחרות. הן סיכמו שייפגשו אחר הצהריים בחצר הבית הנטוש של חינקה סתריקוב, שם לא היו צריכות לדאוג בשל הבלגן והלכלוך שמשאירה מריטת הנוצות. מרים בוששה לבוא, ויפה נכנסה לקרוא לה. דלת ביתה של מרים הייתה פתוחה כתמיד, והבית היה שקט וריק. כשנוכחה לראות שמרים ישנה, יצאה יפה והתחילה במלאכה בלעדיה. באותה עת כבר הרכיבה מרים מכשיר שמיעה. ברוך אחיה, שהיה אף הוא כבד שמיעה, קנה לה את המכשיר לאחר שנוכח בפלאי הטכנולוגיה בעצמו. היא נסעה למעבדה בחיפה כדי שיתאימו לה מכשיר, והייתה חוזרת לשם מדי פעם כדי לקנות סוללות. היה זה מכשיר גדול, כבד ומגושם שאיים לחולל מהפכה בחייה. כמו עיוור שרואה לראשונה בחייו, חשבה מרים, המומה מרעשי הרחוב בהדר הכרמל: צפירות, מכוניות, אנשים מדברים, תגרינים צועקים – עולם אחר. עד מהרה הכבידו עליה הרעש וההמולה. היא התקשתה להסתגל אליהם אחרי שנים כה רבות שבהן הורגלו אוזניה לשקט. כשהילדים צעקו ורבו, כשהייתה מצוננת בחורף, כשהלכה לישון וגם ללא סיבה מיוחדת – הייתה מכבה את המכשיר או מסירה אותו ומתנתקת מרעשי העולם.

כעבור זמן מה התעוררה מרים בבהלה. מה השעה? היא קמה מיטתה ורצה מתנשפת ומתנשמת לחירבה של חינקה. יפה כבר מרטה לבד את כל העופות כמעט.

"למה לא הערת אותי? רציתי לעזור לך", הצטערה.

"זה בסדר, יש עוד הרבה מה לעשות", אמרה יפה.

מרים התיישבה, והן סיימו למרוט יחדיו, ואחר כך ביתרו את העופות והכינו אותם לבישול. הן ישבו שם, בחצר הזנוחה, עד שהחשיך, וכל אותו זמן סיפרה מרים לחברתה על הדברים המעניינים שקראה בעיתון. ליפה הייתה חכמת חיים עשירה, היא הייתה מעורה יותר בחיי החברה במטולה ומעודכנת ברכילויות הטירות, אולם לא עקבה אחר ההתרחשויות שמחוץ למושבה; ואילו מרים לא החסירה אף מילה מן העיתון הצפוף. היו לה דברים רבים לספר על שקורה בארץ ובעולם, וגם כמה בדיחות טובות שליקטה. כשיפרה מרים על "מצב המלחמות", כדבריה, ציטטה יפה את אחת מהמימרות השמורות עמה: "אלוהים, תפחיד אותי, אבל אל תעניש אותי". מרים צחקה וגם יפיצ'קה. השיחה נעמה לשתייהן.

סרט מהחיים

בית המורים הצמוד לבית משפחת נישטיין הושכר לגרגל'ה, מפעיל הגנרטור, ולאשתו שהיו חשוכי ילדים. לגרגל'ה היה תפקיד נוסף – הוא היה מקרין הסרטים. אחד לכמה שבועות, לעתים חודשים, הגיעו למטולה גלגלי סרט קולנוע מהעיר הגדולה. זהבה רצתה כל כך להיכנס לבית העם ולצפות בסרט, עד כי הייתה מוכנה להחליף לרגע את הוריה בהורים אחרים שמציעים לה כניסה חופשית לסרטים. גרגל'ה חיבב מאוד את זהבה, שכנתו הצעירה, שהייתה תמיד מוכנה לפטפט עמו במאור פנים. "מה את אומרת, מרים, אולי אני אקנה ממך את הילדה שלך?" צחק. "נו, זהבה'לה? את רוצה?" שאלה מרים את בתה בחיוך, "כדאי לך, תראי סרטים בלי כסף ויהיה לך כיף."

"טוב, ענתה הילדונת ונכנסה לבית השכנים. כעבור שעה קלה חזרה, דמעות של חרטה וגעגועים עמדו בעיניה: "לא, לא רוצה סרטים ולא רוצה שתמכרו אותי לגרגל'ה," אמרה ומחתה דמעה.

כדי לראות משהו מפלאי הטכניקולור הציצו זהבה ואורית דרך חלון בית העם אם נשאר פתוח, ופעם אחת אפילו הצליחו לחמוק פנימה בחסות החשכה. יום אחד קיבלה אורית הזמנה להצטרף לחברותיה, שעמדו לנסוע לקריית שמונה לסרט. ביחד עמן חיכתה בקוצר רוח לאביהן שאמור היה להגיע במכונית המשא שלו. באווירה קולנועית-הרפתקנית הציעה אחת הבנות: "שימו את האוזן על הכביש ותשמעו אם אבא כבר עולה מכפר גלעדי." כמו במערבון ספגטי משובח נשכבה אחותה במחלצותיה על הכביש והאזינה לרחשי האספלט.

הישיבה באולם מול המסך הגדול והמרצד הייתה חוויה בלתי נשכחת. לא פחות מכך הייתה ההפסקה שבין שני חלקי הסרט. במזנון מכרו נקניקיות בחרדל, הריח מילא את חלל הכניסה הגדול, ובלוטות הרוק האיצו את פעולתן. אמא נתנה לאורית כסף שהספיק בדיוק למחיר הכרטיס, והריח היה בחינם.

פעם בשנה קרה הבלתי ייאמן – כל תושבי מטולה הוזמנו להקרנה בחינם, על חשבון המועצה, כדי לחגוג את חג השחרור והגאולה הישראלי, הוא יום העצמאות. תושבי מטולה כולה: נשים, גברים, זקנים וטף היו מתגודדים בבית העם כדי לצפות בסרט, לא חשוב איזה, לרוב אמריקני. אחד מן התושבים שהבין אנגלית גלגל את פס התרגום בצד המסך, אולם הצופים לא היו זקוקים לידיעת השפה כדי להבחין בכך שהכתוביות לא לגמרי מתואמות עם המתרחש בסרט.

זמירלי הזקן היה היחיד שנשאר בבית. לראשונה בחייו היה ברשותו מקלט רדיו, והוא

האזין לו. בקול ישראל הגישו תסכית לרגל יום העצמאות. המאזין החדש לא האמין למשמע אוזניו: מלחמה? קרבות? הרוגים? למרבה הצער, את החלק בו הקדים הקריין ואמר: "נשמיע לכם עתה קולות ממלחמת השחרור" – הוא החמיץ. זמירלי עזב את הרדיו ורץ החוצה נסער והמום. רחובות המושבה היו ריקים מאדם. הוא מיהר ודפק בכל כוחו על דלתות בית העם וקרא בשאגה: "אתם יושבים כאן והמדינה בוערת?!"

מה הטעם לחלב? אחת מהתרנגולות הובילה את אפרוחיה בחיפושים אחר ארוחת

בוקר. שער החקורה נפתח, וחיה הכניסה את הפרות ששבו מן המרעה חזרה לרפת. מוקדם בבוקר העירה אבא וביקש שתוציא אותן עד שהרועה יעבור ברחוב. בשעתיים שעברו משעת ההשכמה עד שעלתה השמש והתחילה לחמם את העולם ישבה הילדה לא הרחק מחומת האבן, ובנתה בתים וחומות מיניאטוריים מאבנים קטנות שאספה. הפרה בובה הייתה מעוברת, היא השמינה ואכלה כמות של שניים. העגלה גאולה נשארה קרובה לבובה. חיה יכלה לבנות לעצמה עולם חלומי שבו אין לה אחים, רק אבא ואמא, ואף אחד אינו מאלץ אותה לרחוץ כלים או לשטוף רצפה.

אהוד כבר למד ב"מקווה ישראל", ובימים שבהם הרועה לא הגיע התפקיד עבר אליה. היא הייתה מאושרת לבלות במרעה בכל הזדמנות, אבל אבא, שלימודים היו קדושים בעיניו, שלח אותה רק בלית ברירה. היא הייתה מוכנה לשהות יום שלם בשדה הפתוח ולשחק עם יצירי דמיונה במקום לשבת בכיתה עם ילדים שברובם היו גדולים ממנה (חלקם נשארו כיתה), ולא נחשבו בעיניה ברמה שלה.

מרים הוציאה את חריץ הגבינה שהתגבן בשק הבד והמליחה את מי הגבינה לצורך שימורה. בכל הזדמנות היא שלחה גבינות למשפחתה, אולם בכל זאת הצטברו אצלה עודפים. שבועיים לפני כן הרחיקה עד צפת כדי למכור את הגבינות, היטלטלה באוטובוס יום שלם וחזרה הביתה במפח נפש. הגבינה נמכרה במחיר כה נמוך, שעדיף היה לו זרקתה אותה ודי. בקושי כיסתה את מחיר הנסיעה, שלא לדבר על הטרחה. לפעמים נסעו אהוד או יהודית לטבריה או לצפת מצוידים בסל מלא גבינות, וניסו את כישוריהם בשיווק או שמא את מזלם. היא נאנחה לעצמה. טעם הגבינות והלבנייה כבר נמאס על הילדים, פיסת דג מלוח שקנתה בחנות הפכה ארוחה לחגיגית, ולא היה באפשרותה לתת להם אפילו חמישה גרוש לכוס גזוז. חיה עמדה לידה. מגיל צעיר היא אהבה להתבונן בהוריה כשחלבו וגם ניסתה את כוחה במלאכת החליבה, אבל אם מרים ביקשה ממנה עזרה בתחומים אחרים, בעיקר בניקיון, היא התחמקה במקרה הטוב, והגיבה בגסות במקרה הגרוע.

"חיה, תאספי ביצים", ביקשה אמא, וחיה השתתה מעט והתחילה לחפש ביצים בחצר ובחורים שבין ערמות החציר שבמתבן עד שגילתה איפה הטילו התרנגולות את הביצים. בינתיים קראה מרים לזהבה שתרחץ את חלקי הספראטור. היא ידעה שזהבה לא תסרב.

חסכוניות וחלומות

לאורך השנים עזבו משפחות לא מעטות את המושבה הנידחת, אולם אחדות מהמשפחות שדבקו בה הצליחו להיחלץ מהמצוקה הכלכלית, ולילדיהם נפתחו הזדמנויות חדשות לבילויים. אבא של דבורה עבד בייבוש החולה, עבודה טובה וקבועה עם משכורת מסודרת. אבא של נילי היה נהג אגד, ומצבם הכלכלי היה טוב. סרט למשל לא נחשב אצלן לחלום בלתי מושג. מדי פעם ציידו אותן הוריהם בשטר ורוד של חמישה גרוש, או אפילו בעשרה גרוש, שטר שצבעו תכלת, כדי שיקנו לעצמן גוזז או ארטיק בקיוסק של הוכברג. לעתים זכו גם זהבה ואורית כל אחת בחמישה גרוש, ויכלו להרשות לעצמן לא רק להתבשם בריח הסודה בטעם תות, אלא אף לשתות ממנה, ואפילו לקנות לעצמן מנה קטנה של גלידה.

לחברותיהן היו תיבות "דן חסכן" ואחר כך קופות "נוער חוסך", והבנק הרעיף עליהן מתנות. בפורים או בחנוכה למשל קיבלו החוסכות הצעירות כרטיסים להצגות בקריית שמונה או בראש פינה. גם אם מאוד רצו משהו לא חלמו בנותיה של מרים לבקש מה שהיה בגדר מותרות. אבל מרים הייתה ערה לכיסופיהן של הילדות להישבות בקסמם של מופעים לילדים, או ללמוד נגינה אצל מורה פרטי בקריית שמונה כפי שעשו חברותיהן. היא חיכתה לתקופה טובה יותר שבה תוכל לחסוך למען הגשמת קורטוב מחלומותיהן. כשהייתה זהבה בכיתה ח' החלה מרים להדביק בולים מיוחדים, מחיר כל אחד עשרה גרוש, בשני פנקסים אדומים של בנק הדואר. עברו שנים, הבנות בגרו, באחד הפנקסים חסרו שנים-עשר בולים בלבד, אולם אף אחד מהם לא נפדה, והבנות מעולם לא קיבלו כרטיסים להצגה או שי אחר לחוסכות.

ללא כל קשר להבדלים ברמת החיים, המשיכו בנות משפחת נישטיין לשחק עם חבריהם. אם אורית רצתה לרכוב על אופניים, היא הייתה שואלת זוג מהשכנים, שהיו ברשותם שלושה זוגות כמספר ילדיהם. גם כאשר הייתה רצה קלת-רגליים בעקבות הרוכבים, לא פלשו לימי ילדותה תחושות של קיפוח, כעס או התמרמרות. החום והאהבה מצד ההורים והאחים הגדולים נטעו בה ובאחיותיה הרגשה של שייכות, ולצד התחושה כי הן מועילות ותורמות למשפחה לא נותר מקום לקנאה ולמסכנות.

יהודית יוצאת לעצמאות

יהודית וחיה הלכו בערב לביתו של המורה. כמדי שבוע הוא הושיב את תלמידיו סביב הרדיו כדי שיאזינו לתכניתו

של מאיר הרניק ללימוד שירי ארץ ישראל. כששבו הביתה ופתחו את הפנקסים עם מילות השירים זייפו שתייהן בדואט באוזני זהבה. זהבה הקשיבה קשב רב וזייפה בעקבותיהן. בזכות אחיותיה למדה את מילות השירים מן הקלסיקה של הזמר העברי דאז, וגם היה לה בכל זאת מושג כלשהו לגבי מנגינותיהם. כשתם שיעור הזמרה השבועי החלה יהודית לארגן את הבית לשינה. אורית בת הארבע כבר שכבה לישון במיטתה, ועל הרצפה היו מפוזרים בגדים.

"מה זה?" הצביעה יהודית על הערמה שהתגוללה לרגליה.

"אני עייפה", מלמלה הקטנה.

"תצאי מהמיטה מיד", פקדה יהודית ומשכה אותה מבין המצעים. אורית הכבידה את גופה ולא שיתפה פעולה, אבל יהודית לא ויתרה לה, "נו..." היא הרימה ידה והחטיפה. אורית ייללה והרימה את הערמה שבה היו גם בגדיהן של זהבה וחיה, אבל היא כבר לא העזה להוציא מילה מפיה.

שנת הלימודים האחרונה של יהודית בבית ספר מזרחי מטולה התקרבה לסיומה. בני כיתתה היו נפגשים עם המורה בבית הכנסת בשבתות לאחר התפילה, ושרים מזמורים לשבת ושירים חסידיים. לא כל התלמידים הופיעו לשיעורי זכות אלה בדבקות כפי שעשתה יהודית. היא יכלה להתגאות בציון "מצוין" שקיבלה בתעודה בסעיף תפילה.

באותה שנה התקיים חידון התנ"ך בכפר הנוער הדתי שליד כפר חסידים, ויהודית התכוונה לקראתו כנציגת בית הספר. היא אמנם לא זכתה באחד מהמקומות הראשונים, אולם הכפר עצמו הותיר עליה רושם כביר. אף על פי שכבר נרשמה ל"מקווה ישראל" כאחיה אהוד, למחרת שובה מהחידון חזרה למשרדי "עליית הנוער" שבקריית שמונה ושינתה את הרישום ל"כפר הנוער הדתי".

בשבוע האחרון של החופש הגדול ליוותה מרים את יהודית לחנות של גרינוולד וקנתה לה שתי חולצות חדשות לפי בחירתה. כששבו הביתה ארזה יהודית את החולצות החדשות, כמה בגדים ואת התנ"ך שקיבלה לרגל סיום לימודיה בבית הספר במטולה. עם מזוודה קטנה בידה נסעה לבדה לחיפה, ומהתחנה המרכזית בחיפה לכפר הנוער הדתי. נערה בת ארבע-עשרה עצמאית ומלאת ביטחון עצמי נכנסה למשרדי הפנימייה, הציגה את עצמה ונרשמה. לאחר מכן הצטרפה לבני המחזור החדש שהתאספו באולם גדול שבו קיבלו את פניהם והסבירו להם מהו סדר היום בכפר: מחצית היום מוקדשת

לעבודה, ומחציתו ללימודים. הביתה יוצאים רק מדי שבת רביעית. יהודית הקשיבה ברוב קשב. הימים הראשונים היו מלאי געגועים, אבל היא לא בכתה משום שלא היה פחד בלבה. היא הייתה שלמה עם הניתוק ממשפחתה, וציפתה בשמחה לפרק החדש – לשנים היפות בחייה.

טוביה מרים חבילת
עשב בקלשון

162
אבן חדשה

עם אבא על העגלה

חיה בת האחת-עשרה וזהבה בת השבע שיחקו בחצר. כל אחת תחמה באבנים את הבית שיצרה לעצמה, בנתה שולחן וכיסאות זעירים, וקיבלה את אורחיה כשאחותה הגיעה אליה עם "הילדים". חיה הציעה שיחליפו ביניהן את הבתים, אבל זהבה לא הסכימה. הוויכוח הפך במהרה לריב, וזהבה הפנתה את גבה נרגנת ויצאה לרחוב. כמה רגעים אחר כך נשמעו מצהלותיה של זהבה: "אבא חזר! ...והביא אשכולית." טוביה הגיע מעבודתו כטפסן בבניין בית ההארחה החדש של קיבוץ כפר גלעדי, שהלך ונבנה בעבודה מאומצת. הוא לגם מים צוננים מהג'רה, ששימשה את יושבי הבית גם כשעברו לצינורות ולברזים, וחזה בהנאה בטקס העליז של קילוף האשכולית וחלוקתה. טוביה קיבל את הפרי כקינוח במטבח הזקנים בכפר גלעדי ושמר עליו למען ילדיו כמנהגו בקודש יום-יום מזה שנים. למעשה, עוד בפולין הוא עשה לו מנהג להביא ממתקים לבני דודיו הצעירים כשנפגשו מדי שבוע.

זמן המנוחה היה קצר, ואבא יצא לחצר כשהוא מפטיר לעברה של רעייתו שצריך לקצור עשב לפרות. חיה מיהרה לצאת אחריו לחצר, והתבוננה בידיו החזקות והסדוקות שרתמו את רצפה הפרדה אל יצול העגלה הכבדה.

"אבא, אפשר לבוא אתך?" שאלה חיה.

"גם אני, גם אני," הצטרפה זהבה למורת רוחה של אחותה שנגחה בה במרפקה אך לא הצליחה למנוע ממנה מלטפס למעלה. לפעמים שיחדה חיה את זהבה אחותה בחתיכת בזוקה כדי שתפסיק להזדנב אחריה ואחרי חברותיה, אבל עכשיו אולי מוטב שתבוא אתה ותיארח לה לחברה במשחקה בשדה.

אבא לא אמר דבר, והן פירשו שתיקה כהסכמה וכבר התיישבו על העגלה הרתומה. הוא עלה למושב, צקצק בלשונו, הניף את המושכות ויצא למארג'. במורד הדרך דרסו חישוקי הברזל אבנים קטנות על הכביש, והעגלה הזדעזעה והיטלטלה. צמיגי הגומי עדיין לא קנו להם מקום בעגלתו. הבנות שפניהן כנגד כיוון הנסיעה הוקפצו ללא כל הזהרה מוקדמת, וצחוקן הצטלצל עם כל מהמורה. הן השמיעו במקלה קולות "אההההה" ... שרעדו והצחיקו אותן עד דמעות. כשעמד אבא וקצר את העשב הן התרוצצו לידו בדילוגי תופֶסֶת בתוך העשבייה הגבוהה שבין העצים, וצווחו משמחה בכל פעם שמצאו צב או קיפוד. טוביה הרים בקלשון את אגודות העשב הארוכות, והעמיסן על עגלתו. כשסיים הניף את הבנות בזו אחר זו והושיבן על גבי הערמה הגבוהה, הירוקה והריחנית. רצפה משכה לאטה את המשא הכבד במעלה הגבעה, ושתי הנסיכות ישבו זקופות והביטו ממרומה של ערמת העשב, מחייכות מאוזן לאוזן לעבר נתיניהן – הילדים שעברו באותו זמן ברחוב. אח... היו נותנות הרבה כדי שרגע זה יימשך עוד ועוד.

ה-1 לספטמבר 1964:
טוביה נישטין אוחד במושכות
רצפה הפרדה. צולם ביום
שבו נולדה נכדתו שירלי
צילם: משה פרידן

מטמונים ואוצרות

גם כשהגדולים כבר פרחו מן הקן המשפחתי, בחגים התאספו והתייצבו ה"גוזלים" בבית. באופן די נדיר נעדר אהוד בפסח כשהיה תלמיד כיתה י"א. באותה שנה הוא לא ביקר במטולה במהלך תקופה של כחצי שנה: מחנוכה עד החופש הגדול. את ליל הסדר הוא עשה עם סבתא, בבית המלון של דוד מנשה בנתניה, ובחול המועד חזר ל"מקווה" ונשאר שם למשך החופשה כולה כדי לטפל בכבשים. מנהל הדיר יצא לחופשה וביקש מה"דירניק" שסמך עליו, כלומר מאהוד, לשמש מחליפו, תמורת תשלום כמובן.

לקראת ליל הסדר הייתה יהודית מגיעה מכפר הנוער הדתי, ומיד משנסת מותניה

ונרתמת במרץ לניקיונות. יהודית ידעה תמיד שהיא תהיה "בְּרִי" – אישה חרוצה שידעת לבשל ולנקות, שאוהבת לאפות ולתפור. מרגע הופעתה כמעט בלתי אפשרי היה שלא להיסחף ברוח הסערה שהכניסה הביתה. לכבד את החדרים, לצחצח חפצים, לחטא את הכלים – הידיים מלאו בעבודה. הילדים ירדו על הברכיים ועלו על סולמות כדי למרק ולאבק, לקרצף ולשפשף מן המסד ועד הטפחות, ולבער את החמץ. הבית רחש כוורת. אהוד עזר לאביו

אדר תשי"ח, 1958:
אהוד (עומד מימין) בדיר
של "מקווה ישראל",
בחורף שבו כל החברים
גידלו קרחות

לסתום בבטון את החורים החדשים שכרסמו העכברים שוב ושוב בתוך מילוי הטיח – אדמה מעורבת בזבל סוסים – שהוצמד בשכבה עבה לקירות האבן לפני יובל שנים. גם לאחר שסיידו בלבן איאפשר היה שלא להבחין בכתמים של תיקוני הבטון. יהודית הוציאה החוצה את מצבור ערמות הכביסה שמילאו עד אפס מקום את מיטת התינוק. היו בגדים שהמתינו שם מלוכלכים עוד מימי החורף הקרים שבהם כיבסה מרים את המינימום ההכרחי. האם ובנותיה הרתיחו את הכבסים בחוץ וכיבסו ביד, שפשפו על קרש כביסה ושטפו בתוך דוד גדול. שני החבלים שבחצר לא הספיקו למצבור השמאטעס, על כן נטלה זהבה את הכבסים הנקיים שיצאו מן הדוד ותלתה אותם על הגדר שבין הגינה לרחוב. היו ביניהם בגדים מרופטים, והיא התביישה שמא יראו ההולכים והשבים את החורים בתחתונים ואת המפה הקרועה, על כן קיפלה אותם והסתירה את הקרעים במחיר של ייבוש אטי יותר. משכבר ייבשו מיינה אותם יהודית וקיפלה הכול בסימטריה מושלמת. כאילו גוהצו עמדו הגופיות והחולצות זו על גבי זו כשורה של חיילים מתוחים במסדר, והוכנסו לשקיות שעליהן הוצמדו מדבקות: "חולצות של אבא – חורף", "גרביים של אמא", "שמלות של אורית", וכן הלאה.

בחדר השלישי מונח היה ארון ירוק שסידורו מדי שנה לקראת הפסח היה בבחינת הוצאת שפנים מן הכובע. ממגירותיו שלו הילדים בחדווה אוצרות כמו "זהבים" מוחלקים של סוכריות ושוקולדים, אבנים מצוינות למשחק חמש אבנים, כמה שברי כלי חרסינה צבעוניים, ואפילו כדורים של רובה צ'כי. מכסה הארון, אשר שימש בדרך כלל כשולחן, נפתח מלמעלה באמצעו, ולתוך חללו הוכנסו שקיות הבגדים הרבים שסידרה יהודית, עד שנותר נפוח ופעור פה. בניסיון לסגור את המכסה הירוק של הארון השולחני התיישבו עליו הילדים, ובמשקלם המשותף הוגפו כנפותיו וננעלו בברית. לערמות הבגדים שלא נדחסו לשם נמצא מקום במזנון הסלון.

הסדר המופתי עתיד היה להחזיק מעמד בקושי בימי חול המועד פסח, אך הדבר לא מנע מהבנות להשתדל לארגן את הבית ולייפותו עד כמה שרק אפשר. זהבה הבריקה בחול וחצי לימון את אגרטל הנחושת הגדול שבקדנציה הקודמת שלו שימש כתרמיל של פגז, והניחה בו עיריות גדולות שחיה קטפה בחקורה. לאחר מכן, כשם שקראה בזמנה סבתא רבקה לחברותיה, רצה זהבה לקרוא לחברותיה שלה, דבורה ונילי, כדי שיציצו דרך החלון הפתוח וייווכחו בעצמן עד כמה הבית מבריק, ועד כמה הסלון מריח נהדר.

מרים פתחה את המיטות בחדר השלישי, והצעירות קיבלו את פני אחיהם הגדולים ושמחו לקראת תשורותיהם. שרונה הביאה אגוזים מסוגים שונים, ביניהם אגוזי לוז קשים ועגולים ששימשו למשחק "זוג או פרד" ולבסוף פיצחו אותם והתענגו על טעמם המשובח; דליה ובנימין הביאו שוקולדים וגם קונכיות גדולות מן הים האדום שזכו לקריאות התפעלות לא פחות נלהבות. הגדולים הרימו את השולחנות מכל החדרים והצמידו אותם זה לזה בחדר הראשון, הרי הוא הסלון.

כולנו מסובים

ההכנות לקראת ליל הסדר הגיעו לשלב מתקדם. אהוד עלה בסולם הארוך, פתח את הבודים שבחדר הראשון, והגיש לאחיותיו את כלי הפסח מהחרסינה. מרים מרטה את העופות בחצר, מעל החבית, בעזרתה הנלהבת והיסודית של יהודית. כסיימו את מלאכתן בחצר הן נכנסו למטבח כדי להשלים את מלאכת הניקוי, הביתור ומיון האיברים. מרים בישלה את חלקי העוף, ויהודית טחנה את הדגים שמהם הכינה אמא את הגפילטע פיש המשובחים שלה. מאוחר יותר טרחה מרים גם על הקניידלאך ועל שאר מאכלי החג.

עשר חבילות המצות שנישאו אחת אחת מהמכולת נחו מעל ארון חדר השינה לצד חבילות של קמח מצה וסוכר. מרים הצטיידה במצות משום שסברה שמצה עדיפה על לחם. נדמה היה לה כי "לחם העוני" דל קלוריות בהשוואה לפרוסות הלחם הדשנות, על כן צפו שבירי מצה בצלחת המרק שלה בשבוע פסח בפרט ובימות השנה ככלל.

כשררף אבא את שאריות החמץ בחקורה, בצבצו ניחוחות ליל הסדר מבין הסירים ועלו באפם של בני הבית. חיה התחננה לפני אבא שירשה להם לאכול מצה, וזהבה עמדה מאחוריה, מצפה אף היא לאישור המיוחל. "לא!" הוא פסק, "לפני ליל הסדר – אסור." והן בלעו את הרוק וחיכו.

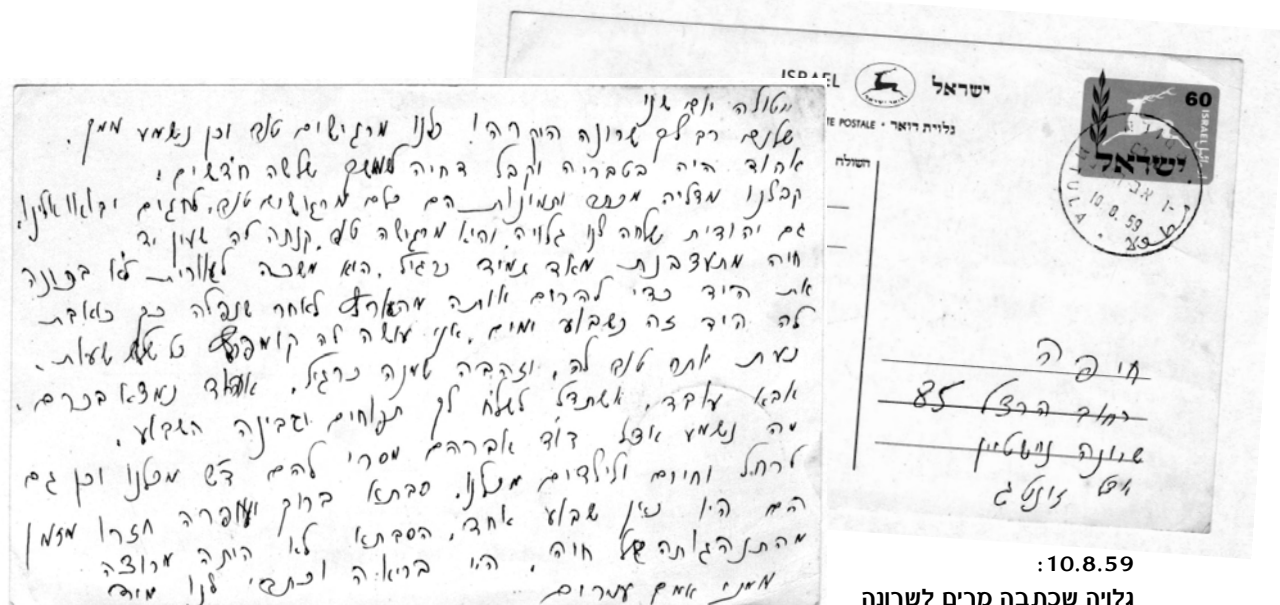
סיפורן של עוגות הפסח נחלק לשני עידנים – לפני שיהודית למדה בכפר הנוער, ומאז שהחלה לומדת בו. בתקופה ש"לפני" נאפו בבית עוגות הפסח ממצות. כמה מאכלים כבר ניתן לסחוט ממצה יבשה, מקמח מצות ומקמח תפוחי אדמה? חג הפסח נחשב בבית לחג דליל במיני מאכלים, ומשום כך את מלוא מרצן היו מנתבות הבנות לשיפור המראה החיצוני. הן היו עומלות על קישוטי העוגות, ואהוד שימש כשופט בתחרות "העוגה היפה". בתקופה ש"אחרי" הביאה יהודית את בשורת כפר הנוער הדתי. לא רק בפסח, בכל פעם שהגיעה הביתה הכניסה חידושים בתפריט. "תלומדי את אמא שלך לבשל", ביקש אבא כשלגם ממרק תפוחי האדמה והשמנת וכשטעם מעוגת הגבינה. גם טעים וגם מנצל את תוצרת החלב הביתית, מה צריך יותר? בפסח הביאה יהודית מתכונים חדשים לאפיית עוגות על בסיס ביצים וחלב, ורקחה רפרפות תפוזים ומיני תבשילים ומעדנים שעלו לראשונה על שולחנם.

הבית הדיף ניחוחות אביב וכולם התקלחו לפי תור. שרונה ודליה טרחו על איפור וגינדור מול המראה שהייתה קבועה בדלת האמצעית של הארון. זהבה עמדה והתבוננה בהן, מהופנטת מההכנות לטקס הגדול, ליל הסדר. היא עקבה בעניין אחר כל תנועה, ורשמה בראשה את השלבים, את שמות הפריטים ששימשו אותן, כל מילה שהחליפו ביניהן.

בערב ליל הסדר הסבו עשרת בני המשפחה סביב שולחן ארוך עטוי מפה לבנה, קערת הפסח במרכזו. בסרוויס החגיגי של פסח ובסכו"ם המבריק השתקפה שמחת בני הבית. לקטעי השירה הצטרפו בקול גדול קטנים כגדולים. ילדי השכנים, שבמשפחותיהם היה ליל הסדר טקס מזורז ועיקרו משתה וארוחה דשנה, יצאו מבתיהם לשמע השירה, והתגנבו לחלונות הבית כדי להציץ ולחזות בתופעה.

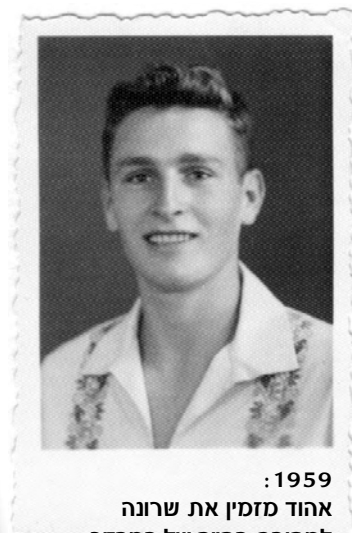
ובבית משפחת נישטיין שמחה רבה, שמחה רבה. המצוד אחר האפיקומן הגיע לשיאים חדשים מדי שנה בשנה. מישחי גנבה את האפיקומן מהגנבת שכבר גנבה אותו, הילדים התרצצו בבית וחיפשו בכל מקום, רק את הבלטות עדיין לא הרימו. לפתע נחשפה הגנבת, ואחיה החלו דולקים בעקבותיה, דלת הבית נפתחה, והמרדף הסוער נמשך גם בחוץ, ברחוב. בסופו של עניין נסגרה עסקה צנועה ביותר: שרונה או דליה ובינימין קנו את הפרס למנצחת שביקשה ילקוט או קלמר צבעים, כל דבר שהיה קיים סיכוי טוב שתוכל לקבלו.

ביום הראשון של חול המועד התפזרו מי לבסיסו, מי ללימודיו, מי לעבודתו. למגינת לבה נאלצה יהודית לחזור לכפר הנוער משום שבכל פסח ערכו "גיוס" שבו תרמו התלמידים את מחצית החופשה לעבודה. בהתאם לסיכום עם אמא – כבר באותו יום קיבלה המדריכה בכפר טלגרמה בהולה ממרים נישטיין. "אני חולה ומבקשת שיהודית תחזור הביתה בדחיפות", כתבה מרים. ממש לפי התכנית הופיעה המדריכה במקום שבו עבדה יהודית, ובפנים חיוורות מעט אמרה: "אני צריכה לדבר אתך." יהודית לבשה הבעה רצינית ודרוכה, והלכה בעקבותיה. שיעורי המשחק ש"לקחה" אצל חיה השתלמו. "קיבלתי מכתב, אל תתרגשי, אמך לא מרגישה כל כך טוב ו...". בעיניה של יהודית כבר נצצו דמעות. "אל תדאגי, היא לא חולה מאוד, רק חשה ברע," ניסתה המדריכה הצעירה להרגיע. אך לשווא, יהודית הצליחה לשכנע אפילו את עצמה, והתייפחה בבכי. "את יכולה לנסוע כבר מחר בבוקר, על הבוקר," ניסתה, אולם הנערה לא נרגעה, והמדריכה הנסערת נותרה חסרת אונים, "מה, את רוצה לנסוע כבר? אל תתרגשי. בסדר? עכשיו?... אבל אין עכשיו אוטובוסים!" למחרת בבוקר השתחררה יהודית מן הגיוס הפנימייתי, ושבבה בשמחה ובגיל לגיוס המשפחתי והמשיכה בסידור הגג.

10.8.59

גלויה שכתבה מרים לשרונה

[illegible]

1959:
אהוד מזמין את שרונה
למסיבת הסיום של המחזור
שלו ב"מקווה ישראל"

שוליות הקוסם

בסוף שנות החמישים נטע טוביה חמישה דונמים נוספים של תפוחים לצד המטע הוותיק. שליש של החלקה נותר עדיין בשימונו. חיה וזהבה נשלחו על ידי מרים להביא לאבא אוכל, ואורית ביקשה להצטרף. השתיים סיפחו אותה אליהן ויצאו לדרך. על אף שנהגו ללכת קילומטרים ורצו בקלות מרחקים גדולים, הדרך מהבית למטע ובחזרה נראתה כמסע של אלף מילים, ארוכה ורבה, ועל כן חילקו לעצמן את המסלול: בתחנת העצירה הקבועה מתחת לעץ הברוש הגדול נחו, שיחקו והמשיכו עד למטע; בדרך חזרה עצרו פעמיים – מתחת לברוש ובאמצע העלייה האחרונה למושב. באותה תקופה כבר לא נכנסו מהחקורה ישירות לחצרות, והחומה לא סגרה כמו פעם, מכל כיוון.

במטע צעדה זהבה בת השמונה מאחורי אביה, נצמדת אליו כצל. "בואי, תעשי סיבוב," קרא לה כשסיים את הנטיעות, והורה לה ללכת סביב העץ במעגלים כדי להדק את האדמה מעל השורשים. כשהשקה, הן עברו אתו מגומה לגומה. המים זרמו באטיות, וזמן רב עבר עד שגומה התמלאה. על אף שהקילוח היה דק וחלוש חיבר טוביה לקצה הצינור קופסת שימורים מחוררת כדי שזרם המים לא יחשוף חלילה את שורשי השתיל הרך ויפגע בהם.

למחרת, נתן אבא את צינור הגומי בידיה של חיה. היא אחזה בצינור בדחילו ורחימו, כאילו מדובר היה במטה קסמים רב־און. אבא התרחק, המשיך בעיסוקיו האחרים בחלקה, ונעלם מעיניה. היא נשארה לבדה. טוביה לא נצרך להתרות בילדיו, הם גדלו עם ההכרח לחסוך במים שהיו משאב מצומצם לשתייה ולרחצה, לא כל שכן להשקיה. תוך שחישבה חיה כיצד תעביר את הצינור מעץ לעץ ביעילות האפשרית, התמלאו הגומות, והיא כבר ראתה את סוף השורה. עתה החלה לתכנן כיצד כדאי להעביר את הצינור לשורה הבאה מבלי שיסתבך. מתוחה חיכתה לרגע הנכון...

השעות נקפו וההתרגשות כבר התפוגגה לה. עייפות ושיעמום תפסו להם חזקה בין שורות העצים האינסופיות. השמש קפחה על ראשה – יחלפו שנים עד שיצלו העצים על העוברים בנייהם. חיה החליטה לשבת. ברכיה פגשו באדמה החמה והגרעינית; רחש המים, ציוץ הציפורים והאור המסנוור והמרצד הניעו הלאה את המחשבות שנדדו והפליגו להן. אצבעותיה שיחקו בבון, פיסלו ויצרו מגדלים, אבירים על סוסים, שערים...

לפתע פתאום נעורה וקפצה חיה ממקומה. המים פרצו את גבולות הגומה והחלו לזרום להם בערוצים בלתי מועילים. אוי ואבוי, אבא סומך עליה והיא חולמת? הסכר נפרץ, המים היקרים בורחים ומתבזבזים! מהר חיה, מהר! היא הזדרזה לאסוף את האדמה, אך הידיים לא

הצליחו להשיג את השפך ולסגור את הנתיב שנפער והלך והתרחב. אסור, אסור שהמים יתפרצו ויתבזבוזו, גערה בעצמה, הדמעות כבר הציפו את עיניה.

יוסל'ה גולם נושא מים לחג הפסח

המהר"ל הציג את הגולם כעוזר לשמשי בית הדין וציווה על בני ביתו שלא יעסיקו אותו בשירותים שונים. הגולם ישב תמיד בחדר בית הדין, בפנית השולחן, השעין ראשו על שתי ידיו ולא חשב ולא דאג מכלום. באחד מהימים בהם נערכו בבית הכנות קדחתניות לקראת חג הפסח, אשתו של המהר"ל מפארג, הרבנית פרל'ה, לא יכלה להתאפק שלא להשתמש ביוסל'ה גולם. היא רמזה לו, ללא ידיעת המהר"ל, שילך להביא מים ומלא את שתי החביות הגדולות שעמדו בחדר מיוחד שכבר היה מנוקה ומוכן לחג הפסח. יוסל'ה חטף בוריות את המוט עם שני הדליים ורץ אל הבאר להביא מים. אף אחד לא השגיח בו וגם לא היה מי שיציב לו גבול ויאמר לו לחדול מלהביא את המים. פעם אחר פעם הוא שפך את המים בחביות, על אף שכבר היו מלאות. המים כיסו את הרצפה, עלו והחלו להישפך גם לשאר החדרים. אז נבהלו אנשי הבית והמהר"ל שמע את צעקותיהם. בדקו ומצאו את יוסל'ה גולם מזרים מים ומציף את הבית. צחקו כולם, גם המהר"ל התחיל לצחוק ואמר לרבנית: מצאת לך נושא מים טוב לחג הפסח! מאז נזהרה הרבנית מלהשתמש בגולם לצרכיה. ובעיר פראג נוצר ביטוי חדש ששימש כלפי מי שאינו עושה את מלאכתו כיאות, למשל: אתה מסוגל לתקן שעונים כמו שיוסל'ה גולם נושא מים.

מתוך "הגולם מפארג ומעשים נפלאים אחרים", מאת יהודה יודל רוזנברג, מוסד ביאליק, 1991.

בכל הקשור למטעי הפרי של טוביה נישטיין, ניתן היה לשנות את האמרה "האדם – תבנית נוף מולדתו" למשפט "המולדת – תבנית נוף פנימיותו של האדם". טוביה התייחס לכל עץ במטע התפוחים שלו כאילו היה בן יחיד, ואת המטע עצמו ראה כביתו. הוא עבר מעץ לעץ ובחן אותם בדקדקנות, כמו שבוחנים לולב בסוכות. מישש את העלים, מזמרתו תמיד בהישג יד כדי לגזום את הענפים, הקפיד על עומק וקוטר הגומות, עישב וסיקל, ושמר שהשטח שבין השורות יהיה נקי ומסודר. הוא השקיע את הזמן שנדרש לטיפול בכל אילן, והיה ערני לסימני מחלה. לא בכדי נהג חותנו פסח לומר עשרים שנה קודם לכן שאם מסתכלים מרחוק על הכרם מבחינים בתוכו בחלקה יפה וירוקה במיוחד – זו החלקה של טוביה.

כשאהוד התגייס לתותחנים והגיע לחופשה חקלאית, עזרו לו חיה וזהבה לפרוס במטע צינורות. מעתה השקו את העצים באמצעות ממטרות.

אהוד חזר למדיו. בשעה עשר בלילה, בתום ארוחת ערב שבת, קרא טוביה לחיה והורה לה לגשת למטע כדי לסגור את הברז שפתח בשעות הצהריים. טוביה הקדים ללכת לישון, וחיה בת השלוש-עשרה שכנעה את חבריה שיישארו אתה עד השעה היעודה

וילוו אותה. בין ישראל ללבנון באותם ימים עדיין לא היה גבול מגודר, וגם צה"ל לא נכח באזור. אפילו שומר בודד לא הסתובב בשטח. החברים היו מוכנים ללוותה רק עד הנקודה שממנה עוד ניתן היה לראות את האורות שדלקו מבתייה של המושבה. מעבר לאותה תחנה היא נאלצה לאזור אומץ ולרוץ לבד לאורו של הירח כשלבה הולם מפחד. הנה הגיעה. באמצע החלקה מצאה את הברז. סגרה, ורצה חזרה.

אוגוסט 1959 : אהוד בקטיף
"מלכת הרנטים" (אחד מזני
התפוח שנעלמו מן העולם), שנה
ראשונה של הנבה במטע בעל

גדולים וקטנים, מתנות ומשחקים

יום שישי אחרי הצהריים – פסק זמן נינוח.
חיה קפצה בחבל עם אחיותיה. זהבה ואורית

הפסיקו לשחק בחמש אבנים והרחיבו את אוסף הזכוכיות השבורות: בחיפושיהן בחצרות הוסיפו לו חתיכות, צלחות לשעבר מסרוויסים פרחוניים או כדים יפים. הן אילתרו לעצמן את כללי המשחק וכלליו, ונהנו מכך ביותר. פעם הביאה להן דליה במתנה משחק שקנתה בעבורן: מגש ועליו תמונה של ילדים קטנים רוקדים, וגם כוסות וצלחות קטנות. האטרקציה משכה חברות שבאו לשחק, אך מישהי מהן כנראה חמדה אותו, והמשחק נעלם. למשחקים שהמציאו לעצמן היה יתרון – הם הצליחו לשרוד פרק זמן ארוך הרבה יותר.

שרונה הייתה כבר סטודנטית בחוג למקרא בירושלים. כשבאה לשבת במטולה הביאה אתה רדיו והדליקה אותו בשבת. היה זה חידוש ולא רק בתחום הטכנולוגי: עד אז לא הדליקו בבית אור בשבת ולא הבעירו אש. ליהודית בת השש־עשרה, שראתה עצמה כאחת מבין הקוזאקים של הקדוש־ברוך־הוא הייתה ביקורת זועמת כלפי אחותה, הרווקה הזקנה בת העשרים ושנים. אהוד שירת אז כקצין תותחנים ונשלח להר הצופים. בלב מזרח ירושלים וצפונה, שהיו נתונים לשליטת ירדן, נותר הר הצופים כמובלעת בשליטה ישראלית. לפי הסכם שביתת הנשק עם ירדן הייתה עולה מדי פעם להר שיירה של שוטרים וחילים. לפעמים ירד אהוד בשיירה ונסע לבלות את השבת אצל דודה אטקה בנתניה. הפעם כשחזר מתקופת שירות ממושכת בהר הצופים שב הביתה. זהבה בת העשר הקשיבה לשיחות אחיה הגדולים, והאמינה שכאשר שרונה אומרת לאהוד שבפעם הבאה יצפה

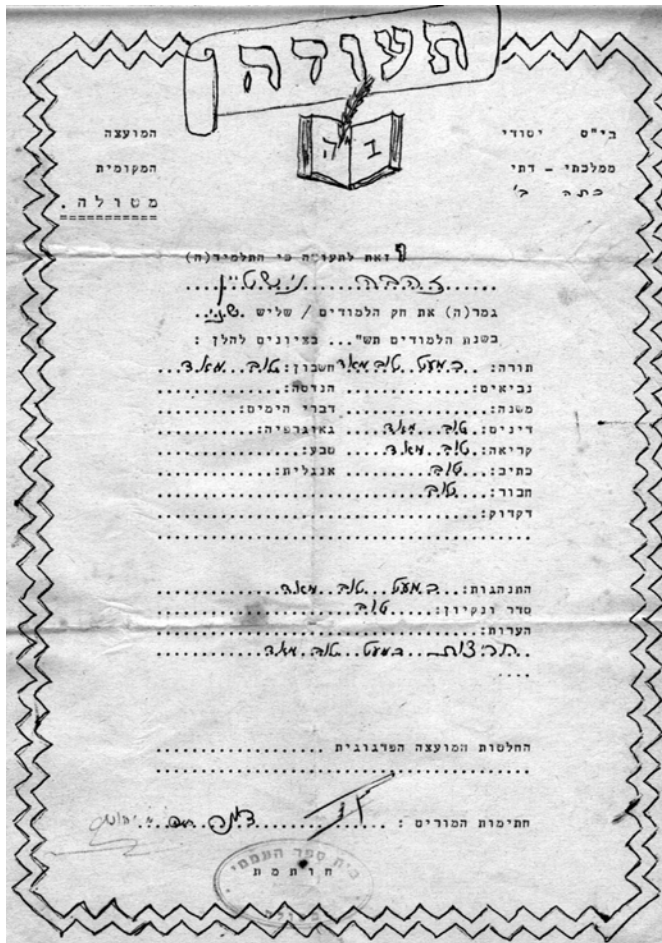
טוביה יושב
במרפסת וקורא
בעיתון "האמר"

במשקפת מעל הר הצופים ויראה אותה מניפה לו ידה לשלום מהאוניברסיטה שעל גבעת רם – היא מתכוונת לכך ברצינות. אהוד פתח את התרמיל והוציא ממנו מתנה לזהבה – מדחום, טרמומטר, שמצא באחת ממעבדות האוניברסיטה ששבתו ממלאכתן. זהבה חשבה שזו בעצם המתנה הראשונה שקיבלה מחוץ לארץ, מירדן, והייתה מרוצה מאוד מהמשחק החדש.

"אורית", קראה מרים, "בואי תקראי קצת לאבא מהעיתון." טוביה קרא בעיתון "האמר" המנוקד, ומרים רצתה להוכיח לו שבתם המוכשרת, תלמידת כיתה א', כבר יודעת לקרוא. הקטנטונת הייתה שקועה בסוד המשחקים, ואפילו לא הרימה את ראשה כשהשיבה לאמה בקול רם: "שייקח את המשקפים ויקרא לבד." כולם פרצו בצחוק פרט לאורית. "זהבה, תני לי גם לשחק", התחננה.

הפעם הראשונה שבה קיבלה זהבה מדחום הייתה כשדליה למדה בבית ספר לאחיות בעפולה ועוד חלמה להיות רופאה. דליה הביאה לזהבה מזרק, מדחום ושפדלים, הרי הם מקלות לבדיקת גרון. זהבה גילמה את תפקיד הרופאה, ועברה בין אחיותיה כדי למדוד להן את החום ולחסנן. אחר כך שיחקה חיה את הרופאה, והמדחום נשבר במהלך המשחק. זהבה למדה את הלקח ולא הרשתה לאף אחד לגעת בטרמומטר שלה. היא שיחקה בו

לבדה עד שכמה ימים לאחר מכן חור נפער בקצהו. באורח מופלא התפזרה הכספית לאינסוף חלקיקים זעירים, ואלה החליקו מבין אצבעותיה של הילדה בכל פעם שניסתה לגעת בהם. שעה ששיחקה עם כדורי הכספית קרה משהו מוזר לציפוי הזהב של טבעת הלב שקיבלה מסבתא. "אמא, תראי, הטבעת שלי הפכה לכסף, איזה יופי, יש לי טבעת מכסף", אמרה בהתלהבות. מרים לא ידעה להסביר את התופעה. למחרת נעלמה הטבעת כלא הייתה. הילדה למדה על בשרה שכספית אוכלת זהב – מסקנת הניסוי במעבדתה הפרטית של זהבה.

תעודת כיתה ב' של זהבה

ב"ה
 שלום רב לך שרונה היקרה,
 מה שלומך ואיך את מרגישה.
 שלומיני טוב. קבלנו תעודות
 ולי תעודה טובה וגם קבלתי
 סרט מצטיין וקבלתי פרס
 סדור ירוק של מנחה ומעריב.
 אין לי יותר מה לכתוב.
 ממני וזהב.

מטולה יום חמישי
 שלום רב לך שרונה היקרה
 מה שלומך איך את מרגישה.
 קבלנו את גלויתך. אבא לא עובד זמן רב מפני
 שיש לו שבר ביד. זה מלפני האזכרה לא רציתי
 לספר לך אז. וכך הוא מסתובב עם גבס למשך
 חדש וחצי. הדודה לאה יודעת פרטים על
 המקרה הזה ואני מתפלאת שהם לא כותבים
 לנו כלום. אהוד היה לשבת חפשית ועלה קצת
 בדרגה. הילדות גמרו את הלימודים בתעודות
 טובות רק לחיה יש התנהגות לא טובה... כן
 יהודית כתבה לנו גלויה אבל אינני מבינה איך
 היא ממשיכה ללמוד והיכן?... המטעים שותים
 המון מים וזה עולה הרבה כסף. מכרנו את
 הפרה חדשה ועגלה אחת. קנינו צינורות אלומיניום
 להשקאה, כך נשאר לנו רק פרה אחת ועגלה...
 תמסרי ד"ש לדוד אברהם ודודה לאה, רחל
 וחיים ולילדים מכלנו.
 היי בריאה וכתבי ד"ש לבעלת הבית
 ממני אמך מרים

29.9.60: מרים וזהבה בת העשר
 משגרות לשרונה גלויה

חיה בקיבוץ

השנה הסתיימה, וחיה הייתה לבוגרת בית הספר במטולה ובידה תעודה טובה עם ציון אחד טעון שיפור בסעיף "התנהגות". אבא לקח את הדפים המשוכללים שלה ושל זהבה שבראשם התנוססה הכותרת "תעודה", וליד החלון קירב אותם לעיניו ועבר על הציונים אחד אחד. לשתייהן צירפו לתעודות סרט קטן – לאות הצטיינות, ואבא קרא להן אליו בזו אחר זו, והעניק לכל אחת לפי התור נשיקה על המצח – לאות עידוד.

מרים התכוונה לנסוע לקריית שמונה ולסדר (כדבריה) את חיה באחד ממוסדות עליית הנוער, אך ביום החמישי מתחילת החופש הגדול הגיע מכתב מקיבוץ שלוחות: "קיבלתי ידיעה שברצונכם להעביר את הבת מלכה ניישטין לקבוץ הדתי במסגרת 'עלית הנוער'..." הייתה זו הזמנה לפגישה עם חיה ועם מלווה מבוגר, שנקבעה ליום שלמחרת הגעתו של המכתב, בין השעות עשר בבוקר לאחת בצהריים. מרים אכן כתבה חודש קודם לכן לציפורה, בת דודתו של טוביה, אך לא נענתה, והנה מתברר שקרוביהם בקיבוץ העבירו את המסר. חיה שהתה אצל הדודים בנתניה, ועל כן למחרת בצהרי היום נסעה מרים לעפולה לבדה. היא הגיעה בשעה ארבע, אך המדריך כבר עזב את מקום המפגש המיועד, ובעבורה הייתה השעה מאוחרת מכדי שתוכל לחזור צפונה. מרים עלתה על האוטובוס לחיפה, ומהתחנה המרכזית המשיכה באוטובוס פנימי להדר הכרמל, לדירה שבה התגוררה שרונה. בתה המשיכה את לימודי התואר הראשון באוניברסיטת חיפה, והייתה בעיצומה של תקופת בחינות מתישה. מרים חיכתה לה שעה תמימה אצל בעלת הבית, גברת קרוביץ'קה, וכשנגמרו הסיפורים ושאריות הקפה הקר שקעו ויבשו, היא כתבה לשרונה פתק על חצי נייר שבעלת הבית מצאה, ונסעה לביתם של אברהם ולאח. למחרת חזרה למטולה באוטובוס הראשון. בסוף אותו שבוע, כשהבנות חזרו שזופות מחופשתן בנתניה, עבר המכתב של המדריך מהקיבוץ מיד ליד.

"מלכה! ראייתם איך הוא קרא לה? מלכה!" זהבה התפקעה מצחוק. "היא עדיין לא הגיעה לשם, והם כבר יודעים שבקרוב תופיע אצלם בקיבוץ מלכה," אמרה יהודית בהשתאות מדומה כשזהבה ואורית אוחזות בבטניהן ודמעות של צחוק בעיניהן. "תצחקו, תצחקו," חיה הרימה את ראשה ויצאה לחורשה. העיקר שלא אצטרך ללמוד בכפר הנוער שבו לומדת יהודית, חשבה בלבה.

שבועיים מאוחר יותר נסעה מרים לשלוחות, הפעם בלוויית חיה (היא "מלכה") שאף עברה במקום בחינת קבלה. בתום שבועיים נוספים הודיעו שחיה תוכל להתקבל אחרי שתעבור שיקוף ריאון.

שוונת שלום אקלס
 אני מחכה לך בזה ואתי אצלך
 אני הפסחתי לנסות אצלך אם חיה ואני
 מסר בציפי שלום אקלס
 שוסדרו אותה בקדחת שלום
 אני לא יצאתי מהבית בקרוב ואני
 בעצמה את הקור שמסר לי. אני
 לא יבוא אלי אפי' הכתוב לא כתב
 יחד עם חיה הוא ציון אלא אתה
 מתאימה לשם ופני מלא שכל
 הציפי כן לא יראה את הרבה כסף
 איך נראה לך. הרבה חזק וצדק

לא נשחית אלא הנה כן שלא
 עי. הוא קראת צל מאחורם
 כפי קרואים בשקט
 הכתוב שלום הורבוס קר
 בואר צד מאק ובית
 השבילי אמת מוצ כדו לקרא
 אולי לפני שחיה תמצא
 אחר בקרוב אלא הקור
 באולם אולי. אתי את חלפת
 צל מאחור והוצאת
 אולי אולי הורה לפני
 הציפי אולי אולי

מסורה
 גומי דה אן שריונה הוקרה, מה לאמך אוקי וגו' מוסיפה?
 אנחנו מבינים סוף דמחר יחידו אוקי וגו' הנהגה.
 הוא תמיד מוקד את הצבים, דאיה ומיטה נסעו אברהם בבעל
 הוקרה אק פגא אלת ומסרו אק דס עיני, ערה, מליאה.
 קבוצי הצמח מילת יצחק דס יצחק. 60/8/8 בערך דתא פנת
 החל (אוקי) דה אוקי. קבוצי דס מופה סוף חברה
 יהודים שמחת קדוק, יס פס חברה קיטנים, חברה
 מאבוב קבוצי מנחם. הוא נסע צי חק עבדות, אולי אסתר וקל
 דס יהודים תפלו אסתר, שריונה אק שמח את מפקח רוג אק
 דס, אק תפיד דס תמלי אוקי וכן מסרי אק פשמה אק
 דס אק אברהם וקל וקל. דמחן דבראד חוקר וקל יס אסתר
 דמחן אברהם מנה שצמים אוקי, אוקי וקל פשמה

אוקי קבוצי
 שולח יצחק
 מקום אוקי
 חברה

ישראל
 CARTES POSTALES
 EXPÉDITEUR

דודא חברה
 אהרן דהם אוקי
 אק מנחם חסות
 סוף מנה ד אק
 אוקי. דס חברה
 דס אק מנה חיה
 חברה אוקי מיטה
 ומאבוב ומחן
 אוקי חברה

25.7.60
 מרים מבשרת לשרונה על
 חתונת יצחק, התינוק אותו
 הניקה כששרונה נולדה

ב"ה
20.7.60

שלום רב לך שרונה יקרה!
מה שלומך ואיך את מרגישה? שלומי ת"ל טוב.
אני כותבת לך גלויות זו מתוך סקרנות האם הצלחת
במבחן וכיצד היה קשה וכו'. אני עובדת עדיין בתור
מדריכה העבודה נחמדה מלאת סיפוק.
עדין לא ידוע לי מתי שאסע הביתה אך אני תקווה
בשבוע הבא אסע.
מה את אומרת שרונה לפני 17 שנה נולדה אישיות
בישראל.
השבוע החליטו לעשות תמונת מחזור וכל חניך
מהמחזור חייב להביא 2.5 לי' ונוסף לזה לפני
שמחזור עוזב הוא נותן מתנה לכפר הנוער אז על
כל חניך להביא 50 אגורות ומאחר ואין לי אפילו
סכום מלא לנסיעה הביתה מאוד אשמח אם תשלחי
לי בהקדם את הסכום הנ"ל וכן אני מאוד מאוד מודה
לך עבור זה...

שלום רב לך
ולהתראות
יהודית

30.6.60 . ב"ה .
לשכונת היקרה רחל שמואל ודורית!
מה שלומך ואיך את מרגישה?
אני גלויותך קבלתי ושמחתי מאוד מאוד.
אני לא בתור לך קצת היום ודאגת
זין לי סיפור מאן אני סופרת באפריקה
הבית שלי באופן פרובצור היום ואפריקה
שנה אב חייבים אני ודנייה אלה חלילה
החלטת סיפוק.
האנשים מתחילין בקצת לקום לילה-בית
נכוח את היום הלל יהיה.
חייבים את היום מתחילין בקצת-אין
הם צריכים קצת תמורה ואז נצא לה
תלמידי.
היה עדין לא גלה. אני נחכה לה בגיל.
שאלת מה שקרה ביצור פלך במסלול ואני
אז פתחת סוף חס וחלילה. אני לקראת
לפך וכל לך.
אחלה באי אמצעין אלה לקום יס
לואת מכתב חסידים יום ופעמי מה נפלא
אני.
כך אין חס. אשתכחם יום שלם ללא
באשפיה (אפריקה) אך אין דבר.

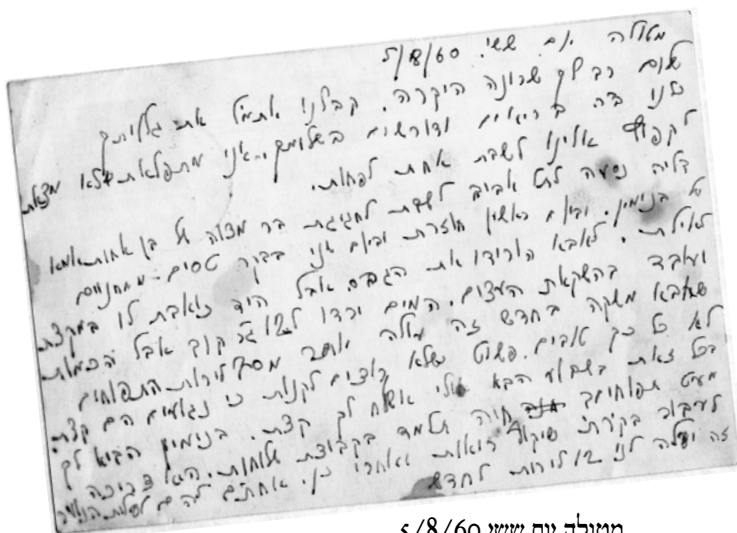
180
אבן חדשה

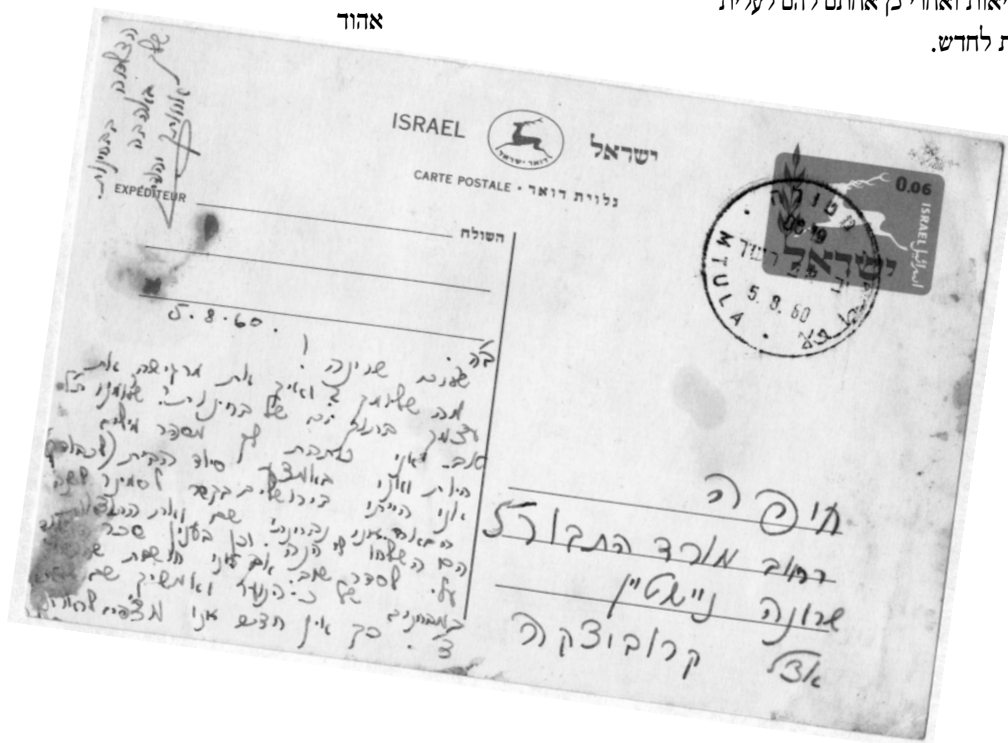
30.6.60: יהודית משתפת
את שרונה בתחושות של
סיפוק מעבודתה
כמדריכה ודאגה לשלום
ההורים בבית

וזמן רב לא התכתבנו, ובזמן זה חלו תמורות חדשות ושינויות. דבר ראשון זה שעברתי למקום חדש. אם כי במקום הקודם שהייתי בו חודש לא קיבלתי שום מכתב ממך. במקום זה אהיה חודשיים וחצי ולכן מקווה שבתקופה ארוכה כזו אוכל לקבל לכל הפחות מכתב אחד. אני מבין שמכתב כזה יגיע בעיצומן של בחינות, אך תקוותי היא שתמצא הזדמנות מיוחדת עבור כתיבת תשובה. השתפכות זו נובעת ממקום הימצאותי, מרוחק מהבית וגם מרוחק בכלל מ... רק שלא תחשבי חס וחלילה שזה בית סוהר. מהבית קיבלתי מכתב ואני רואה שהעניינים שם לא זזים. הם שקועים באותו הבוץ הרגיל. וכשאני מתחיל לחשוב על המצב עוברת בי צמרמורת. איני יודע עדיין מה הם עושים עם התפוחים. לפי מה שאמא כתבה הם נגועים, ולמשמע זה אני מיואש לגמרי. קשה לי להטיל את האשמה על מישוהו, אך זה תלוי באשמה של משהו. לפני כשבועיים הייתה לי חופשה קצרה מאוד ואז נסעתי לנתניה, והייתי אצל חנה. לפי שנודע לי את היית שם, מה סידרת עם הספרים?

אהוד

קבלנו אתמול את גלויתך. כלנו ב"ה בריאים ודורשים בשלומך. אני מתפלאת שלא מצאת לקפוץ אלינו לשבת אחת לפחות. דליה נסעה לתל אביב לשבת לחגיגת בר מצוה של בן אחות אמא של בנימין. וביום ראשון חוזרת וביום שני בבקר טסים ממחניים לאילת. לאבא הוריד את הגבס, אבל היד כואבת לו במקצת ועובד בהשקאת העצים. המים ירדו I2 גר' קוב אבל הכמות שאבא משקה בחדש זה עולה יותר מ70 לירות. התפוחים לא כל כך טובים. פשוט שלא רוצים לקנות כי נגועים הם קצת. בכל זאת בשבוע הבא אולי אשלח לך קצת. בנימין הביא לך מעט תפוחים? חיה תלמד בקבוצת שלוחות. היא צריכה לעבור בקרת שיקוף ריאות ואחרי כן אחתם להם לעלית הנוער זה יעלה לנו I2 לירות לחדש.

הדואר בא היום

סניף הדואר עבר מהמבנה הישן הסמוך לבית משפחת נישטיין לבית שבו גרה פעם משפחת שעוני.

בצהרי היום בדיוק, שעת חלוקת הדואר, התגודדו אנשי מטולה, גדולים כקטנים, והצטופפו בחדר הקטנטן לפני הדלפק הגבוה. אורית נכנסה וחיכתה אף היא. דבורה, פקידת הדואר, בת למשפחת שעוני, הקריאה את שמות המשפחה וחילקה את המכתבים. שמות נזרקו לחלל ונענו "כן, כן"... האחד העביר לרעהו את המעטפות, ועד שהגיעו המכתבים ליעדם כבר ידעו כולם מי קיבל חבילה בדואר אוויר, למי שלחה הדודה מרמתיים גלויה, למי חזר חשבון החשמל, מי חתום על עיתון "הארץ" ומי על "הצופה".

חיה חיכתה לאורית מחוץ לסניף הדואר, ליד עצי הרימון, והשקיפה על מלאכת סלילת המדרכה לאורך רחובה של המושבה. אורית יצאה, וחיה שהייתה רגילה להתלוצץ ולקרוא לאחותה בשמות, צעקה לעברה: "דבורצ'ה, בואי הנה." "ששש... אנחנו בדואר," ענתה לה בלחישה אחותה הקטנה, והניפה לנגד עיניה את המכתב שקיבלו משרונה כדי להסיח את דעתה.

שרונה הייתה כתובת למכתבים מאמה ומאחיה. כולם שיתפו אותה בדאגותיהם, בטרונותיהם על כך שהם לא מקבלים מספיק מכתבים ובתכניותיהם לעתיד. היא הייתה מתעניינת, מציעה עזרה, משיאה עצות, ולעתים הייתה מעדכנת את בני המשפחה זה בקורותיו של זה.

במהלך שירותה הצבאי כפקידה למדה שרונה הוראה בבית ספר ללימודי ערב, ומיד

עם שחרורה החלה לעבוד בבית ספר תיכון בעפולה. מאוחר יותר היא למדה לתואר ראשון במקרא באוניברסיטה העברית בירושלים, וכשהמשיכה באוניברסיטת חיפה הכירו לה חברים משותפים את אורי, מהנדס מכונות מוכשר ביותר, בן יחיד להוריו. לאחר תקופה של חברות נישאו השניים והשתקעו בחיפה.

5.12.1962
שרונה ואורי מתחת
לחופה

דמעות מתחת לשמיכה

חיה עברה לעמק בית שאן אבל לבה נשאר בפאתי צפון. במקרה שלה, להבדיל מארבעת אחיה הגדולים,

מלווה הייתה הפְּרָדָה מן הבית במכתבים מלאי געגועים וספוגי דמעות, והיא נהגה לשקוע בשינה ממושכת כמפלט מהמציאות הכואבת. רחמיה של אמא נכמרו, והיא טרחה ונסעה לקיבוץ כדי לבדוק מה קורה לילדתה. כשהגיעה דיווח לה מדריך חברת הנוער על המצב מנקודת ראותו. מרים ביקשה ממנו לרכך את המעבר ולאפשר לחיה לבקר בבית לעתים תכופות יותר מאשר בכל שבת שלישית או רביעית. המדריך הסכים להקל על בתה בתקופת ההסתגלות.

שעות הבוקר המוקדמות, הפחות חמות, הוקדשו לעבודה. חיה הפשילה שרוולים ועבדה בענפי המשק השונים, לפעמים הוציאו גזרות פוחי־אדמה־גזרות פוחי־אדמה, ובלילה היא חלמה על גזר ותפוחי אדמה שנשלפים מאדמת העמק הלוהטת. לפעמים עבדה במחסן הבגדים, ולעתים עשבה בשלחין. רק בצהריים נכנסו התלמידים לכיתות. חיה טרם הסתגלה לסדר היום הזה. עייפה מעבודה ומותשת מהחום ומהמחשבות על הבית – צנח ראשה על זרועה השעונה על השולחן, והיא נרדמה, אגודלה בפיה. המדריך כתב למרים שהמצב איננו משתפר כפי שניתן היה לצפות, ושמבחינה לימודית חיה מתחילה לצבור פער. אמא הגיעה בשנית ונבהלה כשנוכחה שילדתה – שהייתה בעלת מבנה גוף מלא – איבדה ממשקלה. הפעם דרש המדריך שהנערה תיבדק אצל פסיכולוג כדי ללבן את הסוגיה מדוע ישנה חיה בשיעורים. לאחר ראיון שארך כשעה קבע הפסיכולוג שהכול אצל חיה תקין, ושהסתגלות לשינוי באורח החיים ובסביבת החיים עשוי להימשך במקרים מסוימים מעט יותר.

ציפורה קנר, בת דודתו של טוביה, ובעלה פנחס – מוותיקי הקיבוץ – אימצו את חיה. מדי יום בשעות אחר הצהריים היא נכנסה אליהם והתכבדה בקפה ובעוגות שציפורה הייתה אופה לכל חברי הקיבוץ. בעזרת תיוכם של בני משפחת קנר הכירה חיה את חברי הקיבוץ, והקרבה למשפחה תרמה לה לתחושה של ביתיות על שבילי המשק. הלימודים וחיי החברה היוו בעבודה אתגרים לא פשוטים; ההשתלבות בעבודה צלחה הרבה יותר. בשנה השלישית והאחרונה ללימודיה בקיבוץ עבדה חיה לפעמים כאחראית על בית הילדים ולפעמים כמטפלת. בתום אותה שנה דאג המדריך לכל הבנות לפטור משירות צבאי, וארגן קבוצה שתמשיך ללמוד בירושלים בסמינר למורות. חיה שקלה להצטרף. השהייה במחיצת הילדים נעמה לה, והיא מצאה שהיא נהנית מתפקיד ניהולי, אולם ההכרח לגבש תכניות לעתיד הרחוק נראה היה כמשימה בלתי אפשרית

בעבור נערה בת שבע-עשרה. אמנם שרונה, דליה ויהודית אחיותיה עסקו בהוראה, אך חיה טרם הייתה משוכנעת שזה הכיוון גם בשבילה, ועל כן ביקשה לקבל ייעוץ והכוונה מקצועית. הקיבוץ הפנה אותה לבחינות במכון בחיפה, והוריה שילמו בעבורן. "תראי, גברת נישטיין הצעירה, סיכם המראיין במכון, "על סמך המבחנים שעברת כאן, אני הייתי ממליץ לך ללמוד אדריכלות."

אדריכלות? תהתה. מה בדיוק הם עושים, האדריכלים? דמיונה נטש אותה כשנדרש לשרטט דמות למקצוע זה. לעומת זאת, כשחשבה על תחום החינוך שבו צברה מעט ניסיון בבית הילדים התפוגג סימן השאלה. "אתה חושב שאני יכולה להיות מורה?" שאלה חיה בהיסוס את השאלה שהטרידה אותה מלכתחילה, משום שציוניה בבית הספר לא היו מזהירים כל כך.

"גברת, אני שולח אותך לטכניון, אז את לא יכולה להיות מורה?!" תמה היועץ. הדוח שנשלח להוריה עודד את חיה והפיח בה ביטחון. היא נרשמה לסמינר בבית הכרם ולמדה שם שנתיים: בשנה הראשונה השלימה את מבחני הבגרות ולמדה לימודי מכינה, ובשנה השנייה התרכזה בלימודי ההוראה, בהתמחות ובמבחני הסיום. חיי החברה היו נעימים ותנאי המגורים משופרים, משום שחיה קיבלה על עצמה את תפקיד אחראית המרפאה. בשנה השלישית יצאו המורות לעבודה, ומתוך המבחר שהוצע להן בחרה חיה בכפר הנוער הדתי שבכפר חסידים, המקום שבו למדה ולימדה יהודית. במשך שנתיים לימדה חיה מתמטיקה ושימשה כמדריכה וכאם בית לקבוצת תלמידים, צעירים ממנה בסך הכול בשלוש-ארבע שנים.

כשהגיעה לסיומה התקופה האינטנסיבית בת השנתיים שבה תרמה בכפר הנוער כתחליף לשירותה הצבאי, פנתה חיה למשרד החינוך בחיפה וביקשה להתקבל לעבודה. היא נענתה בחיוב ושובצה בבית ספר בטירת הכרמל, שם פתחה כיתה טיפולית ובמקביל למדה יומיים בשבוע חינוך מיוחד בתל אביב.

כמה שנים מאוחר יותר תסייע לדליה ולאורית למצוא עבודה בהוראה, וגם את זהבה תשדל להצטרף ל"חדר המורים" המשפחתי.

שרונה ביום חתונתה
לצד חמש אחיותיה

[illegible]

שלום רב לכם יקרים!¹

מה שלומכם איך אתם מרגישים?

אנו כלנו מרגישים ת"ל טוב מאוד. הייתי עשרה

ימים בטבריה והתרחצתי שם וכן גם בויץ כך שהכאבים

חלפו.

שלחו לי את התוצאות של הבדיקה של חיה ואני

שולחת לך אותו ואת תכתבי לי מה דעתך על זה?

בעת אהוד שולח לעורך דין בחיפה את האישורים

שנחויך בכדי לקבל את הפיצויים המגיעים לנו.²

כתבתי לך לשלוח לי מזרק³ אמריקאי אוטומתי

וטרם קבלתי תשובה.

ד"ש לדוד אברהם, לאה, רחל וחיים ולילדים מכלנו.

מה נשמע אצל דליה? מסרו ד"ש להם.

אהוד אמר שאולי יהיה בחיפה לשבת זו.

יותר אין כל חדש, הכל כרגיל.

אנא כתבי נא לנו מיד

ממני מרים

שלום רב לכם יקרים!
 שלומי תל טוב, הלימודים כרגיל וכן המבחנים.
 כאן אין כל חדש. יהודית הייתה כאן השבת.
 נשיקות חמות. אני ממחרת לביה"ס.
 תבואו לבקרנו בשבת, זהבה

¹שרונה ואורי

²פיצויים על שנות עבודתו של טוביה כשכיר ללא תנאים סוציאליים

³מזרק להזרקת אינסולין

בשנת 1959 נטעו טוביה ואהוד חמישה דונמים של זני תפוח חדשים ובסוף קיץ 1960 נקטפו התפוחים מן החלקה הוותיקה במטע. ההשקעה במטע

הייתה מרובה והציפיות גבוהות, אולם מחיר הפרי היה נמוך והמכירות דלות. הפידיון הוקדש כמעט כולו לקניית בגדי חורף לילדות.

זמנים מודרניים הגיעו למטולה – לפני החגים שוב לא היה צריך לנסוע לצפת או לטבריה; את כל המצרכים החיוניים ואת הבגדים קנתה מרים אצל גרינוולד. לכבוד השנה החדשה קיבלה אורית מעיל, וזהבה קיבלה טריינינג חדש שנחשב בעיניה לחגיגי באופן מיוחד בשל המג'טים הצבעוניים. היא הביטה בשביעות רצון בחישוק הקטן המתנדנד כמו תליון של שרשרת בקצה הרוכסן, וחשבה לעצמה שהוא נראה נהדר.

לקראת חג הסוכות הגיע אהוד לחופשה מהצבא והקים סוכה בחצר האחורית. הוא הסיר את לוחות האסבסט משלד הסככה שהגנה על הכניסה האחורית מפני גשם, ובנה על גבי שלד הברזל הקיים סוכה שקירותיה שמיכות. כשהיה אהוד ילד בנה אבא סוכה מלוחות פח. את הסוכה הציב בחזית, בצמוד לפתח הכניסה, כך שבתקופת החג נכנסו הביתה דרך הסוכה. למען האמת נראתה הסוכה ההיא עלובה למדי מבחוץ, אולם מבפנים היא קושטה לתפארת. מסורת ההשקעה בקישוט נמשכה לאורך השנים. השנה הכינו חיה, זהבה ואורית שרשראות מעיתונים צבעוניים. תוך כדי כך הן תכננו את הנסיעה לדודה בנתניה, נסיעה לשבוע חול המועד. הם ציפו לה כל הקיץ, כשקטפו במטע. הסוכה נמלאה ריחות רעננים של אקליפטוס כשאהוד כיסה אותה בסכך. כבכל שנה הכינה אמא את הקישוטים המסורתיים מביצים: ניקבה בקליפה חורים קטנים ורוקנה את התכולה הנוזלית לאט לאט, אחר כך הדביקה להן נוצות כנפיים, תלתה בחוטים שקשרה על ענפי הסכך, והתבוננה בציפורים המרחפות בחלל הסוכה. "ופרוס עלינו סוכת שלומך ובצל כנפיך תסתירני", בירכה יהודית כשהציצה לסוכה בשעת תליית הקישוטים. אורית וזהבה התפעלו מאוסף ה"שנות טובות" שנשמרו משנה לשנה. באחת מהאיגרות צויר משה רבנו ובידיו לוחות הברית שהודבקה עליהם אבקה נוצצת, באחרת נראו מדרגות שנפתחות כמו מניפה. הן הצמידו לשמיכות שפע של כרטיסים צבעוניים וזוהרים; חלקם מאוירים בסגנון נאיבי: דגל הלאום, חיילים חבושי קסדות מחייכים, מטוסי קרב בשמים תכולים, שופרות ויונים צחורות; איחולים להגשמה, לעוצמה, לשלום ולפריון... רימונים אדומים ומלכותיים נקטפו מהעץ שבגינה ונתלו מן הסכך כנציגי שבעת המינים שנתברכה בהם ארצנו.

בערב החג קירבה זהבה לאפה את הטריינינג שהוצא לא מזמן מארזיתו המרשרשת ושאפה את ריח החג המתוק. את נעלי הלכה משנה שעברה היא שלפה מתוככי הארון, הם עוד היו בתוקף מכיוון שנייר העיתון המקומט הוצא מחרטומיהם. היא מרחתה מרגרינה על הקצוות וצחצחה את נעלי הלכה במברשת נעליים עד שהבריקו כהלכה. זהו, לבושה בשמלה ונעולה בנעלי הלכה היא מוכנה להיראות ברחובה של המושבה.

"אני באה אתך", קפצה אורית. זהבה סירבה לצרף את אחותה הקטנה לחבורתה וניסתה להתחמק, אבל אורית רצה אחריה. "די!" כעסה זהבה. הן החלו בחילופי מהלומות, משיכות ודחיפות, עד שאמא איימה: "אני אפתח את הדלת ואצעק הצילו!" (אסעק הסילו, כך נשמעו המילים מפיה), וכבר לחצה על הידית והדלת נפתחה. "לא, לא, לא..." נבהלו השתיים. מרים הבינה את הצורך של אורית הקטנה להתלוות לאחותה, והגיבה למאמצי ההתנערות של זהבה בתזכורת קצרה: "וכשאת רצת אחרי חיה...?"

מרים חשבה שאך רצוי שאורית תישאר עם זהבה בייחוד מאז אותו יום שבו פתחה את דלת הבית וראתה לתדהמתה הגדולה ילדה בלונדינית קטנה רכובה על גג הבית שממול. לאחר שהתברר לה כי מדובר בבתה ובמשחק חדש שבו הילדים מטפסים על גג האוטובוס של השכן וממנו קופצים לגג הבית, אסרה מרים על בתה להסתכן עוד. מה שמרים לא ידעה היה שבתקופה הקצרה שבה בית הספר הישן שופץ והילדים למדו במצודת המשטרה הבריטית, נהגה בתה לטפס גם על גגות בית הספר ולקפוץ בין החומות...

1962 :
מרים ובת הזקונים

טוביה חזר מבית הכנסת וזקף את קומתו, לצדו פסע אהוד. סוכות מקושטות ניצבו בגינות ובחצרות וניחוחות הסכך נישאו באוויר הערב הקריר. חג האסיף הורגש גם בהליכה הנינוחה יותר של איכרי המושבה: הימים הנוראים מאחוריהם, הפרי כבר נקטף, נשלח לשווקים, בקרוב יגיעו ימות הגשמים, זה הזמן להאט את הקצב, לנשום עמוק ולנוח קמעה. העוברים והשבים בירכו את האב ובנו ב"חג שמח" וב"שנה טובה". טוביה היה משוכנע שמברכים אותו רק בזכות בנו הקצין, ושאיילמלא אהוד אפילו "שלום" בקושי היו אומרים לו. והנה, כשבנו מהלך לצדו אנשים מחייכים אליו לפתע, מכבדים אותו, מתחנפים אליו... בנו היה מקור גאוותו: משכיל, גבוה וחסון, היחיד במטולה שמתפלל לצד אביו בבית הכנסת.

שרונה ואהוד

לכתה של סבתא

סבתא רבקה הגיעה כבכל שנה לקראת הפסח. לפני שנסעה בחזרה לנתניה נתנה בידי מרים עשר לירות לקניית מתנת יום ההולדת לזהבה. זהבה בחרה אצל גרינוולד שמלת קטיפה יפהפייה שעלתה תשע לירות וחצי בלבד.

באותה שנה חל יום העצמאות באחד מימות השנה החמים ביותר. אף על פי כן יצאה רבקה לרחובות הקריה כדי לחזות במצעד הצבאי. כששבה לביתה הבחינה בעשבייה אשר הרימה ראש בגינת הירק שלה. היא התכופפה כדי לתלוש את העשבים השוטים. שעה שאגדה בידה קבוצת עשבים ומשכה – נפלה לפתע אפיים ארצה. היא לקתה בשבץ. כששכבה מחוסרת הכרה בבית החולים הזעיקו בני המשפחה מנתניה גם את בניה ונכדיה המרוחקים. מרים הגיעה ממטולה; לאהוד הגיעה ההודעה כשהיה בסדרת אימוני שדה והוא קיבל שחרור מיוחד ממפקדיו; חיה הגיעה משלוחות. שבעת ילדיה ורבים מנכדיה עזבו את עיסוקיהם ומיהרו לנתניה, לביתה. אך סבתא, זו שנטלה חלק חיוני כל כך בחייהם של כל בנותיה, בניה ונכדיה הסתלקה בפתאומיות. רבקה נפטרה.

1962:
משפחת וינקלר
המורחבת בחתונתה
של שרונה

כעבור כמה חודשים הגיעה בוקר אחד משאית עמוסת רהיטים ונעצרה בפתח בית משפחת נישטיין. השכנה הסקרנית הזעיקה את אורית, שרכבה באותה שעה על האופניים של ילדיה. נהג המשאית החל פורק את הרהיטים, והשכנה מיהרה לאסוף מידע ממקור ראשון ולעקוב אחר המתרחש במו עיניה. הרהיטים של סבתא נשלחו מנתניה למטולה. כל רהיט וחפץ שהונח בבית עורר קריאות נלהבות של הבנות, כמעט מחיאות כפיים. כאן, בבית האפרורי והישן, הם נראו יקרים ויוקרתיים, כאילו נראו בפעם הראשונה, או כאילו זה עתה נקנו וקולפו מאריזתם. החדר הראשון זכה לעדנה ו"דייריו" החדשים, העירוניים, דחקו את רגליהם של השולחן הריבועי, המזנון הישן והכיסאות השחוקים. הגיעו גם שני ארונות, לאחד שתי דלתות ולאחר שלוש; ספה צהבהבה שמדפים בסופה; שולחן אליפטי; שלוש מיטות עץ שאחת מהן כוסתה והפכה לספה בחדר הראשון; ומזנון ובו ויטרינות זכוכית. במזנון התגלתה אף דלת שציריה אופקיים והיא נפתחת מלמעלה למטה, זהבה ביקשה לעשותה שולחן כתיבה. מנורה עגולה – כדור זכוכית על עמוד – התמקמה בפינת החדר, וחפצים כמו קופסה עם מכסה מנחושת, נוספו וגדשו את חדר המבוא. בוויטרינות מיהרו הבנות לסדר חפצים נאים: אבנים מיוחדות, צדפים וקונכיות שדליה הביאה מאילת. בעיניהן התהדר לו הבית ברהיטים נהדרים. בעיני מרים סימל אולי עיצוב ביתה המתחדש את נוכחותה המתמשכת של אמה בחייה.

20.8.62

ב"ה

לשרונה ואורי החביבים שלום רבו
את מכתבתכם זה עתה קיבלתי, יחד עם קבלת
המכתב עלה המורל והמרץ ויותר מזה ההשראה
לענות עליו.

ההרגשה להיות טירון היא עלובה למדי, כל טר"ש
עלוב מרגיש עצמו כמפקד עליך, ואתה אסור לך
לשאול ולסרב, אין שאלות בעצב ואין הגיון. איפה
שמתחיל הצבא מסתיים ההגיון, אך בכל זאת טובה
ההרגשה שאתה מסיים זאת עוד כשלשה ימים... ואז
נאמר כמה נחמד היה בטירונות באותו לילה שהריצו
אותנו שלש פעמים, או שתרגלו אותנו בלילה לשם
דיוק להביא תוך מספר שניות את הרובים, להחזירם
תוך שניות ולהביא במקומם מסטינגנים שאגב זה
מגעיל לאכול בתוך "חביות" קטנות מטונפות שאי
פעם קורדי אחד אכל מהם (לי לפחות זה עוד טוב,
אני הכשרתי אותם).

אתמול היה פה קצין מיון... הדמעות נשפכו כמעין
מתגבר ולי עדיין לא הודיעו משום שמפקח של
הממלכתי דתי לא היה ומה שבטוח הרביקו אותי
לצפון. אני בכל אופן אבקש בסביבת חיפה, ביישוב
עולים, אם לא אבקש עם עוד בת אחת דתית שפה
הכרתי אותה נחמדה לעבוד בבית שאן באחד
היישובים ע"י שלוחות. מה דעתך?

מהבית משום מה לא קיבלתי אפילו גלויה קצרה.
אמא עסוקה מידי, וזהבה ואורית מודדות ודאי את
הרחוב וחמש דקות לכתוב אינן יכולות, הדבר מפתיע
את בנות אהלי.

אך לפחות תקוותי שהכל כשורה שם.
טוב שיש לי אחות אחת בשם שרונה שהיא לפחות
כותבת לי.

איך היתה מסיבת שחרור של אהוד?
תשובה ודאי לא תספיקו לענות אך ודאי תבוא
התשובה בע"פ בזמן שתבואו לכאן למסיבת סוף
הטירונות ועד אז

ד"ש חמה לכולם
ולהתראות
שלך
יהודית

20-8-62
החברים הנכבדים
אני מקבל את מכתבתכם ואת המכתב על המורל והמרץ ויותר מזה ההשראה לענות עליו.
ההרגשה להיות טירון היא עלובה למדי, כל טר"ש עלוב מרגיש עצמו כמפקד עליך, ואתה אסור לך לשאול ולסרב, אין שאלות בעצב ואין הגיון. איפה שמתחיל הצבא מסתיים ההגיון, אך בכל זאת טובה ההרגשה שאתה מסיים זאת עוד כשלשה ימים... ואז נאמר כמה נחמד היה בטירונות באותו לילה שהריצו אותנו שלש פעמים, או שתרגלו אותנו בלילה לשם דיוק להביא תוך מספר שניות את הרובים, להחזירם תוך שניות ולהביא במקומם מסטינגנים שאגב זה מגעיל לאכול בתוך "חביות" קטנות מטונפות שאי פעם קורדי אחד אכל מהם (לי לפחות זה עוד טוב, אני הכשרתי אותם).

20-8-62
החברים הנכבדים
אני מקבל את מכתבתכם ואת המכתב על המורל והמרץ ויותר מזה ההשראה לענות עליו.
ההרגשה להיות טירון היא עלובה למדי, כל טר"ש עלוב מרגיש עצמו כמפקד עליך, ואתה אסור לך לשאול ולסרב, אין שאלות בעצב ואין הגיון. איפה שמתחיל הצבא מסתיים ההגיון, אך בכל זאת טובה ההרגשה שאתה מסיים זאת עוד כשלשה ימים... ואז נאמר כמה נחמד היה בטירונות באותו לילה שהריצו אותנו שלש פעמים, או שתרגלו אותנו בלילה לשם דיוק להביא תוך מספר שניות את הרובים, להחזירם תוך שניות ולהביא במקומם מסטינגנים שאגב זה מגעיל לאכול בתוך "חביות" קטנות מטונפות שאי פעם קורדי אחד אכל מהם (לי לפחות זה עוד טוב, אני הכשרתי אותם).

אני גינת
תשובה ודאי לא תספיקו לענות אך ודאי תבוא
התשובה בע"פ בזמן שתבואו לכאן למסיבת סוף
הטירונות ועד אז

המשגחות בחורשות

בחופש הגדול בילו הבנות שעות רבות בחורשות, שבהן התקבצו הקייטנים והתבשמו מניחוח האורנים והאקליפטוסים. האורחים המשכימים עם שחר תפסו את ספסלי העץ המעטים, פרסו מפות על שולחנות הפיקניק, וערכו אותם במיני מאכל ומשקה. אחרים השתרעו על שמיכות פיקה שחצצו בינם לבין קרקע מכוסה בעלי מחט. מסליהם הוציאו כדור או מטקות בעבור ילדיהם, ופתחו את העיתון.

בעוד שילדי הנופשים התיידדו זה עם זה ושיחקו ביחד, גם הילדים המקומיים חיפשו תעסוקה לימי החופשה. היזמיות הצעירות לבית נישטיין הציעו לשכנותיהן את שירותי הבייביסיטינג המוכרים שלהן: הן ישגיחו במרוכז על הקטנטנים במקום שאלה יסתובבו ברחוב. לקייטנה בתשלום שארגנו בחורשה הצטרפו ילדי הנופשים. הן קשרו חבלים על הענפים, הכינו נדנדות, הביאו מהבית שמיכות, וערסלו עליהן את הילדים. במשך כל זמן החופשה העסיקו הבנות את ילדי הקייטנה במשחקים בין העצים, בריקודים ובשירים. זהבה נדנדה את הילדים בעוד ההורים שומעים מחיה סיפורי מעשיות על המתרחש במושב. חיה תיארה את הבולטים שבבני המושבה כיד הדמיון הטובה עליה וסיפקה גם את פרטים עסיסיים על אודות יחסי השכנות שביניהם. בתוך יומיים כבר הכירו לקוחותיהן את הנפשות הפועלות במטולה, ואספו רכילויות בכמות שיספיקו "לטחון" במשך החודש כולו.

כבר בתקופה שבה ניהלה יהודית את ה"עסק" הרהרה חיה ברגע שבו אחותה תגדל והיא תירש ממנה את התפקיד וגם את השכר שבצדו. זהבה אף היא קיבלה שכר תמורת הפעלת הילדים. הקייטנים שהתארחו אצל אסתר לויט פגשו אותה בשבת, נפרדו בלבביות ורצו לשלם לה לפני שייסעו לביתם, אך היא סירבה. "אצלנו לא נוגעים בכסף בשבת", הסבירה, וסיכמה אתם שישאירו את שכרה אצל אסתר, שם ימתין עד מוצאי שבת. במוצאי שבת יצאה זהבה לכיוון ביתה של אסתר. גם בערבי הקיץ נושבות במטולה רוחות קרירות. זוגות־זוגות יצאו קייטנים שלובי זרועות לטייל ברחוב, הנשים התעטפו בִּשְׁלֵ וְהַגְבְּרִים לבשו סוודרים. אחרים ישבו ושיחקו במרפסות בתי המלון. נו, אז מי עזב? מי הולך עם מי? מי לא הגיע השנה? פטפטו, נחו מהפוליטיקה ומהחדשות האחרות והתבשרו – מאלה שהגיעו זה עתה – שבתל אביב עדיין חם ולח.

יהודית הגיעה הביתה לשבת, ובאופן טבעי נטלה את הפיקוד. כשצעדה זהבה הביתה לעת ערב בשובה מביתה של אסתר הטרידה אותה המחשבה ששכחה דבר מה. מיד כשעברה את סף הדלת נזכרה: "אויש, השמיכה", אמרה בקול וסטרה למצחה.

לרוע מזלה שמעה זאת יהודית ודרשה לדעת היכן נשכחה השמיכה.

"בחורשה."

"אהה, רוצי תביאי!"

"אבל..."

"שום אבל, את לא נכנסת הביתה עד שתביאי את השמיכה!"

לזהבה היה ברור שלשמיכה לא יהיה זכר, ושכל מקרה היא אינה שווה שתדד למענה לחורשה החשוכה והריקה מאדם. היא החליטה להעביר את השעה אצל חברתה. מכיוון שחששה שמא תחטוף צעקות מיהודית, חזרה הביתה בגנבה אחרי ששקעה השמש. למחרת יצאה האחות החיילת עם שחר, וכל עניין השמיכה הזנוחה נשכח. ושלושים וחמש הלירות שהרוויחה בעמל רב בחודשי הקיץ? זהבה מסרה את שכרה לשרונה, וזו קנתה לה תמורתן את שעון היד הראשון שלה.

משהו טעים

אורית הייתה ציפור דרוור. לפעמים נעלמה לשעות: חזרה מבית הספר, אכלה משהו ובילתה אצל חברות עד הלילה. שבע חברותיה והיא חיפשו לעצמן מקום מפגש קבוע שיהלום את גודל החבורה. הן החליטו להפוך את ביתו הנטוש של פרנץ ואן הורן למועדון. אף על פי שהיה הבית ישן ומוזנח, הצלו עליו עצי אורן גבוהים, וצמחייה ירוקה עטפה אותו מכל צדדיו בחיבוק אוהב. הילדות שמעו סיפורים על כך שהגיגון סביב הבית היה בשעתו יוצא דופן ומרשים במיוחד, משני צדיו של שביל הגישה אל הבית נטע פרנץ גפנים שגזעיהם הנמוכים השתלבו זה בזה ויצרו מעין מעקה. אולם לאחר שהאגרונום נפטר עזבו אשתו וילדיו את המושבה, ובגן היפה פשטה עזובה. הבית היה אידיאלי כמקום מפגש: פנוי, גדול, מסתורי, ודורש עבודת צוות. הן הפשילו שרוולים וחילקו ביניהן את מלאכת הסבתו למועדון-חברות. אורית נשלחה הביתה להביא את הכיבוד.

למרים היה מצב רוח טוב באותו יום. אחרי עשרה ימים בחמי טבריה חלפו כאביה, והיא שבה לתפקד בבית: לבשל, לכבס, לטפל בתרנגולות, לערוך קניות, וגם להיענות לבנותיה.

"איפה היית עגבנייה? ומה עשית אדמונייה?" שרה לבת הזקונים שלה, שנכנסה הביתה סמוקה ומתנשפת. אמא לא כועסת שהסתלקתי בלי לומר לה לאן, השתוממה אורית. מרים המשיכה לחרוז את השיר שהכירה מימי ילדותה שלה: "בגן ירוק צמחתי לי וגשם טוב שתיתי לי..."

אורית הסדירה את נשימתה וענתה: "אמא, אנחנו עושים מועדון, והבנות ביקשו שאביא משהו טוב." זו הייתה בקשה יוצאת דופן, אורית ידעה שאין כסף למותרות, על כן לא נהגה לבקש דברים מיוחדים כמו תקרובת לחבורה של שמונה בנות. אבל אמא הפתיעה אותה ומיד אמרה: "בסדר, תלכי למכולת ותקני פתי בר." לא שואלת: מה פתאום?

"כמה לקנות?" שאלה אורית והביטה במטבעות, נדהמת מהמהירות שבה נחתו בכף ידה.

"קילו", ענתה אמא בפשטות.

קילו ביסקוויטים? זה המון! אורית החזיקה בין זרועותיה את שקית הנייר החומה הגדושה, ונכנסה עם הנדוניה שהביאה למועדון. חברותיה חדלו לטאטא, לסדר ולקשט את המקום, ומיהרו להציץ בשקית. הן קיפצו מאושרות כמוצאות שלל רב, מרוצות מאוד מן ההתחלה המבטיחה.

שמונה בנות זללו, כרסמו, פטפטו, דחסו לבטנן עוד ועוד מן החטיף המתוק והפריך. השעות נקפו, כבר החל להחשיך. השקית שהביאה אורית בשעות הצהריים, הייתה כעת, מששבה הביתה, חצי מלאה.

"נו, איך היה?" מרים הייתה סקרנית.

"היה נהדר," הרימה הילדה את החבילה, "ותראי, אמא, עוד נשאר."

"עכשיו אספר לך סיפור שנזכרתי בו כשביקשת משהו טעים," אמרה מרים בחיוך. "כשהייתי קטנה, רציתי לשחק עם הבת של רזניק ועם עוד כמה בנות. אבל הן אמרו שכל אחת הביאה משהו בתורה, ושאם אני רוצה להצטרף, אני צריכה להביא משהו טעים. שאלתי: מה להביא? אמרו: לחם, שמן ובצל. חזרתי הביתה ובכיתי לאמא שלי: לא רוצים לשחק אתי. ישחקו אתי רק אם אביא לחם, שמן ובצל." מרים הישירה מבטה לתוך עיניה הירוקות של אורית, וביקשה לראות בתוכן את ההבנה להבדל שבין שני סוגי הכיבוד (לחם, שמן ובצל לעומת ביסקוויטים) ולערכו של אותו מבחן קבלה. כילדה נחשבה בעיניה עצומה הדרישה להביא לחברות ארוחה שלמה.

"אז מה קרה?" שאלה אורית.

"אמא הכינה תכף ומיד לחם, שמן ובצל, וקיבלו אותי למשחק," צחקה אמה.

גדיים מקפצים במדרונות

כמנהגן בקודש וכדי לשמח את אבא היו הבנות מתלוות אליו כשהלך לבית הכנסת ונושאות בעבורו את הטלית.

לרוב הן היו הילדות היחידות בעזרת הנשים, ובשעת התפילה היה טוביה מסובב מדי פעם בפעם את ראשו ורואה אותן עוקבות בעיניהן אחר התפילה בסידור. כשפנו לשוב הביתה נהגו הבנות לברך לשלום את המתפללים ואת החולפים על פניהם ברחוב. היו שערכו אותם כדי להתעניין מה שלום אחיהם הגדולים, כיצד הם עושים חיל בלימודיהם, בשירותם בצבא, או בעבודה. היו שענו על ברכתן ל"שבת שלום" במנוד ראש וברכה, והיו ששיבחו אותן לפני טוביה על חינוכן הטוב. האב היה מחייך ומשמין מנחת, וכשנכנס הביתה והתיישב ליד השולחן השבת היה מזמזם מזמורי שבת.

למחרת, בשבת בבוקר, בשעה אחת-עשרה, כשאבא היה חוזר מן התפילה, היו נאספים בני המשפחה סביב השולחן לארוחת הצהריים. מרים הייתה מגישה מרק או גפילטע פיש, לפעמים בישלה דג ברוטב אדום – ללקק את האצבעות. המנה העיקרית הייתה צלי ותפוחי אדמה, ובחורף צ'ולענט שהתבשל על הפתיליה כל הלילה. הילדים שלו מתוכו עצמות רגל פרה מלאות, ודפקו אותן על הכף עד שיצא מוח העצם העסיסי ונספג לתוך החלה. לא פעם נשברה צלחת במהלך מאמצי החילוץ הנמרצים על הכפות. לפעמים הכינה מרים סלט חצילים קלוי. טוביה אהב חצילים, ותמיד חזר על המשפט שהזקנות של כפר גלעדי אמרו לו: "חצילים זה יותר טוב מבשר." ולקינוח ארוחת השבת – לפתן פירות.

בסיום הארוחה היו ההורים פורשים לנוח, וחיה, זהבה ואורית היו מתיישבות על הרצפה ומשחקות "ריכוז", משחק מסלול שבו קנו ומכרו ערים, מלונות ומפעלים. הן התאמנו שעות בניהול משא ומתן ובצבירת הון.

באחת השבתות, בעודן משחקות, פטפטו על טעמן בבגדים. אורית החמיאה לזהבה על חולצתה הרקומה. תקוותה הכמוסה הייתה לשאול אותה ממנה. זהבה הבינה מיד לאן מובילה השיחה, וקבעה: "אני שמנה וגדולה, היא לא תתאים לי!" אך אורית הרזונה נהנתה ללבוש את בגדי אחותה, עודפי הבד לא הפריעו לה כלל. היא נהגה, למשל לקפל את המכנסיים של זהבה לאורכם, ואת הקיפול הצמידה בסיכות ביטחון. אחותה לא אהבה את הרעיון, אולי חששה שמא יתלכלכו או יפגמו בגדיה הטובים, המבחר מהם בארונה היה מצומצם ממילא.

"את נולדת גדולה," נכנסה אז מרים ובידה כריכים שהכינה למענן.

"תספרי, אמא, תספרי, מה היה כשנולדת?" הפצירה בה זהבה, אף על פי ששמעה

את סיפור הולדתה כבר פעמים רבות.

הפעם סיפרה מרים סיפור מעט שונה: "בכל פעם שהודיעו לאבא שלכן שנולדה לו עוד בת, הוא היה מוריד את הראש," אמרה והדגימה את כיפוף הצוואר והשפלת המבט. "כשהייתי בהיריון אתך, חשבנו שייולד לנו בן," המשיכה ורמזה לאכזבתו של טוביה. זהבה לא הייתה בטוחה האם עליה להתייחס לעניין כהלצה, או שמא הייתה לאביה באמת עוגמת נפש כשנולדה משום שציפה ליינגלע (ילד) וקיבל טעכטערל (ילדה). טוביה שישב על הכורסה הרים את עיניו מעיתון "האמר", כדי להגיב לדברי הקינטור של מרים. "מה את מדברת?" אמר כמוחה על ההמצאה חסרת השחר, "זה בכלל לא נכון, הבנות שלי שוות את כ-ו-ל..." אצבעו הקיפה מעגל רחב באוויר, "...הבנים של מטולה!" זהבה נרגעה; איאפשר היה לטעות בנימה שבקולו. היא פתחה פה רחב ונגסה בכריך הדשן.

מדי שבת בשעה ארבע אחר הצהריים הייתה אמא קמה ומביאה לבנות סנדוויצ'ים בעובי מרשים, לפי מיטב המסורת שהנהיגה. כל כריך כזה היה יצירת פאר, מורכב משתי פרוסות חלה עבות מאוד שנמרחו שתיהן בחמאה ובגבינה, וביניהן הונחו פרוסות של ביצה קשה חומה, חתיכות של דג מלוח, עגבנייה חיתים. עד מהרה נלעסו ונבלעו בהנאה היצירות הקולינריות הייחודיות שהושקעה בהן סבלנות ותשומת לב של שבת.

בתום סעודה שלישית זו הייתה אורית מוכנה לצאת מסע השבועי שלה אל מפל התנור. כבכל שבת היא טיילה עם חברותיה במסלול קבוע שכבשו ילדי המושבה ברגליהם זה דורות. הם היו יורדים למפל עיון במדרון ארוך, ובהמשכו היו פוסעים לצד הנחל המתגלה ונבלע חליפות בינות עצי הערבה, שיחי הפטל וההרדוף. אל מפל הטחנה היו יורדים בקיץ דרך פיר הטחנה הישנה, ובאביב היו מפלסים להם נתיב כשבחלקו גלשו מטה על ישבניהם, וממשיכים עם ערוץ הנחל. בסמוך לשני מפלי האשד נהגו לטפס על סלעי המצוק, ולמעלה לנוח כשהרוח שורקת באוזניהם והופכת את חולצותיהם למפרשים. הילדים היו יושבים בתוך שדה כלניות בשלל צבעים, קוטפים כמה מהן לזר מרהיב, וממשיכים עד מפל התנור. למרגלות המפל הגבוה היו מעזים צעירי המושבה לצעוד פנימה, לתוך הנקבה הענקית. באביב נופלים המים בשאון רב ובטווח רחב, ומרססים את הנכנסים מכף רגל ועד ראש; הם היו שואגים מהתרגשות ומפחד אך צרחותיהם נבלעו בנהמת המים הנופלים. אחר כך היו עולים בחזרה למושבה על הכביש הסלול או במעלה ההר דרך המעיין.

אורית וחבריה היו גומעים את המסלול – שני קילומטרים וחצי אורכו ושלוש מאות ושבעים מטר גובה המצוק – בקלילות. דוהרים על פני השבילים הצרים, בין עשבי הבר הגבוהים, הדביקים והקוצניים, מדלגים במדרונות ושועטים על הגבעות. פעם טיילה אורית עם חווה. חווה רצה קלת רגליים, ואורית הגבירה את מהירות ריצתה, הדביקה אותה במורד הגבעה התלולה, אך לפתע מעדה, התגלגלה, ואחת משיניה הקדמיות נשברה. אירוע כאוב זה הפך דווקא את הטיול ההוא לבלתי נשכח מבין עשרות טיולים אחרים.

לחברים קוראי "עתוננו"!

הבה אספר לכם גם אני ממושבתנו הרחוקה
מכם. היא נמצאת בגבול סוריה לא רחוק מהר החרמון,
בודאי רבים רואים אותו מרחוק. על יד המושבה יש
מפל-מים, וכל מי שבא למטולה הולך לראותו. הרבה
מהגדולים פוחדים לרדת אליו, אבל אנו, הקטנים,
מטפסים בזריזות כגדיים. בעמק הנקרה עמק עיון
צומחים נרקיסים. בימים יפים כשהשמש זורחת יוצאים
אנו קבוצות קבוצות מתלמידי בית הספר ומביאים
זרים מן הפרחים הללו, שיש להם ריח נפלא. בר"ח
אדר נפל שלג במושבתנו. כמה יפה השלג! בנפלו
חושבים שנוצות עפות מן השמים. יום השלג הוא יום
חג אצלנו. המושבה כאילו התלבשה שמלה לבנה
חדשה. ילדים וילדות וגם הגדולים רצים ברחוב וזורקים
כדורי שלג אחד לשני. וגם מעמידים אנשים משלג.
שלום רב חברות וחברים.

חנה קוסקובצקי

תלמידת המחלקה ד' במטולה

עתוננו, כ' אדר א'
תרצ"ב (1932)

דלתות חרקו על ציריהן, נפתחו־נסגרו־נפתחו, וחוזר חלילה. צרחות וצחוק מתגלגל שעלול להפוך בכל רגע לבכי תמרורים. הבנות עברו

שווין בפני החוק

כרוח סערה מחדר לחדר, פתחו דלת וטרקו אותה אחריהן, כדי לעכב את היריבה למרדף. סביב סביב בתוך הבית, מי הרודפת ומי הנרדפת? קשה היה לקבוע. סטירות הדדיות, חבטות וצווחות כאב – אף אחת מהילדות לא טמנה ידה בצלחת. אורית נסה החוצה, הסתתרה בתוך חדר השירותים והמקלחת, זו הייתה עיר המקלט. היא נעלה את הבריח וחיכתה שאחותה תתייאש ותשכח ממנה. חיה חזרה באותו יום מהקיבוץ לחופשה בבית וכבר נמצאה להן עילה למריבה. דרך הסדק שבחלון ראתה אורית יונה שישבה על מרזב הגג והמתה בשלווה. הסדק היווה תזכורת לאירוע קודם שבו הסתגרה אחת הבנות בחדרון וטרקה את החלון בחוזקה, מסתתרת מפני אחותה שדלקה אחריה, ואיימה לשפוך עליה מבחוץ דלי מלא במים מלוכלכים.

אילו אבא היה בבית הוא ודאי היה מתרגז עתה ממרדף החדרים התזזיתי ומן הצעקות. "מה את רוצה ממני?" צעקה אורית מאחורי הדלת, "למה לזהבה את לא מרביצה? את מפחדת ממנה?" לחיה בת השש־עשרה היו אולי סיבות לחשוש מזהבה שנראתה גדולה מבנות גילה. אורית בת התשע, רזה וחיוורת, נראתה כטרף קל, ממנה חיה לא הייתה מוכנה לקבל הקנטות.

"ממש...!" ענתה חיה וניסתה לפתוח את הדלת. אורית ראתה מבפנים איך הידית עולה, יורדת ומרקדת למעלה ולמטה.

"אם לא הייתי חולה כבר הייתי תופסת אותך. חכי חכי מה שאני אעשה לך כשתצאי," נשמעה חיה מאיימת מבחוץ.

כשנשמע קולו של אבא בבית עזבה חיה את סף הדלת. אורית פתחה את דלת השירותים, ומיד רצה ונעמדה מאחורי טוביה, בהנחה שהכלל הידוע "ליד אבא לא מרביצים" יציל אותה. אך חיה לא התרגשה, לה היו כללים משלה. היא הרימה את ידה כדי להחטיף לאחותה, אבל אבא עצר אותה, ידו סימנה "עצור", והוא אמר "לא! גברת, את לא נוגעת בה. כל הילדות שלי שוות."

חיה ירתה ברקים לעברה של אורית, שהציצה אליה מאחורי גבו של אבא וזיק של שמחה לאיד ניצת בעיניה. לחייה של חיה היו סמוקות מן המרדף, והיא הזיעה מכעס ומחוס. בתנועות חדות ומופגנות היא פנתה לעבר חדר השינה והחלה אוספת את חפציה מן המיטה בחזרה לתוך המזוודה. "חיה, לאן את הולכת?" טוביה חש בעלבונה.

"אני חוזרת לשלוחות," סיננה.
"רק הגעת, בואי, שבי, ספרי מה חדש אצל משפחת קנר?"
לשמע הזמנה מפורשת זו מפי אבא התרצתה חיה לבסוף ונשארה.

ב"ה

שלום שרונה!

מה שלומך? ואיך את מרגישה את עצמך בתוך ים של בחינות? שלומנו ת"ל טוב ואני כותבת לך מספר מילים היות ואני באמצע סיווד הבית (לכבודך). אני הייתי בירושלים בקשר לסמינר לשנה הבאה. אני נבחנתי שם ואת התוצאות הם ישלחו לי הנה. וכן בעניין שכר הלימוד עלי לסדר שוב. אבל אני חושבת שהצלחתי במבחנים של כ' הנוער ואמשיך שם. כך אין כל חדש. אנו מצפים לראותך. הצלחה בבחינות.

שלך באהבה,
אחותך יהודית

מרים העבירה את מכונת הכביסה האוטומטית למחצה שלה, "צח 3", וקראה לזהבה ולאורית לבוא לסייע בידה. המכונה גנחה, ומרים

עמדה מעליה ודחפה לתוכה מערוך, עוזרת לה להשלים סיבוב. אחרי שסיימה הכביסה להסתחרר במים החמים העבירה אותה מרים לאמבטיה – ושם שטפה אותה במים קרים. אורית ניסתה לחמוק מהבית אבל אמא קראה לה.

"לעזאזל", מלמלה הנערה לעצמה על רקע בעיטות הכבסים שבתוך הדוד. אורית שנאה את ימי הכביסה. היא וזהבה עשו שתיהן כמצוות אמן; לצדה התכופפו לאמבטיה, סחטו בידהן את הבגדים, את המגבות ואת המצעים, ונשאו אותם לחצר לתלייה. שלא כמו העבודה במטעים, עבודות הבית לוו תמיד בהרבה פחות התלהבות.

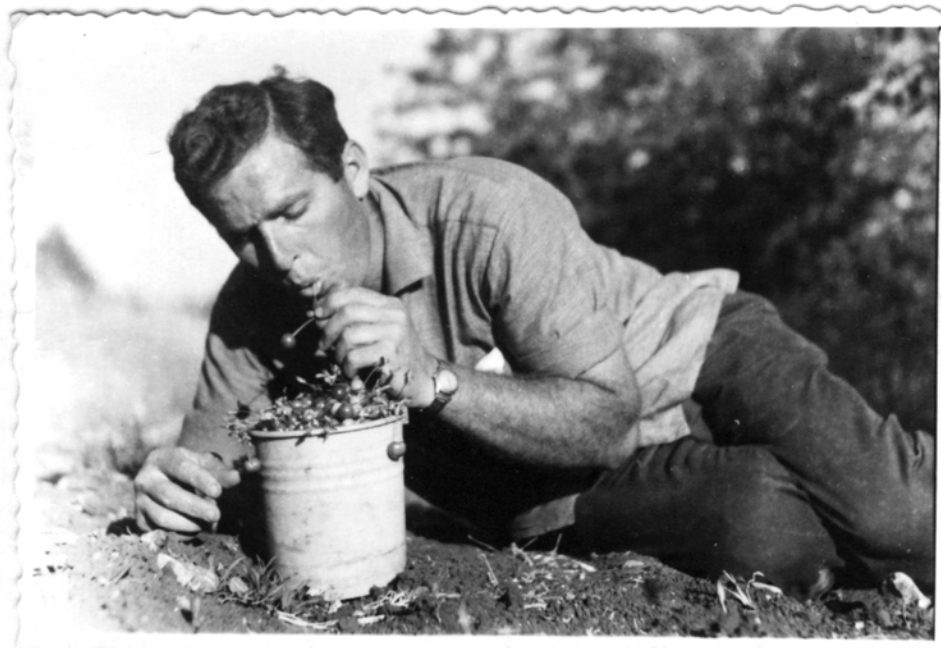

1962:

מרכיבים ארגזים במטע התפוחים

אהוד השתחרר מן הצבא, והגיע לחיפה כדי להתייעץ עם אחותו הבכורה לגבי עתידו. שרונה חששה שאחיה "יקבור" את עצמו במושבה המזדקנת, והמליצה לו לשקול את האפשרות לעבוד ולהשתקע קרוב יותר למרכז הארץ. אהוד בחר בכל זאת בחקלאות והחליט לחזור למטולה, לעזור להורים ולעבוד במטעים. בקיץ, כעבודה זמנית, עסק בשקילת תוצרתם של כל חקלאי המושבה ובשיווק הפרי. ביחידת שירות שדה של משרד החקלאות חיפשו אז מדריך אזורי להשקיה ולדישון, והוא הציע את מועמדותו והתקבל לעבודה.

בתחילה זה היה מחזה מוזר לראות בן מושבה מגיע לקיבוצים כדי להדריך בחקלאות. הקיבוצניקים נחשבו לחברה הטובים; בני הדור הצעיר הצטיינו בשירותם הצבאי, חזרו לקיבוצים והקימו בתי הארחה ומפעלי תעשייה. בהשוואה לפריחת הקיבוצים המטופחים בלטה נחיתותם של המושבים. מטולה דרכה במקום. רוב בני גילו של אהוד שנשארו במטולה עבדו במשקי ההורים. אהוד למד טכנאות קרקע ומים במכללת רופין, והשתלב בהדרכה בתחומי הפלחה, הכותנה והמטעים. כשכיר זכה לתנאי שכר טובים ולרכב, ובמטולה העריכו אותו וראו בו סיפור הצלחה.

אהוד: דיוקן עצמי עם
דובדבנים בעזרת
המצלמה שקיבל
מאורי ברץ

הזמנים השתנו, במקום כוח הזרוע נדרשה שליטה במיכון והכנסת שיטות חדשות לחקלאות. מכיוון שלא שלט ברזי העולם החדש, ויתר טוביה על הקדמה. הוא מכר את הפרות לשחיטה, אך מרים המשיכה לטפל בתרנגולות. בידי אהוד הופקדה האחריות על המטעים. בשנת 1962 נטע אהוד חמישה דונמים נוספים בחלקה, וגם הפעם נעזרה המשפחה בהלוואה מיפה וינשטיין. איכרי המושבה כבר לא חרשו באמצעות פרדות, עידן חדש הפציע. השיטות לטיפול במטעים ולמלחמה במזיקים השתכללו, וכלים מכניים חדשים שנרתמו לטרקטור כמו מחרשה, מדסקסת, קלטרת ומדשנת, חסכו זמן ומאמץ וייעלו את העבודה. הבנות – ש"שוות את כל הבנים של מטולה", אליבא דטוביה – בילו את חודשי הקיץ בקטיף ובנהיגה על הטרקטור החדש.

זהבה ואורית עזרו בחקלאות מגיל צעיר, חיה ויהודית הגיעו הביתה ונתנו כתף, כך שללא צורך בפועלים, החזיקה המשפחה את המשק בכוחות עצמה. מדי יום בחמש בבוקר היו קופצות הבנות מן המיטות, רוחצות פנים, מתלבשות ועולות למטע. כעבור כמה שעות הייתה אמא שולחת סנדוויצ'ים עם אבא, שהגיע בעגלתו.

אותו יום שבו בתום הפסקת האוכל הוכרזה תחרות קטיף נותר חקוק בזיכרון. המטע התעורר לחיים, כמעט כל האחיות הימרו על יהודית, אבל בכל זאת השקיעו מאמצים כדי לנצח. בספירה הסופית של כמויות הפרי שנאסף התגלתה הפתעה גדולה: אורית הקטנה, בת שמונה בלבד, הוכתרה כקוטפת הזריזה מכולן.

בצהריים היו בנות המשפחה מעמיסות את הארגזים על העגלה הרתומה לטרקטור, עולות עליו ושרות כל הדרך הביתה. כל אחת בתורה אחזה בהגה, אפילו אורית, מאז שמלאו לה ארבע-עשרה. אבל מי שחיממה במיוחד את מושב הנהג הגבוה הייתה חיה. "נו, תעמיסו כבר!" הייתה פוקדת, היא אהבה לנהל את העניינים. "אולי תרדי משם ותעזרי?" היו צועקות אליה אחיותיה. אבל לשווא. ממרומי מושב הטרקטור הייתה חיה ממשיכה לחלק הוראות, מושיבה את אחיותיה מאחור ונוהגת. "שבו בשקט!" הייתה מצווה ושולחת מבטים לכל הכיוונים, מוודאת שכל מטולה רואה מי מחזיק במושכות.

אמא הייתה קונה במכולת לחם ולחוצות – מסטיקים. אחרי הצהריים היה אהוד חוזר מהעבודה ואז החל תהליך מיון הפרי. בסיומו היו מעמיסים את הארגזים המלאים על הסיטרואן שקיבל אהוד מהמועצה האזורית, ומכאן היה הפרי עושה את דרכו לשווקים.

במשכורות הראשונות שקיבל שינה אהוד את פני הבית. ההחלטה לשפץ את המבנה המתפורר גמלה בלבו שנים קודם, משום שהתבייש לארח את חבריו כשהיו מגיעים לבקר. אהוד סייד, הנמיך את התקרה, העביר את המטבח לחדר שזכה לכינוי "השני", ריהט אותו בארונות, בשולחן אוכל ובכיסאות. המטבח הישן הפך למחסן. לסלון קנה אהוד מזנון חדש ומראה בגבו. הוא ריצף את כל הבית, ומבואת הבטון היצוק שמחוץ לבית

הסיטרואן של אהוד.
כשלא הניעה בחורף,
הדליק את הבנזין עם
גפרור כדי לחמם את
המנוע

הפכה למרפסת מרוצפת ומקורה
שסביבה מעקה נמוך ששימש גם
כספסל. הבית, שעמד על תלו
כשישים שנה כמעט ללא שינוי,
שינה את פניו מבחוץ ומבפנים.
זהבה ואורית הוקירו את המהפך

שהכניס אחיהן. הן תרמו את חלקן בשמירה על הסדר, ודאגו לשטוף את הרצפה מדי
יום ביומו.

כשהסתיים השיפוץ החל מייזם אחר: אהוד רכש מכשיר לסגירת קופסאות שימורים.
מרים קילפה פירות טריים מתוצרתם, ובישלה אותם בסירופ סמיך של מי סוכר. היא
הייתה האחראית על השלב הראשון של פס הייצור הביתי. בשלב הבא העביר אהוד
את הפירות ממים חמים למים קרים, הכניס אותם לקופסאות ואטם אותן. בשלב
האחרון נכנסו זהבה ואורית למחסן האפלולי, הזיזו רהיטים ישנים ושוברים, פינו מאחד
המדפים ערמת כלי בישול שחוקים כדי לסדר עליו את קופסאות השימורים קומה מעל
קומה, ובנו כמה מגדלים זה לצד זה.

בשבתות, כשעונת הקטיף נסתיימה זה מכבר, העצים כבר עמדו ערומים בשלכת
ושבו ימי הקרה, היה נשלף מן המחסן קומפוט תוצרת בית. הקופסאות צברו שכבת
אבק ולעתים נמחק מה שנכתב עליהן בעט. הייתה זו הזדמנות להשתעשע במשחקי
הימורים: אגסים עם דובדבנים? אפרסקים? תפוחי עץ או משמשים?... כך או כך, מה
שנמצא התקבל בברכה.

בשנות השישים המאוחרות נפגעו ישראלים רבים מפיוגעי טרור מסוגים שונים בתחומי ישראל ונגד מטרות ישראליות בחוץ לארץ. מעבר לגבול עם לבנון נבטו התארגנויות של מחבלים, ששיגרו פגזי קטיושה לעבר ישראל. באישון לילה נשמעו מדי פעם בסביבות מטולה הדי התפוצצויות.

"...אין נפגעים ולא נגרם כל נזק. כוחותינו השיבו אש," דיווחו בקול ישראל, בחדשות הבוקר. כוחות צה"ל עדיין לא היו פרוסים לאורך גבול לבנון, משום שיח סית לזירות הלחימה נגד ההסתננויות מירדן ואל מול תותחים מצריים, הגזרה הצפונית נחשבה שקטה ביותר עד אז. מתי מעט ידעו מי עומד מאחורי קו ההגנה של ישראל באזור מטולה. הירי המתמשך מלבנון היה נושא שעמד על סדר היום בישיבה משותפת למועצת מטולה ולפיקוד צפון שהתקיימה במושבה. אחד הרעיונות שהועלה בישיבה היה לזמן אליה את אהוד, קצין תותחנים צעיר במילואים. אהוד נקרא להצטרף לקצינים הבכירים ולחברי המועצה. המשימה הסודית שביקשו ממנו ליטול על עצמו הייתה להפעיל מרגמה שהוצבה בקצה הדרום-מזרחי של המושבה. אהוד הסכים.

בכל לילה שבו נפתחה אש מצפון הוא היה מתעורר, קופץ ממיטתו וממהר למשמרתו. הוריו ואחיותיו מעולם לא הבחינו ביציאתו החפזה ובשובו הביתה עם ערפילי השחר. פעם אחת, לאחר לילה של פעילות ערה, הגביר אהוד בבוקר את עוצמת הרדיו, "אמא, את שומעת?... את יודעת מי זה 'כוחותינו'? שאל וטפח לעצמו על החזה בחיוך רחב.

חיילים ומרגמה.
אהוד בארבעים יום
מילואים בגולן
כמפקד סוללה

חתולים וכלבים

"אֶשְׁלֶאֱנֶה זֶה דִּיר טָרַעפֶּען," (שהנחש יפגוש אותך) קילל טוביה. יללות חתול צווחניות נשמעו בחצר מכיוון השולחן הקטן שאמא נהגה להניח עליו חריצי גבינה לייבוש. הולך על ארבע זינק בבעתה, ממוטט ערמת כלי מתכת שטיפס עליה כדי להגיע אל החומה, וממנה לחמוק החוצה מן החצר. שקית הבד התלויה על וו התנדנדה מצד לצד, ונדמה שהפיצה אף ביתר שאת את ריח הגבינה המתגבשת בתוכה. "אֶוִילְדֶּע חִיָּה, מַלְקֶה מֵהַחֶלֶב," זעם טוביה. הוא שנה חתולים. גם כלבים לא אהב. בעבורו ייצור חי שאינו מייצר חלב או ביצים ואינו ראוי למאכל היה אורח בלתי קרוא לחסות בצל קורתו. בחתולים הפושעים, אוכלי החינם, הוא היה נלחם מלחמת חורמה ומעיף אותם לכל הרוחות.

חיה, לעומת אביה, אהבה מאוד חתולים וכלבים. פעם הביאה מהקיבוץ גור כלבים שחור בעל הבעה כלבית חנינית כל כך, שאי־אפשר היה לעמוד בפניה. זהבה ואורית נקשרו אליו למן הרגע הראשון. הן היו מלטפות אותו, והוא היה מכשכש בזנבו בהתלהבות ומסתער עליהן בליקוקים, משיב להן אהבה. אך מכל בני הבית בחר הכלבלב בטוביה כאדונו, והיה הולך אחריו כצל לכל מקום. כאשר טוביה היה רותם את הפרדה לעגלה, היה הכלבלב יושב מוכן ומזומן לצאת עמו לדרך ומתבונן בו. כשהיה טוביה יוצא מן החצר, היה הכלבלב דוהר אחריו, כבן לווייה קבוע המגלה נאמנות שאינה תלויה בדבר. טוביה אפילו למד לחבב אותו. פעם אחת הפתיעו הבנות את אבא ברגע של חולשה: הכלבלב ישוב היה על רגליו האחוריות, לשונו משתרבת ומבטיו תלויים באדונו בהכנעה, וטוביה נענה לחיזוריו הנלהבים, כשהוא גוחן אליו, מגרד מאחורי אזנו וטופח לו על צדו.

יום אחד פשטו לוכדי הכלבים על המושבה במרדף אחר המשוטטים. בחושיו המחוודים הריח הכלב סכנה, ולא שב הביתה במשך שבוע שלם. כשיצא לבסוף ממקום מחבואו התקבל בשמחה גלויה על ידי הילדות המודאגות ועל ידי אביהן. הם שיבחו אותו על חוכמתו, על כך שהצליח להערים על הלוכדים, ולעגו למועצה שמצאה לה נושא בו תוכל להפגין יעילות. אולם השמחה לא נמשכה זמן רב. כעבור כמה שבועות נתפס הכלבלב האהוב במלכודת רעל. צלו של טוביה, מעריץ מדרך רגליו, שהיה מכשכש בזנבו בעליצות כשחזרו הבנות מבית הספר ומלקק בהתלהבות את כפות ידיהן המלטפות, נמצא מת.

לא צערן של הבנות ואף לא דמעותיהן היו אלה שגרמו לאבא להתהלך עצבני ומוטרד. הוא עצמו הצטער צער רב. היצור הפרוותי חסר התועלת הצליח לעורר חמלה ואהדה בלבו.

רוצה הביתה!

זהבה סיימה את חוק לימודיה בבית הספר היסודי, ועתה הגיע תורה לעזוב את הבית כדי להמשיך בלימודים תיכוניים. אהוד נסע אתה ליום המבחנים שעברה בבית הספר "הריאלי" בחיפה, משום שתמך ברעיון שתלמד שם ותגור אצל דודה לאה. את המבחנים עברה זהבה בהצטיינות, אולם הנהלת "הריאלי" לא תמכה ברעיון המגורים אצל הדודה. או אז עלתה בבית האפשרות שהיא תלמד בבית הספר המקיף "דנציגר" בקריית שמונה. את הרעיון הזה פסלה זהבה על הסף: "מה פתאום? בשום אופן לא! זו לא רמה בשבילי!" אמרה. "אם כך אולי תלמדי בכפר הנוער הדתי? הרי יהודית הצליחה שם מאוד," הציעו לה. מוטב להגיע למקום שבו כבר סללה אחותה את הדרך, חשבה זהבה והסכימה. ככל האליפים קיבלה זהבה הזמנה להגיע לכפר שבוע לפני פתיחת שנת הלימודים כדי להתאקלם במקום. באחד בספטמבר בערב הגיעה יהודית לכפר הנוער כדי לבשר לזהבה על הולדתה של שירלי, בתה הבכורה של שרונה, וכדי לעודד את אחותה בימיה הראשונים מחוץ לבית. יהודית זכרה שההתחלה כואבת, לה לא היה מי שיחזיק את היד ויחזק את רוחה כשחווותה את צער הפרדה. לעיני אחותה היא פתחה את תרמילה ושלפה מתוכו שקית גדולה של ממתקים. על אף חיבתה הרבה לדברי מתיקה, הפעם לא מצאה בהם זהבה ניחומים. היא הביטה בממתקים, והטעם המר שליווה אותה במשך כל השבוע עלה וחסם את גרונה. היא התחילה לבכות, "יהודית, קחי אותי מפה, אני לא רוצה להיות פה."

"זהבה, הגעת רק לפני שבוע!"

"בבקשה ממך, קחי אותי," מיררה זהבה בדמעות.

"את תתרגלי," ניסתה יהודית להרגיע את אחותה, "אין דבר, אני אכיר לך את כולם." יהודית ערכה לה היכרות עם המקום: סיפרה לה על תקריות מצחיקות שאירעו בחדר האוכל, או על שביל מסוים או במבנים בהם ביקרו, וגם הציגה את זהבה לפני עובדי הפנימייה שפגשו בדרכן. היא ניסתה לחבב את הכפר על אחותה ולהראותו לה דרך עיניה האוהדות והמנוסות. היא אף בחרה למענה משפחה מאמצת: בני הזוג אברמסון שעבדו בכפר הנוער, ובתם עליזה שלמדה עם זהבה באותה כיתה.

יהודית נסעה. ראש השנה חל בסוף שבוע הלימודים הראשון, והחניכים נשארו בכפר. בימי החג גאו געגועיה של זהבה למשפחתה. בסיומו שובצה זהבה לעבודה במחסן הבגדים – גיהצה ובכתה, קיפלה ובכתה. האחראית על המחסן צקצקה בלשונה ואמרה: "אחותך נחשבה פה למשהו לא רגיל, איך את מביישת אותה?"

זהבה שקעה בייאוש והפסיקה להגיע לארוחות הבוקר של תלמידי הכפר. מדי יום הייתה מבלה בבית המשפחה המאמצת שלה: היא הייתה ממהרת לשם מוקדם בבוקר למן הרגע

שפקחה עיניים, מיד אחרי הלימודים, ובסוף יום העבודה. היא איבדה את התיאבון ואת גופה כיסתה פריחה אדמדמה. באחד מהשיעורים נכנסה אחות המוסד לכיתה וקראה לזהבה לבדיקה. בחדר האחות קינחה זהבה את חוטמה ולא יכלה עוד להסתיר את הדמעות הזולגות ללא שליטה. "את לא מתביישת?" גערה בה האחות, "אחותך הייתה פה כוכב גדול. צריך להתרגל. מה, את ילדה קטנה?" זהבה עמדה מולה מבושת כהוגן ובכתה מרות. אותו פחד שהיה מוכר לכל אחד מאחיה תקף גם אותה – היה זה הפחד שמא הוריה ישכחו ממנה ולא יאהבו אותה יותר. אלא שבניגוד לחמשת אחיה הגדולים – לה הייתה האפשרות ללמוד בבית ספר תיכון קרוב לבית הוריה, ולמרות זאת היא העזה לדחות אותה בבז; לה הייתה האפשרות לבחור ולהתחרט, והיא אמנם התחרטה, וכעת חשה כיצד חרדת הנטישה משתקת אותה. שבוע נוסף עבר ומעיין הדמעות לא יבש. בני השכבה הצעירה נשארו בכפר ביום הכיפורים, וחיה הגיעה מהסמינר לשמש לזהבה לחברה. בערב החג, מאוחר בלילה, לאחר ששוטטו בשבילי הכפר ושוחחו, הן חזרו לחדר. חיה נרדמה במהרה, אך זהבה עוד התהפכה על משכבה:

"חיה..."

"מממ?"

"חיה, תגידי לאבא שאני לא רוצה להיות כאן, תוציאי אותי מפה."

"טוב, בסדר, תשני כבר," מלמלה אחותה ומשכה את השמיכה מעבר לכתפיה.

"חיה לא תשכחי כשתסעי מחר הביתה?" כך המשיכה זהבה, והעירה את אחותה כדי

לדרוש ממנה הבטחה מפורשת שתעביר לאביהן את בקשתה לצאת משם.

"לא. אני לא אגיד לאבא כלום!" היא אמרה בכעס.

"למה?"

"כי את לא נותנת לי לישון."

"מה, את לא תגידי?" זהבה פרצה בבכי. עצביה היו כה מרוטים, שלא יכלה עוד להבחין

בין דברי אמת לבין דברי הקנטה.

שלושה ימים אחרי אותו לילה, עוד לפני שהגיע חג סוכות, ארזה זהבה את חפציה,

החזירה לעליזה את הספרים ששאלה ממנה, ונפרדה בידיעה שלא תשוב עוד לכפר הנוער הדתי.

לבית במטולה חזרה זהבה בבושת פנים, אבל הוריה שמחו לשובה וקיבלו אותה בזרועות

פתוחות: "זה בסדר, תישארי בבית, תלמדי בקריית שמונה, לא תחזרי לשם יותר," הרגיעו

אותה. אולם גם במטולה נמצאה לה סיבה לדאגה: אהוד גויס למילואים, ולא היה מי שירשום

אותה לתיכון "דנציגר" בקריית שמונה. בנוסף על כך חשה זהבה רגשות אשם על שהוריה

שילמו כבר ללימודים בכפר הנוער הדתי, ועכשיו ידרשו שוב להוצאות. עוד לילה רווי דמעות

ללא שינה עבר עליה.

"תפסיקי לבכות, אהוד יסדר לך את הלימודים," אמר אבא בבוקר שלמחרת.

"אבל אהוד במילואים."

"אז אמא," הוא פסק.

חופשת סוכות הסתיימה, הרוחות נרגעו, וזהבה קיבלה לרווחתה הרבה ארקה להישאר

בקן.

סוּחְבִּים...

כמנהגה ישבה מרים על שרפרף בחצר, אחזה בקליפות הירוקות של האבטיחים וחתכה אותן ריבועים ריבועים, זרקה לרגליה ובקריאות "תיתיתיתית" הזמינה את הברווזים לארוחתם. גם התרנגולות וההודים נדחקו והצטופפו למרגלותיה. בבית התגוררו כעת ההורים ובנות הזקונים – זהבה ואורית. הארבעה לא סיפקו לעופות הרבים די שאריות.

"אורית, קחי דלי ולכי ל'ארזים'!" עיכבה מרים על סף הדלת את בתה הצעירה, המתכוננת לחמוק לעיסוקיה. התנופה והבעת האושר התחלפו בעמידה כפופת כתפיים ובהבעת סלידה, והדלת נסגרה באטיות מאחורי גבה. אורית יצאה למשימה שהוטלה עליה: מילוי של שני דליי פח בשאריות. מצוידת בדליים הריקים היא ירדה לכיוון מלון "ארזים", הקיפה אותו, ועלתה במדרגות הברזל של פתח השירות. פסולת מטבח המלון כללה בלילה סמיכה של קליפות וירקות, לחם ישן ושאריות המזון שנותרו בתחתיות

ערב שבועות
תשכ"ב, 1962:
מרים, חיה ואורית
בחצר

מרים מפזרת מזון
לעופות ליד הלול.
לצדה חיה ואורית

הסירים ובצלחות האורחים. אורית חזרה הביתה בראש מורכן, ידיותיהם של הדליים העמוסים והכבדים צרבו את אצבעות הידיים. הרגליים התרוממו בקושי לצעדים קטנים במעלה הגבעה.

ימי חמישי היו ימי הסידורים של מרים. בשבע בבוקר היא הייתה עולה על האוטובוס ויורדת לשוק שבחלסה, הלוא היא קריית שמונה. באחת בצהריים היו מחכות לה אורית או זהבה בתחנה שליד מלון "שלג הלבנון", ועוזרות לה לשאת את הסלים הכבדים הביתה. בריאותה של מרים בת הארבעים ושמונה לא הייתה תקינה. בעקבות לידתה של אורית חלתה בסוכרת, ומאז הייתה מקבלת זריקות אינסולין ומאוחר יותר נטלה כדורים. היא מעולם לא התאוננה, אבל אפשר היה לראות שהיא סובלת וכואבת.

עוד בטרם הונחו החבילות על רצפת המטבח, כבר היו מזהות הבנות את הריחות הטריים, והתיאבון היה מתעורר. הן היו מסתערות על הסלים ומחפשות בהם את דברי המתיקה. כל עונה ונפלאותיה: קלמנטינות, מלון, תות שדה שאהבו לאכול בשמנת. גם אם הייתה מנסה מרים להחביא את הפינוקים מפני הזללניות הקטנות, הרי שריח גויבות, בננות או הדרים שממלא את הבית, היה מושך את האף ומגלה להן היכן המטמון הנסתר. בימי חמישי לפנות ערב הייתה מרים אופה את עוגת השוקולד השחורה ומקווה שזו תספיק ליומיים, לפחות עד שבת, אבל תקוותה לא התגשמה.

בעוד שנהגה היא לעצור את הבנות מלזלול, היו מנסות הבנות להשיג שתקפיד על הדיאטה נטולת הסוכר שלה. גם היא אהבה מיני מאפה, בייחוד אהבה מתוקים.

"רק לטעום," הייתה כמעט מתחננת כשניסו למנוע ממנה אפילו פרוסת עוגה פצפונת. ביום שישי הייתה לוכדת מרים שני עופות, נותנת את רגליהם בידיה של אורית, ושולחת אותה לשויחט. יש שהתרנגולות המפרפרות והמְצווחות הרימו ראש וניסו לנקר את ידיה, אבל אורית למדה מאִחִיה הגדולים כיצד להכניען. אצל השויחט הייתה עדה לתהליך השחיטה, מחכה בסבלנות ומהרהרת במריטה שמחכה לה.

פעם שאל אותה השויחט האם הילדה הטובה תרצה למרוט אצלו בחצר מעל החבית. "לא," אמרה. היא העדיפה לדחות את עבודת המריטה הקשה. כשהסתיימה השחיטה נתן השויחט את רגלי העופות בידיה. היא הרחיקה אותם מגופה, וצעדה בשוויון נפש עם העופות המדממים, שמוטי הראש, חזרה הביתה. זהבה לא הייתה בבית באותה שעה, ואורית התעצלה למרוט לבד, מעל החבית שבה נאספו הנוצות. אמא ישנה, ולכן לא היה מי שיידחק בה לסיים את המלאכה.

כאשר התעוררה מרים וראתה את העופות מונחים במטבח כעסה מאוד, "את יודעת שצריך למרוט תכף ומיד," נזפה בבתה. "עכשיו הם התקררו וזה יהיה קשה מאוד! בואי, תעזרי לי!"

הן יצאו לחצר ומרים הזהירה אותה למרוט כך שהעור לא יקרע. אחר כך הראתה לה איך מבתרים את העוף, וקראה בשמות האברים הפנימיים כשחילצה וניתקה אותם. אורית הייתה צייתנית והסכימה להקשיב וללמוד כיצד יש להכשיר את העוף, אך עשתה זאת רק משום שאמה ביקשה. למעשה, במשך כל אותו הזמן הפגינה אדישות למתרחש ואולי אף קוצר רוח. מכל בנותיה של מרים הייתה זו יהודית שבאמת אהבה את מלאכת ניקוי העופות והדגים, ולא פחות מכך, התלהבה מהיצירה הקולינרית עצמה.

אכפתיות וקשרים מתהדקים

זהבה ואורית היו ערות לכך שהוריהם מגלים כלפיהן רגישות ורגשנות המאפיינים אנשים

מבוגרים. הן התמצאו בפרטי מחלותיהם, והשתדלו להתחשב במגבלותיהם, להוכיח עצמאות, ולעזור עד כמה שאפשר. זהבה השאירה מאחוריה את שנות הילדות שבהן התביישה באמה כבדת המשקל ולקוית השמיעה, ומרים מצדה הניחה לעצמה להתקרב לילדות הזקונים שלה. הן נהגו לטייל שלובות זרוע ברחובה של המושבה. צעירות המשפחה התבגרו בתמיכת אחיהן הגדולים. בייחוד היו אלה שרונה ואהוד שדאגו לעניינים הכרוכים בחינוך ורווחה, בכספים ובעצות.

לבד ממעיל ומבגדים חגיגיים שאמא קנתה לה פעם אצל גרינוולד, ירשה אורית את מלתחתה מזהבה. כששירלי, בתה של שרונה, הייתה בת שנתיים, התארח אורית אצל אחותה הבכורה בחיפה, והתלוותה אליה בקניותיה. בחנות בגדי הילדים היא השגיחה על שירלי הישובה בעגלתה שעה ששרונה מדדה בעיניה את הבגדים. "תראי", הציגה לפניה שרונה שמלה אדומה, קטנה ומתוקה, זרועת פרחים לבנים. "מה את אומרת?" אורית הביעה התפעלות מהשמלונת היפה, ושרונה ניגשה לשלם בעבורה. כשיצאו מן

זהבה ואמה
מטיילות ברחובה
של מושבה

החנות אמרה לה שרונה: "עכשיו תפתחי את השקית ותראי מה קניתי לך". אורית שלפה בהתרגשות את המתנה ונאלמה דום. היא אחזה בידה אותה שמלה אדומה עם פרחים לבנים במידה שלה. "תודה", לחשה. שרונה חייכה בסיפוק, אך אורית המופתעת הסמיקה מעלבון. כיצד זה יכולה אחותה לקנות לנערה בת שלוש-עשרה שמלה שהולמת ילדה בת שנתיים?

ככל שמרים וטוביה הזדקנו והתעייפו, כך גברה תחושת האחריות של אהוד שהיה האח הגדול בבית. הוא נכח באספות ההורים של זהבה ושל אורית כשלמדו בבית ספר תיכון; אם נסע לסרט עם חבריו במוצאי שבת וזהבה ביקשה להצטרף

- הוא נעתר; אם הייתה זקוקה לכסף - נתן. וכי למי אפשר היה לפנות?

במהלך השנים התחזקו הקשרים, בני משפחת נישטיין שימשו זה לזה כרשת תמיכה וכמשען. בהתכתבויות היו מגוללים את חוויותיהם, ובמפגשים היו חולקים דברים שקנו לעצמם מכוח עצמאותם. שרונה ויהודית רקמו מערכת יחסים קרובה וחברית שהלכה והתהדקה מביקור לביקור - כשלמדו בפנימיות, כששירתו בצבא, כשעבדו לפרנסתן וגרו בחדרים שכורים, וגם לאחר שנישאו.

כשם שנהגו האחים הבכורים, גם כשהצעירים החלו לעבוד ולהרוויח את לחמם הם הקדישו חלק ממשכורותיהם לקניית מתנות לבני המשפחה. בחורף הקר והגשום נסעה זהבה באוטובוס לקריית שמונה, ומדי בוקר נאלצה ללכת ברגל מרחק רב, כרבע שעה של הליכה מהירה, עד בית הספר. אהוד קנה לה מטרייה אשר לה ידית עץ מגולפת, אטרקציה בלתי רגילה באותם ימים. במשכורתה הראשונה קנתה יהודית לאמא חולצה חמה ולאבא מעיל. "אָהה, יהודית חברמנית, היא יודעת מה לקנות", אמר טוביה בשמחה ובגאווה. חיה נהגה להשאיל לזהבה תכשיטים ושמלות שקנתה לעצמה, לפעמים אפילו לפני שהשתמשה בהם בעצמה. גם זהבה ואורית אימצו את רעיון חילופי המתנות. עד אז לא נהגו במשפחה לציין ימי הולדת וימי נישואים, אך כל זה השתנה. בשנת 1961 אף נערכה מסיבת "חתונת הכסף" של טוביה ומרים לרגל עשרים וחמש שנות נישואים, בנוכחות אחיה של מרים. מעתה גם החל להיות רווח נוהג של הענקת מתנות לימי הולדת או מטיול ראשון לחו"ל. שמחתו של האחד הייתה שמחה משותפת לכל האחרים, וכל אח מבין השבעה ראה לעצמו מטרה לשמח את אָחיו.

1965: שרונה, חיה וישראל
התינוקת על שביל הגישה
לבית ההורים

אורית ואחייניה, מיכה וריקי

בלונדינית מדי

שנתה הראשונה של אורית בתיכון "דנציגר" הייתה רצופת מכשולים. מנהל בית הספר ניצל את סמכותו, וטפל דווקא על אורית בעיות לימודיות ומשמעתיות ללא רחם. הוא לא היה מעוניין שתמשיך ללמוד בבית ספרו. אף על פי שברור היה כי הבעיה האמיתית היא בלעדית של המנהל, הסיע אהוד את אורית לחיפה, ושם עברה אבחון פסיכולוגי. נקבע שיכולותיה הלימודיות הן מעל לממוצע ושאינן שחר להאשמות. אך הוא המשיך להטריד אותה. התבטאויותיו לא השאירו מקום לספק: אורית הייתה בלונדינית מדי לטעמו. אהוד רתח מזעם, הוא התכוון להילחם במנהל הגזען, אך לאחר שהתייעץ עם עורך דין החליט להפסיק את לימודיה של אחותו הקטנה באווירה של אפליה עדתית ואיבה. הוא רשם אותה לבית ספר תיכון דתי "המתמיד" בקריית שמונה, ובא לציון גואל. גם שם היא הייתה בהירה מהממוצע ואחת משתי אשכנזיות בלבד, אולם זכתה להזדמנויות שווה ופְּרָחָה.

בתום שירותה בצה"ל כמש"קית ח"ן פתחה אורית את העיתון במדור "דרושים".
 "מה יש לי לעשות במטולה? אני צריכה לחפש עבודה," אמרה לאחיותיה.
 "את צריכה להיות מורה," קבעה חיה נחרצות.

ואכן, מודעה אחת: "דרושה מורה לפקידות בבית ספר תיכון ביוקנעם" צדה את עינה. היא נזכרה במורתה האהובה משיעורי פקידות-מזכירות בתיכון. "את תהיי מורה!" ניבאה אז המורה לתלמידה החביבה עליה. הנבואה הגשימה את עצמה. אורית הגישה את מועמדותה והתקבלה לתפקיד. בתקופה שבה לימדה באותו בית ספר התחלפו בו כמה מנהלים. אחד מהם היה אותו מנהל גזען שנטפל אליה כשלמדה בכיתה ט'. הוא דווקא לא זיהה את המורה הבלונדינית כתלמידה לשעבר. ואולי לא רצה לזכור את הפרק המביש ההוא.

1968:
אורית עטופה
במגבת, ביציאה
מהמקלחת

יהודית יוצאת לשליחות

בשירותה הצבאי צברה יהודית ניסיון בהוראה. מסלול התקדמותה מלימודי הוראה לעבודה כמורה וכמדריכה היה מהיר, והיא קיבלה לידיה את ניהול בית הספר הדתי בפנימייה "רמת הדסה". היא הצליחה מאוד בתפקידה, והוצע לה לצאת לשנת שליחות באנגליה מטעם בית הספר.

"בשביל מה את צריכה את זה? אוהבים אותך פה," תהה אביה עת שבישרה להוריה על השליחות, כשהוא מתייחס להיותה נכס בעבור בית הספר שניהלה, אך בעצם מדבר על יחסו שלו כלפיה. דמעות עלו בעיניו כשהוסיף: "את חרוצה. בשביל מה את נוסעת לגולה?" זו הייתה הפעם הראשונה בחייה שיהודית ראתה את אביה בוכה. הידיעה שבתו עתידה להפליג למרחקים הייתה לו קשה מנשוא. אולי נזכר בפְּרֵדָה שלו ממשפחתו, מהוריו שלא זכה לראות עוד, אולי חשש שבתו תישבה בקסמי הגולה ותתקשה לשוב. הוא חש כאילו פיסה מבשרו נקרעת ממנו. מרים, שהכירה את הגליל ומעט מן השרון, שמחה שבתה תצא לראות עולם. "אולי תתפסי שם חתן," התבדחה. היא לא חששה,

להפך, היא קיוותה שבחוץ לארץ יקרו בדרכי בתה הזדמנויות. מי יודע, חשבה, אולי אפילו תתעשר... אהוד נסע לכפר הנוער "רמת הדסה" כדי להעמיס על מכוניתו את חפציה של יהודית ולהובילם למטולה. בימים שהייתה מורה חיילת ולאחר מכן כשהייתה סטודנטית ועבדה כמורה ממלאת מקום היא רכשה מכשירים חשמליים ובהם מיקסר, מכונת תפירה ורדיו, צברה ספרים וקנתה כוננית להניחם עליה. אהוד עזר לה לפרק את הכוננית ולהעביר את הארגזים הלך ושוב, כשהוא מביע התפעלותו מכמות הרכוש שהספיקה לצבור. משרד המנהלת הלך והתרוקן, והמכונית הועמסה עד אפס מקום. לפני הנסיעה נתנה שרונה ליהודית כמתנת פְּרֵדָה

1966:

יהודית בשליחותה לאנגליה,
מצביעה על השלט "תל גנים",
שם הבית שבו התארכה בשפילד

"צאתך ובואך בשלום". יהודית שמרה את המתנה קרוב לגופה כשעלתה למטוס וגם כששהתה באנגליה. במשך כעשרה חודשים היא לימדה ב"חדר" היהודי, העבירה חוגים ביהדות ובציונות, ולמדה אנגלית. כשלוש שנים קודם לכן נסעו דליה ובנימין לטיול בחו"ל, אולם נסיעתה של יהודית זכורה כפעם הראשונה שמי מבני המשפחה יצא את הארץ לתקופה כה ממושכת.

מארחיה בשפילד היו משפחתו העשירה של ראש הציוניסטים בקהילה, משפחה שעלתה לארץ מאוחר יותר, בעידודה הנמרץ של יהודית. הקשר ביניהם נשמר שנים ארוכות. פעם אחת בלבד במהלך אותה שנה, לפני חג הפסח, העזה יהודית לבקש ממארחיה להתקשר הביתה. היא חייגה את מספר הטלפון של יפה וינשטיין כי הוריה עדיין לא היו מחוברים לקווי התקשורת הארציים והעולמיים. יהודית בקושי הצליחה להשמיע קול מגרונה החנוק, היא התרגשה עד דמעות, ידה רעדה מעט, וכמותה זהבה שהחזיקה את הטלפון בצדו האחר של הקו. בין היבשות עברו בכי ומילות געגועים, אבל הן בקושי שמעו זו את זו ודיברו בקצרה מפאת יוקר השיחה. כשהניחה יהודית את השפופרת היא התייפחה בבכי. מארחיה הבינו שהיא הספיקה לדבר רק עם אחותה הצעירה, ואפשרו לה לצלצל בשנית. הפעם החליפה מילים ספורות גם עם אבא ועם אמא, שהיו נרגשים ונסערים, ודיברה אפילו עם אורית.

מרים שיגרה מכתבים לבתה שמעבר לים ובהם סיפרה מה נשמע עם חיה שלימדה אז בכפר הנוער הדתי, מה שלום זהבה שעמדה להתגייס לצה"ל, וכיצד מתקדמת אורית בלימודיה. יהודית שלחה חבילות: צעיף וכפפות לאבא, חגורת בטן אלסטית לאמא, ומתנות לשלוש אחיותיה הצעירות. כששבה ארצה חילקה מתנות גם לאחייניה מיכה וריקי של דליה ושירלי של שרונה – אקורדיון ושאר הפתעות.

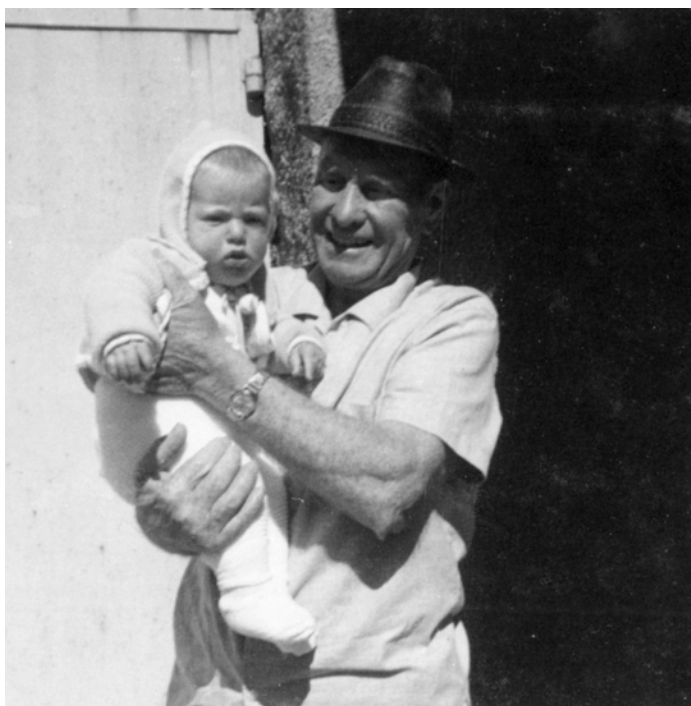
מאי 1967 הייתה תקופה של מתיחות ו"המתנה" לקראת מלחמה. בדומה לישראלים רבים אחרים, הקדימה יהודית את שובה ארצה מפאת המצב.

לאחר חזרתה ניהלה את בית הספר בפנימייה "נווה עמיאל" שבמושב שדה יעקב. במושב פגשה את משה אשכנזי, בחיר לבה. כבר בפעם הראשונה שהגיעה עמו למטולה אמר לה אביה: "אני אוהב אותך, הוא דומה לאהוד". ואם מישהו הזכיר לטוביה את בנו – זו הייתה מחמאה עצומה. הבחור המיושב בדעתו ידע את הדרך ללבם של ההורים והצחיק אותם בהלצותיו. יהודית ומשה נישאו בשנת 1968. מרים וטוביה הגיעו מדי לפעם לבקר בשדה יעקב, ונהנו מאוד מביקוריהם. "הבאת את מכנסי הרכיבה? שאכין את הסוס", שאל משה את מרים באחת הפעמים ונענה בצחוק גדול.

כשהיה בנם הצעיר בן ששה חודשים בלבד, טבע משה והותיר את רעייתו האוהבת עם ארבעה ילדים קטנים.

1970:
רגעים של נחת.
טוביה עם יהודית ובנה
הבכור אלעד. משה יושב
על המרפסת מאחור

זיכרונות

אהוד קנה מכונית משלו, והזמין את הוריו לטיול בארץ ב"סאב" החדשה. פניהם היו מועדות לאילת, שם גרה דליה. בדרכם עברו דרך חיפה כדי לבקר את שרונה ומשפחתה.

"מה זה שם, הים?" שאל טוביה בן החמישים ושבע את אהוד כשעברו בנסיעה לאורך רצועת החוף. עד אז לא נבדקה ראייתו, ואהוד נדהם מהשאלה. כשעצרו במצפה רמון שפסף טוביה את עיניו, אולם הוא כבר לא יכול היה להבחין בפרטי הנוף עוצר הנשימה שנשקף מעל המצוק לעבר המכתש.

1966: חניית ביניים
אצל שרונה בחיפה.
מימין: שרונה, יהודית,
דליה, מרים, טוביה
ואהוד

כשחזרו מהטיול לאילת, החלה בריאותו של טוביה מידרדרת, כך שבעיית הראייה נדחקה לנוכח מחלות קשות הרבה יותר. טוביה חלה בטרשת העורקים. בגיל שישים הוא לקה באירוע מוחי. תהליך השיקום ארך כחצי שנה, ובסופו שב טוביה הביתה. במהלך כשנה וחצי נכנס ויצא לסרוגין מבית החולים. הוא סבל משיתוק במחצית פלג גופו השמאלי ומקשיי בליעה, ונזקק לסיוען של מרים ואורית כמעט בכל פעולה יומיומית. האיש הבריא, הנמרץ והגאה הפך לחלוש, תשוש ותלוי באחרים.

מרים טובלת רגליים
בים המלח

פנצ'ר בכביש
הערבה

בתקופות האישפוז, שנמשכו לעתים חודשים, העלה טוביה זיכרונות לפני מבקריו – ילדיו הבוגרים וקרובי משפחתו. צד לא מוכר התגלה לפתע באישיותו. פה ושם החלו להופיע בקיעים וטוביה הרשה לעצמו לחשוף מרגשותיו, להראות חמלה וחיבה. לבו התרכך. אם בפנותו למרים נקט לאורך שלוש שנים לשון קשה, גסה ואפילו תוקפנית, הרי שבערוב ימיו הוא הרבה לחבק ולנשק אותה. היה מרעיף עליה דברי הערכה באוזני בנותיו ומדבר עליה בחום ואף בהערצה כאם וכרעייה.

כאשר הניבו לראשונה הפקאנים שאהוד נטע בחולה, טוביה התאושש מאשפוז, ואורית שרצתה לשמח אותו בתוצרת בנו, הציעה לו לטעום מהם. אביה נענה בשמחה. הם ישבו על המרפסת, טוביה נשען על כסא נוח, שמיכה קלה הייתה מונחת על ברכיו. האוויר הצלול של מטולה זרם בעורקיו, לאחר תקופה שבה באוויר בית החולים, שהיה רווי ריח של תרופות וחומרי חיטוי. אורית קילפה והגישה את חלקי האגוזים לאביה. לפתע החל טוביה להשתעל ולהשתנק. אמא הייתה בקניות בקריית שמונה, ואורית נותרה חסרת אונים נוכח אביה שכמעט נחנק מחתיכת אגוז שהתקשה לבלוע. מבוהלת רצה הנערה לנושה האחות, אך לא מצאה אותה. דווקא כשכה נזקקו לעזרה היה הרחוב ריק מאדם ודומם. כששבה הביתה במרוצה ראתה את אביה יושב שקט בכיסאו. השיעול נרגע, ונדמה שהוא אפילו לא כעס. אורית התיישבה לצדו רועדת כולה, והיה זה הוא שהרגיע אותה.

כשלקה בשטף דם נוסף, הפעם בצדו האחר של המוח, אושפז טוביה בבית חולים סיעודי ושם שהה כחודש. זהבה השתחררה מצה"ל זה מכבר, וביום שבו נפתחה שנת הלימודים האקדמית היא שמה פעמיה לירושלים כדי להתחיל ללמוד חקלאות באוניברסיטה העברית. היא עברה בחיפה כדי לבקר את אביה בבית החולים הסיעודי, אולם כשהגיעה הודיעו לה על מותו.

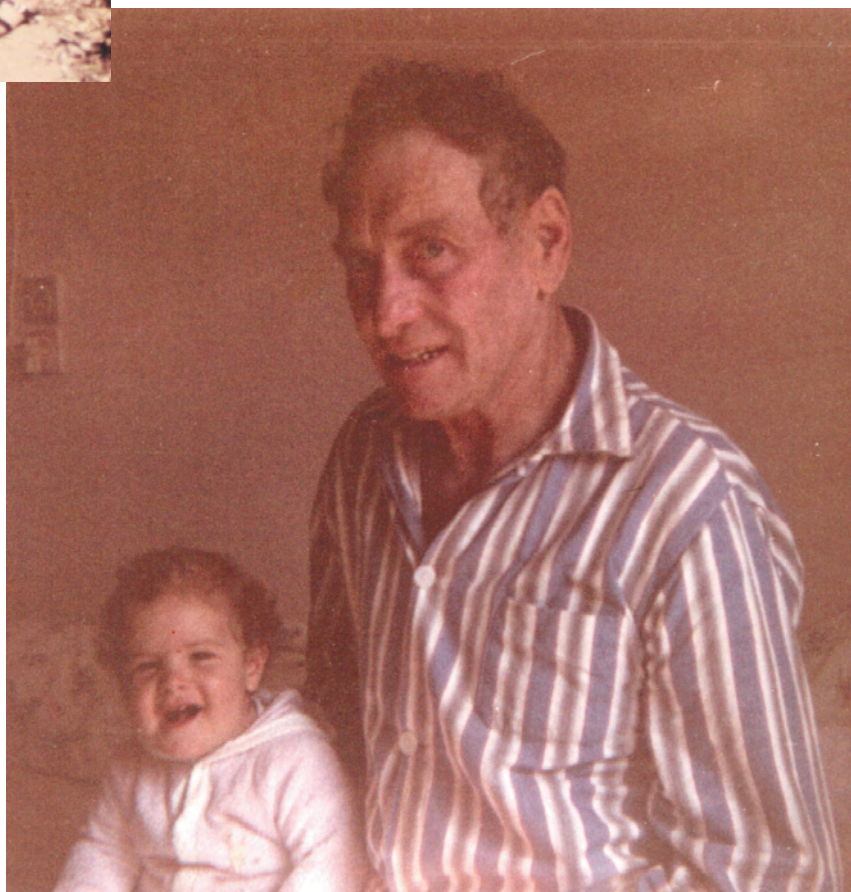
טוביה נפטר בגיל שישים ושתים. הוא הניח אחריו אישה, בן אחד ושש בנות, שהעירה מביניהן בת שבע־עשרה בלבד, ושישה נכדים. במהלך ארבע השנים שלאחר פטירתו השיאה מרים את חיה, ונולדו לה שישה נכדים נוספים.

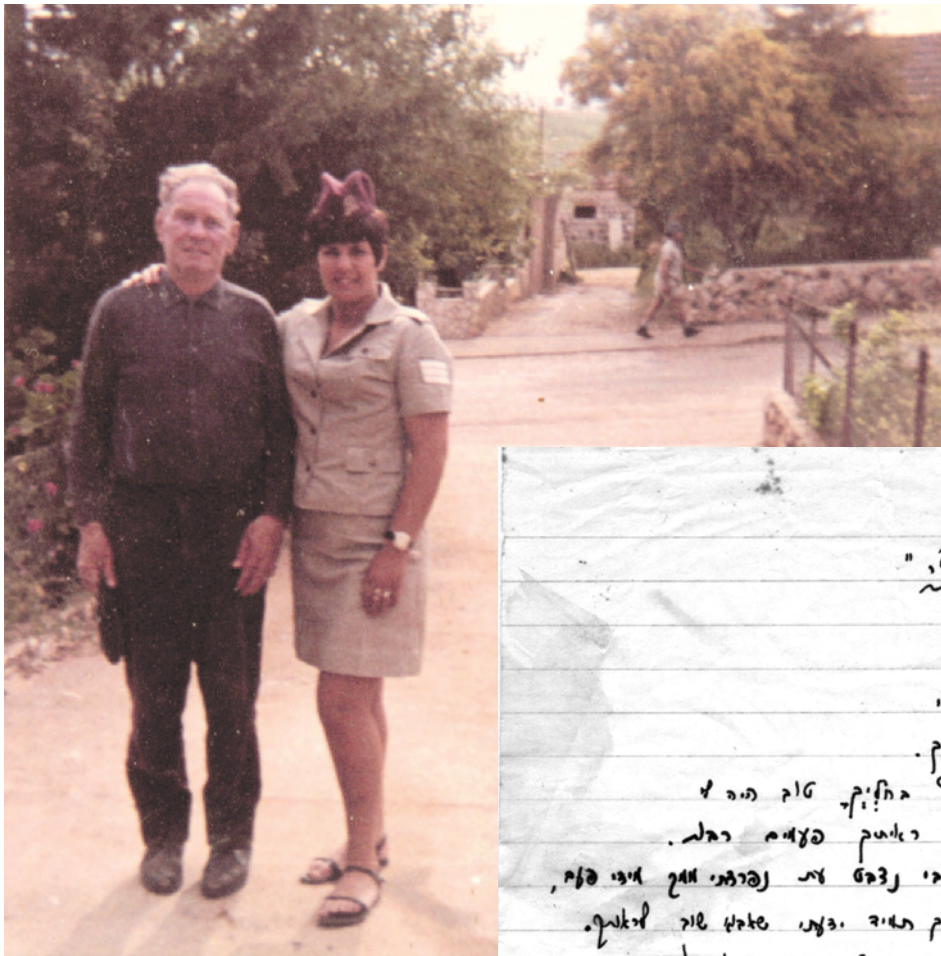
טוביה ואורית

טוביה וחייה על
שביל הגישה לבית

1970 :
סבא טוביה עם
הנכדה אילת

טוביה עם זהבה,
סמלת ב"צנחנים"

1970: ההספד

אז

"אבא שלי"

בואה צמחה אנשי תמיד
חייל, חסון ואלה איתור
בהכבדי בק, חילק אונג נאמן הי
כל יד הפך אטוב בעצמי לבק.

אני בחיזק טוב היה לי
ט ראוותך פעמים רבות.
לבי נצבט את נפרדתי ואת איני פלי,
אך תמיד יבצתי שאלו שור לאתך.
תאונתך אנשי תמיד אבי!

בדרך חכמה פלחתי, הפדתי, בוצעתי ילדי,
לאדתי להכין כל אדם אלא אשתי צניח ראל.
חנכתי לחיבה, אצלה ואנשים טלחים.
התאמי בק: חכמתך, יושב וטליד לבק.
אז אדמי, נסיונתי אהבתי חו רק אדון תחלה די
אז כשלא הצלחתי - אצלה בדה להתאמה.
אז הצלחתי - הצלחתי פוא.

חווה כזה שמת אילתני. באתי בקטגוריה
נחנת להסד כלשך ואנאלתי. יחידותאני
פעמים רבות הייתי שם איתך.

אחיה, אלו - בדיקה נכחתי שמתני שם "קפס"
אשתוקני אתי אשתי אשתוק ואלתך הדורה.

אך אשתי, שיה אתי ורין ספתי הקט בידי.

אחיה ילדתי אתי היטב אצלה
מנצחי ליד אצלה
דואה תאונת אנשי
חייל וחסון ואלה איתור
הוא אי יתני אתי לכאשר שור!

בחינה
1970

כשהיה רווק מתבגר בן עשרים ושש הכיר אהוד בקריית שמונה את זהבה, מורה מחיפה. מאחורי הקלעים הפעיל אביה של הכלה המיועדת את קשריו הענפים מתוקף עבודתו עם קיבוצים באזור הצפון, כדי לוודא שהחתן, בן המושבה הנידחת, ראוי לבתו. אהוד עבר את מבדקי הקבלה בהצלחה, הם נישאו והקימו את ביתם במושבה.

באותה שנה בה נישאו אהוד וזהבה נסעו שרונה ואורי לחוץ לארץ, וביקשו מחיה לשהות בביתם ולהשגיח על ילדיהם. צביקה, בנם של השכנים מלמעלה, השתחרר אז מהצבא, ואמו הציעה לו להכיר את אחת מאחיותיה של שרונה. השניים נפגשו ותוך זמן קצר החליטו להינשא. צביקה עבר למטולה כדי לשפץ את הבית שבו יגורו, וחיה המשיכה להורות בחיפה עד סוף שנת הלימודים.

לא קל ופשוט היה לחתן הצעיר והעירוני להסתגל לחיי המושבה החקלאיים. יחסה של מרים אליו היה מסויג, אהוד היה עסוק בבניית משפחתו הצעירה ומשקו, זהבה הייתה נתונה כל כולה ללימודיה באוניברסיטה, ואורית הייתה תכונסית ואחר כך התגייסה לצבא. מאבקי כוח בין החקלאים, ניסיונות השתלטות על אדמות ועל קדימויות בשיווק הפרי, וגם מלחמת החורמה במזיקים המאיימים להשמיד השקעה של שנה שלמה – כל אלה היוו בעבור צביקה טריטוריה בלתי מוכרת ומרתיעה. בסיועם של משה וינשטיין ורעייתו הניה שפתחו לפניו את ביתם, ואירחו אותו בכל עת, צלח את ההתחלה הקשה והתערה בחיי המושבה.

אהוד וחיה, אם כן, הקימו משפחות במושבה, ובתום לימודיה שבה גם זהבה הביתה ועבדה במועצה האזורית גליל עליון בחוות המטעים בתחום הניסויים החקלאיים. היא אמנם נהנתה מנקודת פתיחה טובה כבתו של טוביה וכאחותו של אהוד, אבל עד מהרה הוכיחה את עצמה בזכות עצמה, וחבריה לעבודה היו מלאי הערכה למסירותה ולחריצותה. בתום שנתיים שבהן גרה במעונות הסטודנטים בירושלים וברחובות, הייתה חזרתה הביתה בבחינת ויתור על חיי חברה ערים ותוססים, אולם לאור מצבה הבריאותי של אמה חשה זהבה מחוייבת להישאר לצדה.

יום אחד תקפו את מרים כאבים עזים. זהבה הזעיקה רופא שקבע שעל אמה לעבור סדרת בדיקות בבית החולים. התברר שהיא חשה ברע זמן רב, אולם לא אמרה על כך דבר לבני משפחתה, והנה עתה התגלה בקיבתה גידול סרטני, והרופאים החליטו לנתח. זהבה ואורית סעדו את אמן בבית החולים בצפת, וכל ילדיה שהו לצדה בימי האשפוז. הניתוח לא הועיל ומצבה הידרדר. אף על פי חולשתה היא נותחה בשנית ומצבה רק

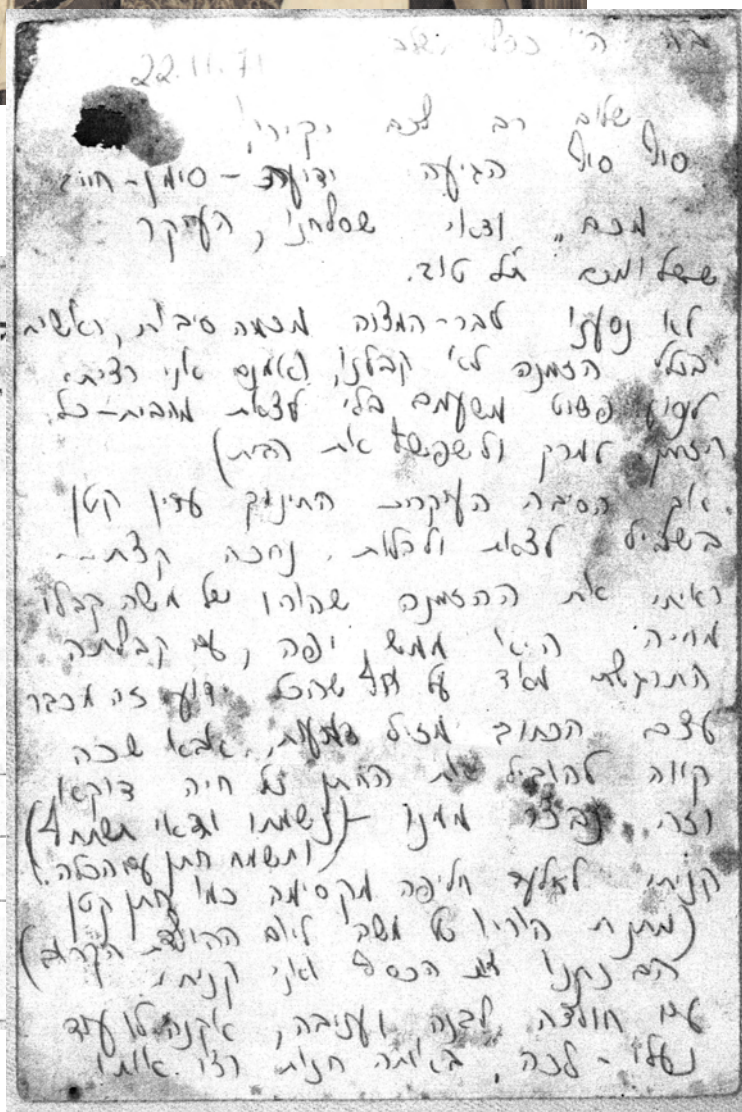
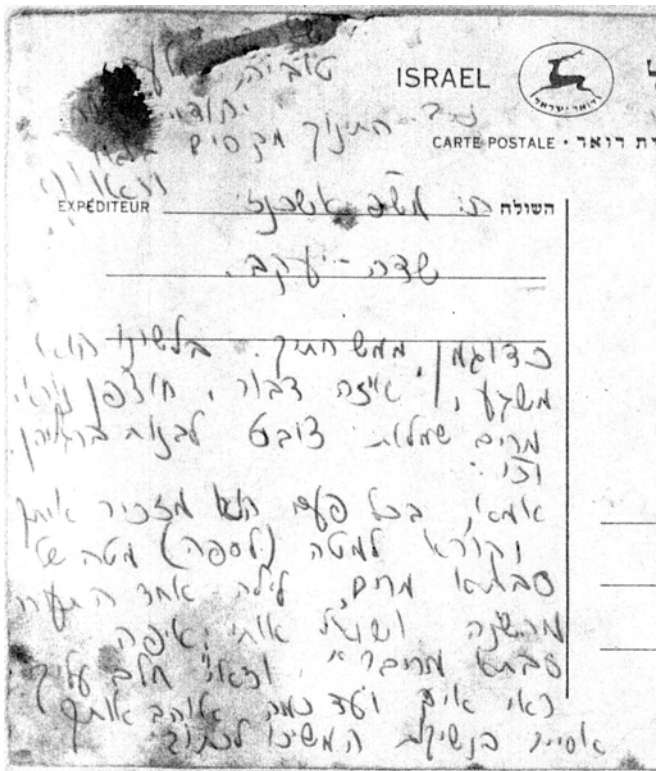
החמיר, והיא נראתה צהובה ונבולה. מרים שבה הביתה והעבירה את ימיה בשכיבה על הספה שבחדר הראשון. ילדיה ידעו שאמם על ערש דווי. משככי הכאבים טשטשו את הכרתה. הסרטן האלים שלח גרורות לכבד, והתפשטותו המהירה הכריעה את מרים בתוך חודשים ספורים מן היום שבו אובחנה המחלה. מרים נפטרה בגיל חמישים ושש, כארבע שנים אחרי מותו של טוביה.

[illegible]

1971: המשפחה
בחתונת חיה
וצביקה

כסלו תשל"ב,
22.11.1971: יהודית
כותבת למטולה
לאחר שקיבלה את
ההזמנה לחתונת חיה
וצביקה. "התינוק"
המוזכר בגלויה הוא
טוביה בנה

1967:
סבתא מרים ונכדתה שירלי,
בתה הבכורה של שרונה

לסבתא מרים ביקרה!

לסבתא מרים ביקרה
אמאך החלמה מהירה
ושתהיה מהר בריאה
ואצניק יצאן רק צמחת שמחה
אני שלחת לך שי צנוע
והרהר נשיקות
שהיו הרבה כאלה מן סבתא
כל כך טובות.

לבתא

נכדתך

שירלי

- 1st time) when

אם טאג איר הארץ, ביצית כבד מצאן, מיצ טאג שקר האסין
 הנכסו, ורביץ אב איר השתתפות הנכר ביצורבם, אכן אכילין
 שטא מצאת מלים אנוכבם, מלים שיוכסו אקרא בדוק איר
 הנכסות איר אכנס הנפלאה זיל, נכסות דביר מלים טאג אכ
 שגא תשומות האב האכנסות אב אנוכר קי איר בדחוק
 אכירא אכירב.

בכבוד את אהבה צ"ל השקות לחלומים הקשים ביותר שיה
אני כמאן יצאה את המאמרים האחרונים ששלח סופית, אך
לעולם, לעולם לא אפילו פקס אחת לא שמעתי מתאוננת
/מנצחית מקרה את המילה "אני". תפסתי אז את מילות
אישיותי החזקה (נפלאה של אהבה צ"ל. אמא כליה לא
ביתה להשלים עם זה (כ"ה), לדפדף מה אומרו, זאת הצוות
המטפס, בהיחבא המאובי והפנייה הצומחת, אשכבה עם בן
תקרה שנה "אני אהבה". אך רצוני היה וצבאונני
תפסו, הפסואה עם כל מילותי להשגיה לבין לא מילה
תכונה שלא שיתפתי את האדם מן המילה האנחה הצאת,
למע את לניי צ"ל הכניעה להם להחלפה.

קטע ארבעטס פון דער שולע פאר דעם 15טן יאן
דעם 15טן יאן 1915.

בנימין - צמח - ארבע - תפוחים - ירחונים.

[illegible]

18. பொது உயிர்

מכתב תנחומים מנעמי
מרגלית, אחות בית
החולים "זיו", צפת

מרים וזהבה
במרפסת שטופת
שמש חורפית

סבתא מרים מרימה
את כנרת, בתו של
אהוד, דליה מערסלת
את שיאון, בנה הצעיר

הירושה כורשים לא טרחו טוביה ומרים להיאבק על שהגיע להם, ולא פצו פה גם כאשר העביר פסח על שמו של טוביה רק מחצית מנחלתו ולרבקה אשתו את המחצית האחרת. רק שנה טרם שנפטרה, בהחלטה פתאומית, העבירה רבקה את חלקה למרים. כמורשים האמינו בני הזוג נישטיין שאין הם משאירים אחריהם לילדיהם דבר בעל ערך.

בשנות הארבעים והחמישים היה ערך הקרקע במטולה נמוך מאוד, עובדה שלא מנעה מבני הדור השני לריב ולהסתכסך על ירושות הוריהם, המייסדים. בשנות השישים והשבעים כבר נאבקו זה בזה על נחלות בני הדור השלישי. היו שצעקו וקיללו על קבר הוריהם הפתוח; היו שהאשימו את הוריהם – בחייהם וגם במותם – בבגידה, בהפרת הבטחות, באפליה. בן לאחת המשפחות הוותיקות במושבה החרים את הוריו הקשישים והחולים בשכבם על ערש דווי. כעס, התמרמרות ושטמה תהומיים נפערו, אף על פי שבמעט רצון טוב ניתן היה להגיע להסדר ולהתחלק. סכסוכים קשים מעין אלה על אדמה התרחשו בפומבי; פצעים נפתחו לעיני כול. עוד כילד הזדעזע אהוד לשמע מאבקים כאלה. השיגעון לאדמה ראוי היה בעיניו לבוז. הוא הבטיח לעצמו שבבוא היום הוא ואחיותיו ינהגו אחרת.

בשנת 1963, כאשר השתחרר אהוד מצה"ל וחזר למטולה כדי לעסוק בחקלאות. אחיותיו הנשואות עזבו את המושבה, ואחיותיו הצעירות למדו וחיפשו את ייעודן מחוץ למטולה. טוביה התייחס אז אל משקו כרכוש בנו, אולם לא העלה בדעתו לרשום אותו על שם אהוד.

בשנת 1975, זמן קצר לאחר פטירתה של מרים, קיבל אהוד מכתב ממכר שעבד בטאבו. במכתב הציע אותו אדם לזרז את חלוקת הרכוש בין האחים ואת הרישום בטאבו. אהוד קיבל את עצת האיש, ואסף מידע על השטחים שהיו בחזקת הוריו, גודלם ומיקומם המדויק, ירושה צנועה שתחולק בין שבעה. במפגש משפחתי שערכו האחים בביתה של שרונה בטבעון, פתחה שרונה ואמרה: "בהזדמנות הזאת, כשכולנו יושבים יחד, בואו נחלק בינינו את הירושה. הרי ככל שיעבור הזמן הדברים יהיו יותר קשים לחלוקה." הוסכם שהגיסים ימתינו בסלון בעוד שבעת האחים הסתגרו בחדר הילדים. אהוד פרש לפני אחיותיו את רשימת הנכסים שהורישו להם הוריהם: הבית, החיסכון של אמא, חלקת התפוחים של אבא, חלקות לא נטועות בקרבת המושבה, וחלקות ואחרות רחוקות ממנה.

"עכשיו", הרים אהוד עיניו מן הניירות ומן המפות, "כל אחת תגיד מה היא רוצה."

שרונה ויהודית הודיעו פה אחד: "אנחנו מסודרות ונשואות, ולכן מוותרות על חלקינו לטובת זהבה ואורית." כולם הביטו בהן נרגשים עד מאוד מהמחווה המשותפת. לחזקת שתי האחיות הצעירות והרווקות שכונו "הקטנות", ומאז מות אמם – "היתומות", עברו הבית, החיסכון ומטע התפוחים. חיה קיבלה חלקה לצד עיקול הדרך של ה"רוחינה", ודליה – חלקה לרגלי הר צפייה. בידי אהוד נותר מטע הפקאנים שנטע בחולה. דליה ביקשה לצאת להתייעצות עם בנימין, חזרה וביקשה להחליף חלקות עם חיה. חיה הסכימה.

כעבור זמן מה הציע אהוד לאחיותיו הצעירות לערוך בין שתיהן הגרלה. "טובה שעה אחת קודם", אמר כשישבו בביתו. "אתן יודעות שמבית אי-אפשר להתקיים וממטע כן. כך שבעצם זו לא תהיה חלוקה שווה." בסתר לבה המשיכה זהבה לקוות שבכל זאת תקבל את הבית, משום שחשה שהקשר לאמא ולמשפחה עובר דרך הבית בעבותות של זיכרון ורגש. אמם תמיד סיפרה בגאווה שהיא עצמה הגיחה לעולם בבית זה ממש, לא בבית החולים. הייתה לכך משמעות עצומה בעיני זהבה, והיא חלמה לשמר את הבית כמקום המפגש המרכזי של המשפחה. הפור נפל: אורית קיבלה את המטע, זהבה את הבית.

חיה וצביקה החלו לעסוק בחקלאות במטולה והעדיפו להתחיל עם חלקה נטועה. אורית, שלא עסקה אז בחקלאות, הסכימה – בתיווכו של אהוד – להפריש לחיה שני דונמים ממטע התפוחים הוותיק תמורת חלקה מרוחקת יותר. שינויים אלה ואחרים בחלוקת הירושה נעשו ברוח טובה. אהוד ריכז את הרישומים ואת החוזה שנחתם על ידי שבעת האחים ופנה לעורך דין, וזה העביר את החלקות באופן חוקי לבעלות האחיות בטאבו. במס רכוש בטבריה תהא אחד הפקידים: "איך קרה שלך אין חלק בירושה?" אהוד ראה את הפליאה בעיני הפקיד ואמר: "קיבלתי חלק שלא רשום בטאבו." ולעצמו הרהר: נכון, כל כך רצה לחיות בשלום עם אחיותיו, שלא חשב כלל על עצמו. לאחר שטיפל בניירות ודאג שהחלקות יעברו כדין לאחיותיו – המשיך לעבד את המטע הוותיק עד שאורית וזהבה התחתנו.

לאחר שעברו השטחים לרשות אחיותיו ואהוד חדל מלטפל במטעים שנטע ושטיפח לאורך שנים – הוא גילה שירד מנכסיו. התחוור לו כי הניתוק מהאדמה כרוך בקשיים מרובים הן מבחינה רגשית והן מבחינה מעשית וכלכלית. עם זאת, ההכרה שעמד בהבטחתו לעצמו סייעה לו להתגבר על תחושת האובדן. הוא רכש חלקות, הכשיר ונטע בהן. ההכרח להתחיל מחדש סיפק לו את הדחף לשאוף ליותר, להתפתח מבחינה מקצועית כחקלאי ולהגיע להישגים.

חזרה למושבה

בעקבות האסון הנורא – טביעתו למוות של משה, עזבה אורית את חיפה והתגוררה במשך שנה אצל יהודית בשדה יעקב. אחת מהשכנות במושב הציעה להכיר לה את בן הדוד שלה. קובי היה אז איש צבא קבע בחיל הים והתעתד לנסוע לשליחות באמריקה, אך בעקבות פגישתו עם אורית שינה את תכניותיו. אורית רצתה לחזור לכור מחצבתה, וקובי השתחרר מחיל הים. הוא ויתר על קריירה צבאית, והפך לחקלאי – הסבה מקצועית משמעותית, אם כי שנת שותפות אחת עם אהוד הכניסה אותו לעניינים.

אורית וקובי נישאו והתגוררו בבית ההורים. "זה לא בריא בשבילך לגור עם זוג צעיר בבית אחד," קבעה שרונה, והציעה לזהבה לחפש עבודה בעיר הגדולה. עצתה של האחות הבכורה נפלה על אוזניים קשובות, משום שמאז פטירתה של מרים חשה זהבה בדידות הולכת וגוברת בבית הגדול, במטעים ובמעבדה. עתה הבשיל הרעיון שנבט בה מספר שנים קודם לכן, והיא יצאה לשנת חופשה מחוות המטעים, ועברה העירה כדי להתפתח מבחינה מקצועית וכדי למצוא לה חבר לחיים. בזכות קשרי עבודה הזדמנה לה הצעה לאישי משרה שהתפתחה בשירות המטאורולוגי. בחודשים הראשונים היא גרה בנתניה אצל דודה אטקה ונסעה באוטובוס מדי יום לתחנה למטאורולוגיה חקלאית בתל אביב, לאחר מכן שכרה דירה ברמת־גן. עתה נותרה לנגד עיניה המטרה שהציבה לעצמה: למצוא חתן.

"את זוכרת שסיפרתי לך על אריה, החבר של בעלי?" שאלה את זהבה אחת מעובדות השירות המטאורולוגי שהתיידדה עמה.

"סיפרת."

"אני מדברת אתך ונזכרת בו, פעם אני עוד אפגיש ביניכם."

"תני לי את מספר הטלפון שלו, אני אסתדר," טענה זהבה, אולם חברתה התחמקה ושוב הזכירה את המקרה שבו הכירה לו את בת הדודה שלה, והוא לא הביע כל עניין. יום אחד תכננו לבלות יחדיו ביפו. כאשר זהבה נכנסה למכונית, וראתה את החבר – בחור נאה, שהתהדר במשקפי שמש ובזקנקן מטופח – מיד הציגה את עצמה, ואמרה בלבה: איפה היא הסתירה אותו כל הזמן?

בפעם הראשונה שהזמינה זהבה את בן זוגה אריה למטולה, היא הראתה לו את בית הוריה הישן, וסיפרה שהחלום שלה הוא לשפץ את הבית ולהפוך אותו למקום המפגש שבו תתכנס המשפחה המורחבת. אז טרם ידע אריה שיהיה מעורב במלאכת הבנייה בכל רמ"ח אבריו.

מטולה הורחבה. דליה ואורית עברו לגור בשכונה חדשה שהוקמה. חיה דרבנה את יהודית להירשם להגרלה לרכישת בית בשכונה חדשה אחרת. יהודית נרשמה, זכתה, ורכשה בית במטולה, אולם לא עברה לגור במושבה.

זהבה ואריה נישאו וגרו בדירתו של אריה בראשון לציון. לאחר מכן נסעו לשליחות

בת כמה שנים באקוודור, חזרו לראשון לציון, ורק אז עברו עם שלושת ילדיהם למטולה. תהליך השיפוץ שאמור היה להתחיל התעכב. זהבה קיוותה שתוכל להרחיב את ארבעת חדרי הבית כדי לשמור על צביונו המקורי, אולם אנשי המקצוע יעצו: "עם סנטימנטים לא תוכלי לבנות. אי אפשר לבנות ולהשאיר בעת ובעונה אחת." לא היה ידוע האם לבית שנבנה לפני כשמונים שנה יש יסודות; הוא כבר לא היה ראוי למגורים, ולהחלטה להרסו ולבנותו מחדש התלוו לבטים וחששות הבנייה נמשכה כשנתיים.

בסיומה ניצב במקום

בית נאה, רחב ידיים ומאורגן בהקפדה ובטוב טעם עד הפרט האחרון.

שרונה ואורי שצפו את שנות הפנסיה הקרבות, תכננו להעתיק מושבם צפונה, והחלו לבנות על אדמת החקורה, חצי דונם שהפרישה להם זהבה. אורי תכנן בית גדול שממנו ניתן יהיה לצפות אל הנוף המרהיב של עמק עיון, אולם טרם הספיק לראות את תכניותיו

מתגשמות. אורי נפטר מדום לב ב-4 לנובמבר 1995. שרונה לא ויתרה על החלום המשותף שלהם; היא ערכה כמה שינויים בתכניות, וליוותה את הבנייה עד שהבית עמד על תלו. עתה לכל אחד משבעת האחים היה חלק ונחלה במטולה. שרונה ביקשה לערוך בקומה העליונה המרווחת שבביתה את ליל הסדר המשפחתי, הפקה רבת-משתתפים שזהבה ואריה ניצחו עליה מאז שנכנסו לביתם החדש. שרונה הספיקה לבקר ולשהות בביתה שבמטולה, ולחבוק חמישה נכדים, אולם היו אלה גם שנות אבל, צער וסבל. שרונה, הבת הבכורה למשפחת נישטיין, חלתה בסרטן ונפטרה בגיל שישים וארבע, כשש שנים לאחר פטירתו של אורי.

1980:
חתנת זהבה ואריה
אמר. 'ישובים מימין'
זיסשה וגרטי גלייכר,
ציפורה קנר וישראל
נוישטיין. עומדים לצד
החתן והכלה אטקה
ואלימלך לוסטמן

אחרית דבר

הרהורים על אודות חבילת זיכרונות

החבילה שלנו

במשפחה שלנו אין חפץ ייחודי כלשהו שעובר מדור לדור; לא כלי, לא תכשיט, לא בגד, אף לא ספר. אין כל מזכרת מוחשית, פריט שניתן להתבונן בו ולאחוז אותו, ולדעת שיש מאחוריו סיפור שיזכיר לצעירים שבינינו את היותנו חוליה בשרשרת ארוכה. אצלנו יש חבילה שבעל-פה. פתאום, בפינות שונות של החיים, מבליחים להם תגובות, אמירות, מסרים והתנהגויות. תגליות שצצות נוצצות מתוך חבילה של זיכרונות: בדיחות, חיקויים, פרצופים, קולות, ברכות ושירים. והחבילה נפתחת בהזדמנויות משפחתיות ואישיות; שגרתיות וחגיגות; במשפחות הגרעיניות ובהרכב המשפחה המורחבת; בעתות שמחה וצער, בחיוך ובדמע; בגלוי ומבין השורות. סיפורי הזיכרונות הם החבילה המוחשית הייחודית שלנו. ולא לכל משפחה יש חבילה כזו, שהרי לא כל אחד אוהב לפשפש בבוידם, לא כל אחד מוצא בעברו אוצרות יקרי ערך. יתרה מזאת, זיכרונות הם לעתים צלקות. חבילת הזיכרונות חלחלה לתוכי מאז ילדותי, והרצון להעלות את חלק מהסיפורים על הכתב נבט בי מזמן. את הסיפורים הארוזים בספר ליקטתי ותפרתי זה לזה במשך ארבע השנים האחרונות.

אבותינו

ספרי ההיסטוריה מהללים את כוח האיתנים שהיה לאבות המייסדים להיאחז בקרקע בתנאים בלתי אפשריים, לסקל בידיים חשופות את אבני הנגף ולשמש כאבן הפינה לבניין ההתיישבות, להיות מגדירי גבולות המדינה ומבקיעי הדרכים. בספר זה מתפקדים האבות המייסדים כאבן דרך רוחנית ומוסרית. בדמויותיהם של ההורים שלנו, הוריהם והורי הוריהם, נמצא את החומרים הגנטיים שנמזגים גם בדמנו. כשם שאנו מתעמקים באלבומי התמונות, בוחנים ובודקים מי תרם מה: צבע העיניים, מבנה הגוף, גודל האף, גון העור, צבע השער וסמיכותו וכן הלאה, כך, אם נדפדף בזיכרונות המשפחתיים, נמצא חוש הומור ורגישות, תושייה ותעצומות

נפש, יושר, צניעות ותמימות, חריצות, עקשנות ועזות מצח – תכונות מתכונות שונות שחלקן מוכרות לנו מעצמנו.

הספר משקיף על תקופה בת מאה שנה. דמויות מדורות קודמים מתגלים לרגעים, כשכבות נסתרות או זרמים תת־קרקעיים; בסיפורי המשפחה טבוע חותמן של דמויות אלה: חלקם שרדו את מלחמת העולם הראשונה וחלקם נספו במלחמת העולם השנייה. מאפייני אישיות של אחדים מבין הסבים של הורינו מתחדדים, ואילו אחרים נותרים מטושטשים; לעתים נחשפים רק קווי מתאר מאישיות שלמה. אולם לאלה וגם לאלה נראה שיש נגיעה של ממש בחיינו, משום שהם חינכו את מי שחינך אותנו.

לא כל אחד מגלה יבשות, ממצאי פטנטים, מוביל זרם חדש באמנות, מפתח תוכנת "סטרט־אפ" שמזניקה את ההיי־טק או מגיע לתובנה פילוסופית חדשה. רובנו לא זוכים לעשות זאת. ההחלטות, הבחירות והשינויים שעשו הסבים שלי וסבי הסבים שלי בחייהם לא השפיעו על מיליונים, גם לא על רבבות, אולם הם חרצו את גורל צאצאיהם במידה לא מועטה. למעשים שלהם וגם למה שנמנעו מלעשות יש השפעות ארוכות טווח על חיינו.

הורות

הורים רבים תוהים ומתלבטים כיצד לעזור לילדיהם לפתח יחסים חבריים ולהעניק זה לזה את האחוה והתמיכה שאדם זקוק להם. והנה, במשפחה בת שבעה אחים, שבעה עולמות שונים, מסוגלים לפרגן, לעזור, לוותר, להשלים ולקבל זה את זה. מספרים בגילוי לב גם על המתחים והקשיים, ומתייחסים בקריצה לחריקות, למגרעות ולמהמורות שבעבר המשותף. היו וישנן תקופות קשות, פה ושם נשמעות טענות, אולם המצפן המכוון את כולם הוא הרצון להעניק ולחיות באחוה.

מה היה החסד בבית שבו גדלו? מה הסוד? מודל של אהבה, שיתוף והשלמה בין ההורים? כלפי חוץ בלטו דווקא הניגודים. בלטו אי־שביעות רצון מצד אחד ואדישות מן הצד האחר, נוקשות בלתי מתפשרות ולעומתה חוסר הצבת גבולות. נראה שהילדים למדו בכוחות עצמם לאזן ולבחור, פיתחו ראייה אופטימית ולא אימצו רעיונות של קיפוח. אף לא אחד התבוסס בתחושה של מסכנות ותסכול, אולי בזכות העובדה שגדלו בבית שבו היו שווי ערך. תמיד היה למה לשאוף. והיה כדאי להתאמץ ולהשתדל. החיסכון במחוות חיבה העצים אותן והעלה את ערכן. התא המשפחתי היציב העניק תחושת שייכות, עוגן, מסגרת, אחוות יחידה, וערכים ברורים של מסורת יהודית, עבודה והשכלה. כל אחד מן השבעה בחר בנתיב משלו ולא דווקא בדרך שסללו אָחיו: שרונה, דליה, אהוד, יהודית וחיה עזבו את הקן המשפחתי בגיל ארבע־עשרה והיו מוכרחים למצוא את הכוחות לעמוד על הרגליים בזכות עצמם, להיות עצמאיים ואחראיים להתקדמותם. לזהבה ולאורית הייתה האפשרות להישאר בבית עם ההורים המזדקנים, והן למעשה אלה שליוו אותם בשנות חייהם האחרונות.

כל עוד חסו הילדים תחת כנפי ההורים הם עמדו לצדם והגנו עליהם. כשיצאו מן הבית לעתים חשו נטושים, אולם בסופו של דבר פיעמה בהם הידיעה שנתנה להם ההזדמנות לפרוש כנפיים; שמעולם לא נטשו אותם, לא ברע ולא בטוב; שהמשפחה תמיד הייתה ביחד.

טוביה החולב, הנוטע, המעיט בדיבור והרבה במעשים. הוא היה אבא נערץ, חזק ונוקשה, ובעל רגזן ומקריב. אדם שחבש, מטפורית ומילולית, שני סוגי כובעים שסימלו את יסודות חייו – עמל ואמונה. בימות החול, עת עבד, הוא חבש כובע בד ששוליו הנמוכים ירדו והצלו על עיניו, על אוזניו ועל ערפו. בשבתות ובחגים חבש את המגבעת הכהה ששוליה האופקיים אינם מסתירים את הפנים. מסריו כאבי המשפחה עברו צלולים וברורים, אך לא באמירות מפורשות, אלא דרך מעשיו: עבדו קשה כדי להשיג תוצאות; סמכו רק על עצמכם; היו ישרים, הגונים ומסורים ללא פשרות; ודפו שלום וגלו אחריות זה כלפי זה; הגנו זה על זה; עבודה יש לעשות בשלמות ולא כדי לצאת ידי חובה. ילדיו למדו ממנו קשיחות ונחישות, שאפתנות וביקורתיות; השגיות, אחריות ועצמאות. הוא לימד אותם להתגבר על כאבים של פֶּרְדָּה וגעגועים, להתחשל, להוכיח שאפשר להצליח גם כשהתנאים גרועים.

בעולם של עבודת כפיים בעל הכוח הפיזי היה הגיבור, המודל לחיקוי. הכבוד שהסביבה רחשה למשפחה נבע בין היתר ממעמדו של אב המשפחה. טוביה היה יהודי בעל כוחות ודי בכך שאולץ להוכיח את כוחותיו פעם או פעמיים, כדי שהאגדות, שבחלקן היה קיים יסוד של הפרזה, יפוצו. בבית סיפר לעתים סיפורי גבורה, אך בחוץ היה ענו ולא התרברב. ייתכן ששתקנותו ליבתה את הסיפורים. היה בטוביה הרבה מדימוי "היהודי החדש" – גבוה, זקוף, יפה, לא נותן דין וחשבון לאף אחד (להוציא את אלוהיו), בונה בניינים ומצמיח עצים, ישר דרך, לא יודע קונצים וקיצורים מה הם, תשתיתי כאבן יסוד המונחת על חרולים ומאפשרת לדור הבא נקודת מוצא נוחה יותר להתפתחות. טוביה ומרים עודדו את ילדיהם ללמוד, חלמו אותם אחרים מעצמם. הביטו קדימה, הכינו אותם לעולם פחות גשמי ויותר מופשט מזה שלהם. הם קיוו שילדיהם ילכו בדרך שסללו להם אבל מבחירה, מעמדה של ידע; קיוו שכוחם יהיה לא רק במותניהם אלא גם בקדקודיהם.

מרים הייתה הידיים המחבקות והידיים שעוזרות לאבא. בצעירותה לעתים היה נדמה לילדיה שטיפולה בהם טכני ושטחי. רגשנותה נדמתה בעיניהם לחולשה, ולפרקים הם ראו בה אחות גדולה שאינה יכולה להטיל סמכות ולהציב גבולות. כאשר עָיַף טוביה וחלה, מרים החלה נתפסת כדמות המחנכת, התומכת, המזינה. רגישותה גרמה לה להיות חשופה ופגיעה. אולם רגשותיה היו שקופים לילדיה, והם ידעו כיצד לחמם את לבה ועד כמה היא מזדהה עם מצוקותיהם וקורנת באושרם. היא הקנתה שאר רוח, בנותיה הצעירות חסו בדאגתה, באהבתה, בקבלתה ללא תנאי. לצדה מותר היה לבכות, לגלות חולשה, להיות ילדה של אמא.

עידן ועידנים

עתה ברור לי שאבי, אהוד, גדל בעידן אחר. נדמה שהמהפכה התעשייתית התעכבה בכמאה שנה עד שהגיעה למטולה. הוא ואחיותיו הבכורות נולדו בתקופת הג'רה, העשית והגורן, ובזמן שצמחו מינקות לעלומים חלו שינויים קיצוניים בסביבת חייהם. הפער בין העולם ההוא לעולם שלנו כיום הוא ההבדל שבין עגלה רתומה לפרדה לבין מטוס סילון; שבין יונת דואר לבין דואר אלקטרוני. במציאות החיים של מרים וטוביה נישטיין, בעולם שבו גידלו את ילדיהם, לא הייתה טלוויזיה; העיתון בו עטפו דגים מלוחים היה חלון לעולם; הרדיו והטלפון קנו מקום בביתם רק בימי זקנתם. דומה שגם מושגים כמו אושר, הגשמה, השכלה, קהילה, אמונה, עמל, מותרות, זוגיות, משפחה, ילדות ואהבה עשו דרך קיצונית למדי בתקופת זמן קצרה יחסית ומשמעויותיהם השתנו מאוד. למרות כל זאת, כמה עובדות חיים נותרו אלמותיות. יחסים בין הורים לילדים ובין אחים היו, וכנראה שלנצח יוותרו, רשת מורכבת ומרתקת של קשרי אהבה-קנאה, תלות-עצמאות ושיתוף-תחרות.

המסע תם אך לא הושלם. היום אוחזים אנו במושכות ומובילים את עגלותינו, ובהן ישובים ניניהם של טוביה ומרים. הלוואי שיהיו בנו הכוח והאומץ שהיו להם בשעתם, כדי להנהיג את ילדינו בבטחה אל עבר עתידם.

א.א.

1976:
תמונת מצב מחויכת

חלומות שמורים / אהוד מנור

אי שם עמוק בתוך תוכנו
טמונים קולות וזיכרונות,
מראות רבים שכבר שכחנו,
ספרי פלאים ומנגינות.

כל זיכרונות ימים ימימה,
החלומות הראשונים,
וכל מילה של אבא, אמא,
שנאמרה לפני שנים.

עולם מופלא של ילדותנו,
רדום בפנים, בצל צלילים,
אתנו הוא עד יום מותנו,
חבוי בתוך תלי מילים.

ולפעמים שריד של ריח,
או צליל מוכר, או קצה מילה,
משיב אליך גן פורח
מחזיר אל קו ההתחלה.

ושוב אתה חולם כילד,
ושוב אתה תמים כמו אז,
אתה נזכר בכל התכלת,
הכול נשמר, דבר לא גז.

אי שם עמוק בתוך תוכנו
טמונים קולות וזיכרונות,
מראות רבים שכבר שכחנו,
ספרי פלאים ומנגינות.

1996:
דליה, שרונה, יהודית ואהוד;
זהבה, אורית וחיה

על ציר הזמן – אירועים אזוריים ומשפחתיים

1908	פרנץ יוזף מספח את בוסניה והרצוגובינה מדי תורכיה, ובכך מצית את גפרור המלחמה נגד העות'ומנים והרוסים
1909	טוביה נולד בכפר זיניאץ, ליד טורכא, פולין
1910 (?)	הולדתה של רבקה נישטיין
1912 (?)	הולדתה של הנייה נישטיין. חיה נישטיין נוסעת לפרנץ יוזף כדי לשחרר את וולף בעלה
23.7.1914	פרנץ יוזף בן 84. אחיינו נרצח. פורצת מלחמת העולם הראשונה, בסופה מתפוררת המונרכיה האוסטרו-הונגרית, וטורכא עוברת לפולין
1913–1916 (?)	פסח משרת בצבא העות'ומני. רבקה אשתו מנסה לשחררו
1919	הולדתה של מרים במטולה
1920	האח הצעיר של חיה נישטיין מתנדב לצבא הפולני ונהרג במלחמה בבולשוויקים
1919/20	אי־בהירות פוליטית והתקפות על תל חי ומטולה. כסלו תרע"ט: חברי הוועד – ביניהם פסח וינקלר – מבקשים מקלורסקי עזרה במימון שומרים יהודים
3.1.20	הצבא הצרפתי נלחם בבדווים באזור מטולה. כמאה ועשרים איש מתושבי מטולה בורחים לצידון
8–9.2.20	כחמישים ערבים מזוינים מתנפלים על מטולה, שודדים את המושבה ומכים את האיכרים התושבים שנותרים במקום עד אז עוזבים את המושבה, חלקם לצידון וחלקם לכפר גלעדי ולתל חי
25.2.20	הוועד הזמני מחליט להגן על הגליל העליון, אך הוועדה שנבחרת לסייע מאחרת את המועד
1.3.20	קרב תל חי
3.3.20	פינוי מטולה גם מאנשיו של טרומפלדור. חצי שנה אחר כך – שיקום היישוב
1921	דוד וינקלר נולד בצפת המושלגת
1922	מנשה וינקלר נפטר
1923	הולדתה של חנה וינקלר
1923	חיבור תל אביב וגוש דן דאז לרשת החשמל הראשונה בארץ
8.4.1924	מטולה וסביבתה מסופחים רשמית לתחום ארץ ישראל שבשליטת המנדט הבריטי
	התנועה חופשית משני צדי הגבול לצורך שיווק התוצרת החקלאית

1925	חיבור חיפה, טבריה ורוב חלקי הארץ לרשת החשמל. 1932 חיבור הגליל. 1964 חיבור ירושלים
1926	הולדתה של אטקה נישטיין
1929	הקמת נתניה
יוני 1930	רבקה ופסח עוברים לנתניה. מרים ודוד נשארים במטולה עם אברהם ולאה וינקלר
1933	מרים עוברת לנתניה לעזור להורים
1933–1939	העלייה החמישית מביאה ארצה כרבע מיליון עולים. האוכלוסייה היהודית ביישוב גדלה באופן משמעותי מ-18% ל-31% מתוך כלל האוכלוסייה
1934	טוביה עולה לארץ. במטולה נסלל כביש לאורך הרחוב הראשי, היחידי
1935	שיא של כ-65 אלף עולים לארץ ישראל, שיא אשר עתיד להישבר רק בשנת 1948
1936	טוביה (בן עשרים ושבע) ומרים (בת שבע-עשרה) מתחתנים
1937	סבתא צ'רנה נפטרה בכ"ו בתשרי תרצ"ז והיא בת למעלה משמונים
7.7.37	ועדת פיל מציעה לחלק את ארץ ישראל למדינה יהודית קטנה שתכלול את הגליל, עמקי הצפון ואת מישור החוף עד באר טוביה, למדינה ערבית שתכלול את שאר השטחים שבין הים לירדן ולמסדרון בריטי בין יפו לירושלים. הערבים דוחים את ההצעה
30.7.1937	הולדתה של שרונה
אוגוסט 1937	הקונגרס הציוני דוחה את הצעת את ועדת פיל אך מחליט לדון בתנאים להקמת מדינה יהודית
קיץ 1938	לאורך גבול הצפון מוקמת שרשרת של משטרות בריטיות, "חומת טיגרט"
13.8.39	הולדתה של דליה
1.9.39	פרוץ מלחמת העולם השנייה
11.3.41	הולדתו של אהוד
6.6.41	הבריטים והאוסטרלים פולשים לסוריה דרך מטולה כדי להילחם בצבא וישי. המושבה מתפנה, וניזוקה מהפצצות
1942	סבא פסח עובר ניתוח לכריתת רגלו
25.7.1943	הולדתה של יהודית
1945	סבא פסח נפטר בי"ד בטבת תש"ה, והוא בן שישים
8.5.45	גרמניה נכנעת
1946	אטקה עולה לישראל
16.6.46	ליל הגשרים
30.7.46	הולדתה של חיה
1946	גנרטור ראשון במושבה
29.11.47	עצרת האו"ם מאשרת את הצעת החלוקה

פרוץ מלחמת השחרור	30.11.47
הפוגה בקרבות לארבעה שבועות	11.6.48
צה"ל מרחיב את שליטתו על חלק מהגליל	יולי 48
מבצע "חירם"	אוקטובר 48
מקרה קרח ראשון נרכש בבית משפחת נישטיין, כשבקריית שמונה מוקם בית חרושת לקרח	1950
הולדתה של זהבה	29.4.50
הולדתה של אורית	19.7.1954
מטולה מתחברת לרשת החשמל הארצית	1955
טוביה מוכר פרה כדי לבנות שירותים שמחברים לביוב מרכזי	1957
מקרה "אמקור" מחליף את מקרה הקרח. מטולה מתחברת ל"מקורות"	1958
דליה ובינימין קרייזלמן (קורן) מתחתנים	1958
סבתא רבקה נפטרה בי"ז אייר תש"כ, והיא בת 78	1960
שרונה ואורי ברץ מתחתנים	1962
יהודית ומשה אשכנזי מתחתנים	1968
אהוד וזהבה שנפס מתחתנים	1969
טוביה נפטר, והוא בן 61	1970
חיה וצביקה רוזנטל מתחתנים	1971
מרים נפטרה, והיא בת 56	1975
משה נפטר, והוא בן 33	1977
אורית וקובי כץ מתחתנים	1978
זהבה ואריה אמר מתחתנים	1980
אורי נפטר, והוא בן 59	1995
שרונה נפטרה, והיא בת 64	2001

מפתח לאבנים

13	אפילו האבנים שם טרפה	83	אותם בתי אבן ישנים
20	גינות דלות ובהן בעיקר אבנים	95	והצפין אבנים
24	חומה בנויה אבנים שהצהיבו	96	זרק עליה אחד הנערים אבן
28	השורות היו נקיות מעשבייה ומאבנים	115	כשזורקים אבן לברכה
41	סיקול אבנים ידני	118	נתקלה באבן
33	קבר שיכלה להניח עליו אבן קטנה	132	חיטובים באבן... מאבן בזלת
38	האבק מקירות האבן	133	על אבן, בפתח בית הספר
45	מבנים מאבן בהם חנו המטוסים	159	מחומת האבן... בתים וחומות מיניאטוריים מאבנים קטנות
55	ונקוו באגן חצוב באבן	163	תחמה באבנים... אבנים קטנות על הכביש
57	אבן גדולה ובולטת	166	לקירות האבן... אבנים מצוינות למשחק חמש אבנים
76	המאבן חוצבת?	174	בחמש אבנים
82	מרוצף באבנים	235	אבני הנגף... כאבן הפינה... כאבן דרך רוחנית ומוסרית

מקורות

ראיונות

אטקה לוסטמן – יולי 1997, אוקטובר 2001
אהוד נישטיין – אוקטובר 1998, מאי 2001
יהודית בר משה – נובמבר 1998
זהבה אמר – נובמבר 1998
דליה קורן – אפריל 2001
חיה רזונטל – אפריל 2001
שרונה ברץ ז"ל – מאי 2001
חנה בן גאון ז"ל – יולי 2001
דוד וינקלר – אוגוסט 2001
אורית כץ – ספטמבר 2001
ישראל נישטיין – אוקטובר 2001
חנ'ה גולד – אוקטובר 2001

קלטות

שיח אחים – זיכרונות משפחת וינקלר – דצמבר 1974
שיח אחים – זיכרונות משפחת נישטיין – אוגוסט 1999, אפריל 2001, מרס 2002
עדות ליאון גלייכר, ארכיון יד ושם, ירושלים
עדות אטקה לוסטמן, ארכיון יד ושם, ירושלים
עדות ציפורה קנר, קיבוץ שלוחות

תיקים

J15/10934 ; J7502 – הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים
ארכיון בית האיכר, מטולה

עיתונות (בסדר כרונולוגי)

- 16.10.46 "חשמל במטולה", **המשקיף**, 16.10.46
 "אור ומים במטולה", **הבקר**, 16.1.46
 "מתולה חוגגת את חג המים והמאור", **המשקיף**, 21.10.46
 אריאל מתתיהו, "מטולה חוגגת את חג המים והמאור", **הבקר**, 21.10.46
 "מושב הספר בצפון הארץ בת חמישים", **המשקיף**, 13.10.46
 הרוזן יעקב, "מטולה בת חמישים", **הבקר**, 13.12.46
 בן-יצחק מ', "מטולה בת החמישים", **דבר**, 3.1.47
 תלמי אפרים, "לילה במטולה", **דבר**, 29.8.47
 ריבלין אברהם, "סיור במטולה", **דבר**, 29.8.47
 פדרהאר א', "בנתיב הגליל העליון", **הצופה**, 9.9.47
 חזובסקי יעקב, "במטולה (רשמי ביקור)", **הצופה**, 8.10.48
 "קו שביתת הנשק בין ישראל והלבנון", **הצופה**, 25.3.49
 פודהרצר דוד, "אדמה למסירה חינם", **מעריב**, 19.8.49
 "מועצה מקומית ראשונה במטולה", **דבר**, 1.4916.1
 "מועצה מקומית ראשונה במטולה", **דבר**, 16.11.49
 "מתולה מתנעררת", **הארץ**, 12.12.49
 בן דב, "איכרי מטולה שואפים להרחבת המושבה", **הארץ**, 3.2.50
 "מפעל מים יוקם במטולה", **חרות**, 22.3.50
 חזון יעקב, "מטולה משוועת לגידול אוכלוסיה", **הצופה**, 23.3.50
 "מטולה – הנקודה הצפונית במדינה", **הארץ**, 10.4.50
 ה' פ', "סבלה של המושבה מטולה", **הבקר**, 29.5.50
- רובנר דוד, "מטולה בפיגורה", **הארץ**, 7.8.50
 וולמוט צבי, "הכפר הנטוש" מתולה", **הבקר**, 14.8.50
 בריש יששכר, "מטולה – אתמול, היום ומחר", **קול העם**, 30.11.50
 סלומון אברהם, "מתולה מרכז לקיט", **הארץ**, 16.8.50
 חגי א', "מטולה", **הדור**, 28.11.51
 "בלי אדמה ובלי מים", **הבקר**, 8.10.52
 בן-אריה מנחם, "מטולה – כפר חקלאי ללא אדמה...", **הבקר**, 1.8.52
 "מטולה הנדחת", **הארץ**, 20.12.53
 בר-איל מ', "מטולה בלי קרקע, בלי מים", **הבקר**, 22.12.53
 וינשטוק תקוה, "אהבה – אך לא במבט ראשון", **מעריב**, 3.9.53
 גולדברג צבי, "מתולה ללא כחל ושחק", **המשמר**, 16.11.53
 משוטט, "מן הנעשה והנשמע במטולה", **הארץ**, 8.7.54
 ערמון ק', "מטולה קופאת על שמריה", **זמנים**, 27.9.53
 דוקק מ', "נמשכת ההתנכרות למטולה", **הבקר**, 29.10.53
 וויינשטיין יוסף, "בני אדם על הגבול", **הבקר**, 8.1.54
 איזנברג י', "מטולה משוועת לקרקע ולמים", **הבקר**, 28.5.54
 "בעיות פיתוח מטולה בפגישה עם שר הפנים", **הבקר**, 7.7.54
 "הופקעה קרקע של אכרי מטולה", **הבקר**, 9.1.55
 דוקאק מ', "מתולה מתנעררת לקבלת אורחים", **הבקר**, 3.6.55
 "גם זו פוליטיקה... מתנגדים להרחבת מתולה", **הבקר**, 26.6.55
 40 משפחה ייושבו ע"י הצ"כ במטולה", **הבקר**, 9.3.56

עיתוני ילדים

עתוננו, עיתון לילד ולנער, תרצ"ב (1932)

הבקר לילדים, 1943

הצופה לילדים, 1950–1951

בבליוגרפיה

- בגליל העליון, בהוצאת ועד הגוש לגליל העליון, טבת תש"ה, דצמבר 1944.
 בגליל העליון, בהוצאת ועד הגוש לגליל העליון, תש"י, 1950.
 כרונולוגיה לתולדות היישוב היהודי בארץ ישראל 1917–1935, הוצאת יד בן צבי, 1979.
 הספרייה הווירטואלית של מט"ח – <http://lib.cet.ac.il/Pages/frontpage.asp>
 ברץ שירלי, משפחתי ותרומתה ליישוב היהודי בארץ ישראל, עבודת גמר, 1982.
 הרוזן יעקב, מטולה, ספרית היישוב, 1978.
 ביגר גדעון, "גדר הצפון", עת-מול, יד בן-צבי, פברואר 1992.
 וילנסקי (וולקני) יצחק, גורמי התוצרת ביישובים, תרע"ח.
 זיגלמן יצחק (עורך), טורקה – ספר זיכרון, הוצאת ארגון יוצאי טורקה, תשכ"ו.
 חיות זכריה, עם יצחק חיותמן, מייסוד מתולה ותל אביב, 1968.
 טהרלב יורם, משק יגור טיוטה, הקיבוץ המאוחד, תשל"ה.
 נאור מרדכי, עורך, אצבע הגליל 1900–1967, הוצאת יד בן צבי, ירושלים, 1979.
 נאור מרדכי וגלעדי דן, ארץ ישראל במאה העשרים, מיישוב למדינה 1900–1950, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל אביב, 1990.
 נגאל גדליה, מאגיה, מיסטיקה וחסידות, ירון גולן.
 נקדימון רוגל, פרקים בתולדותיו של "יישוב מקרי" – המושבה מטולה, המכון לחקר תולדות קק"ל, הקרקע ויישוב הארץ, 7, אפריל 1993.
 רובנר יהודה יודל, הגולם מפראג ומעשים נפלאים אחרים, מוסד ביאליק, ירושלים, 1991.

מירום רזנטל

1.5.2001 – 11.10.1975

לזכרו

מירום טוב הלב נקטף מאתנו והוא עדיין לא בן 26.
בן לחיה ולצבי, אח לטוביה, נמרוד, טרי ועידית. בן הדור החמישי למייסדי מטולה

הטיס במיומנות מעוררת התפעלות.
לאחר שהשתחרר מהצבא למד לבגרות ונבחן,
סיים בהצלחה קורס חוקרים פרטיים, ונרשם ללימודי
הנדסאי תעשייה וניהול. הוא עבר מבחנים וראיונות,
אך רק לאחר מותו הגיעו המכתבים שהודיעו שהתקבל
לשתי המכללות שאליהן נרשם.

כמי שרצה להקים בית במטולה,
השתתף מירום בהגרלה על מגרשים בהר
צפייה והיה בין הזוכים. הוא הכין תכניות
וקיבל אישורי בנייה. הכול היה מאורגן
ומתוכנן אך נקטע באיבו.

אנחנו נזכור תמיד את חוש ההומור
הנהדר ואת הכישרון לחיקויים, איך אהב
לדבר על פוליטיקה ועל תכניות טלוויזיה
שצפה בהן בהנאה.

מירום היה ילד טוב ורגיש, שהעריך
את עבודתם של הוריו ורצה לעזור להם
ולהקל עליהם בכל דרך שידע: בבית ובעבודה, בהסעות
ובמשאות. היה תמיד מוכן לעמוד לרשותם בכל דבר
שהתבקש בשמחה ובאהבה.

מירום העריך את טוביה, אחיו הבכור. כמה חודשים
לפני מותו בילו השניים יחד בטיול אופנועים ביוון. עם
טרי אחותו נהג להתייעץ בעניינים של בינו לבינה. הם
ניהלו שיחות רבות, והוא החשיב את דעתה. נמרוד
היה איש סודו. בכל דבר שעשה, חשב או רכש תמיד
שיתף את אחיו והתייעץ עמו. ואת עידית, אחותו
הקטנה, אהב מאוד והתעקש לנהוג בה כקטנה, לכנותה
בשמות חיבה, ולהרעיף עליה מתנות, גם כשכבר גדלה
והפכה לנערה.

בן ואח יקר ואהוב. כולנו חשים שהוא עמנו, גם עכשיו.
יהי זיכרו ברוך.

כשהיה תינוק ישב מירום בעגלה הכפולה לצד אחיו
נמרוד, וכולם סובבו את הראש למראה התאומים
היפהפיים, החייכנים ותכולי העיניים. גאוות הוריהם.
בגן הילדים ובית הספר היסודי במטולה ידוע היה
מירום במעשי הקונדס שהתקבלו בחיוך, משום יופיו
וחינניותו. כשגדלו הוא היה השובב שסיבך לא פעם

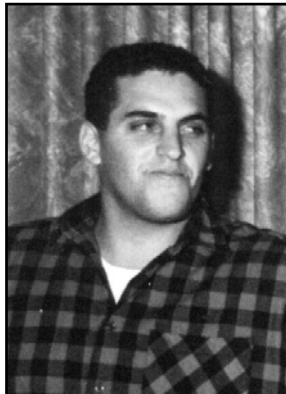
את אחיו בתגרות, משום שהחטיף
וברח. הילדים החזירו מכות לנמרוד,
והמורה שלא הבחינה בין שניהם, קצרה
ידה מלהושיע.

בתיכון בקריית שמונה היה מירום
אהוב על מוריו. הם ציינו אותו לטובה
כילד מנומס וכתלמיד שהוכיח כישרון
בייחוד בתחום מכונאות הרכב. הוא
ניחן בקואורדינציה טובה מאוד, והצליח
בכל דבר שעשה בכפות ידיו.

העבודה הפכה למהות חייו, ומירום

העדיף את השהייה הממושכת בטבע, בשטחים הפתוחים.
למרות גילו הצעיר נטל על עצמו אחריות לטיפול
המטעים בחריצות ובהתמדה לצד נמרוד אחיו.
בצה"ל שירת מירום כנהג תובלה ועבד ללא לאות
כשהוא דורש מעצמו – כרגיל – יותר מכולם. בקושי
סיפר על עומס העבודה במשימותיו ברמת הגולן או
בין המוצבים בלבנון כנהג סמיטריילר ומשאית. הוא
גם לא התלונן על האווירה המעיקה, על ההטרדות מצד
עמיתיו ליחידה, שקט ומופנם, שמר הכול בפנים. רק
תעודת ההערכה מצה"ל גילתה שהסתכן ושתרם רבות
לשביעות רצון מפקדיו.

כספורטאי אמיץ שחה מירום, צלל, ונהג בכל סוגי
כלי הרכב הקיימים, כבדים וקלים כאחד. הוא אף ריחף
במצנח רחיפה בין שמים וארץ, ותמיד באחריות מלאה.
תחביב אחר שלו היה בניית מטוסים זעירים שאותם

מרים וינקלר, בת הדור השלישי למייסדי מטולה, וטוביה נישטיין, חלוץ שעלה מפולין בעלייה החמישית, הכירו בנתניה, נישאו בשנת 1936 והקימו את ביתם ואת משפחתם במטולה. היא דוברת עברית בלבד, הוא דובר פולנית ויידיש. היא רכה ורגישה, הוא קשוח ומתוספס. ראשה שקוע בקריאה, ידיו ומגפיו שקועים בעבודה. יחדיו הולידו וגידלו שבעה ילדים, שש בנות ובן. משלהי שנות השלושים ועל פני כשלושה עשורים מתוארים חייה של המשפחה. הסיפורים הקצרים משרטטים קווים לדמויותיהם של האב הנערץ; של האם המעניקה חסות; של אחים שיחסי אהבה-קנאה, תלות-עצמאות ושיתוף-תחרות שוררים ביניהם; ומעל הכול של משפחה שבה לכל אחד יש את המקום הייחודי שלו.

ההורים במשפחה המתוארת בביוגרפיה אבן חדשה מייצגים את רוח הדור שהקים מדינה, בנה אותה, נטע בין טרשיה, סלל את שביליה והשפיע על קביעת גבולותיה. פועליהם מצטיירים כנחשונים בייחוד משום שברקע עמדו תמיד קשיי פרנסה ומחסור כלכלי חמור, מחלות, סכנות ואובדן. בתקופה של מלחמות עולמיות ואזריות, של שבר באמונה והתרחקות הקהילה מן הדת, באים לידי ביטוי ערכי העבודה, ההשכלה ושמירת המסורת דרך התלבטויות כמו – נממן טיול לילדים או אוכל? נשלח את בני הנוער לעבודה או לבית ספר תיכון? נשאר במושבה הנידחת או נמכור ונעזוב?

הסיפורים מעוררים תהיות, געגועים, תקוות וחיוכים. אולם מעבר לכך, פתיחת חלון לאירועים שהתרחשו פה בדור הקודם מאפשרת לבחון מנקודת מבט שונה את סדרי העדיפויות בחיינו כיום, את רמת החיים שאנו מורגלים בה, את קצב החיים שלנו ואת התקשורת הבינאישית המקובלת. חלקם אף עשויים להבהיר לנו מה הם האמונות, העקרונות והתפיסות שלאורם מחנכים אנו את ילדינו כיום.

